

KILDEGJENNOMGANG

Middelalderske kirkesteder i Sør-Trøndelag fylke

Reinskloster. Foto: E.S.L, Riksantikvaren

INNHold

INNLEDNING	4
TRONDHEIM KOMMUNE	5
LADE HELLIGE KORS KIRKE	5
BRATSBERG	7
TILLER Nedlagt kirkested.	9
STEINE ST. PETER OG ST. MIKAEL (BYNESET)	11
NYPAN (LEINSTRAND)	13
HEMNE KOMMUNE	15
HEMNE STA. MARGARETHA	15
VINJE ST. ANDREAS	17
MAGERØYA Nedlagt kirkested.	19
SNILLEFJORD KOMMUNE	21
SELNES Nedlagt kirkested.	21
HITRA KOMMUNE	23
DOLM ST. COLUMBA(?) (HITRA)	23
UNDÅS Nedlagt kirkested.....	25
ULVAN Nedlagt kirkested.	27
KVENVÆR Nedlagt kirkested.	29
FRØYA KOMMUNE	31
SULA (Sletten sogn) Nedlagt kirkested.....	31
TITRAN (søndre Frøya sogn) Nedlagt kirkested.	33
ØRLAND KOMMUNE	35
VIKLEM [Ørland] (ØRLANDET)	35
STORFOSEN [Storfosna] (Ørlandet sogn) Nedlagt kirkested.	37
KRÅKVÅG (Nerigården) (Ørlandet sogn) Nedlagt kirkested.....	39
VIK (Nygården) (Ørlandet sogn) Nedlagt kirkested.	41
HÅRBERG (Ørlandet sogn) Nedlagt kirkested.	43
UTHAUG (Ørlandet sogn) Nedlagt kirkested.....	45
AUSTRÅTT [Austråt] (Ørlandet sogn) Nedlagt kirkested.	46
AGDENES KOMMUNE	49
AGDENES (Agdenes sogn) Nedlagt kirkested.	49
RISSA KOMMUNE	51
ALSHAUG (STADSBYGDEN) (Stadsbygd sogn).....	51
REIN Reinskloster (Rissen sogn)	53
REIN (LILLE-REIN) STA. MARIA (?) (Stadsbygd sogn) Nedlagt kirkested	55
REIN ST. ANDREAS (klosterkirke) , Reinskloster (Rissen sogn) Nedlagt kirkested.	57
BJUGN KOMMUNE	59
NES [<i>eldste og gamle</i>] ST. ANDREAS Nedlagt kirkested.....	59
JØSSUND [<i>gamle</i>] (Jøssund sogn) Nedlagt kirkested.	61

ÅFJORD KOMMUNE	63
STOKKSUND [Stokksund] (REVSNES) (Stokksund sogn)	63
KIRKHOLMEN (Stokksund sogn) Nedlagt kirkested.....	65
Å DØPEREN JOHANNES (ÅFJORD) (Prestegården) (Å sogn).	67
ROAN KOMMUNE	69
ROAN [gamle] (BJØRNØR) (Roan) (Roan sogn) Nedlagt kirkested.	69
OSEN KOMMUNE	71
OSEN (Osen sogn).....	71
OPPDAL KOMMUNE	73
VANG ST. EDMUND (OPPDAL) (Oppdal sogn)	73
LO [Ner-Lo, Nedre Lo] (Oppdal sogn) Nedlagt kirkested	75
ÅLBU (Oppdal sogn) Nedlagt kirkested.	77
RENNEBU KOMMUNE	79
VOLL ST. MIKAEL (RENNEBU) (Rennebu sogn)	79
FLÅ ST. PETER (Rennebu sogn) Nedlagt kirkested	81
MELDAL KOMMUNE	83
GRØTTE (MELDAL) (Meldal sogn)	83
LO [Kjerkgården] (Meldal sogn) Nedlagt kirkested.....	85
ORKDAL KOMMUNE	87
GRYTING (ORKDAL) (Orkdal sogn).	87
HOLTÅLEN KOMMUNE	89
STEINN (HALTDALEN) (Holtålen sogn).	89
HOV (ÅLEN) (Ålen sogn).	91
MIDTRE GAULDAL KOMMUNE	93
STØREN (Støren sogn) Nedlagt kirkested.	93
HOV (SOKNEDAL) (Soknedalen sogn) Nedlagt kirkested.	95
SINGSÅS [gamle] (Singsås sogn)Nedlagt kirkested.....	96
MELHUS KOMMUNE	98
MELHUS ST. ANDREAS (Melhus sogn)	98
FLÅ [Kirkeflå] (Flå sogn) Nedlagt kirkested.	100
GRØTAN [Grøtte] (Hølonda sogn) Nedlagt kirkested.	102
KOLBRANDSTAD (Hølonda sogn) Nedlagt kirkested.....	103
SKJERDINGSTAD (Melhus sogn) Nedlagt kirkested.	105
VASSFJELLET ST. EDWINS KAPELL (Melhus sogn) Nedlagt kirkested.....	107
GRINNI [Grinde - Horg gamle] (Horg sogn) Nedlagt kirkested.	109
FOSS (Horg sogn) Nedlagt kirkested.	111
SKAUN KOMMUNE	113
VIGGJA [Børsgamle] (Børsgamle sogn) Nedlagt kirkested.....	113
HUSBY (BUVIKA) ST. GORGONIUS (Buvika sogn).....	115

HANGRAN (Buvika sogn)	116
SKAUN ST. OLAV (?) (Børseskogn sogn).....	118
HUSBY [Huseby kirkeruin] (Skaun sogn) Nedlagt kirkested	120
KLÆBU KOMMUNE	122
KLÆBU (Klæbu sogn).....	122
MALVIK KOMMUNE	124
MALVIK (Malvik sogn)	124
MOSTAD STA. MARIA MAGDALENA (Malvik sogn) Nedlagt kirkested.....	126
SELBU KOMMUNE	128
NESTA (SELBU) (Selbu sogn).	128
BJØRDALEN [Børdalen] (Selbu sogn) Nedlagt kirkested.	131
TYDAL KOMMUNE	133
KIRKVOLL (TYDAL) (Tydal sogn) Nedlagt kirkested.	133
FORKORTELSER	135

INNLEDNING

Kildegjennomgangen er en oversikt over middelalderske kirkesteder. Den dekker både kirkesteder som er i bruk i dag og noen av de som er nedlagt.

Gjennomgangen er ordnet etter kommunenummer, mens rekkefølgen på kirkestedene er tilfeldig.

ID er henvisning til id.nr. i Riksantikvarens database over kulturminner, Askeladden, www.asketadden.ra.no.

Kildene som er benyttet, er både arkiver, bygdebøker og eldre skriftlig materiale. Oversikt over forkortelsene for disse kildene, fins på siste side.

Kildegjennomgang for registrering av middelalderske kirkesteder er utført av NIKU ved Jan Brendalsmo på oppdrag av Riksantikvaren.

Forberedelse av kildetekstene for publisering og kopling til ID-nummer i Askeladden er gjort av Jan-Erik G. Eriksson, Riksantikvaren.

Registreringen av middelalderkirkegårdene i Sør-Trøndelag fylke er utført av NIKU i 2012 og 2013 og av Riksantikvarens distriktskontor Nord 1995-2012.

For kirkesteder i middelalderbyen Trondheim henvises til boken *Faglig program for middelalderarkeologi – Byer, sakrale steder, befestninger og borger* (Riksantikvaren 2015). Boken er også tilgjengelig i PDF-format gjennom Riksantikvarens Vitenarkiv: <http://hdl.handle.net/11250/279986>

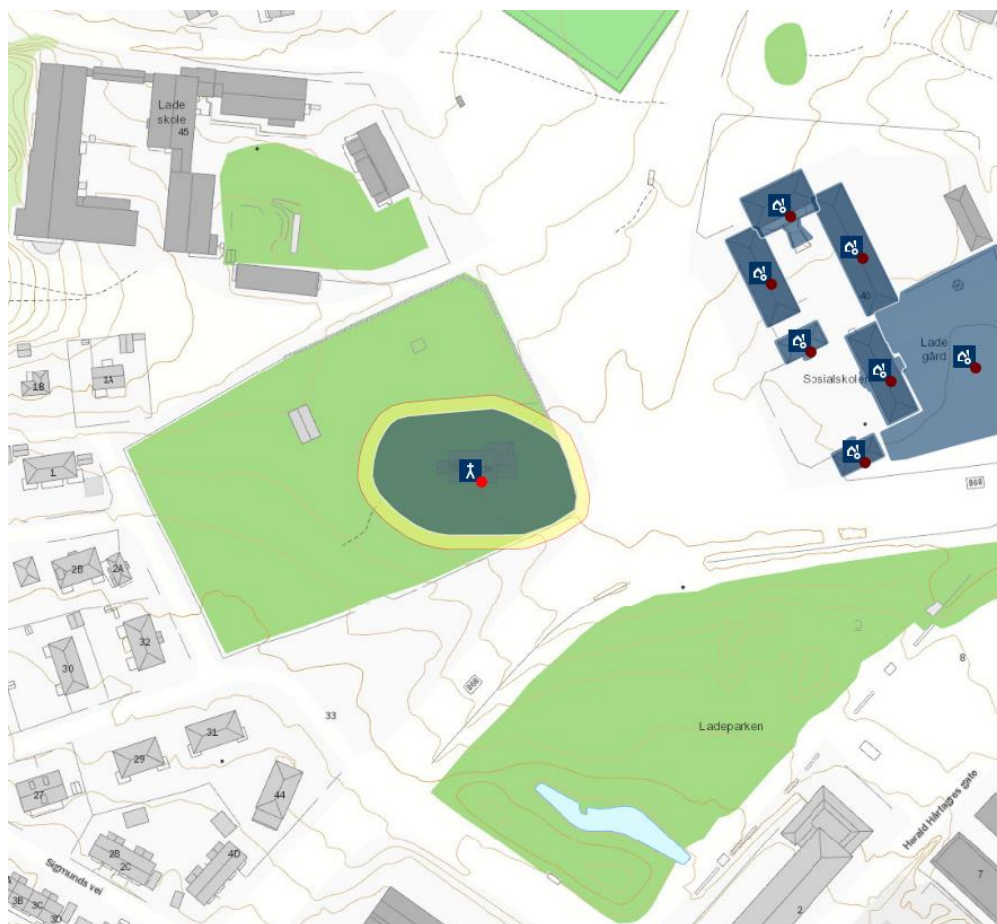

TRONDHEIM KOMMUNE

LADE HELLIGE KORS KIRKE, gnr. 1 Lade (Strinda sogn). Trondheim kommune.

ID 84881

Den opprinnelig romanske steinkirken på (gnr. 1) Lade har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Den ble trolig påbegynt rundt 1130-40 og ferdigstilt ca. 1160. Kirken er i utgangspunktet en rundbuet romansk kirke hvor det er benyttet grønnskifer og kleber til kvader i veggåpninger og utvendige hjørner. Det finnes indikasjoner på at skipet opprinnelig ble bygd i kvader, men det er også mulig - som for Steine kirke på Byneset - at et slikt prosjekt aldri ble fullført. I koret er det portal mot sør, i skipet var det opprinnelig portaler mot sør, vest og nord. Kirken ble utsatt for svært omfattende ombyggingsarbeider på 1600-tallet da skipet over sokkelnivå ble mer eller mindre tatt ned og satt opp igjen. Lade ble ifølge Snorre krongods og sentralgård under Harald Hårfagre, i seinmiddelalderen lå den fullt ut til Bakke kloster, og først i 1574 gikk den ved makeskifte over til private, verdslige eiere. Et foto fra 1920-tallet viser kirkegården med temmelig stor oval eller sirkelformet avgrensning (Brendalsmo 2006:521f m/ref.). Lade kan ha vært en av de opprinnelige fylkeskirker, i og med at den ble bygd på krongods sentralt i Strindafylke, men det er ingen antydninger til slik status i de skiftlige kilder. I 1293 (DN III:35) og 1299 (DN II:56) var *Erikr Thores son a Ladum* innblandet i striden mellom kannikene ved Kristkirken og erkebiskopen, idet han sammen med *Arne abote* på Nidarholm skrev støtteuttalelser og petisjoner på vegne av kannikene. På det første brevet henger hans segl fortsatt ved, og der reversen har kirkens navn, så Erik må ha vært prest ved kirken. Lade kirke var trolig ved dette tidspunkt en regulær sognekirke i Strinda sogn, selv om Erik må ha hatt en viss posisjon i den kirkelige organisasjon i og med at var involvert i denne striden. Også i 1327 (DN II:161) nevnes presten ved Lade kirke i en sammenheng hvor det framgår at han nok ikke var kannik men regulær sogneprest. I 1495 (DN XVII:766) og 1498 (DN XVII:770) bekreftet paven at erkebiskop Gaute da hadde overdratt de prestelige inntekter av Lade kirke til brødrene i Elgeseter kloster, og det var disse som da forrettet på Lade. Superintendenten i Trondheim, Hans Gås, forsøkte i 1558 (DN XII:666) å få flyttet sognekirkefunksjonene fra Lade kirke over til kirken i Elgeseter kloster, og at Lade kirkes tiende og landskyld skulle tillegges klosterkirken, men dette skjedde ikke. Lade kirke må fra reformasjonstiden ha blitt betjent fra domkirken, i og med at biskopen eller hans kapellan sto for tjenesten der i 1589 (Thr.R. s. 42). Dedikasjonen er etter et diplom fra 1293 (DN III:35) der prestens segl ennå henger ved. Seglets revers har en innskrift langs randen, lydende *Sancta Crucis de Ladu* (jf Rian 1947:25f). 29 desember 1430 var biskopen *jn officio visitacionis a Ladhum* (DN V:601). I 1432 skulle biskopen under visitas ha 5 nattleger *a Ladha* (AB s. 114). I og med at gården var krongods var det rimeligvis heller ikke prestegård der, og kun ei prestestove er nevnt i 1430 (DN V:601). Rett nordøst for kirken, nede ved fjorden, heter det Korsvika og Korsvikberget, en antydning om et tidligere kors i friluft. Schøning omtalte på 1770-tallet at det rett sør for kirken var pløyd opp ”en Hob Kull og Steene, til dels smukt udarbeidede” (II:4), og Nicolayssen beskrev i 1817 observasjoner av en grunnmur for en steinbygning to alen under bakkenivå rett nord for skipet (NF s. 591, jf Klüwer s. 44). Både Schøning (II:4ff), Klüwer (1823a:44) og Petersen (1939:41) omtaler gravhauger på gården, men ikke inntil kirken. Selv om disse lå i ytterkant av gårdens innmark, viser funn derfra til fast bosetning på Lade tilbake til 400-tallet e.Kr. Petersen (op.cit.) nevner i forbindelse med en kirkegårdsutvidelse i 1915 tydelige kulturlag: 0,3-0,4 m under markoverflaten støtte man på et betydelig brannlag og en større mengde dyreknokler. (kartreferanse: CL 127-5-4).

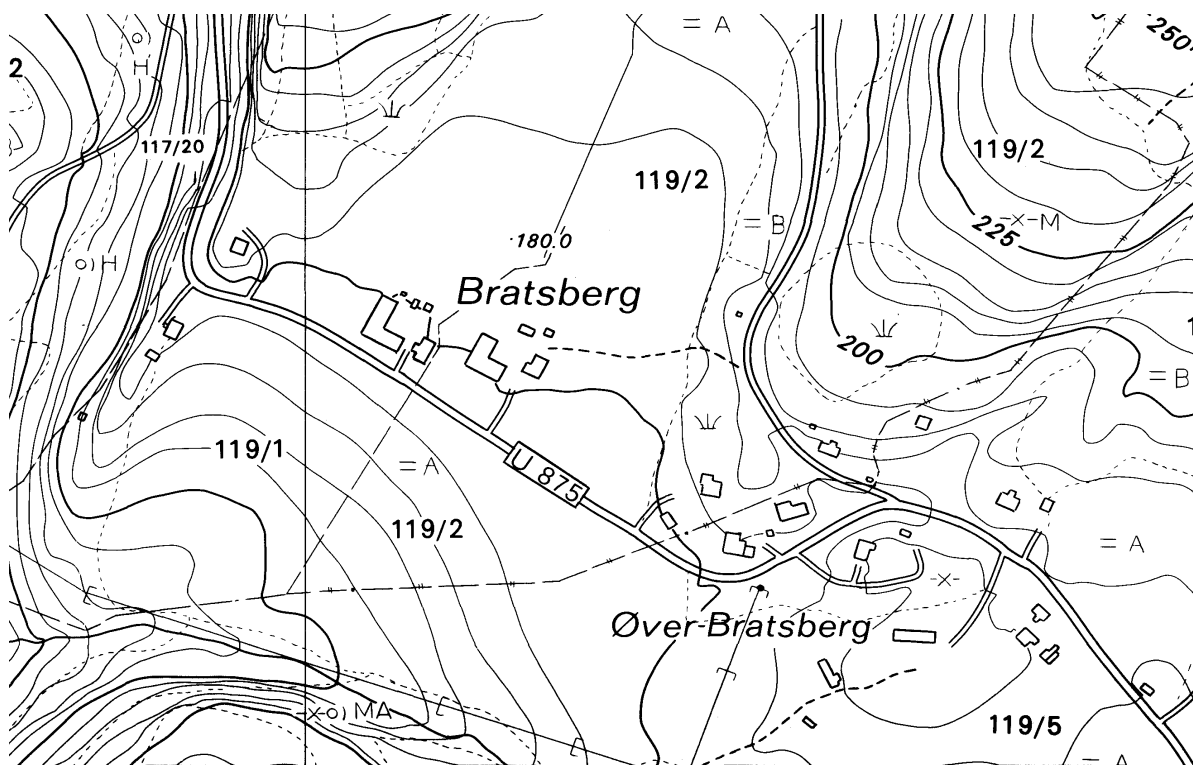

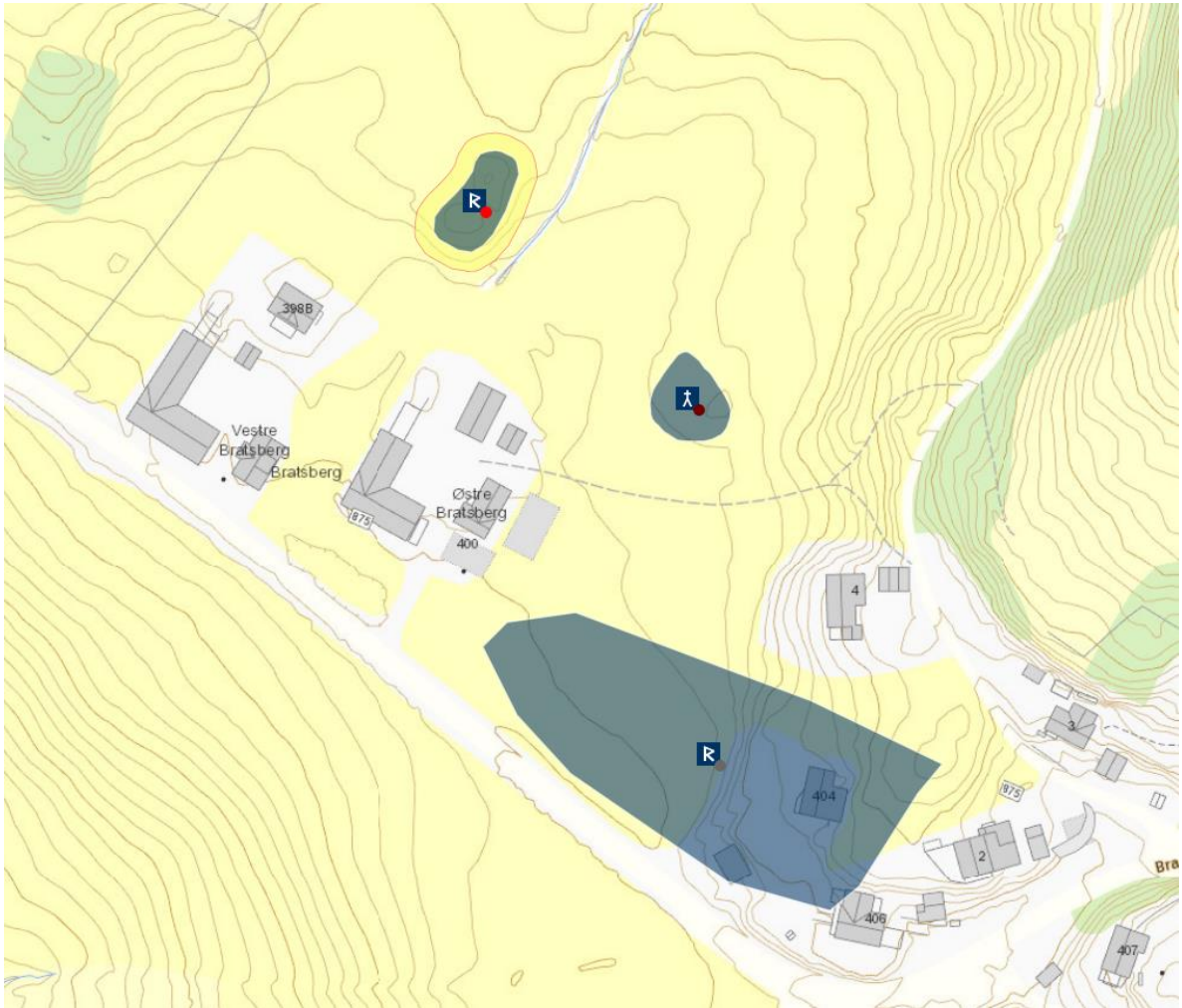
BRATSBERG, gnr. 119 Bratsberg (Bratsberg sogn). Trondheim kommune.

Nedlagt/kirkested.

ID 156893

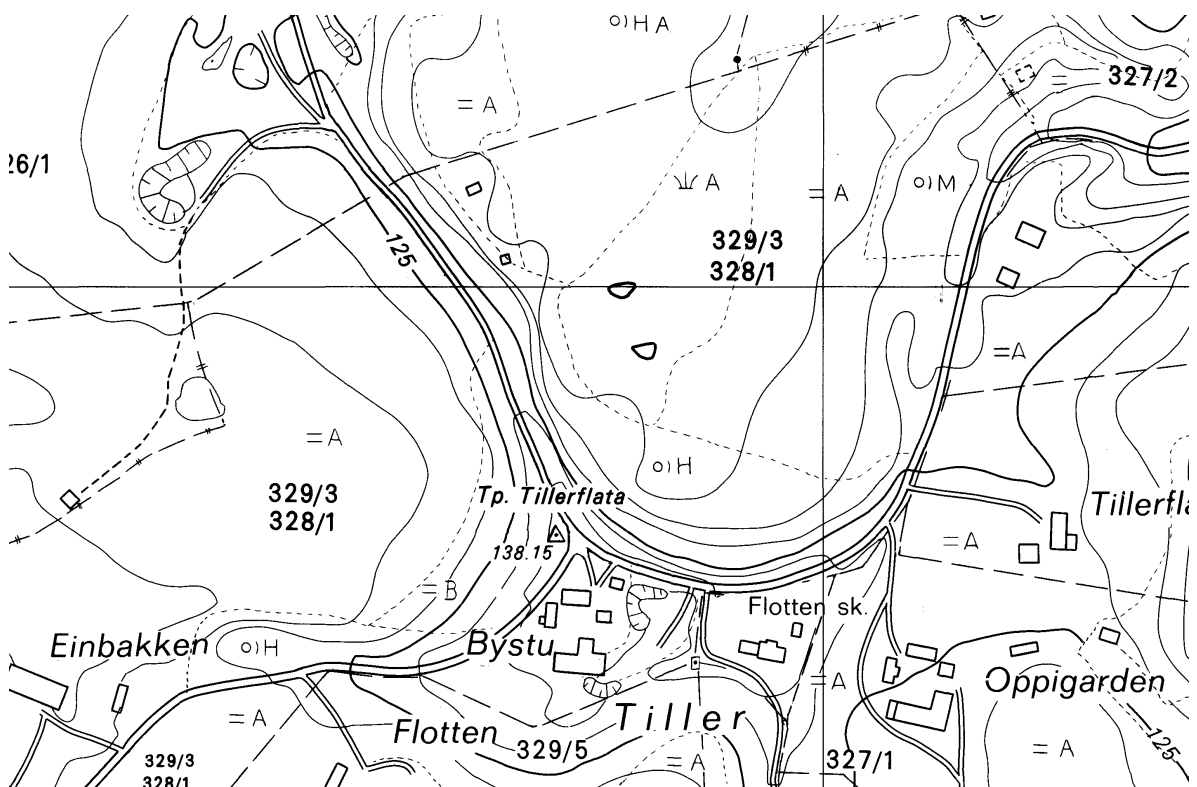
Nåværende kirke i Bratsberg, en laftet tømmerkirke med korsformet grunnplan, ble satt opp på (gnr. 121) Kvål i 1850, ca. 1.5 km nordøst for den gamle kirkens tomt. Fram til dette tidspunkt hadde kirken stått på (119/2) Bratsberg, på det som i dag er en lav, rektangulær forhøyning i åkeren rett østnordøst for og inntil dagens gårdstun (ned fra 119/2 på ØK). Rett sør for forhøyningen er det ved flere anledninger i forrige århundre blitt funnet skjeletter og trekister ved pløying og grøftegraving. En kirke på Bratsberg ble revet kort før 1663, trolig en stavkirke, da en laftet tømmerkirke med Y-formet grunnplan ble reist på samme sted som den foregående. I 1845 ble denne funnet å være i for dårlig stand til at det ville svare seg å utføre vedlikehold, samtidig som det ble hevdet at den lå usentralt til i forhold til bygdas befolkningsmessige tyngdepunkt (Brendalsmo 2006:525f m/ref.). Det er ikke omtalt prestebol til kirken i middelalderen. Klüwer (1823a:44) noterte følgende om fornminner på Bratsberg: "Ved Bratsbergs Annexkirke findes en betydelig Mængde Kæmpehouge, for det meste steenlagte". To av dem er blitt utgravd og kan dateres til eldre jernalder. I den ene fantes ei helle med en innskrift i den eldre runerekke, muligens et mansnavn (Petersen 1939:46f). Fortsatt finnes det en gruppe forhøyninger/ hauger på et lite område i åkerkanten rett nord for tunet og som sannsynligvis er gravhauger. (kartreferanse: CL 125-5-4).

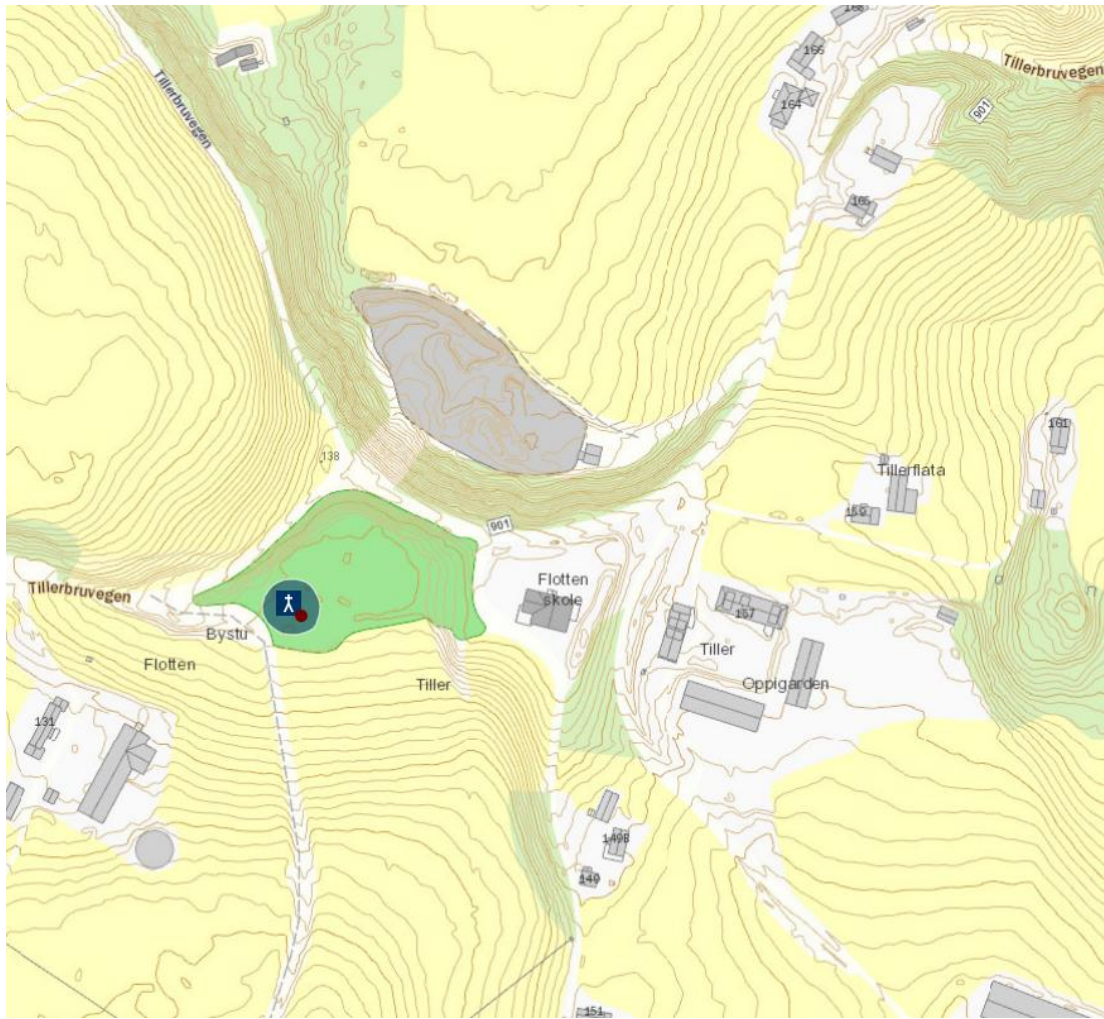

TILLER, gnr. 63 (=329) Bystu Tiller (Tiller sogn). Trondheim kommune. Nedlagt kirkested.
ID 26392

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Tilder k.*, OE s. 32). Middelalderkirken skal ha stått på (gnr. 329) Bystu Tiller (Øvre Tiller) rett sør for og innved det gamle gårdstunet. Her er det i dag kun ei stor grop i terrenget, i og med at det har vært et sandtak i området. Da de på 1950-tallet tok ut sanden, ble det ifølge lokal tradisjon observert "masse skjeletter, hodeskaller og råtne bord". Ny kirke bygd 1665 ser ut til å være reist på samme sted som middelalderkirken. Med utgangspunkt i et kart fra 1676-99, der også Tiller kirke er inntegnet, kan det være at 1665-kirken hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor, takrytter midt over skipet og med våpenhus utenfor vestinngangen. I 1801 ble den tredje kirken på Tiller innviet av biskopen, bygd om lag 100 m nord for der de andre kirkene hadde stått, ved veien opp mot Nordgard Tiller men fortsatt på grunnen til Bystu Tiller. Utseendemessig skal nykirken ha vært temmelig lik Klæbu kirke, et åttekantet grunnplan og med skifertak. Denne kirken ble ødelagt ved et voldsomt jordfall i 1816, og en fjerde generasjon kirke på Tiller ble innviet 1820 på et lite platå rett nordvest for tunet på Bystu Tiller, drøye 200 m vest for de to foregående lokaliteter. Denne kirken ble revet i 1899, og den femte kjente kirke i Tiller sto ferdig i 1901 på nabogården (gnr. 323) Sjetne ca. 3 km mot nord (Brendalmo 2006:530f m/ref.). "Bemeldte [Kiæmpe-Høie] ligge ellers ved Veien, som gaer herfra, ned til Tiller-Gaard og Kirke, og ere ved en halv Snees i Tallet" (Schøning I:22). Nyere registreringer kan ikke stedfeste særlig mange funn til Bystu-området bortsett fra et økseblad fra yngre jernalder (Rygh 1880:99). (kartreferanse: CL 125-5-4).

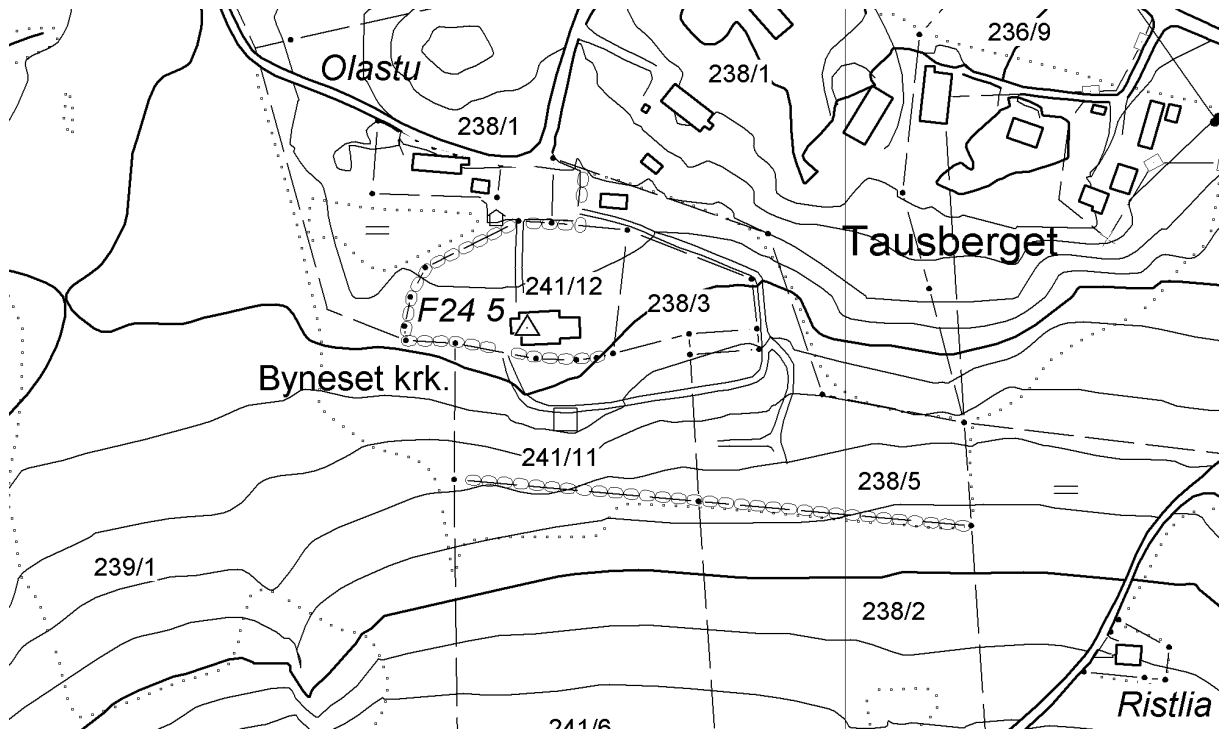

STEINE ST. PETER OG ST. MIKAEL (BYNESET), gnr. 24 (=241) Steine (Byneset sogn). Trondheim kommune.

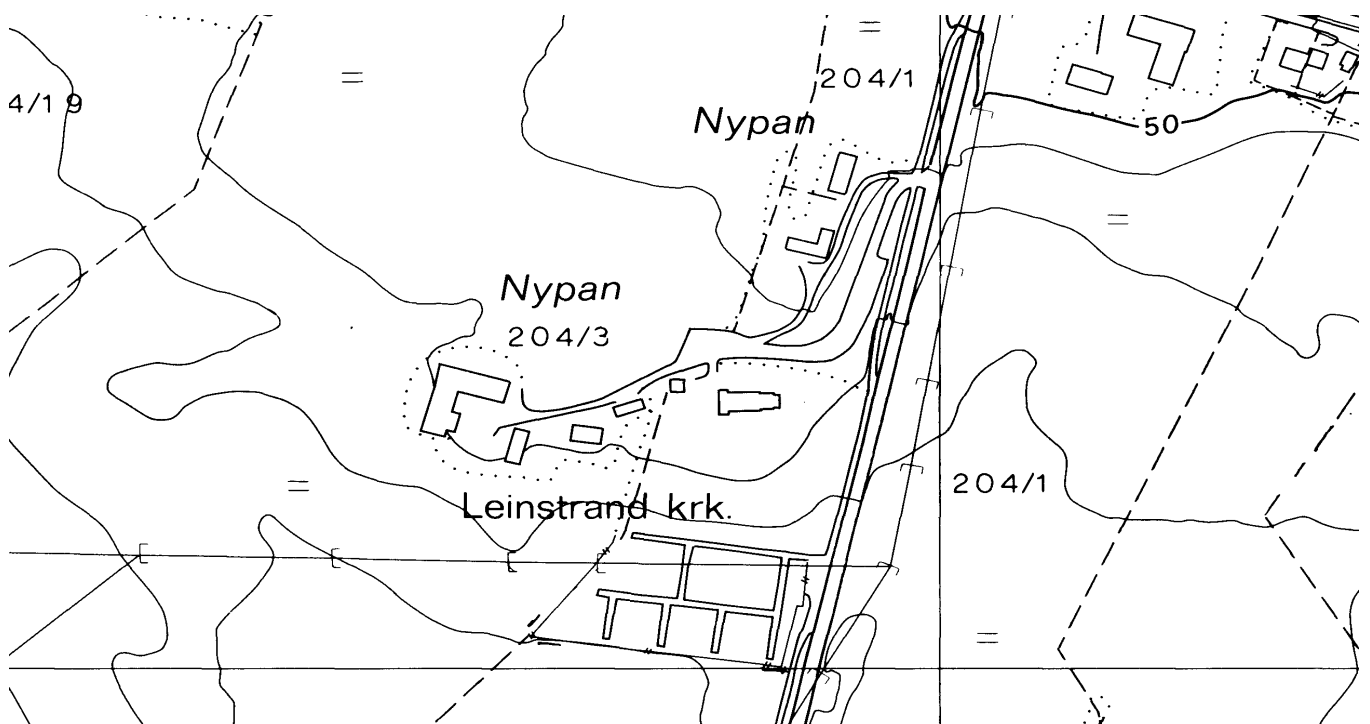
ID 83980

Den romanske steinkirken på (gnr. 241) Steine har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Den ble bygd i tidsrommet ca. 1140 til ca. 1180 og har innslag fra overgangsstilen med tidliggotikk, og kvaderne er hogd i en blanding av grønnskifer og kleber. Koret har portal mot sør, skipet mot sør, vest og nord. Eldste omtale av kirken er i 1252 (*ecclesie beati Petri de Stein*, DN II:9), og året etter omtales den ved navnet *ecclesia sancti Micahelis de Steini* (DN III:4). Steine var trolig en av de opprinnelige fylkeskirkene i Trøndelagen, i og med at gården var gammelt krongods og kirken med dens inntekter i 1252 ble gitt kannikene av erkebiskopen. I og med at samtlige middelalderbrev ang. Steine kirke er utstedt på krongodset Steine, er opprettelsen av (244) Ålberg som prestebol til kirken trolig resultat av et makeskifte med kronen rundt midten av 1500-tallet. Steine kirke lå fra 1200-tallet av til domkirkens kanniker, og presten som holdt tjeneste i kirken var trolig residerende i kannikgården i Nidaros. Gården ble liggende til kronen gjennom hele middelalderen og gjorde det fortsatt i 1661 (Brendalmo 2006:514ff m/ref.). 1 desember 1342 var biskopen i visitas på Steine (DN IV:268), trolig også 16. februar 1431 (DN V:602). Kort vei nordvest for kirken, under Sørengberget, heter det Prestvika. Av fornminner på Steine observerte Schøning følgende (I:201, II:240): “Vesten for Kirken har paa Kirkegaarden staaet en Bautastein, som nu er afbrudt og bortslæbt (...) Norden for denne Steene-Kirke og hosliggende Steene-Gaarde, ligger en stor rund Haug, paa en høi Biærg-Knoll”. Muligens er dette samme haugen som Fugelsøy (1963:114) kaller Kløkkhaugen. Høyem (1817:305) nevner at det få år i forveien var blitt gravd i haugen (*en stor sammenkastet Jordhøi*) og at man da hadde truffet på ”en sort Muur i den, men Intet videre”. Schøning refererte i 1773 (I:200) lokal tradisjon om en helligkilde på fjellrabben Høgstein rett sørvest for kirken, han fikk tømt fordypningen for stein og gjørme, men det viste seg at *Cisternen* kun var en fordypning i fjellet hvor det samlet seg overflatevann, muligens som følge av steinuttak til kirkebygget. Det er likevel ingen tradisjon på noen sammenheng eller tilknytning mellom kilden og kirken. Kirkegården ble i 1975 utvidet og det nye arealet beplantet med løvtrær. På det gamle arealet skulle det fra da av ikke tillates nye graver, og de gamle graver ville med tiden bli faset ut (Gjønnes & Indergård 1977:118). (kartreferanse: CJ 125-5-3).

NYPAN (LEINSTRAND), gnr. 52 (=204) Nypan (Leinstrand sogn). Trondheim kommune.
ID 84279

Nåværende Leinstrand kirke står på (gnr. 204) Nypan. Eldste omtale av en kirke på gården er i 1533 (*Niupe k.*, OE s. 31). Ifølge Schøning skulle kirken på Nypan allerede i 1775 være flyttet flere ganger: “Leinstrandens Kirke staaer paa Gaarden Nypan (...) Kirken er en temmelig stor Træbygning, forsynet med et høit Spiir. Den er flyttet adskillige Gange, i Anledning av den her overalt værende løse Leer-Grund, sidste Gang Anno 1673, da nuværende Kirke er bygget”. Kirken fra 1673 var en langkirke av tømmer. Denne stod til nedfalls i 1783, så en ny kirke ble året etter reist på den gamle kirkens forsterkede grunnmur, og mye av materialene i den gamle kirken ble gjenanvendt i den nye. Kirken har seinere fått større og mindre ombygginger i 1831-37, 1895 og 1962, og vesttårnet ble bygd til i 1905. Den eldre kirken som ble revet i forbindelse med nybyggingen ca. 1673 ser etter lokal tradisjon ut til å ha stått rundt 100 m nord for dagens kirke, omlag der tunet på (gnr. 204/1) Nypan ligger i dag. Hvor eventuelle eldre kirker har stått er uvisst. Under grunnarbeider ved kirken i 1963 ble det registrert to gråsteinsmurer som løp parallelt med/inntil kirkens nord- og sørvegger, og disse er nok fundamentene for den kirken som ble satt opp her i 1673 (Brendalmo 2006:505f m/ref.). Muligens kan kirken eller et sidealter ha vært viet jomfru Maria (Lauglo 1958:160), men dette er temmelig usikker tradisjon. Det er ikke belagt prestebol til kirken i middelalderen. Verken Schøning (II:243) eller Nicolaysen (1862-66) har opplysninger om fornminner på eller ved Nypan. Det er i dag ingen synlige fornminner i området ved kirken. (kartreferanse: CK 124-5-2).

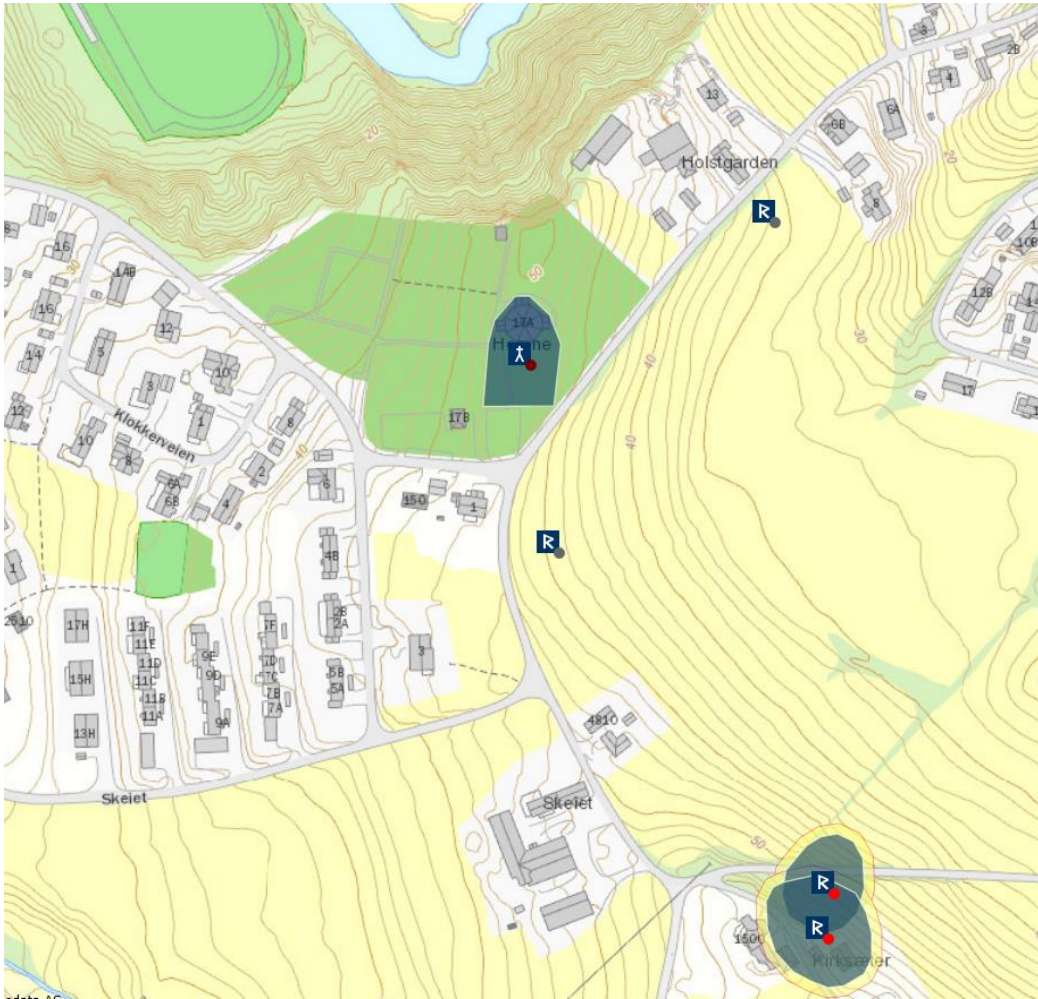
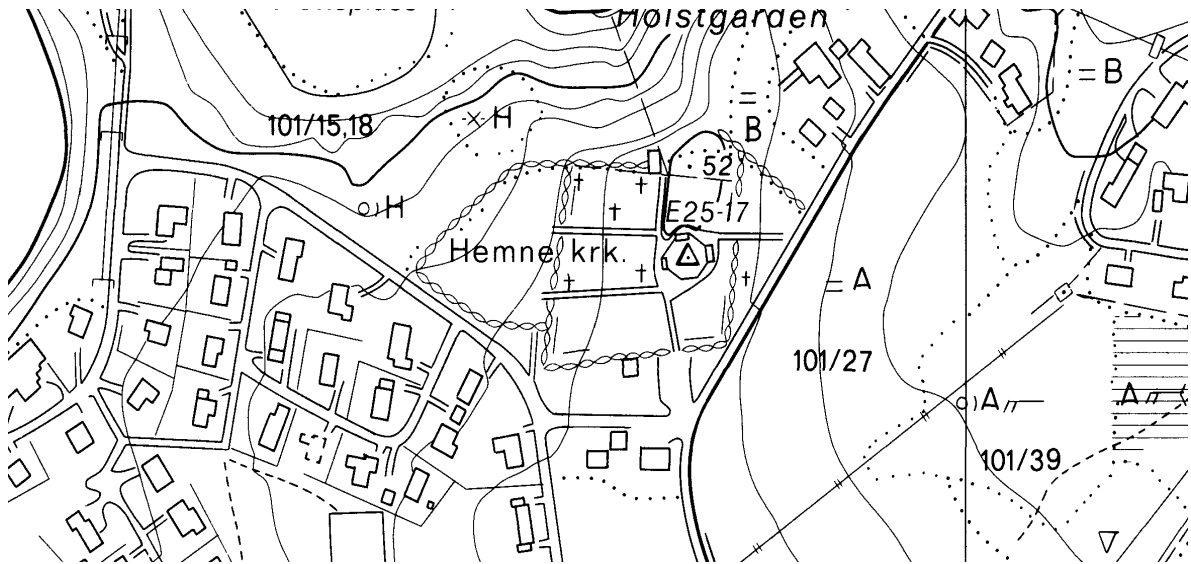

HEMNE KOMMUNE

HEMNE STA. MARGARETHA, gnr. 101 Kirksæter (Hevne sogn). Hemne kommune.

ID 84543

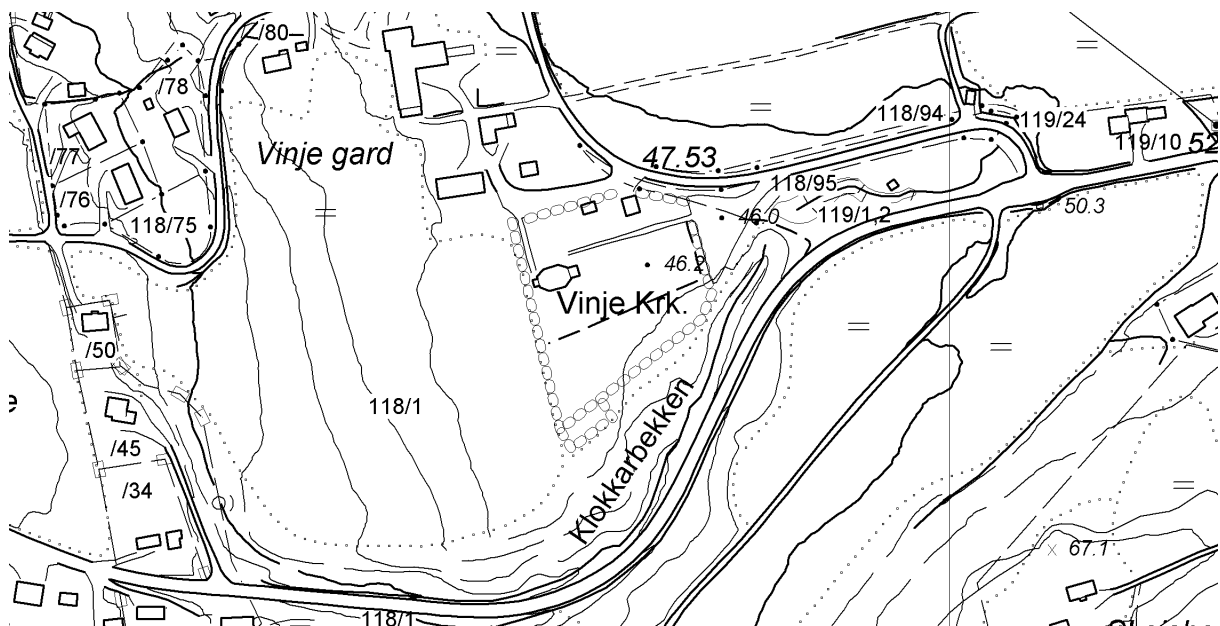
Eldste omtale av en kirke på (gnr. 101) Kirksæter i Hemne er i 1589 (*Sanctæ Margrettæ kircke wdi Hemne*, Thr.R. s. 74), men fram til 1815 hadde den et middelaldersk alterskap og som antyder en langt høyere alder for kirkestedet. Hemne var da residerende kapellani under Hitra/Dolm prestegjeld men ble skilt ut som eget prestegjeld fra 1765 med Vinje som annekskirke. Mest sannsynlig var det andre generasjon kirkebygg som stod på Kirksæter da Schøning besøkte bygda i 1774. En kirke på stedet brant etter lynnedslag i 1815, og denne var en enskipet langkirke av stavverk, trolig fra senmiddelalderen, og som på 1600- og 1700-tallet var blitt utvidet med korsarmer av lafteverk. Det er denne kirken med korsformet grunnplan som Schøning beskriver (I:83f): “Ved bemeldte Bund [af Hefnefiorden] ligger Gaarden Kirkesæter, saa kaldet, fordi der staaer Hefne Hoved-Kirke. Der har og tilforn Præste-Gaarden været (...) Hefne Hoved-Kirke er en temmelig anseelig Træ-Bygning, opført i Form af en Kors-Kirke, midt paa hvilken staaer et lidet Taarn og Spir. Den er bleven indviet St. Margrete til Ære, den kaldes derfor St. Margrete Kirke”. I 1817 ble den nåværende kirke, en tømmerbygning med åttekantet grunnplan, innviet på samme sted som den forrige (Brendalsmo 2006:420f m/ref.). En rygg inne i fjellet sørøst for kirken heter Klokkarhaugen. Schøning har følgende opplysninger om stedets fornminnebestand (I:85f): “(...) om en Kiæmpe-Høi, beliggende under Gaarden Kirksæter, tæt hos Stranden, havde man liigeledes den Sagn, at i den laae skiult en stor Skat; thi man saae der, saa sagde man, ofte Ild brænde. Major Holck, som da boede paa Kirksæter, lod derover giøre et Forsøg paa at opkaste bemeldte Høi: men Skatten var borte, og man fandt deri kun endeel smaae Metal-Ringe. Paa samme Gaards Marke, ved Stranden ligge, foruden bemeldte, mange Kiæmpe-Høie i en Rad efter hinanden, og paa en Huusmands-Plads under Gaarden Vissø, tvende saa kaldte Kiæmpe-ringe eller runde Kamp-Pladse”. I 1904 ble det undersøkt en svært velutstyrt mannsgrav fra merovingertid på Vesse (Vestre Sodin). 60 år tidligere var det blitt funnet en myntskatt på gården, sannsynligvis nedlagt kort etter 1020. 30 år før dette hadde stiftsprost Angell sendt inn to ”gullgubber” til Nationalmuseet i København, funnet på Kjørse under dyrkingsarbeider (Hallan 1959:38ff, jfr. Rygh 1880:36). Samtlige funn vitner om en høvding og gården var da også en storgård, med samlet skyld i 1661 (s. 11ff) for Kirksæter (*Kyrkjusoðin*) og (102) Vitsø (*vestri Soðin*) på 6 spann. Nabogården sør for kirkestedet oppe på moreneryggen heter Skeidet. På dennes grunn ligger det fortsatt et gravfelt, omlag 300 m sørøst for kirken. Andre synlige fornminner er det ikke i dag oppe nær kirken. (kartreferanse: BT 123-5-1).

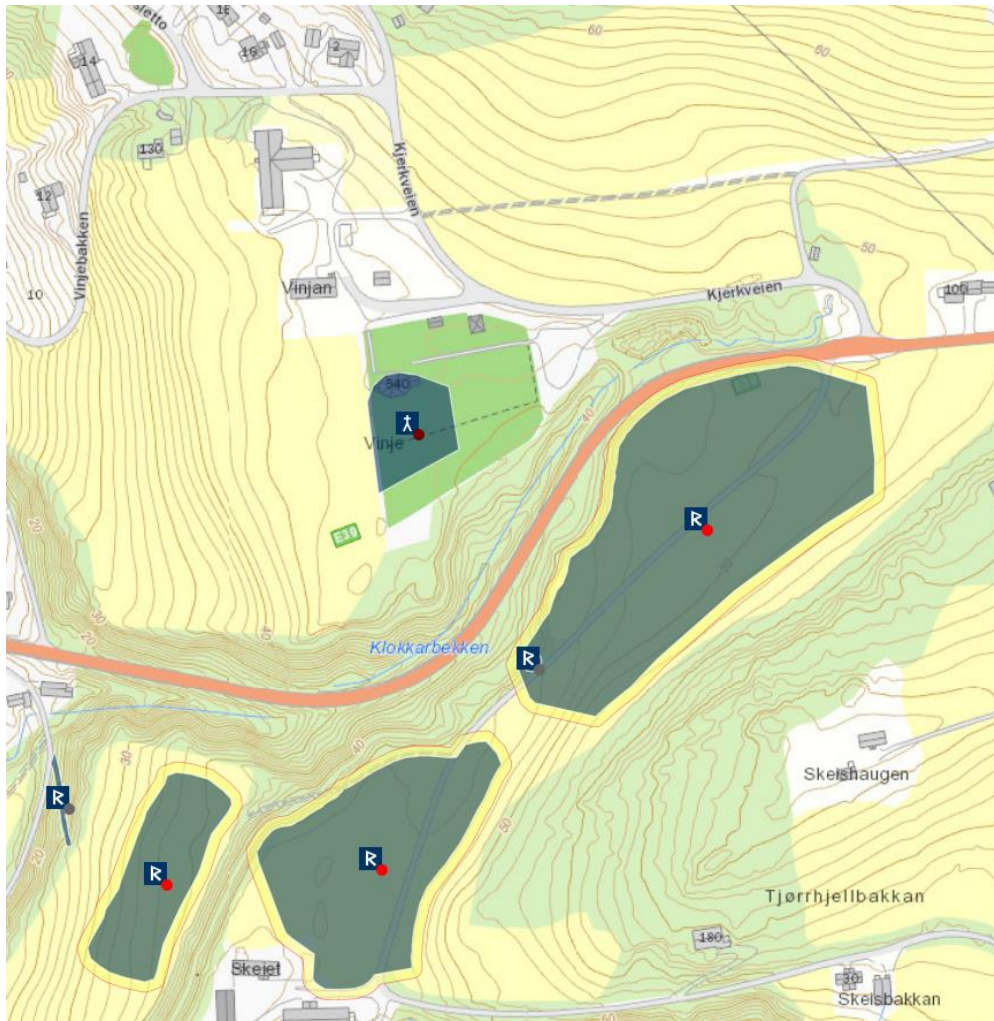

VINJE ST. ANDREAS, gnr. 118 Vinje (Vinje sogn). Hemne kommune.

ID 85855

Eldste omtale av selve kirkestedet på (gnr. 118) Vinje er i 1589 (*Sancti Andreae kircke wdi Hemne*, Thr.R. s. 74), men fra kirken er bevart et krusifiks fra første fjerdedel av 1100-tallet (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Sognet (*Viniar sokn*) nevnes i 1432-34 (AB s. 63). Vinje var i 1589 anneks under Hitra (Dolm) og i 1775 (Schøning I:82) under Hemne. I 1589 var det den residerende kapellan i Hemne som også betjente Vinje kirke, men tjeneste skjedde kun hver fjerde helligdag. Middelalderkirken, som *saa gandske forraadnet war*, ble revet i 1675 og en liten langkirke av tømmer stod ferdig på samme kirkegården det samme året. Schøning noterte i 1775 kort om Vinje kirke (I:86): “en maadelig Træ-Bygning, med et temmelig høit Spir, samt en smuk Alter-Tavle”. I en besiktigelsesrapport fra 1819 ble det påpekt at tømmerkirken på dette tidspunkt stod til nedfalls og at ny kirke måtte bygges. En tømmerkirke med svakt langstrakt åttekantet grunnplan ble så innviet i 1821 på kirkegården få meter nord for den gamle kirken. Stedet der 1700-tallskirken sto er fortsatt godt synlig på kirkegården i og med fraværet av graver innenfor et avgrenset område rett sør for nåværende kirke. Sannsynligvis har kirkene hele tiden stått innenfor det begrensede området som kirkegården i dag utgjør (Brendalsmo 2006:422f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et prestebol til kirken i middelalderen. Verken Schøning eller de andre topografene har opplysninger om fornminner på Vinje. Det finnes ingen synlige fornminner ved gården eller kirken på Vinje i dag. (kartreferanse: BS 121-5-2).

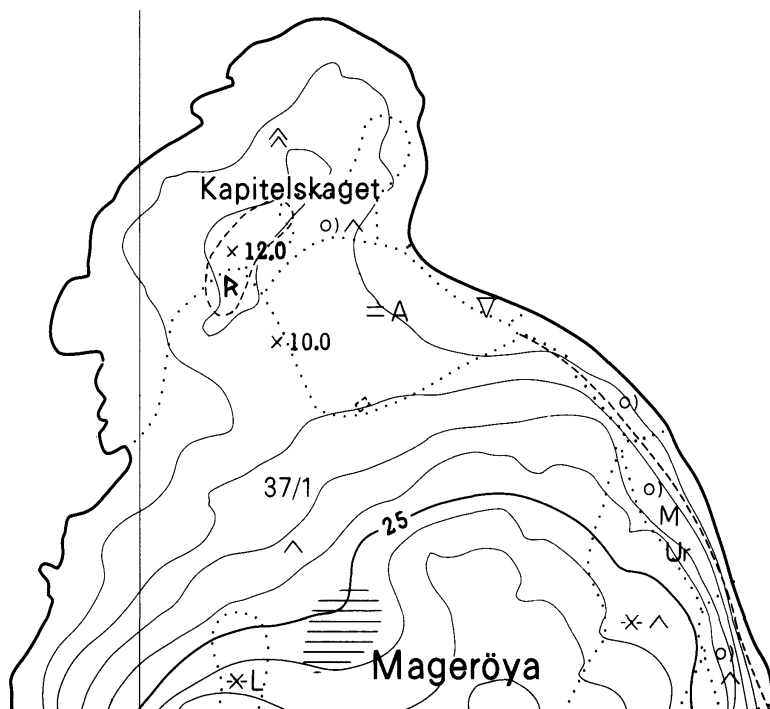

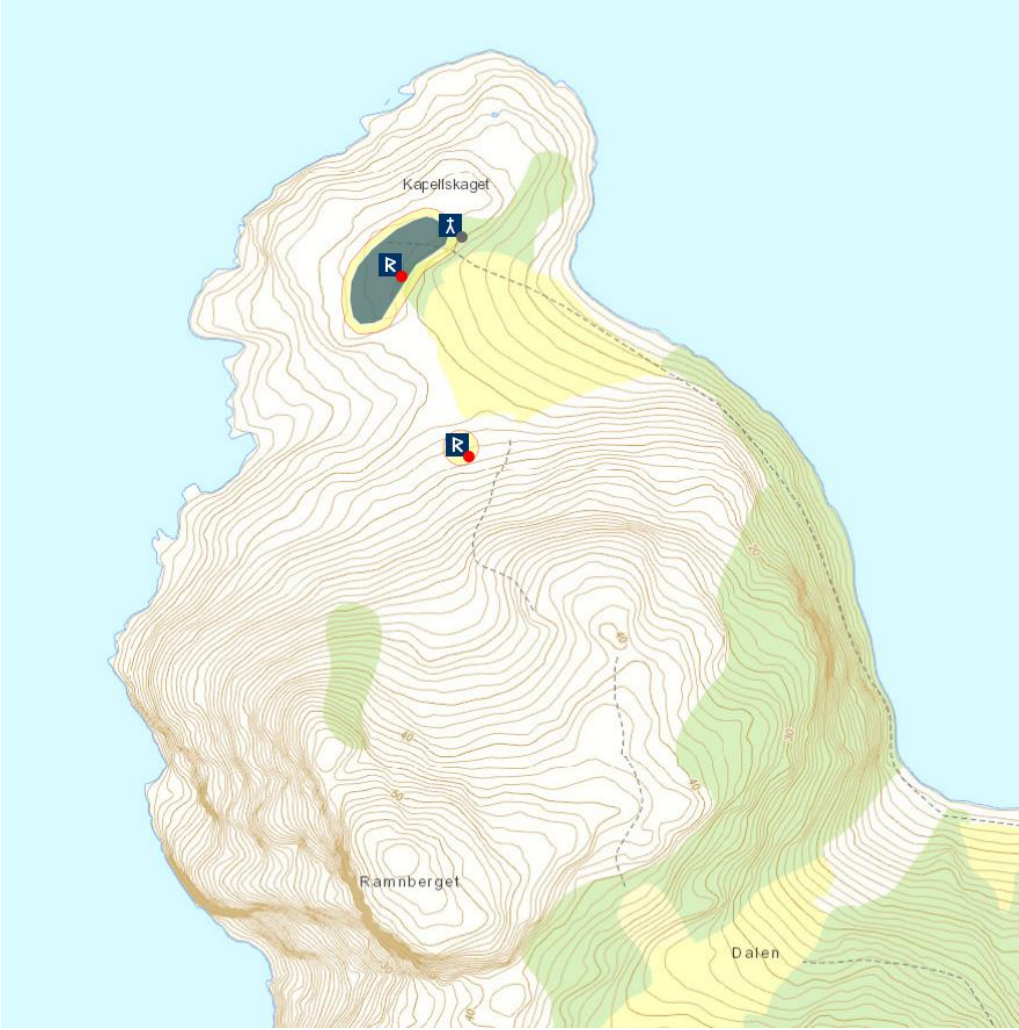
MAGERØYA, gnr. 37/1 Magerøen (Heims sogn). Hemne kommune. Nedlagt kirkested.
ID 84373

Det er først med Schøning i 1775 (II:213) at vi får opplysninger om en kirkebygning på Magerøya: “Ved den vestre Siide af Indløbet til Hefne-Fiord, ligger den Øe Magerøen, paa hvis indre eller søndre Kant, har i fordum Dage staaet et Capell, paa et Sted, hvor endnu sees Tomter efter det, og som kaldes Capell-næsset eller Capell-Rommet”. Da det i 1922 ble samlet inn folkeminne i Hemne ble det sagt at “kyrkjegarden alt da var pløgd opp til åker, og at det berre stod att to steinhyller som vart kalla Kapellporten” (Hallan 1959:104). Hallan mener derfor at det aldri har vært snakk om noe sogn, men heller et selemhus for sjøfarende.

Dette høver godt med at Magerøya langt tilbake i tid er blitt benyttet som overnattingsplass for de skip som gikk hovedleia langs kysten (Hallan 1959:43). Et foto i topografisk arkiv på NTNU/VITMUS av *Kapellporten* tatt i 1925 viser to steinheller som har seget kraftig.

Steinene er nok blitt reist som bautaer på førkristne graver, og vi har her trolig et eksempel på en sammenblanding av en tradisjon om en kirke og to merkelige steiner, slik vi også finner det for gården Vik rett øst for Trondheim. Det førkristne gravfeltet nord på Magerøya ser ut til i stor grad å ha blitt utpløyd. I en av de store røysene på Kapellneset ble det like etter 1900 funnet et stort vokslys, med form omtrent “som et alterlys”. Det er mulig, med Hallan, å anta at det dreier seg om et selemhus for de sjøfarende, muligens reist i seinmiddelalderen i forbindelse med økt sjøtransport som følge av de intensiverte fiskeriene. Men siden både Schøning og lokal navnetradisjon omtaler et *Capel/Kapellporten*, gir det bedre mening å anta at det dreier seg om en kirkebygning. I motsetning til hva Schøning skrev hevder lokal tradisjon i dag at kirken eller kapellet skal ha ligget på odden nord på Magerøya, på ØK-kartet kalt Kapitelskaget, trolig en feilstaving for *Kapellskaget* (Brendalsmo 2006:423 m/ref.). På den samme odden ligger det dessuten et gravfelt. (kartreferanse: BS 127-5-2/5-4).

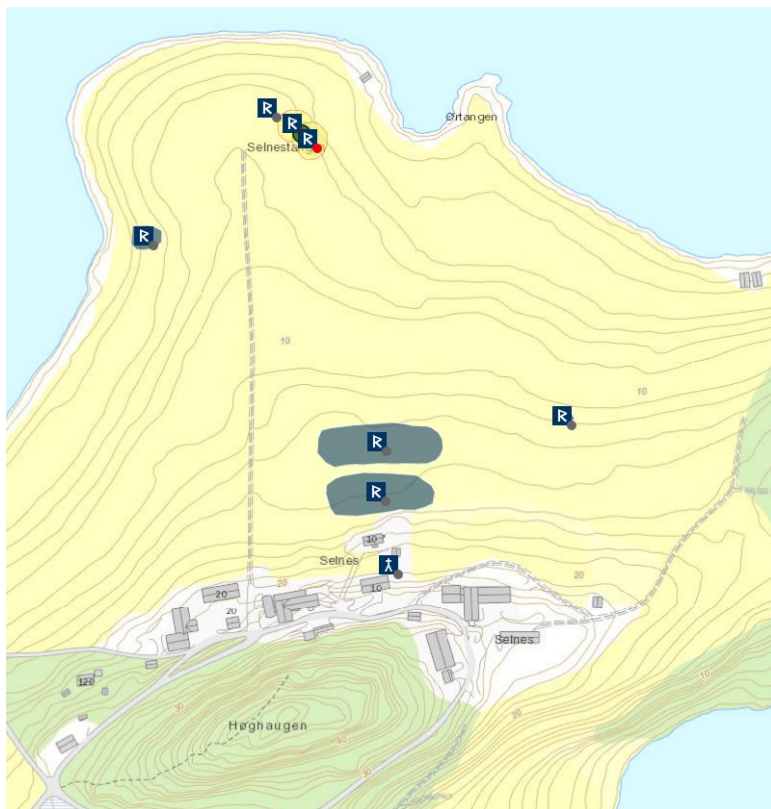
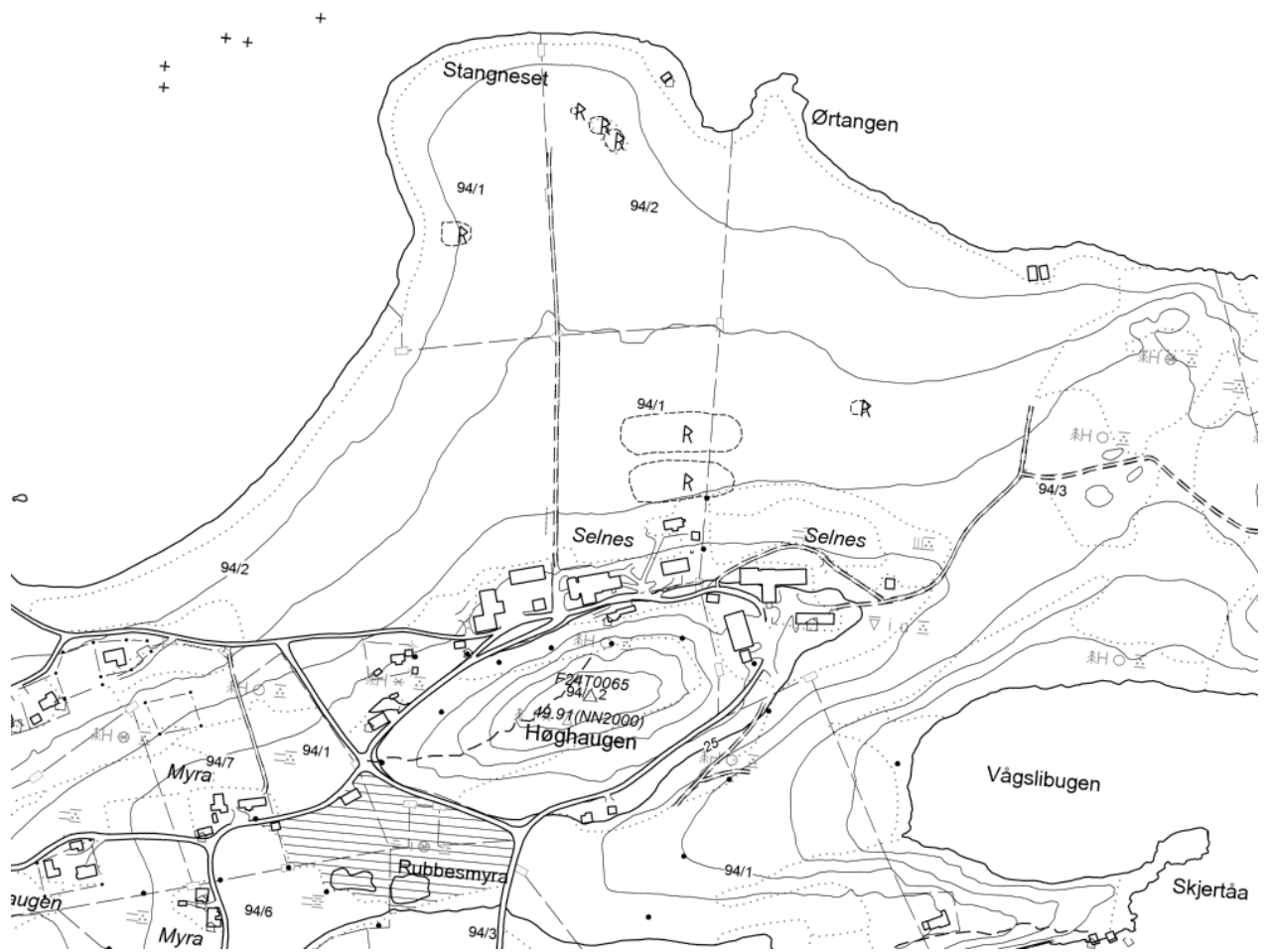

SNILLFJORD KOMMUNE

SELNES, gnr. 94/1-3 Selnes (Hemne sogn). Snillfjord kommune. Nedlagt kirkested.

ID 85420 – jf. ID 121702

Den eneste skriftlige omtale av en kirke på (gnr. 94) Selnes er et forklarende tillegg hos Aslak Bolt i 1432 (s. 62): *Thessa jorder ligo till Sellnes kk. j Hempne som no er nider fallen*, derunder *Selnes all eign*. Samlet lå det noe over 6 spann til Selnes kirke. Vi ser her et eksempel på at den landskyld som lå til en lokal kirke ble lagt under erkebiskopen fordi kirken var nedlagt. Dette var vanlig prosedyre i slike saker. Schøning har ingen tradisjon om denne kirken, men Rygh (1901:100) nevner at “en slette nedenfor gården kalles ennå Kirkevolden”. Et område der det er gjort flere funn og observasjoner ved jordarbeider i nyere tid ligger på åkerflatene ned for bnr. 1, mens navnet *Kjerkevollen* i dag blir lokalisert noe lenger øst, på jordet ned for bnr. 3. Det finnes ingen tradisjon på gården om funn av skjeletter eller kister nede på åkerområdene. Muligens kan det ha ligget en gravplass til kirken da den i følge Aslak Bolts jordebok hadde skyldparter i til sammen 14 gårder hvorav 11 lå på østsiden av Hemnefjorden. Slikt jordegods ble gjerne gitt kirkene mot årlige sjelemesser. Hallan (1959:103) mener presten ved Selnes kirke bodde på gården, all den tid Selnes var den eneste gården som denne kirken eide fullt ut. Dette bekreftes ved at det heter Presthusvika helt øst på det neset der gårdene ligger (Brendalmo 2006:424 m/ref.). Det har tidligere funnets en større fornminnebestand på Selnes enn i dag, og Nicolaysen (Aarb. 1869:175, jfr. Rygh 1880:35) nevner flere gravhauger ”deriblant som det synes en langhaug”. Dette gravfeltet på Stangneset, en odde ut i fjorden rett ned/nord for Selnesgårdene, blir behandlet av Farbregd (1978). Gravene kan dateres til både eldre og yngre jernalder. Ei nausttuft skal det også ha vært på vestsiden av neset. Ved dyrking i nyere tid er det blitt funnet både brent treverk, aske og flere solide fundamentstabber på et relativt avgrenset område rett ned/nordnordvest for bnr. 1. En stolpe eller stabbe fra dette området er radiologisk datert til 7-800-tallet. Trolig er dette rester av det eldre gårdstunet. (kartreferanse: BV 125-5-1/5-3).

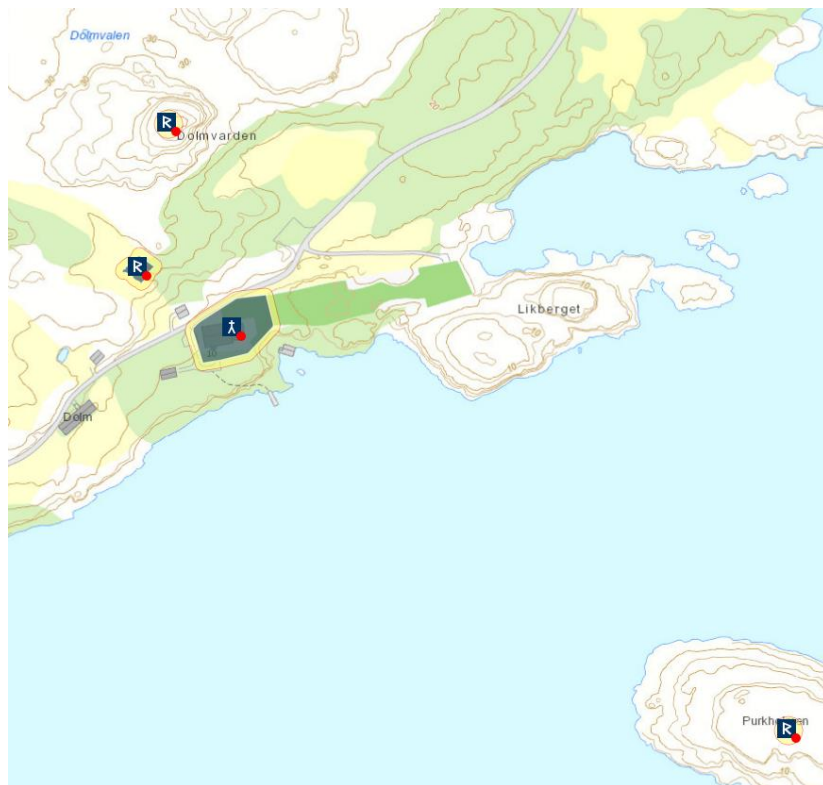
HITRA KOMMUNE

DOLM ST. COLUMBA(?) (HITRA), gnr. 20 Dolm (Dolm sogn). Hitra kommune.

ID 84027

Eldste sikre omtale av steinkirken på (gnr. 20) Dolm er i sogneprest Johan Størens beskrivelse av Hitra prestekall i 1774 og hvor den kalles *Dolmø Kirke*. Reformatsen av 1589 omtaler kun *hoffued kircken i Hijtterens prestegjeldt*. Inntil da hadde benevnelsen vært *amundaas* (AB s. 117, 117) i 1432, *Amundaraas prestdøme* (DN V:630) i 1433, *Amundoss prestageld* (DN V:868) i 1470 og *Amundaas prestegeld* (OE s. 79, 81, 91) i 1533. Første gang prestegjeldet kalles Hitra (*Hytterenz prestegeld*) er i 1558 (NRJ V:32b). Eldste betegnelse på Dolm som prestegård er i 1723, og for så vidt i 1661 (*Dolme och Wnddaas prestgrd*). I og med at Reformatsen 1589 ikke fører opp Undås som annekskirke under hovedkirken i Hitra prestegjeld må kirken på Undås innen denne tid være nedlagt. Trolig kan vi sette nedleggelsen av Undås kirke og Dolm kirkes overtagelse av hovedkirkestatus i samband med navneskiftet fra *Amundaraas* til *Hijtterens* prestegjeld. Dette ser ut til å ha skjedd en gang mellom 1533 og 1558. At Dolm ikke er nevnt med skatteyttere i 1520-21 har nok sammenheng med at den var en kannikgård. Steinkirken på Dolm er blitt utsatt for lynnedslag og brann ved flere anledninger (1674, 1704, 1771, 1848, 1920) og dermed kraftige gjenoppbygginger. Kirkens skip er temmelig bredt i forhold til lengden, og koret er bredere enn det er langt. Murene er tynnere enn på de vanlige romanske trønderkirkene (1,2-1,3 m). Fortanningsstein som stikker ut av skipets østvegg i sør viser at skipet er bygd før koret. Skipet har motstilte portaler mot nord og sør og har trolig ikke hatt vestportal. Den eneste portalen som trolig er opprinnelig, korets portal mot sør, er rektangulær i utvendig åpning. Her er også det eneste stedet vi finner anvendt enkelte kvader (kleber), i de øvrige portalene og de utvendige hjørner er det kun tuktet bruddstein. Det øvrige murverket består av mye store steiner, og generelt har steinene uregelmessig størrelse. Utvendig på korets nordvegg stikker det fram fortanningsstein for et sakristi som aldri ble bygd. Samlet gir dette et klart inntrykk av at Dolm kirke er bygd i seinmiddelalderen. På grunnlag av skriftlige kilder er tiden rundt 1500 et sannsynlig byggetidspunkt, uansett etter 1432 da *Sundulma* på dette tidspunkt ble bygget bort. Dette understøttes av at Dolm var hovedkirke i et seinmiddelaldersk kannikegjeld. Det er ingen tydelige indikasjoner verken i bygningen eller i de skriftlige kilder på at den nåværende kirke skulle være en ombygd eldre kirke, slik Logtun er det. Fram til den siste brannen hadde kirken en døpefont i kleber, daterbar til etter 1300, rimeligvis overført fra den nedlagte kirken på Undås tvers av Dolmsundet (Brendalmo 2006:411 ff m/ref.). I 1589 var Dolm hovedkirke i Hitra prestegjeld (Thr.R. s. 74f). Den hadde da seks annekskirker: Sula og Titran ute på Frøya, Kvenvær og Ulvan på Hitra samt Hemne og Vinje inne på fastlandet. I følge Strøm (1933:3) skal Dolm kirke ha vært viet St. Colban: "Dolm kirke, som i middelalderen var kaldt St. Colbans kirke på Hitra, skal i følge sagnet oprindelig være opført omkring 1250". I en oppgave over husmannsplasser under Dolm i 1701 (ref. i Fugelsøy 1962:221), finner vi på Hebersvåg husmannen *Colbanus Nilsen*, f. 1645. Et slikt uvanlig navn på en husmann på Hitra støtter opp under den lokale tradisjon om kirkens dedikasjon. St. Colban kan være en forkortning for den irske helgen St. Columba of Iona, da det ikke finnes noen helgen ved navn Colban (Farmer 1992). Et kirkeflyttingssagn knytter Dolm kirke til kirken på Undås (Bang 1780): "Fra Undaas, beretter man, at Dolmø Kirke skal være flyttet strax før den Sorte Død, og i Begyndelsen være bestemt til en Kirke og et Kloster tillige". Klosteret kunne ha sitt utgangspunkt i bygningsmessige sider ved kirken, for eksempel sakristiet som ikke ble reist, men mer trolig refererer tradisjonen til at det på gården fantes et herberge for reisende. På 1700-tallet gikk fortsatt leia for jektefarten gjennom Dolmsundet (Schøning II:138). Rett opp/nordvest for kirken heter det Kjerkhaugen, mot nordøst ligger Kjerkvatnet, og en odde i øst heter Likberget. Ingen av topografene har opplysninger om førkristne graver i umiddelbar

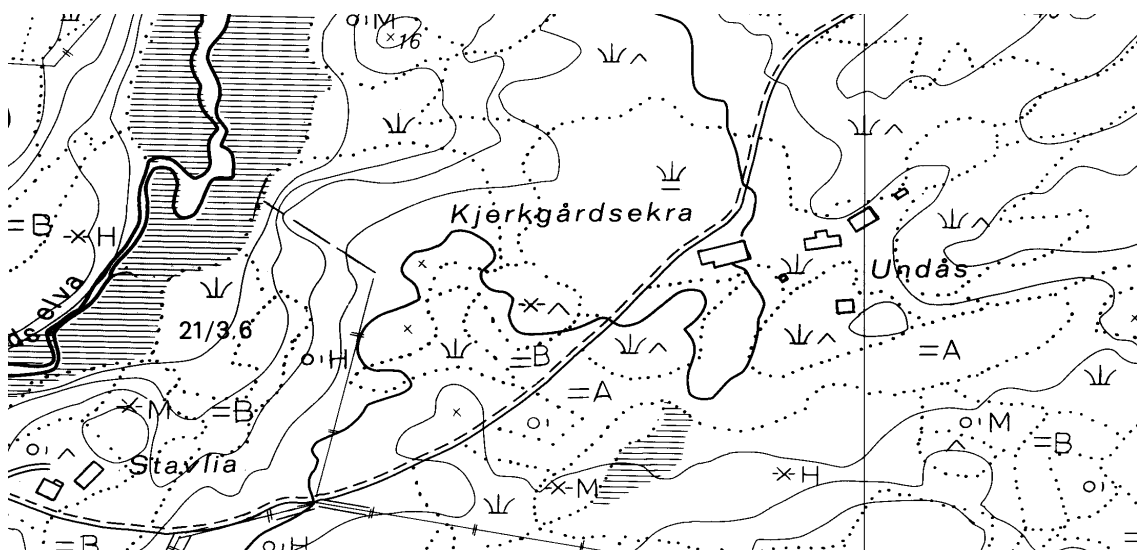
nærhet av kirken på Dolm. Langs sundet rett ned for kirken, på begge sider, samt på små holmer i sundet, finnes det derimot et større antall røyser og hauger. (kartreferanse: BQ 131-5-1/5-2).

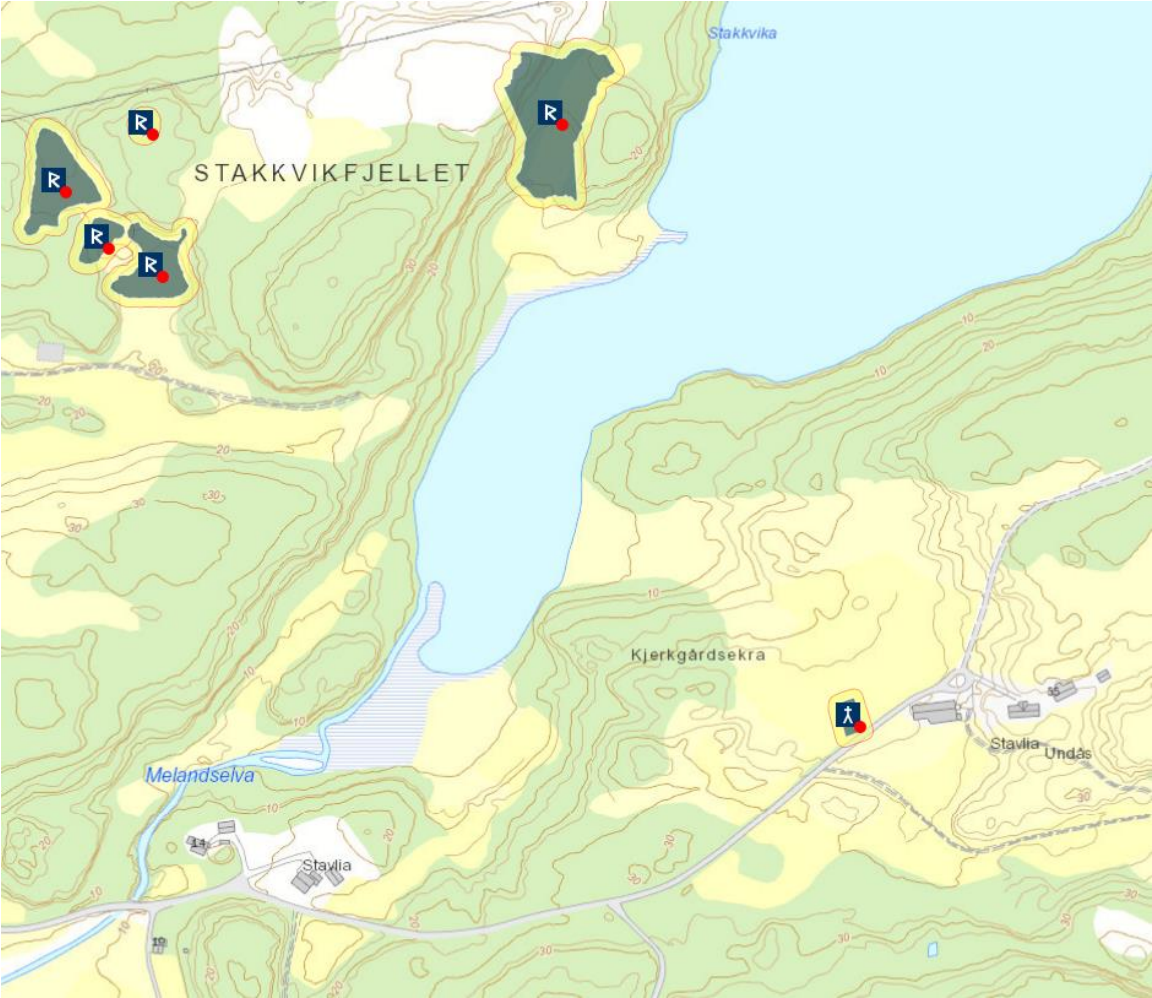

UNDÅS, gnr. 21 Undås (Dolm sogn). Hitra kommune. Nedlagt kirkested.

ID 9034

Som argumentert for under Dolm (Hitra) kirke (se denne) er første halvdel av 1500-tallet (ca. 1500?) det sannsynlige tidspunkt for flyttingen av kirkestedet fra (gnr. 21) Undås til (20) Dolm på nordsida av Dolmsundet. Samtidig ble status som hovedkirke og kannikgjeld overført til Dolm. Gården Undås nevnes ikke i de skriftlige kilder gjennom middelalderen før i 1557-59 med en husmann. I 1661 (s. 51) føres *Dolme och Wnddaas prestegrd som presten besider, 1 spd. I quernstøe*. Undås ble på dette tidspunkt drevet sammen med Dolm prestegård. Siden kirken på Undås ikke nevnes blant prestegjeldets annekskirker 1589 må vi dermed kunne gå ut fra at den var revet på dette tidspunkt. Sogneprest Støren kunne i 1774 i sin beretning påvise hvor kirken hadde stått: "Før end [Dolmø] Kirke blev bygget, stoed Hoved=Kirken paa Undaas, hvor Kirke=gaarden endnu tydelig viises". Sogneprest Peder Schwane Bang i 1780 gikk lenger i sin argumentasjon og bevisførsel: "Nær ved samme Undaas Gaard findes endnu den gamle Kirkegaard med sin halv nedfalne Ringmur av Kampesteen; her har jeg ved Gravning fundet øverst paa den østre Side af Kirkegaarden mange i et Hul tilsammenkastede Hoved-Pander, Kindtænder o.s.v., hvor man formodentlig har havt et Beenhus, og længere nede paa den vestre Side af Kirkegaarden fandtes en heel Liigkiste sammenføiet med tykke Træ-Nagler af den stærke Spiik-Furru". Lokaliteten hvor kirken skal ha stått, i beiteområdet Kjerkgårdsekra rett vest for gårdshusene på Undås, er fortsatt (1994) synlig i terrenget tett inntil gårdsveien på dennes nordside. Av kirkegårdsmuren, denne *Ringmur af Kampesteen* som var synlig på 1770 og -80 tallet, er det i dag kun spredte rester igjen. Mot vest og sør, godt skjult i det strie graset, ses tydelig endel store steiner, og det er mulig at det øvrige murløpet er nedgrodd. Lokal tradisjon vil ha det til at muren i fjøset på Undås, som skal være reist på 1600-tallet, skal ha sin stein fra den gamle kirkegårdsmuren. Midt inne på området vises i grunnen tydelige spor av en bygningstuft. Steinene her er store og antyder et delvis rektangulært fundament som er for kraftig til at det kan dreie seg om et fundament for et uthus. Muligens kan det leses ut et grunnareal for denne bygningen på omlag 17x8 m, men dette er noe uklart. Uansett er det klart at denne syllmuren har båret en trebygning. På begynnelsen av dette århundret skal det under dyrkningsarbeider være funnet skjelettresten på dette stedet (Brendalsmo 2006:414f m/ref.). I og med at Undås ikke ble ført med oppsittere i 1520-21 (NRJ II:55ff), samt som bruk under Dolm i 1661 (s. 51), må gården ha vært prestebol allerede før 1520. Det er ikke kjent at det skal ha blitt dokumentert gravfunn fra førkristen tid på Undås. Det er i dag ingen synlige fornminner i området ved kirketufta eller gårdstunet. (kartreferanse: BQ 131-5-2).

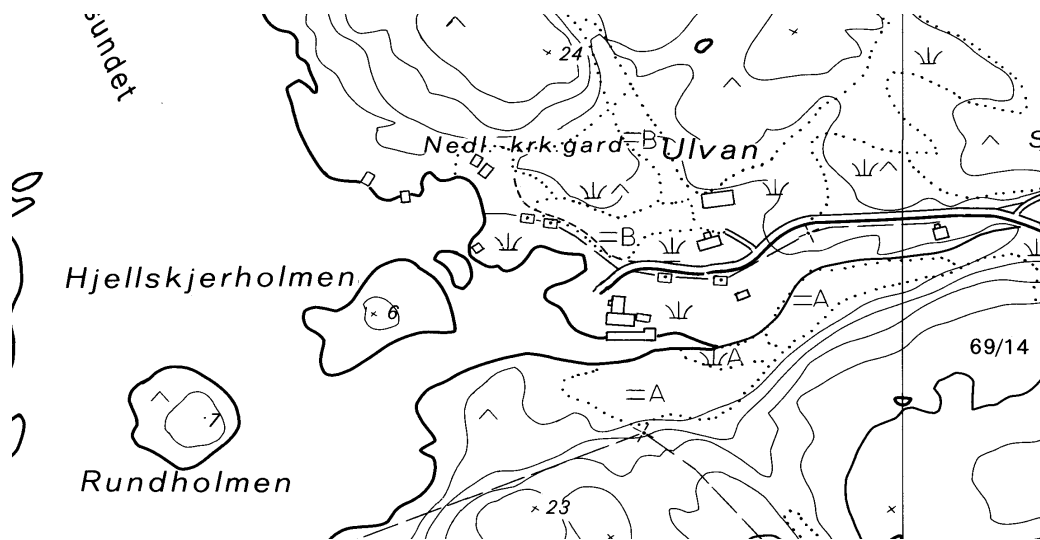

ULVAN, gnr. 3 (=69) Ulvan (Fillan sogn). Hitra kommune. Nedlagt kirkested.

ID 126905

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 69) Ulvan er i en passasje hos Aslak Bolt i 1432 (s. 61): *af Ulfua kk. bønóm*. I følge lokal tradisjon skal kirken på Ulvan være bygd før Svartedauden. Mest trolig sto kirken på bnr. 14 av Ulvan. Her er det ved flere anledninger funnet menneskeskjeletter. På 1980-tallet ble veien gjennom tunet ned til sjøen rettet ut, og det ble da funnet skjeletter på den lille åkerlappen rett ned for det nåværende gårdshuset. Av den grunn har gårdbrukeren i de seinere år fylt på jord på denne teigen for å slippe å få skjelettresten opp ved pløying. På den annen side hevder lokal tradisjon at den gamle kirken stod på Hestholmen, en liten holme rett ut for gården. Bukta inn i Hestholmen, inn fra Ulvsundet, kalles fortsatt *Kjerkvika* og danner ei god havn. Kirkebygget skal ha stått på en strandterrasse, fundamentert i nedkant på noen kraftige rullesteiner. I følge en oppmåling foretatt i 1888 kan bygningen ha målt 14 eller 15x7m. Muligens kan kirken ha stått på Hestholmen, mens kirkegården ble etablert inne på Ulvan (Brendalsmo 2006:416f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på at det var prestebol til Ulvan kirke i middelalderen. I 1589 (Thr.R. s. 74) lå kirken på Ulvan som anneks til Dolm hovedkirke. Tjeneste skulle skje på Ulvan to helligdager i strekk. I 1774 var kirkestedet blitt flyttet fra Ulvan og inn på Hitra til (25) Fillan men var fortsatt anneks til Dolm. I følge sogneprest Bang, i hans beskrivelse av prestegjeldet (publ. 1984, s. 15) ble kirkegården på Ulvan i 1780 fortsatt benyttet som gravplass for folk fra de nærliggende gårder. Den foregående sogneprest, Johan Støren, noterte derimot i sin få år eldre kallshistorikk (publ. 1984, s. 67) at man like til 1774 ”havde endnu begravet mange døde i Knarlag=Sundene”. Det er mulig Støren med dette mente gravplassen på Ulvan, i og med at denne ikke ble nedlagt før i 1849 (Fugelsøy 1962:78). Men det kan også være, all den tid Støren var sogneprest i kallet i flere år og godt kjent, at han antyder en spesialgravplass uten kirke et sted ved Knarlagssundet mellom Ulvøya og Fjellværøya, lik den på Kjerkholmen i Stokksund. Av kirkeregnskapene for Fillan kirke i 1688 (ref. i Fugelsøy 1962:75) framgår det at nykirken på Fillan stod ferdig i 1686. Allerede i 1780 klaget sogneprest Bang over at denne kirken var for gammel, lav, smal og mørk, og at luften under prekenene ble uutholdelig inneklemt, og i tillegg ”opfyldt med mange usunde Dunster af de med tranede Klæder iførte Søefolk”. Folketallet på Hitra hadde i følge Bang økt kraftig de siste 100 år, og det gjorde vel sitt til at det ble reist en ny kirke på Fillan, innviet i 1789 (Fugelsøy 1962:78). Denne er en korskirke av tømmer (Helland 1898:132) og står fortsatt. Helt øst på Ulvøya, på andre sida i forhold til kirkestedet, heter det Prestvika og Prestvikbukta, trolig fordi det var her presteskysen la til. Det er ikke kjent at det skal ha blitt gjort funn av førkristne gravminner rundt tunet på Ulvan, men det ligger fortsatt et par gravrøyser noe opp i åsen drøye 200 m nord for gårdstunet. (kartreferanse: BT 132-5-1).

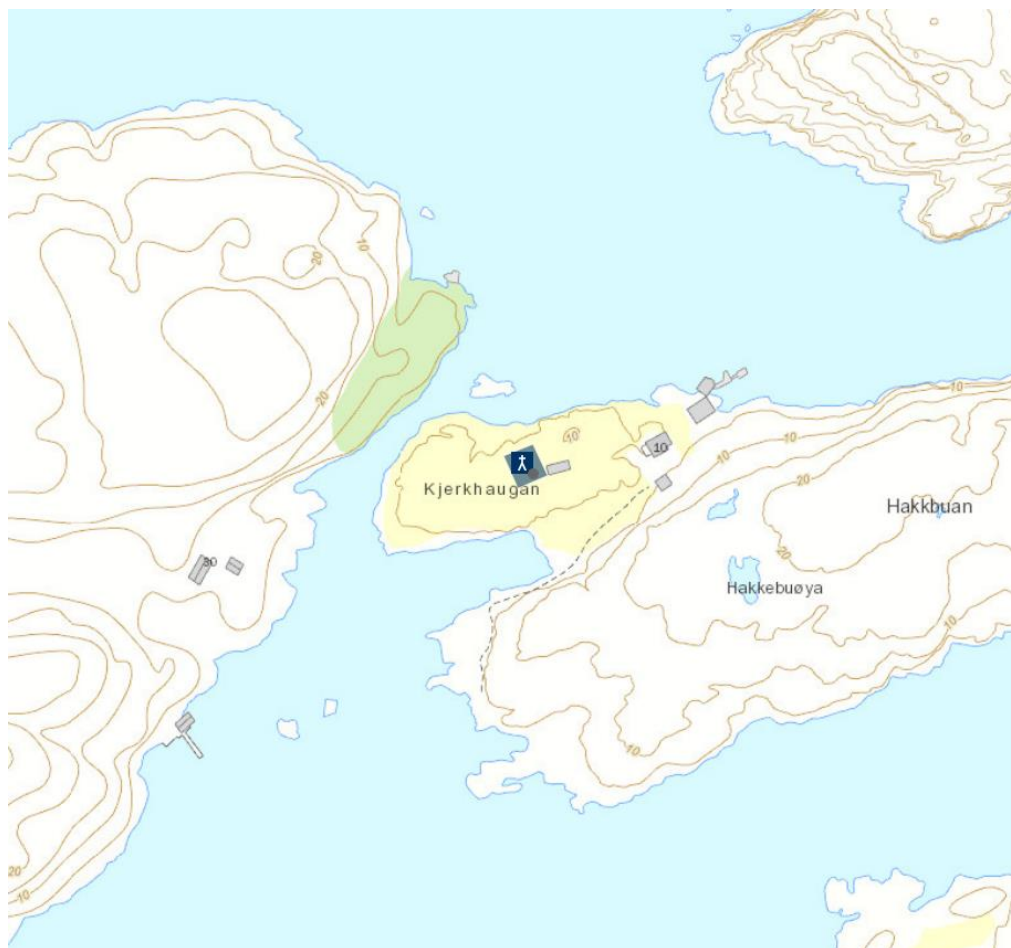
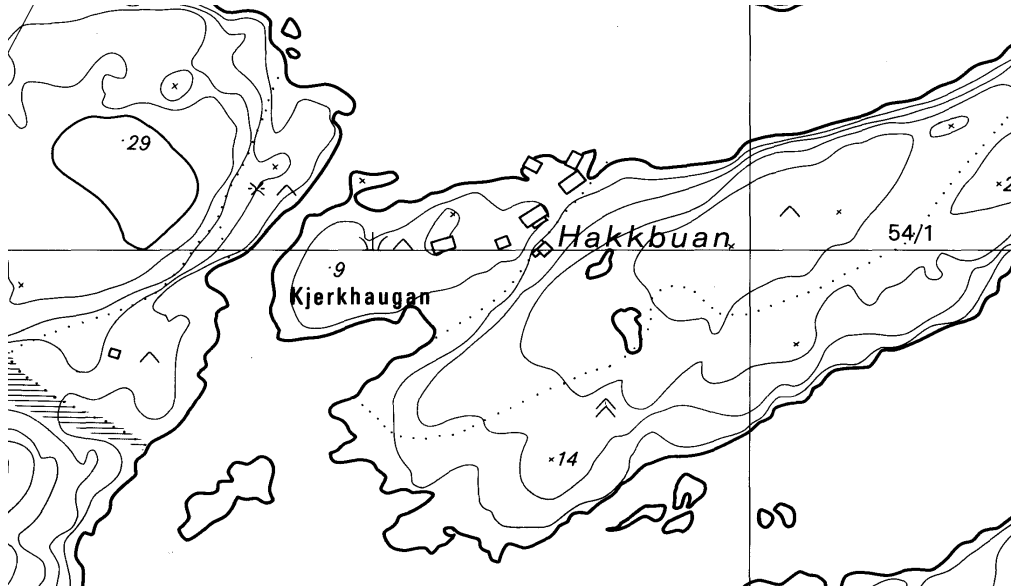

KVENVÆR, gnr. 54 Hakkbuan (Kvenvær sogn). Hitra kommune. Nedlagt kirkested.

ID 156464

Kvenvær er nok i sin opprinnelse et områdenavn for en gruppe på flere hundre større og mindre øyer, holmer og skjær helt mot vest på Hitra. Rygh (NG 69) forklarer navnet som dannet av *kvenna*, gen.flt. av *kona*, med andreleddet *ver* i betydningen fiskevær. Kvenvær har ikke fått matrikelnummer hos Rygh, men oppføres i 1520-21 (NRJ II:55) med fire oppsittere. I dag er Kvenvær navnet på et lite tettsted på Fast-Hitra rett inn/nordøst for øygruppen. Kvenvær, som Sula og Titran, ligger midt i et gyteområde med stabilt innsig av skrei og har som disse fiskeværene dermed de beste forutsetninger for en tidlig utvikling av fiske i stor skala og tilhørende fast bosetning. Fiskerne hadde kort utror, det ga flere sjøværsdager og lengre tid på fiskefeltet hver dag. I 1533 (OE s. 11), under hva som må være en områdebetegnelse, *Querneweer*, listes *Hakebo* opp sammen med fem andre nærliggende øyer. Hakbuøya er en av øyene i Kvenværet og oppsitteren der ble i 1533 ført med 3 våger fisk (=1½ spann) i skyld. Dette kan samtidig forklare at Kvenvær er kirkestedets navn i 1589 til tross for at kirken skal ha stått på Hakbuøya. Anneks sognet og kirken må ha hatt områdenavn, slik vi møter det hos sogneprest Støren i 1774 (s. 69), *Qvernvæhret*. Første gang en kirke på Hakbuøya nevnes er i 1589 (Thr.R. s. 74). *Quernvers kircke* lå da som anneks under hovedkirken på Dolm. Sogneprest Støren noterte i sin kallbeskrivelse i 1774 at *Qvernvæhr hen for 20 Aar siden Afbrændte*, trolig i 1756. I følge sogneprest Rosings melding til stiftsdireksjonen ble kirken i 1703 nær fullstendig restaurert, da det meste av treverket inklusive tak, nordvegg, sviller og golvdragere var råttent. Kirken på Hakbuøya har hele tiden stått svært utsatt til for vær og vind, og det er tvilsomt om den bygningen som ble nær nybygd i 1703 var den første kirkebygningen på stedet. Etter brannen ble en ny kirke reist på samme sted og denne ble innviet i 1763. Kirken ble bygd i rundtømmer uten takrytter eller sakristi men med et mindre kortilbygg. En oppmåling i 1919 viser at skipets innvendige mål opprinnelig var 9,1x5,7 m, koret 4,1x4,2 m, altså et golvareal på 69 m². Seinere ble skipet forlenget med 5,1 m. Rundt 1900 ble det bestemt å bygge en ny kirke for Kvenværområdet på (48) Stein inne på Fast-Hitra, og denne ble innviet i 1909. Den gamle kirken på Hakbuøya ble på 1930-tallet flyttet til (64) Forsnes helt sør på Fast-Hitra og gjenoppført der. Av kirkene i Hitra prestegjeld var det kun Dolm og Ulvan som hadde jordegodsinntekter. Sula, Titran og Kvenvær ble derfor i nyere tid oppfattet som "benådningskirker", altså at befolkningen selv sørget for bygningenes vedlikehold og avlønning av prest. Det ser ikke ut til at det opprinnelig fantes kirkegård på Hakbuøya. I følge biskop Hagerups visitasprotokoll søkte allmuen i 1732 om løyve til å opprette en gravplass ved kirken. Tre år seinere sto den ferdig, *den almue til stor fornøielse*. Anlegget kan likevel ikke ha vært godt nok, for sogneprest Bang klaget over forholdene i 1780: Kirken "er bygget oven paa en Klippe, hvor Jorden icke findes saa dyb, at den kand skiule Liig=Kisterne, derfor vare endog de friske Liig udsatte for Sviinenes Mishandling, saalænge intet Hegn fandtes om Kirke=Gaardene, der dog nylig overalt ere blevne indgiærdede". Sognepresten omtaler her flere kirkesteder enn Hakbuøya, trolig Titran og Sula som også var fiskerkapeller til bruk primært i sesongen. Også så sent som i 1825 klaget prost Rønne over forholdene på Hakbuøya kirkegård. Folk førte med seg sand og jord i båten for å dekke kisten når noen skulle gravlegges, og i enkelte tilfeller ble kistene kun overdekket med rund strandstein. Gravplassen ble anlagt rett ved og vest for kirken. Det finnes fortsatt (1994) rester etter kirkegårdsmuren i form av en litt uryddig tørrmur i ubearbeidet lokal bergart, mest rundslipt strandstein. Kirken og kirkegården har ligget på en åpen flate på høyeste punkt på det sørvestre neset av Hakbuøya. Lokaliteten kalles fortsatt Kjerkhaugan. Kirkegårdsmuren er fra ¼ - 1 m høy, høyest mot vågen i nord, der terrenget faller brattest. Omkretsen er omlag 16x18 m. Det kan se ut til at det i nyere tid er blitt reist et uthus på syllsteinene etter kirken. Fra Hakbuøya og inn til Hitra rett sør for tettstedet Kvenvær er det omlag 2 km i luftlinje. Det finnes flere gravplasser i skjærgården ut for Kvenvær. På

Rørøya, omlag 1 km sørvest for Kjerkhaugen på Hakbuøya ligger Rørøya kirkegård. Denne ble opprettet på 1900-tallet og er fortsatt i bruk. Likeledes ligger det en kirkegård på øya Gangstøa nordøst fra kirkegården på Hakbuøya. Også denne kirkegården skal være anlagt i nyere tid, men den skal ikke lenger være i bruk (Brendalsmo 2006:418ff m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et prestebol til kirken i middelalderen. (kartreferanse: BN 128-5-1).

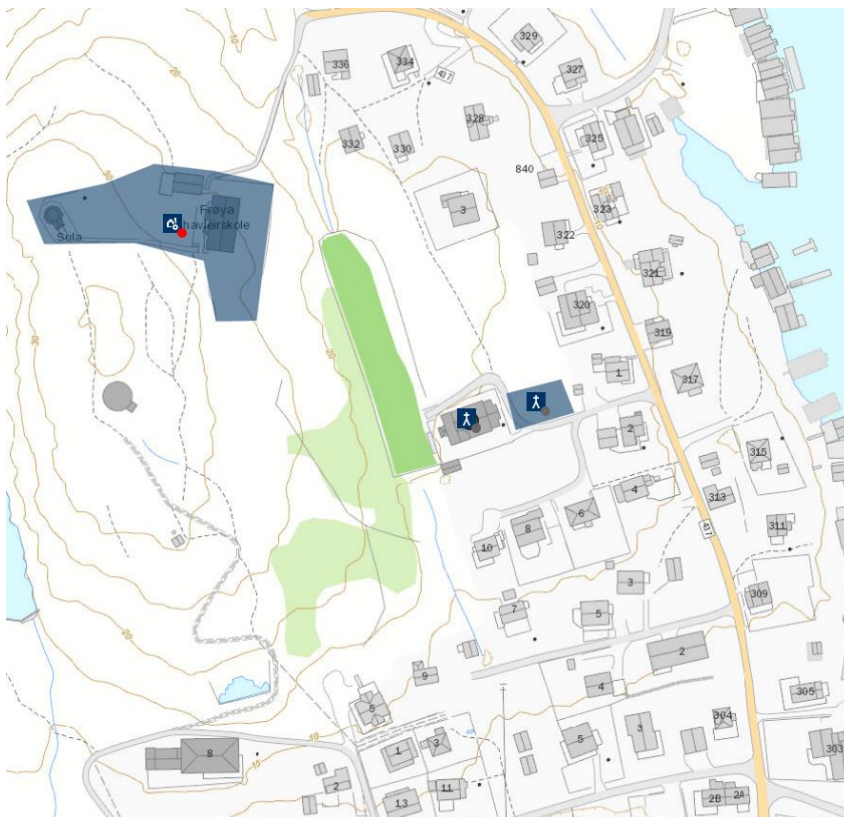

FRØYA KOMMUNE

SULA, gnr. 64 Sula (Sletten sogn). Frøya kommune. Nedlagt kirkested.

ID 84995

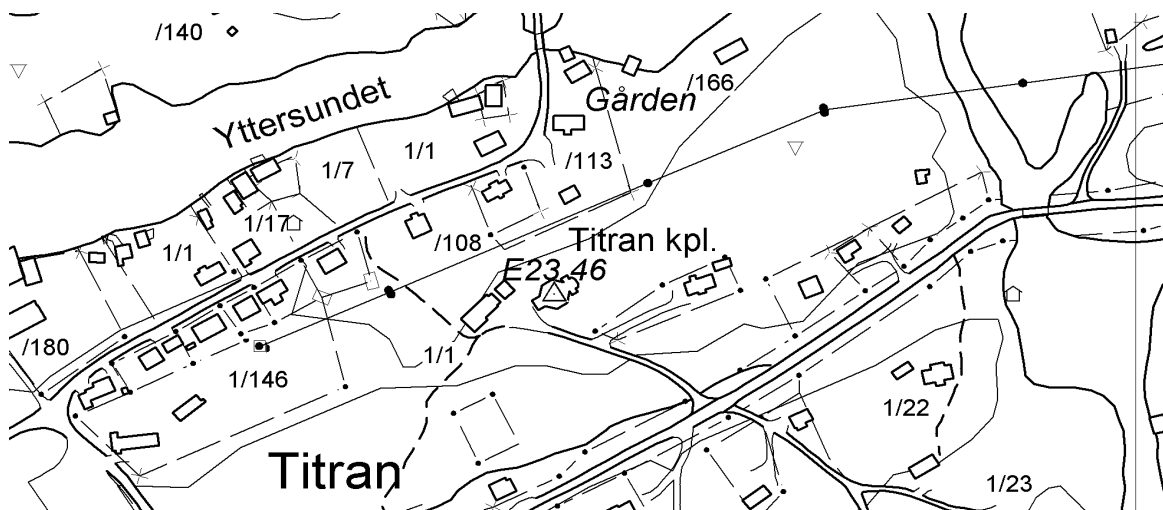
Sula er den største øya i ei stor gruppe av øyer, holmer og skjær rett nordvest i havet for Frøya. Sula har ei meget god havn inn fra nordnordvest og som nesten skjærer øya i to. På det høyeste punktet, i nord, står et fyrtårn, og rett ned under denne åsen, på sørøstsida, står nåværende Sula kirke. Den forrige kirken skal ha stått på et lite, grasbevokst område 20 m øst for koret på denne, på (gnr. 64) Sula. Denne gravplassen er godt synlig i terrenget. I hvert av hjørnene mot nordøst og sørøst ligger det kraftige steiner. Områdets utstrekning på omlag 10x18 m. Det ble på 1990-tallet gravd ei grunn grøft på skrå over dette området, og de støtte da borti rester av ei trekiste. Sula har i dag ingen egen gravplass. Hvor langt tilbake i tid Sula har hatt en fast befolkning er ukjent, men bosetningen må kunne føres tilbake til i hvert fall rundt 1200. Trolig er den eldre, for Sula ligger midt i et relativt stabilt gyteområde med faste innsig av skrei, og skreifisket kan derfor tidlig være velutviklet. En kirke på Sula (*Sulens kircke*) er første gang omtalt i Reformatsen av 1589 (Thr.R. s. 74). Den var da anneks under Dolm kirke, hovedkirken i Hitra prestegjeld. Ved reskript av 1740 ble det gitt tillatelse til å flytte kirkestedet fra Sula til (37) Sletten inne på Frøya. Kirken ble demontert rundt 1754, fraktet inn til Fast-Frøya og gjenreist her. Bygningen ble så innviet i 1755. I forbindelse med klarleggingen av eiendomsforholdene til kirken i 1760 ble det hevdet at kirkene på Sula og Titran hittil hadde vært underholdt av allmuen selv, og Sletten kirken fortsatte således å være en benådningskirke. På Sletten ble det reist ny kirke i 1879-80, en langkirke av tømmer, og den gamle kirken ble revet i 1882. Til tross for at kirkestedet ble flyttet ser det ut til at kirkegården på Sula fortsatt ble benyttet. Prost Rønne klaget etter en visitas i 1825 over at døde mennesker fortsatt ble gravlagt på Sula uten at dødsfallet ble anmeldt, og uten at det skjedde jordpåkastelse av prest. Dette skal ha opphørt i 1849. Kirken som ble flyttet rundt 1754 ser ut til, fra et foto tatt før rivningen i 1882, å ha vært en rektangulær langkirke av tømmer med utvendig stående panel. Kirken hadde da våpenhus i vest og et mindre, nær kvadratisk kor i øst. I 1864 var det blitt bygd til et lite sakristi øst for koret. Av stiftsskriverens regnskap for 1702 framgår det at kirken som ble flyttet rundt 1754 gjennomgikk en omfattende reparasjon i 1702, blant annet ble det skiftet ut fire par vinduer, taksperrer, sviller, golvåser og golv i tillegg til at taket ble tjærebredd. Av samme beretning ser det videre ut til at den forrige kirken på Sula hadde vært en bygning uten vinduer men med en ljøre i taket, uten benker og uten takrytter. I 1699 hadde kirken en egen klokke, men denne sprakk under ringingen for *sal. høysts. kong Christian den fembte* samme år, og man lånte da en klokke fra kirken på Fillan (Brendalsmo 2006:407ff m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et prestebol til kirken i middelalderen. Fra Sletten kirke er det bevart flere inventarstykker fra 1400-tallet. Vi må gå ut fra at disse ble overført fra Sula til Sletten sammen med kirken i 1750-årene, eller at noen av gjenstandene kan ha hørt hjemme i kirken på Titran sørvest på Frøya og som ble revet rundt 1775. Da de ble levert NTNU/VITMUS (T-2891-96) ble det kun bemerket at de *have tilhørt den nedrevne Slettens kirke paa Frøien*. Et sagn forteller at den første kirken ble reist på Sula som følge av et løfte som ble gitt på ei hollandsk skute i havsnød. Datteren til skipperen, eller rederen, lovet sin Herre og Gud at dersom Han berget dem fra stormen, skulle hun bekoste en kirke der hvor de kom i land. De grunnstøtte på Sula, hun holdt sitt løfte og en modell av den havarerte skuta hang i kirken helt til den ble revet (Fugelsøy 1958:96). Som rimelig er finnes det ingen opplysninger om førkristne gravminner fra kirkelokalitetene ute i skjærgården. (kartreferanse: BO 136-5-2?).

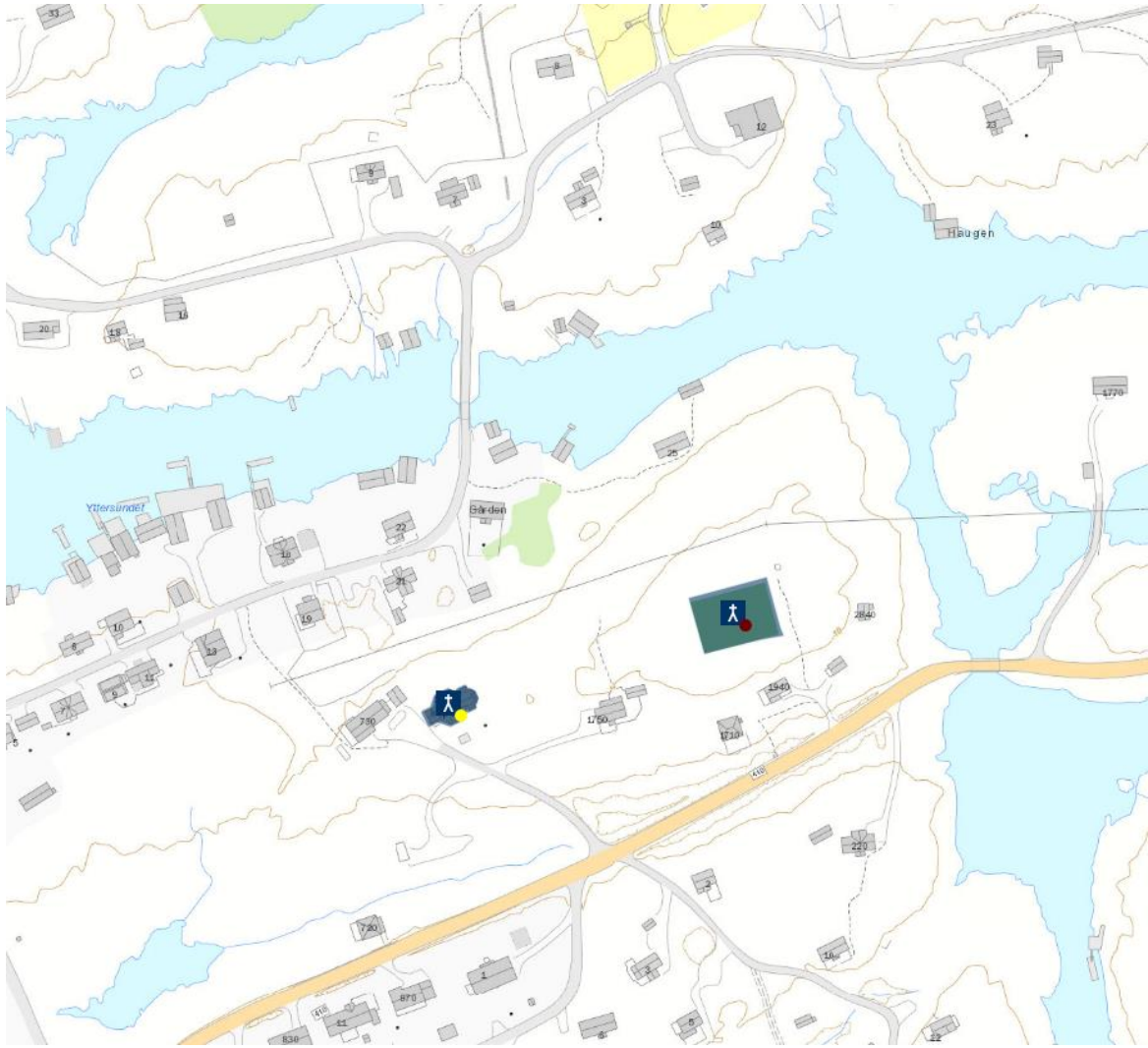

TITRAN, gnr. 1 Titran (søndre Frøya sogn). Frøya kommune. Nedlagt kirkested.

ID 215720

De mange navn etter rorbuer i området ved Titran viser mest trolig til intens utnyttelse av skreien allerede i vikingtid. Et diplom datert 1433 omtaler ”de gode menn som bygger i Titran” (DN V:630), men dette kan være en ”nykolonisering” etter avfolkning som følge av Svartedauen. Dette året var erkebiskop Aslak Bolt på Titran og forhandlet med *the godhe men som byggia i Titrom* (DN V:630). Overenskomsten er kun stedfestet til *Titrar* og ikke *Titrar kirkia*, og dette i kombinasjon med det forhold at erkebiskopen ser ut til å ha vært i møte med en gruppe nybyggere, samt at presten ved Undås hovedkirke på Hitra er med i biskopens følge og egen prest på Titran ikke er nevnt i brevet, gjør det sannsynlig at det er på denne tiden at Titran får sin første kirke. Eldste omtale av *Tijtterens kircke* er i 1589 (Thr.R. s. 74). Da sogneprest Peder Schvane Bang skrev sin Beskrivelse over Hitra prestegjeld i 1780 stod kun veggene av Titran kirke, taket var allerede falt inn. Man hadde sluttet å bruke kirken allerede i 1762. I følge Bang var presten blitt lønnet og kirken vedlikeholdt av allmuen, men da det store fisket uteble utover fra 1600-tallet forfalt bygningen. De siste årene ble det holdt gudstjeneste kun en gang i året, og siste preken ved kirken ble i følge kirkeboka holdt 22. januar 1774, *skjønt som under aaben himmel*. Nåværende kirke på Titran er i sin kjerne en åttekantet trebygning satt opp som bedehus i 1873 etter modell av et kapell på Nordvestlandet ved Kristiansund. Bedehuset ble bygd om til kapell og innviet 4. desember 1912, hvilket også er årstallet på kapellets vindfløy. Kapellet står på samme åsryggen som den gamle gravplassen få titalls meter vest for denne, og den gamle kirken skal etter tradisjonen ha stått mellom gravplassen og kapellet. Etter at kirkestedet ble nedlagt ser det likevel ut til at kirkegården fortsatt ble anvendt. Etter en visitas i 1825 klaget prost Rønne over at det på Titran ble gravlagt folk uten at dødsfallet ble anmeldt og uten at det skjedde jordpåkastelse ved prest. Dette skal ha opphørt i 1849, og kirkegården er ikke lenger i bruk. I tidlig nytid bodde kongens oppsynsmann på Titran på Gården, og tilsvarende ordninger fantes også på de andre sentrale fiskeværene (Sula, Frøøyene, Fjellværøy, Smøla) – alle ble kalt Gården. En tilsvarende ordning må erkebiskopen også ha hatt da han i seinmiddelalderen dro inntektene av veider, eggvær og fiske i området. Gården på Titran ligger et titalls meter rett ned/nord for åsryggen, ved sjøen (Brendalmo 2006:409ff m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et prestebol til kirken i middelalderen. Sogneprest Johan Støren, i en optegnelse fra ca. 1774 (publ. 1984), skriver følgende: ”Førend Titteren blev bygget havde man paa Dahløen staaende et Kaars i Skjul, som endnu er at see, og hvor Gudstjenesten har været forrettet udi een med Sten omkring Kaarset indhegnet Kreds”. Støren tolker korset dit hen at det er et provisorium, reist for å ha et prekensted før en kirke kunne reises. Rett sør for kirken, tvers av et sund, ligger Korsholmen, en antydning om et tidligere kors i friluft. (kartreferanse: BN 132-5-1).

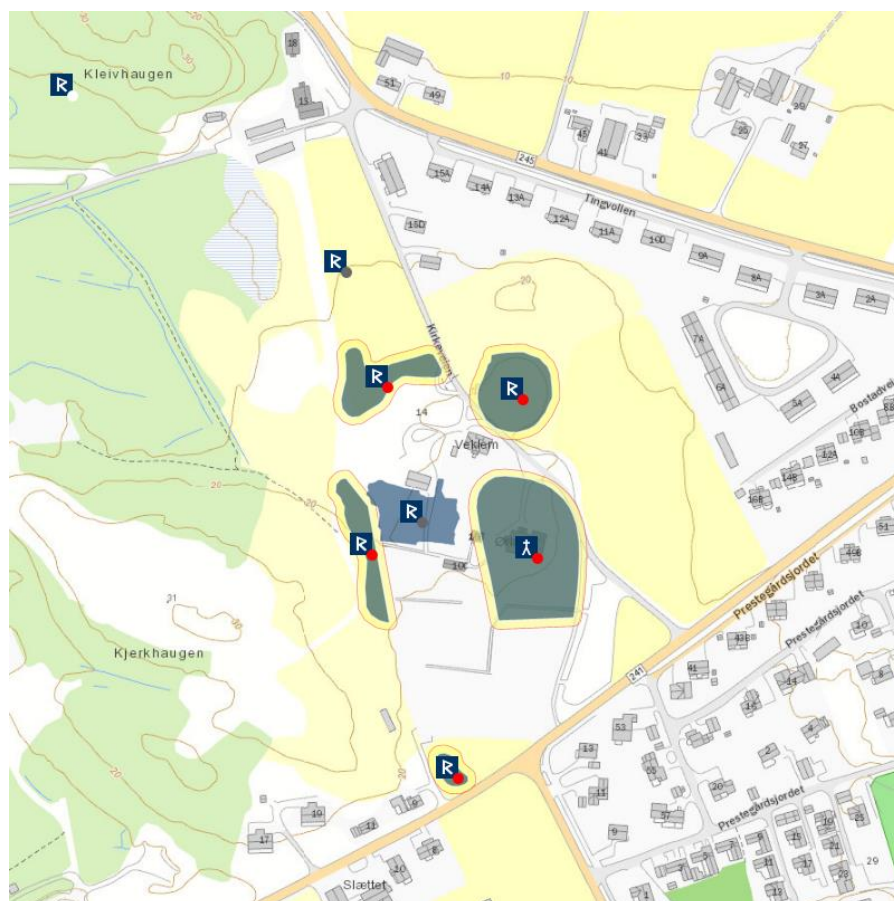
ØRLAND KOMMUNE

VIKLEM [Ørland] (**ØRLANDET**), gnr. 68 Viklem (Ørlandet sogn). Ørland kommune.

ID 85908

Kirken står på (gnr. 68) Viklem, den tidligere Ørland prestegård. Eldste omtale av kirken er i 1589 (*Væiklin*, Thr.R. s. 72), men prest nevnes i 1342 (*Erlendør prestr a Væiklini*, DN II:250). I utgangspunktet ble kirken trolig reist på 1100-tallet som en romansk kirke med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Dens nåværende form og utseende antyder at den er blitt ny- eller ombygd rundt 1500: kirken har relativt tynne murer (ca. 1,3 m), bredden er for begge bygningsledd uforholdsmessig stor i forhold til lengden, korets grunnflate er uvanlig stor i forhold til skipets, skiftegangene i murene er ujevne og det er innslag av stor, rund åkerstein, og i skipets vestportal er det benyttet tiltuktet bruddstein i stedet for kvader. På 1770-tallet fantes det ikke portaler mot sør verken i kor eller skip, men disse kan eventuelt være gjenmurt etter en brann i 1766. Skipet har derimot fortsatt portaler mot vest og nord. Både i utvendige hjørner, i vindusåpninger og i skipets nordportal er det stedvis anvendt marmorkvader. Harde steinsorter til kvader er et trekk ved nær samtlige av de eldre romanske kirkene i Trøndelag. I og med at erkesetet brøt marmor på øya Almenningen utenfor Fosen gjennom store deler av seinmiddelalderen, kunne det tenkes at marmorkvaderne er hogd til kirken som den står i dag. Likevel, dersom disse kvaderne var blitt hogd til den stående kirken ville vi mest trolig ha funnet komplette marmorkvaderportaler og ikke portaler med kun innslag av marmor slik vi finner det nå. Derfor er det mer sannsynlig at kvaderne stammer fra en kirke i den eldre tradisjon fra før ca. 1200 med harde steinsorter til kvader, og et rimelig byggetidspunkt for den eldre kirken på Veklem kan være rundt midten av 1100-tallet. Kirken brant i 1766 og Schøning noterte under sitt besøk i 1774 (I:284): “Kirken er nu, efter Branden, sat istand igjen, men man har givet den et alt for lidet og uproportioneret Spir. Den har vinduer kun paa den søndre Siide, og disse have tilforn været meget trange og smaae; men nu har man gjort et Par af dem større. Indfatningerne, om Dørre og Vinduer, ere af hvide Marmor- eller Kalk-Stene; Resten opført af brudte Graastene, dels af Kuppel-Steene”. Kirken ble rammet av lynnedslag og brant i både 1766 og 1854. Begge ganger ble den bygget opp igjen. I 1689 blåste takrytteren ned. Etter siste brann ble den gjeninnviet sommeren 1855 (Brendalsmo 2006:425ff m/ref.). Viklem er ikke nevnt på 14- eller 1500-tallet i de sentralkirkelige jordebøker eller som del av krongodset, så gården kan tidlig ha blitt lokalkirkegods, men den er uansett ikke omtalt som prestebol før i 1661 (*brugis aff Pastor Ørieland*, s. 30). I 1589 ble Veklem ført opp som hovedkirke i *Ørilands gieldt* med Nes som anneks. Hovedkirken skulle betjenes tre helligdager i strekk og Nes den fjerde. Å kirke i Åfjord ble eget sognekall først i 1588 og hadde før det ligget som anneks under Veklem (Dybdahl 1989:157), og rimeligvis ble den betjent av en residerende kapellan på Å. I 1774 (Schøning I:282f) var fortsatt Veklem hovedkirke og Nes anneks, nå sammen med den i 1637 nybygde kirken i Bjugn. Veklem var hovedkirke også i 1898, men nå hadde den Værnes kirke på Agdenes bygd 1897 som anneks. På samme tid var Bjugn hovedkirke med Nes som anneks (Helland 1898:38, 72). Viklem eller Ørland var et av de 20 kannikgjeld som Domkapitlet i seinmiddelalderen hadde kallsretten til (Dybdahl 1989:190). En ås rett vest for kirken heter Kjerkhaugen, et bruk av gården heter Prestbakken, og et stykke mot nordøst renner Biskopsbekken. Schøning noterte en lang rekke fornminner i området i 1774 (I:284f), derunder: “Tæt nordenfor Prestegaardens Huuse, paa Veklem, ligger en usædvanlig stor rund Jord-Høi, ligesaa høi, som Huusene, der ere 2de Loft høie. Den er en af de største og anseeligste, jeg her til Lands har fundet, ei mindre, end 200de Skridt, i sin største Omkreds, nederst ved Marken, men 34 Skridt høi, skraas opad. Man kalder den Tim-Hauen, og vil meene, at den er opført, for derpaa at sætte en Klokke-Stabel, et Huus, til at ringe og kime udi [...] Ei meget langt fra denne Høi, mod N.O. omtrent ligger en heel Samling af gamle runde og aflange Begravelses-Høie”. *Tim-Hauen*, som fortsatt ruver i

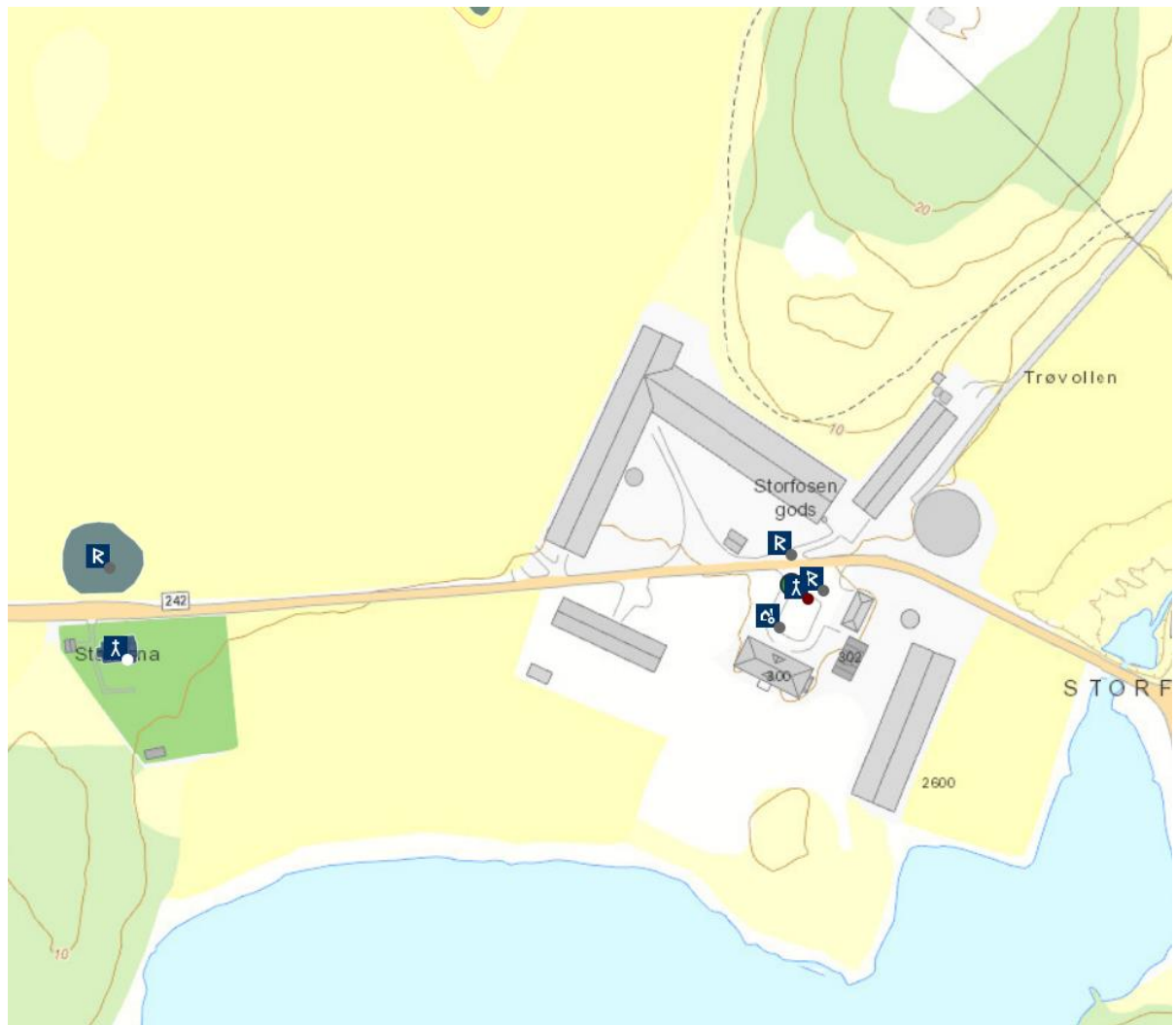
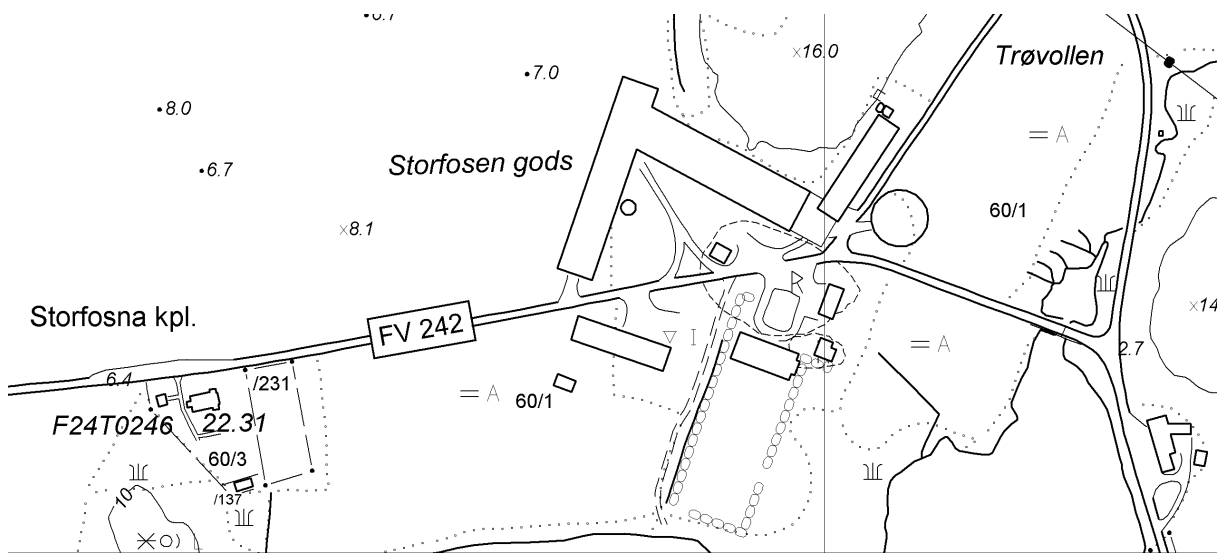
landskapet til tross for en flat topp, har i dag en diameter på ca. 50 m og en høyde på ca. 7 m. Avstanden til kirken er 65 m. Ifølge observasjoner fra reparasjonsarbeidene på kirken i nyere tid ligger det "(...) i grunnmurens nordvestlige hjørne en lang stein, den strekker seg helt inn under våpenhusets gulv" (Olden et al. 1983:6). Muligens kan dette være en bauta tatt fra det gravfeltet som kirken helt tydelig er bygd i kanten av. (kartreferanse: CE 133-5-4).

STORFOSEN [Storfosna], gnr. 60 Storfosen (Ørlandet sogn). Ørland kommune. Nedlagt kirkested.

ID 7012

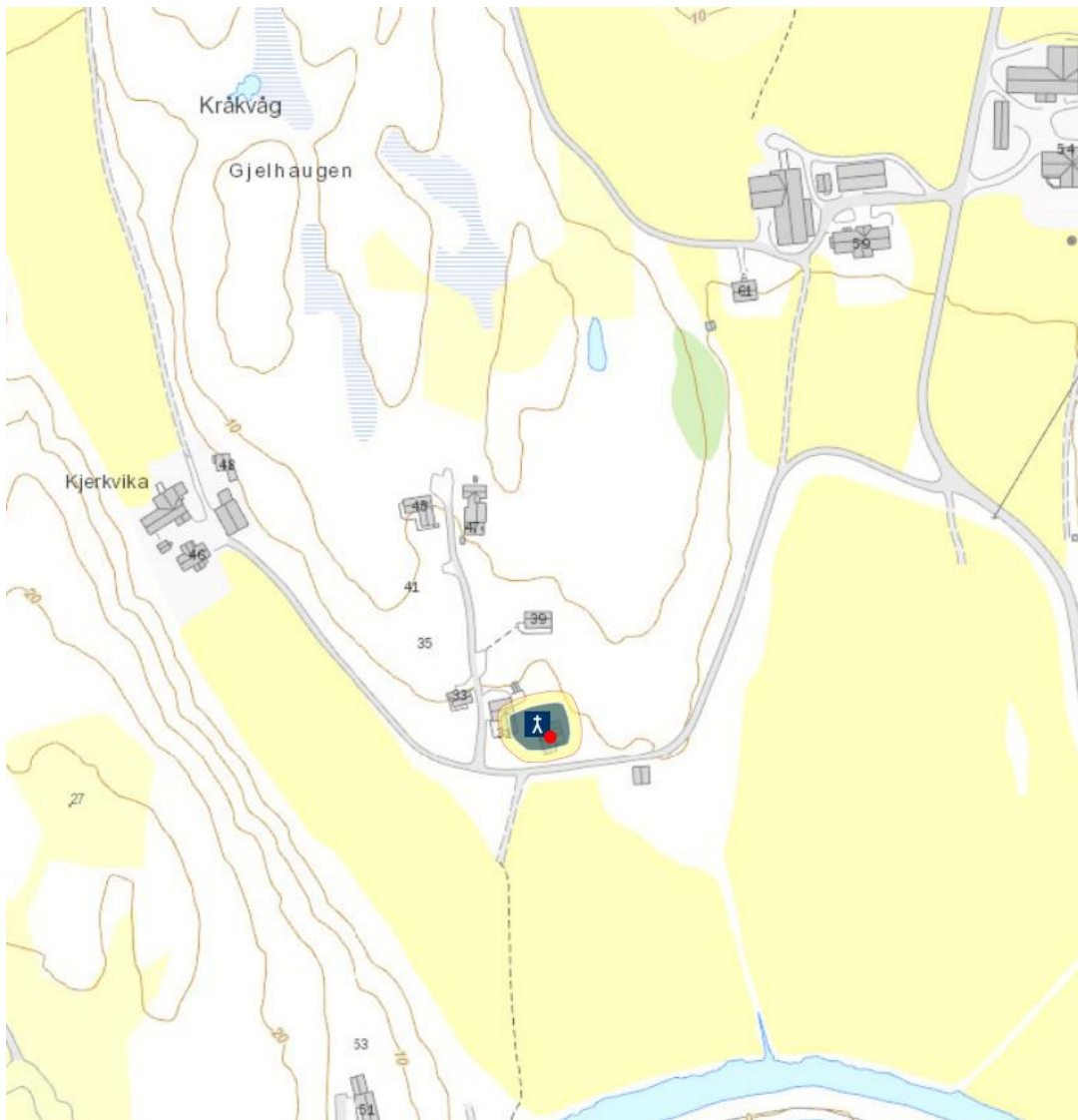
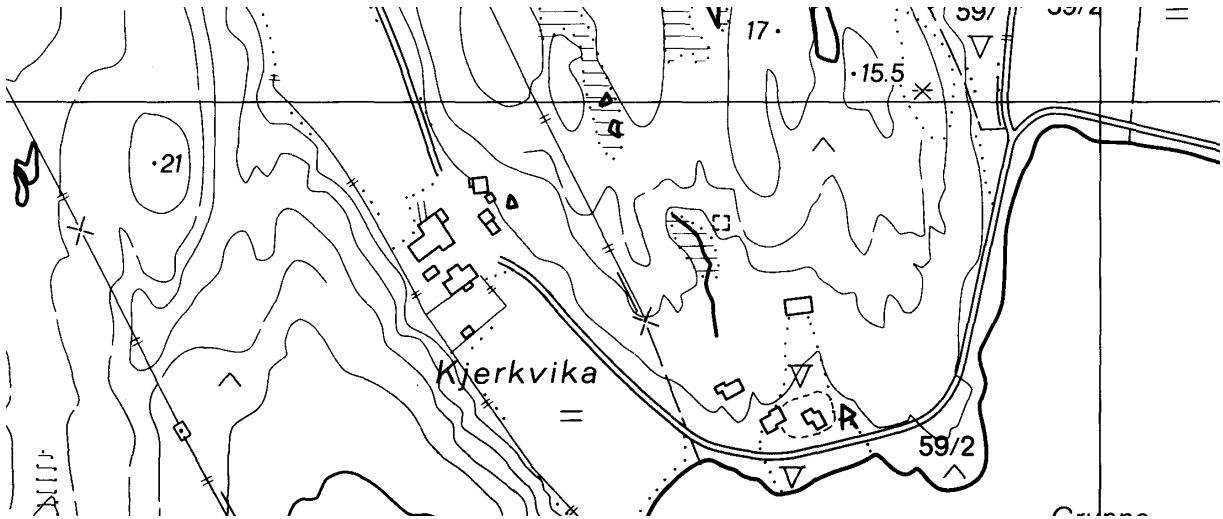
Navnet Storfosen/Storfosna oppstod på slutten av 1600-tallet for å skille stedet fra Lillefosna på Møre (Rian 1986:58). Øya og gården (gnr. 60) Storfosen har dermed en uhyre strategiske beliggenhet i forhold all kommunikasjon både ut og inn av Trondheimsfjorden og opp og ned langs norskekysten. Etter all sannsynlighet ble gården konfiskert i løpet av 1100-tallet og lagt under kronen. Eldste omtale av en kirke på Storfosen er i Håkon Håkonssons saga i året 1239, da hertug Skule sendte sine folk etter kongens menn. Her framgår det at den da stående kirken var blitt innviet i 1236: “Dei kom uventa til Folskn og felte straks Gunnar inne i stova. Der fall òg fleire menn. Ivar Korne var ute i eit loft og kom seg ut gjennom ei glugge i berre skjorta og linbroka, og tenkte seg inn i kyrkja, men ho var låst. Det stod ein stige ved kyrkja, og han sprang oppetter stigen og så opp på kyrkja og var der om natta. Men dei sprang rundt ikring og gjette til om morgonen i dagninga. Da var Ivar mesta død av kulde. Han bad om grid, men fekk ikkje. Sidan gjekk ein mann opp stigen til han og stakk han med eit spyd. Da rapa han død ned; men blod og involar låg att på kyrkja. Dette var tredje sommaren etter at kong Håkon hadde late vigsla kyrkja”. Kirken er også omtalt i 1354 med *prest oc clerk* (DN II:326) i forbindelse med et makeskifte mellom erkebiskop Olav og kong Magnus og som det ikke ble noe av (Helland 1898:69). Rygh (1901:54) og Rian (1986:58) mener det dreier seg om (gnr. 60) Storfosen, men i og med at det presiseres *a Nordmøre*, er det likevel mulig at den gården Fosen (med kirke) som nevnes er Lillefosna på Møre. Etter dette er kirken ikke nevnt i skriftlige samtidskilder. Schøning var på Storfosen i 1774 (I:289ff) men har ingen nye opplysninger om kirken. På Storfosen finnes det en hvelvet steinkjeller som i følge Schøning (I:292) ble bygget av Colstrup på slutten av 1700-tallet. Det er blitt hevdet at kjelleren skulle være bygget av stein fra en sammenrast steinkirke på gården: “I kjelleren er det endel stein som trolig skriver seg fra den forsvundne kirken. Det er dels en kleberstein som ser ut til å ha vært et dekorativt element. Det har kanskje vært et dyrehode (...) Videre er det et par kvadersteiner i murverket som ellers består av bruddstein”. Et annet befaringsnotat omtaler ikke ovennevnte steiner men fastslår at den hvelvede kjelleren bør kunne dateres til 16-1700 tallet. Ved flere anledninger er det blitt gjort skjelettfunn på gårdens tun: “I 1938 ble det gravd en grøft over gårdsplassen. I 15 meters lengde ble det funnet 100-talls skjeletter. Ved samme anledning skulle jernalderfunnet være gjort. De skjeletter som kom fram i 1938 viste at det nærmest dreiet seg om et rektangulært område med graver. Dette passer jo godt med en kirkegård”. Også etter 1938 har en ved gravearbeider truffet på kristne graver og samtlige kan lokaliseres til gårdsplassen mellom hovedbygningen og den nye driftsbygningens sørøsthjørne (Brendalsmo 2006:437ff m/ref.). Schøning noterte om de synlige fornminnene nær gården i 1774 (I:292f): “Vesten for Gaarden ligger en stor rund Kiæmpe-Høi, kaldet Ørn-Hauen, som nu for den største Deel er udgraven og udkastet (...) Høien har været 148 Skridt, i sin største Omkreds; og længer mod Søen, i S. O. omtrent fra den, har ligget en anden mindre, men som ogsaa mestendeels er udgraven eller udpløiet”. Analyse av eldre flyfoto (VITMUS/top.ark.) viser tydelige spor av utpløyde og planerte gravhauger, derunder en storhaug som ut fra stedsangivelsene hos Schøning nok er identisk med *Ørn-Hauen*. Sporene finnes rett vest for gården inntil/nord for en åsrabbe kalt Klungerhaugen. Tunet for gammelgården skal etter lokal tradisjon ha ligget nærmere Ørnhaugen enn hva det gjør i dag. På 1870-tallet fantes det fortsatt rester av en rundhaug med en omkrets på ca. 90 m (Rygh 1880:29). Jernalderfunnet fra 1938 er en rik kvinnegrav fra rundt år 600 (Rian 1986:58). (kartreferanse: BV 132-5-2).

KRÅKVÅG, gnr. 59 Kråkvåg (Nerigården) (Ørlandet sogn). Ørland kommune. Nedlagt kirkested.

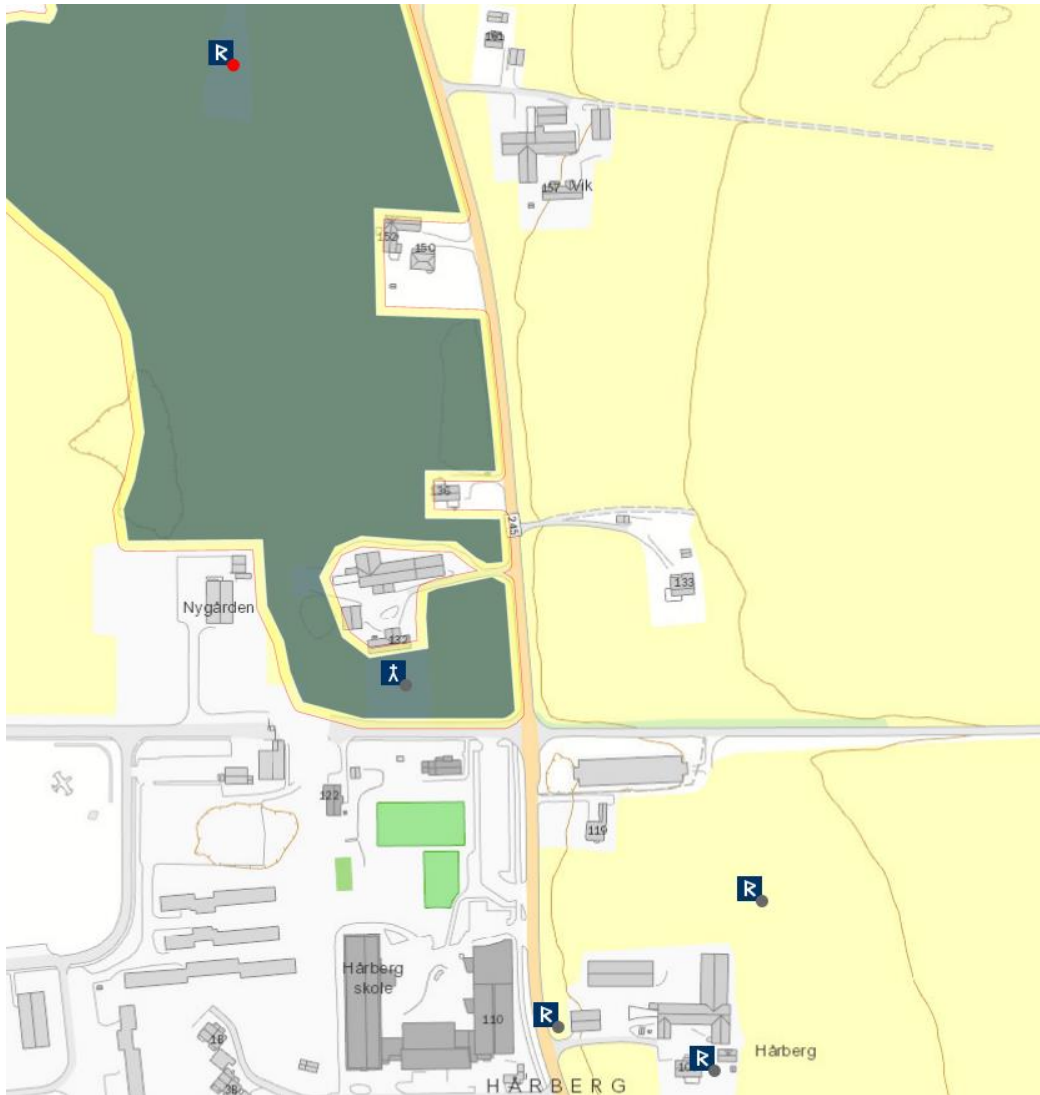
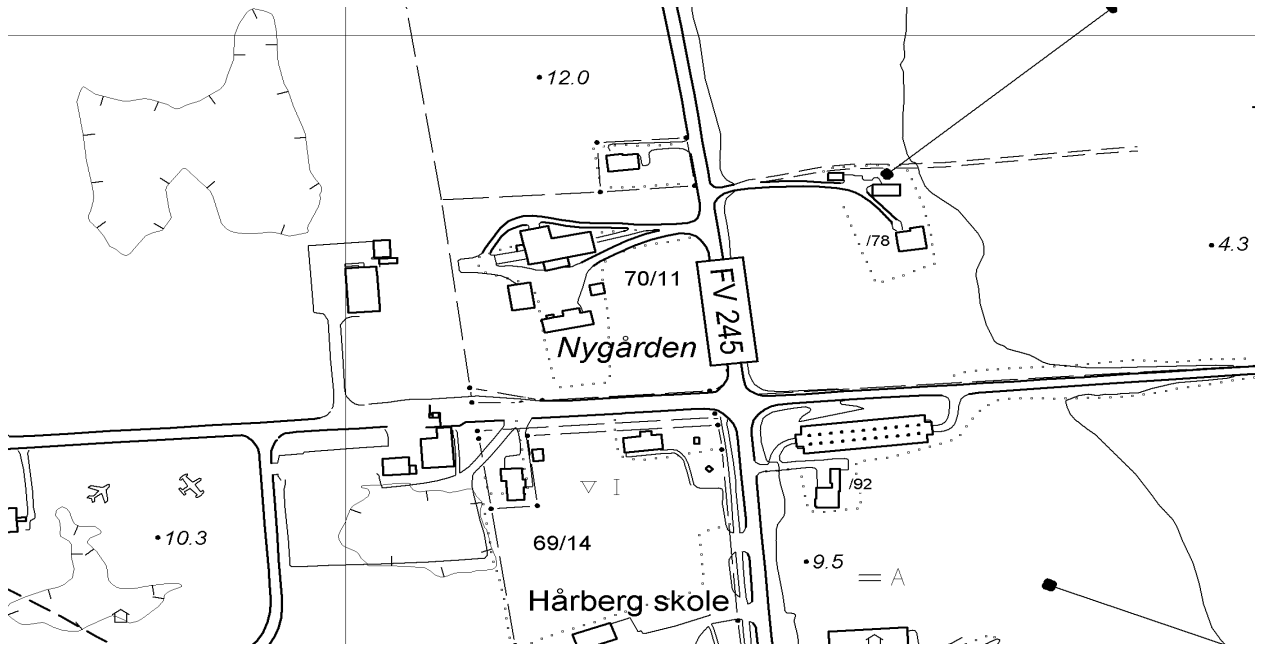
ID 60180

I et område rett inntil og sørvest for Storfosna har landhevingen de siste hundreårene ført til at en gruppe øyer nå utgjør en øy, med flere navn. På sørsiden av Kråkvågøya går det inn en våg, Kjerkvika, og ut for munningen av denne ligger Kommersøya. I nord ligger gården Kråkvåg og på et avgrenset område under gnr. 59/2 i sør er det en lokalitet kalt Ishuset ved Kjerkvika. I 1970 ble det ved graving av fundament for ei hytte på Ishuset ved Kjerkvika, på høyder om lag 6-7 moh, påvist deler av 6 skjeletter (kranier og deler av skulderpartier). I følge rapporten ser samtlige individer ut til å ha vært plassert sittende/på huk/stående. Et område her på 16x21 m er fra gammelt av avgrenset av en tørrmur/steingard på snaut 1 m høyde, og det var innenfor dette at hytta ble reist. Skjelettene ble funnet i områdets østre halvdel, hvor det også var antydning til en nærmest kvadratisk lav forhøyning på 8x7 m orientert NNV-SSØ/ØNØ-VSV. Forhøyningen kan muligens være en bygningstuft. Tradisjonen på stedet hevder at en gruppe sjøfarere som døde på øya under Svartedauden skal være de første som ble gravlagt her. Morcken (1978:16) gjør følgende vurdering av øya: "Kråkvåg må ha vært en meget viktig uthavn, ikke bare for trafikken langs kysten, men også som ankerplass for fartøyer som venter på bøl til Trondheim. I flere sagaer omtales også Kråkvåg som anløpssted i Islandsfarten". Morcken viser videre til Adam av Bremens distansetabell fra 1075 for sjøfarende, islandske distansetabeller nedskrevet på slutten av 1200-tallet samt nyere stedsangivelser for kystfart/avstand, og i samtlige av disse er Kråkvåg nevnt som det viktigste sted mellom Bergen og Vågan. På Olaus Magnus' *Carta Marina* fra 1539 er øya *Krakavad* kartfestet som en øy med bebyggelse. Erkesetet førte i 1533 i tillegg til andre inntekter i dette området også en post kalt *Kraakewaadh szom wii hafue med all kong^e rente* (OE s. 79). På denne bakgrunnen er det mulig å skimte Kråkvåg som et sted hvor kongemakten tidlig etablerte seg med kontroll av all skipsfart langs denne del av kysten, hvilket kunne danne grunnlag for å ta inn avgifter i forskjellige former. Marinarkeologiske undersøkelser i havna mellom lokalitetene Kjerkvika og Kommersøya brakte lite materiale for dagen, muligens fordi de sterke stømmene har overlagret havbunnen med sand. Likevel bekrefter de få gjenstandene, sammen med daterte innrissinger på ei fjellflate på toppen av Kommersøya samt nyere tids skriftlige kilder, at det har vært stor aktivitet i dette området allerede på 1600-tallet. Med utgangspunkt i de foreliggende opplysninger kan det se ut til at gravplassen i Kjerkvika kan være en parallell til gravplassen/kirkegården på Kirkholmen i Åfjord kommune, altså en gravplass for døde som ikke kunne legges på sognekirkegården. Lokaliseringen nede ved vågen og ikke oppe ved gårdstunet støtter opp under en slik slutning. De marinarkeologiske funnene gjør det rimelig i første rekke å anta at gravplassen er blitt anlagt i nyere tid. Likevel bør en holde det åpent at aktivitetene kan ha røtter langt tilbake i middelalderen, i og med at stedet tydeligvis har vært en av de virkelig sentrale havnene langs dette kystavsnittet. Navnet Kjerkvika viser til en tidligere kirkebygning i området, mest trolig i samband med den observerte gravplassen. (kartreferanse: BV 132-5-3).

VIK, gnr. 70/1 Vik (Nygården) (Ørlandet sogn). Ørland kommune. Nedlagt kirkested.
ID 60207

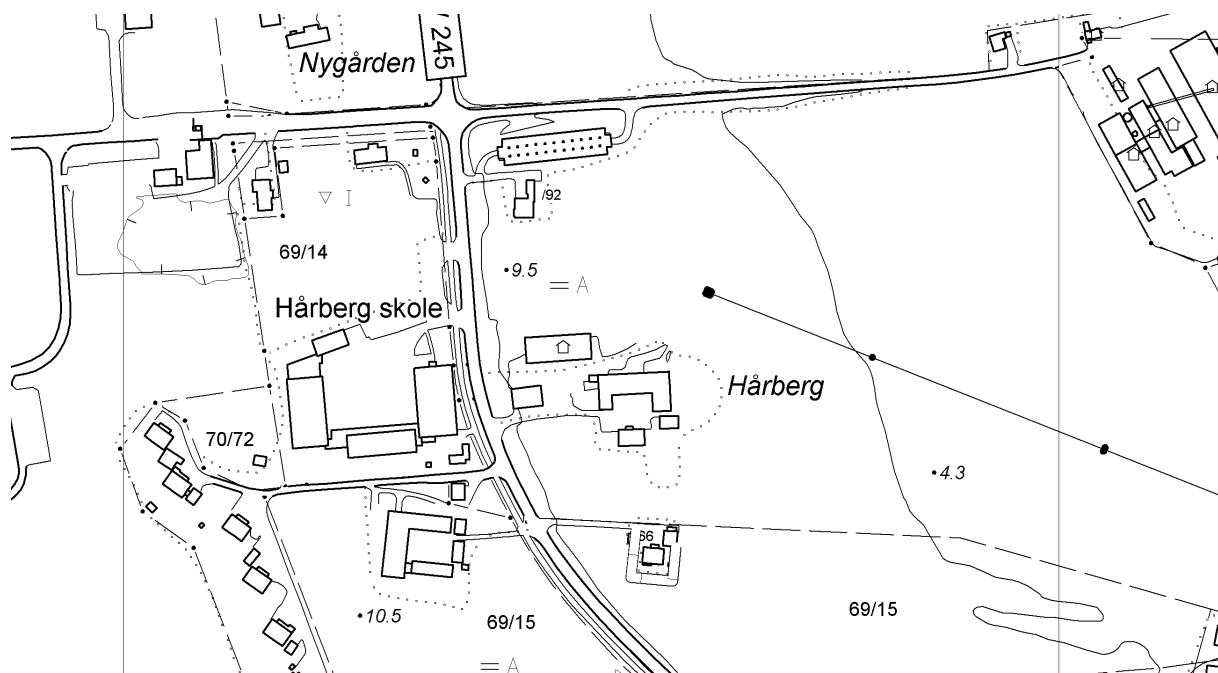
Det finnes to kilder til opplysninger om en kirke på (gnr. 70) Vik. For det første hva Schønning observerte i 1774 (I:297): “Paa den anden Gaard, bemeldte Viik (note: Ved denne Gaard, paa den vestre Siide af den, har tilforn staaet en Kirke, hvor Tomterne endnu sees, efter Kirken selv, Choret og Alteret)”. Dernest hevdes det i den lokale tradisjon følgende (Rian 1986:218): “Kirkehuset skal ha stått på vestsida av Vik, like opp mot grensa til Hårberg. - Jakob H. Lund hevdet at den må ha stått omtrent der Nygården befinner seg. Skjelettfunn på stedet kan bidra til å gjøre det sannsynlig”. Dersom dette dreier seg om funn av skjeletter på tunet til Nygården, hvilket ser ut til å være hva Lund hevder, må det kunne oppfattes som en bekreftelse på og lokalisering av Schønings *Viik kirke*. Vi må kunne gå ut fra at Schønings beskrivelse av kirketufta stammer fra egne observasjoner. Han reiste mye rundt på Ørlandet og Vik ligger under 1 km fra Veklem kirke. Beskrivelsen er så konkret at det neppe kan være snakk om noe annet enn en kirketuft. Med hensyn til den stedlige tradisjon, kan den selvsagt ha sitt utgangspunkt i hva Schønning skrev i 1774, men det er samtidig tydelig at informanter som Jakob H. Lund bygger på en annen og mer konkret tradisjon i og med funn av skjeletter ved tunet på bnr. 1 Nygården. Sannsynligvis var kirken på Vik nedlagt før 1530. Makeskiftet mellom erkesetet og fru Inger til Austrått i 1533-34 omfattet også en annen gård på Ørlandet hvor det fantes en kirke, Uthaug. På slutten av dokumentet er det en innførsel som sannsynligvis ikke er fullført: *Jtem om Vthaaugs kirkes gotz, kalk ok disk*. Hva det var erkebiskopen ville føye til i den sammenheng er uklart, men det virker som om han fant det nødvendig å presisere noe i forbindelse med kirken på Uthaug, dens jordegods og liturgiske utstyr. Siden vi i makeskiftet ikke finner tilsvarende betenkninger om en kirke på Vik, bør vi kunne anta at den på dette tidspunkt var nedlagt. Reformatsen i 1589 har heller ingen omtale av en kirke på Vik. Det er ingen tradisjon om at inventarstykker fra en kirke på Vik skal være oppbevart på gården eller ha blitt overført til for eksempel Viklem kirke (Brendalmo 2006:428f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til prestebol ved kirken i middelalderen. Rian (1986:218) har med et flyttingssagn om Vik kirke: “Jakob H. Lund kunne videre fortelle at de underjordiske på Vik – som hadde husvære i Skrømteshaugen (også kjent som Mølnhaugen) – ville være i fred for klokkeklang og salmesang. De bidro derfor til å få kirka flytta til Veklem”. Schønning noterte følgende om de synlige fornminnene i 1774 (I:296): “Paa begge Siider af den [Vik], men meest paa den nordre Siide, ligger langs Veien en temmelig Deel deels aflange, men meest runde Kiæmpe-Høie”. Disse opplysningene bekreftes ved funn i nyere tid (NTNU/VITMUS/top.ark.), men de nyere registreringene kan ikke lokaliseres til tunet der kirken skal ha stått. (kartreferanse: CE 133-5-4).

HÅRBERG, gnr. 69/9 Hårberg (Ørlandet sogn). Ørland kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – lokalisering nær ID 60207

I 1932 og 1960 ble det på bnr. 9 av (gnr. 69) Hårberg funnet flere vest-øst orienterte skjeletter i alt syv. Gravene ble funnet ved grunnmurs- og andre bygningsarbeider i en dybde av 0.6-1.1 m, og ved ett tilfelle fant man også jernnagler, muligens fra en likkiste. Alle de gravlagte lå på ryggen med hodet i vest og med underarmene over mageregionen, altså en klart kristen gravplass. En slik måte å plassere den døde armer på ser ut til å ha vært vanlig i Skandinavia i tidsrommet fra ca. 1000 til opp mot 1400. I ett tilfelle ble det registrert at skjelettet lå 0,6 m ned i skjellsanden og at det derover lå 0,5 m med kulturjord. Dette må bety at gravplassen etter at den gikk ut av bruk er blitt overlatt av en gårdshaug. Det er tydelig ut fra gravskikken at vi her har å gjøre med en kristen gravplass, og overlageringen av naturbakken med ½ m kulturlag tilsier at gravplassen er av relativt høy alder. Funnstedet på Hårberg ligger omlag 250 m sør for tunet på (70) Vik (Nygården) hvor det også etter all sannsynlighet har stått en kirke med tilhørende gravplass i middelalderen, og 550 m nord for kirken med kirkegård på (68) Viklem som var kirkested seinest rundt 1150. Den smule usikkerhet som finnes rundt kildesituasjonen for Vik-kirken sammen med den korte avstanden (250 m) mellom tunet på Nygården og gravplassen på Hårberg, gjør at det kunne stilles spørsmål ved hvorvidt kirken på Vik og gravplassen på Hårberg kunne være ett og samme fenomen. Kan Schøning for eksempel ha blandet sammen gårdsnavnene? Dette er lite trolig, da han omtaler både Vik og Hårberg under sine utfarter på Ørlandet i 1774, og kirken på Vik nevnes i en sammenheng hvor nettopp de to gårdene diskuteres opp mot hverandre, med hensyn til hoveriets konsekvenser (I:297): “Paa den anden Gaard, bemeldte Viik, derimod...”. Opplysningene om kirken skytes inn som en fotnote til *bemeldte Viik* og hans angivelse av himmelretninger i fotnoteteksten er også utvetydig: “Ved denne Gaard, *paa den vestre Siide af den* [min kursiv], har tilforn staaet en Kirke, hvor Tomterne endnu sees, efter Kirken selv, Choret og Alteret”. Hårberg ligger sør for Vik og det gjorde den også på Schønings tid (I:293, 296). Kirken på Vik må helt klart ha stått vest for gårdstunet i 1774 og det lå oppe på en nord-sør gående sandryggen, så det kan dermed ikke være tale om at Schøning har sett en kirketuft på Hårbergs grunn. Vi må således konkludere med at det har eksistert en kristen gravplass på Hårberg som ikke skal forveksles med kirkene på Vik eller Veklem (Brendalsmo 2006:429f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til prestebol ved kirken i middelalderen. Siden gravplass eller kirke på Hårberg ikke blir omtalt i de skriftlige kilder fra middelalder, eller tidlig nyere tid eller hos topografene, må vi kunne gå ut fra at den gikk tidlig ut av bruk. Situasjonen kan være parallell til funnet av den kristne gravplassen på gården Hernes på Frosta. Denne er blitt datert til 1000-tallet, og også her ble det dokumentert rundt 1 m kulturlag over gravene. Ut fra dateringen av armstillingen på de gravlagte på Hårberg til perioden ca. 1000-1400, samt fraværet av omtale av gravplassen i de seinmiddelalderske skriftkilder, kan det være at gravplassen gikk ut av bruk seinest rundt 1350 i forbindelse med Svartedauden. Om vi på den annen side trekker parallellen til Hernes hvor de det også fantes kun ett lag med gravlegginger, kan det være at også gravplassen på Hårstad ble nedlagt på 1000- eller 1100-tallet. I begge tilfeller er det likevel trolig at det har stått en kirke på stedet. Schøning har ingen opplysninger om fornminner på Hårberg, men K. Rygh (1916:16) nevner to spydspisser av jern herfra, fra eldre jernalder, men intet fra yngre jernalder. Det er i dag ingen synlige fornminner i området rundt tunet på Hårberg der gravplassen er blitt lokalisert. (kartreferanse: CE 133-5-4).

UTHAUG, gnr. 74 Uthaug (Ørlandet sogn). Ørland kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – lokalisering nær ID16866, ID 67116, ID 56221

Den eneste opplysning i samtidens skriftlige kilder om en kirke på Uthaug er i forbindelse med et makeskifte mellom fru Inger og erkebiskopen i 1533-34 (DN IX:738). I en siste setning i dette dokumentet, som kun dreier seg om hva de to parter skylder hverandre, er det notert: *Jtem om Vthaaugs kirkes gotz, kalk ock disk*. Tydeligvis er innførselen ikke blitt fullført. Kirken blir ikke nevnt i Reformatsen av 1589 så den er trolig blitt nedlagt i mellomtiden. Tradisjonen på stedet har følgende flyttingssagn: “Det var strid om hvor ny kirke skulle bygges - på Uthaug eller på Brekstad [Viklem], da den gamle kirken på Uthaug stod til nedfalls. Tømmeret ble lødd opp på Uthaug, men om natta kom folka fra Brekstad og kjørte tømmeret på vinterføret over myrene til Brekstad, og der ble så kirken bygd”. Fra eldre registreringer framgår det at det ved flere tilfeller er blitt funnet skjeletter, tidvis i store mengder, ved bygnings- og grøftarbeider på Uthaug rett inn for lokaliteten Likskjæret. Gravene har ligget ca. 0,5 m under markoverflaten. Videre er det blitt funnet en kulelås av jern, fiskesøkke, skiferbryne, vadbein, kvernstein samt en kuleformet tranlampe i kleber. På den lille åsryggen rett opp/øst for disse funnsteder er det også blitt funnet en mengde menneskeskjeletter og dyrebein samt dyp kulturjord med lagskifter. I tillegg er det her oppe blitt påtruffet en gråsteinsmur med bindemiddel av kalk el.l. Disse opplysningene bekrefter at det har vært en kristen gravplass her ute, i tillegg til at de øvrige løsfunn og observasjoner kan koble denne til et gammelt gårdstun. Grunnmuren med kalkmørtel el.l. må nok snarere ses i sammenheng med profane bygninger, enn som grunnmur for en trekirke. Det kan også være at enkelte av gjenstandene som er funnet kan stamme fra førkristne graver, da det var svært vanlig at de tidlige kirker og kristne gravplasser ble lagt i nær tilknytning til norrøne gravfelt. Lokal tradisjon hevder at kirken skal ha stått oppe på en liten knaus få meter øst for et boligområde og hvor det ved flere tilfeller var blitt funnet skjeletter ved graving for grunnmurer og kjellere (Brendalsmo 2006:430f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til prestebol ved kirken i middelalderen. 200 m nord for kirkestedet, i strandkanten, ligger en liten odde ved navn Likskjæret, og rett utenfor i bukta heter det Likskjærstøtta. I nyere tid er det registrert nokså mange førkristne gravfunn og enkeltfunn på Uthaug og samtlige gravfunn er datert til vikingtid. En del av disse er flatmarksgraver. På gården Kjerkbakken (bnr. 18-19) under Uthaug er det ved grøftegraving blitt funnet to graver fra vikingtid. Den ene var en kvinnegrav og den andre en mannsgrav med smedutstyr (Rian 1992:41). (kartreferanse: CE 134-5-3).

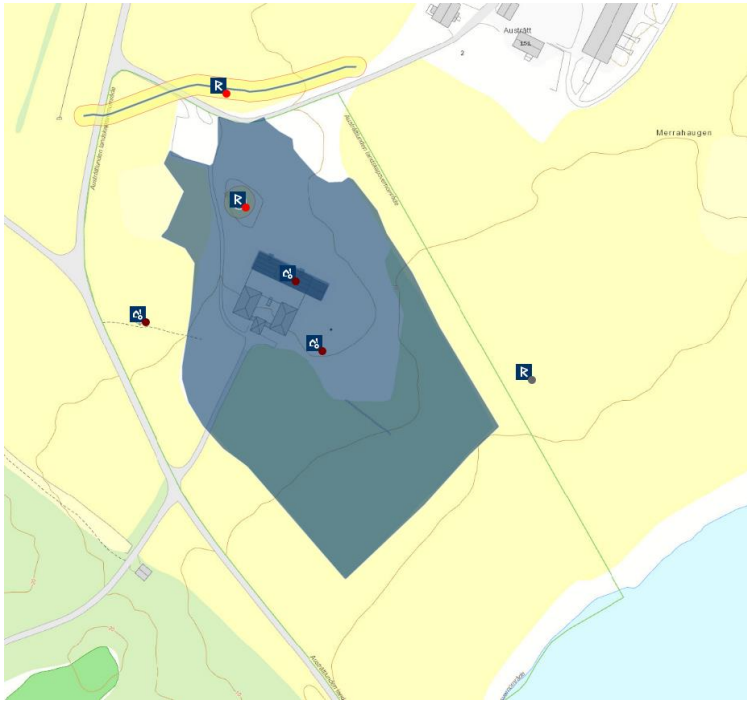
AUSTRÅTT [Austråt], gnr. 82 Austrått (Ørlandet sogn). Ørland kommune. Nedlagt kirkested.

ID 87399-1

Den middelalderske steinkirken står på (gnr. 82) Austrått. Ifølge Holmsen (1976:113f) er Austrått en av de storgårdene som ble konfiskert av de tidlige rikskongene. Av Snorres kongesagaer (Soga om Harald Hardråde kap. 45) framgår det at Austrått allerede fra midten av 1000-tallet var en storgård som lå til kongenes lendmenn. Det finnes ingen omtale av kirken på Austrått i de skriftlige kilder, ei heller i den presumptivt altomfattende Reformatsen av 1589, før på 1650-tallet. Kirken ble ombygget til slottskapell i 1654-56 samtidig med at Ove Bjelke til Austrått fikk bygd den lukkede herregården i stein, som et lite adelsslott, og kirken inngikk som en del av anleggets nordfløy. Tidligere hadde gårdsbebyggelsen ligget noe lenger sørvest på den andre siden av den store gravhaugen, Skjeggghaugen. Kirken ble nå en fullstendig integrert del av bygningsmassen mens den tidligere hadde kneiset ensom på den lille høyderyggen i landskapet. Det ser ikke ut til at det har vært kirkegård til Austrått kirke. Ifølge Schøning (I:283) hadde Bjelkefamilien gravsted på Veklem, da det her før kirken brant i 1766 fantes flere "(...) gamle Epitaphia, især over nogle af de Bielkers Familie, som her laa begravne". Hele borganlegget brant fullstendig ned i 1916 og ble restaurert i perioden 1920-61, men uten at det ble foretatt arkeologiske undersøkelser. Kirken er bygd i bruddstein med grønnskiferkvader i utvendig sokkel, veggåpninger og utvendige hjørner. I tårnets vestre hjørner er det derimot benyttet kvader i marmor. Kirken har et nær kvadratisk vesttårn, rektangulært skip og etter all sannsynlighet har den opprinnelig hatt et mindre og rettavsluttet kor i øst og som ble fjernet på 1650-tallet. Sokkelen har, som også på Lade kirke, et klassisk karnissprofil. Av portalene er det kun skipets sørportal som har daterende trekk. I murverket over den nåværende portalbuen sees rester av en svak spissbue som gir en datering til 1170-80 tallet. Under restaureringen ble det funnet i alt fem kvadre gjenanvendt i den på 1650-tallet ombygde kirken og i gravkapellet fra 1667. Tre av dem har karnissprofil og må stamme fra sokkelen rundt koret. Den fjerde har rundstaffprofil og har således også et klassisk, romansk stiluttrykk. Den femte er et rikt dekorert kapitél med bladdekor lik den vi finner i triforiet i domkirkens tverrskip (1160-80) og bør ifølge restaureringsarkitekten ha hørt hjemme i skipets sørportal. Ut fra den enhetlige sokkelprofilen kan det se ut til at kor, skip og østre del av tårnet er reist i én hovedbyggefase. Bruken av marmor i stedet for grønnskifer i vestre del av tårnet indikerer en hovedbyggefase to. Det er med utgangspunkt i det sparsomme materialet således ikke grunnlag for å tro at koret er reist i en separat fase. Trolig er kirken reist i tiden 1150-1180, men den kan være påbegynt noe tidligere (Brendalsmo 2006:432ff m/ref.). Det er – rimeligvis – ikke belagt prestebol til Austrått kirke i middelalderen; eneste omtale av prest er *capellan her Jacop* i 1526 (DN XIV:551). Schøning noterte følgende om bestanden av synlige fornminner ved Austrått under sitt besøk i 1774 (I:312f): "Sønden for Østraat-Gaard, et temmelig Støkke derfra, ligger tæt hos Søen en Biærg-Knoll, og paa den en maadelig stor Steen-Røse (...) I N.O. omtrent fra denne Haug, og et lidet Støkke derfra, ligger en anden Biærg-Knoll, og paa den en anden Skiægge-Haug, som er meget større og anseeligere, skjønt ogsaa, for længe siden, opkastet (...) Et Støkke viidere hen, mod N.O., ved Søen og den Bugt, som gaar op til Østraat, sees en gammel Skibsstade, omtrent 40 Skridt lang, og 18 Skridt breed. Ved Siiden af den, mod Norden, ligger en anden ditto, men som er meget mindre, end foromtalte". Ifølge Helland (1898:62) var det to gravhauger ved Austrått som begge bar navnet Skjeggghaugen. Klüwer (1823a:86) skriver følgende: "Af den bekjendte Skjæggeshoug ved Østeraad er nu snart Intet tilbage, da den er aldeles udgravet til Bunden, og Stenene, hvoraf den har været sammendynget, ligge i en Cirkel uden om den. I Nærheden af denne Houg, som ligger paa en Klippe, findes en Anden, omtrent af samme Størrelse, henved 24 Alen i Diameter, som ogsaa er udgravet. Rundtomkring disse findes mange andre mindre

Houge, især under Klippen ved Skjæggeshoug, hvor der findes 11 Stykker paa en Plet tæt ved hinanden”. K. Rygh (1916:19) oppsummerer situasjonen: “Der har paa Ørlandet været overordentlig mange gravhauger, hvoraf de allerfleste uidentvil skriver sig fra vikingetiden. Den største del af dem er nu forsvundet. Navnlig har der været mange hauger paa Østraat og endnu flere paa Døsvig”. Ifølge NTNU/VITMUS/top.ark. er det gjennom årene gjort flere løsfunn i nærheten av borgen, det er registrert et flertall gravhauger og -røyser i nærområdet, men det er vanskelig å sikkert stedfeste disse funn til kirkens umiddelbare nærhet. Rett vest for borgen, noen titalls meter, ligger hva som nok bør være en gravhaug, hvorpå det er reist en bauta. Haugen er nok blitt plyndret da den i sin nåværende form kan forveksles med en gjenglemt og godt overgrodd rydningsrøys. (kartreferanse: CF 133-5-1/-5-2/5-3/5-4).

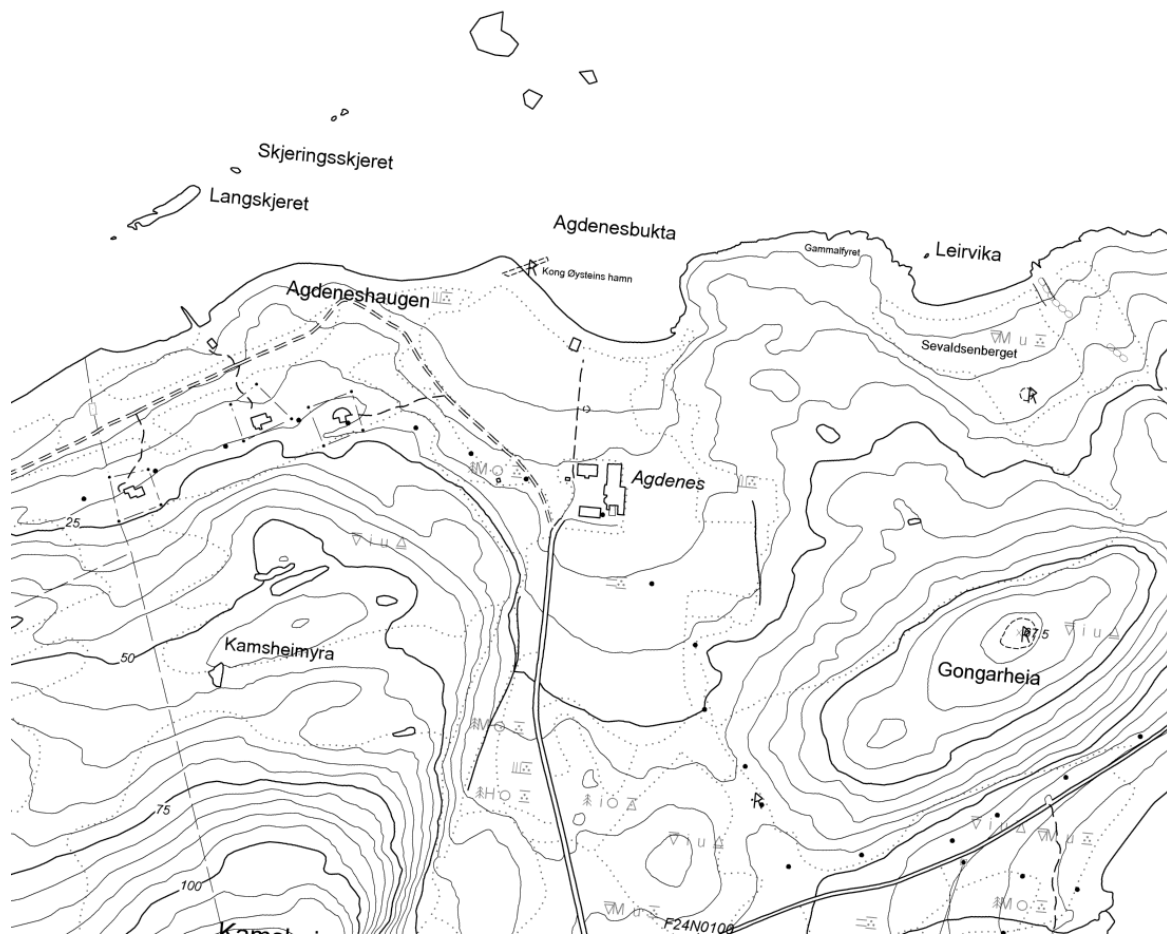

AGDENES KOMMUNE

AGDENES, gnr. 1 Agdenes (Agdenes sogn). Agdenes kommune. Nedlagt kirkested.

ID 215753

Den eneste skriftlige omtale av en kirke på (gnr. 1) Agdenes finnes i Soga om Magnussønene (kap. 14): “Kong Øystein [1107-23] hadde gjort mykje nyttig i landet medan kong Sigurd var ute på ferda (...) Han bygde ei kyrkje på Agdenes òg, og ei festningsvoll og ei hamn; der var det før hamnlaust” (verken Ågr., kap. 55b eller Hist. de ant., kap. XXXII nevner kirken - kun festningsverket). Kong Håkon Håkonssons (1217-63) skal seinere ha utbedret anlegget (Soga om Håkon Håkonsson, kap. 333): “Han let gjere festningsverk ved Agdenes”. Schøning hadde lest sagaene før han besøkte Agdenes i 1775 (I:79): “Vi toge her vort Natte-Herberge, og ved den Leilighed gjorde jeg mig megen Umage, for at udspørge noget om bemeldte Havn og Kirke, eller finde Spor og Rudera efter dem: men alt forgieves”. Derimot skal major Krefthing under sitt besøk i 1865 ha funnet rester etter både moloen og kirken, hvilket løytnant Sejersted bekreftet ved befaring i 1868 (Aarb. 1869:170): “(...) ved østre side af gaardens huse levning af de overgroede grunnmure af en kirke”. I 1869 foretok Meyer en registrering av området ved Agdenes gård, og på hans kart over området markerer et kryss ved en bygningstuft nordøst for gårdens våningshus *Agdenes gl. Kirke* (Aarb. 1870:6ff). Verken Sejersted eller Meyer forklarer hvorfor de tolker fundamentene som en bygningstuft, eller hvilke dimensjoner den har, men avmerkingen på Meyers kart er gjort i form av et vest-øst orientert stiptet kors. Enten må bygningens grunnplan den gang ha vært svært tydelig slik at det var innlysende å tolke fundamentene som skip og kor i en kirke, eller de må ha støttet seg på en svært entydig tradisjon om tuften som en kirketuft. Uansett var tydeligvis verken Krefthing, Sejersted eller Meyer i tvil om tolkningen av tufta. I dag er bygningstufta ikke lenger synlig som en syllmur, men stikkprøver og prøveutgravninger har kunnet bekrefte Meyers lokalisering av den innunder en bergknaus omlag 60 m øst for nåværende tun på bnr. 1 (Sognnes 1985). Også de nyere undersøkelser i området angir en vest-øst orientering på bygningstufta (Sognnes 1985, Rokoengen & Jasinski 1996). Gjennom arkeologiske og marinarkeologiske registreringer og undersøkelser er det de siste tiårene blitt mulig å beskrive nøyere og datere det gamle anlegget på Agdenes (Sognnes 1985, Jasinski 1995, Rokoengen & Jasinski 1996). Dateringer fra festningsverk og havneanlegg ser ut til å bekrefte byggeaktiviteter både tidlig på 1100-tallet og i første halvdel av 1200-tallet. Dateringer fra en nærliggende myr synes både å indikere store vegetasjonsendringer som følge av byggevirksomheten i tiden ca. 1100-1400 og at korndyrking på stedet kan ha tatt til rundt år 1000. Anlegget av moloen og byggingen av en voll og en kirke kan dermed plasseres inn i en større sammenheng. Kontroll over fjordmunningen var av så stor viktighet at kong Øystein fant det nødvendig å skape et kongekontrollert alternativ til gamle sentra som Storfosen/Kråkvåg og Veklem og muligens Austrått, at han gikk til det store skritt å gjøre ei ellers lite brukelig bukt til ei ypperlig havn. Han gjorde gården Agdenes om til et militært støttepunkt ved å sette det i forbindelse med Trondheim gjennom lyssignalsystemer. Ved terrengutjevning rett ned for gårdstunet i 1967 ble det funnet og undersøkt en steinkiste. Kisten inneholdt grus og stein som delvis var ildsprengt og er dermed primært blitt tolket som et ildsted (Rokoengen & Jasinski 1996:10). Det anses likevel ikke for utelukket ut fra steinkistens form og størrelse, at den opprinnelig kan ha vært en grav. Det er blitt registrert flere gravrøyser på åsdragene rundt gården, men ikke i relasjon til tunet (Brendalsmo 2006:435f m/ref.). (kartreferanse: CF 132-5-3).

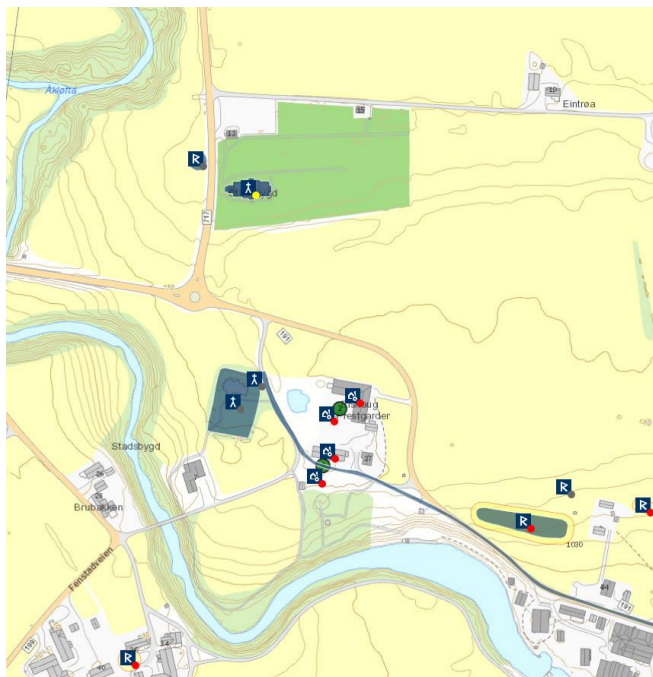
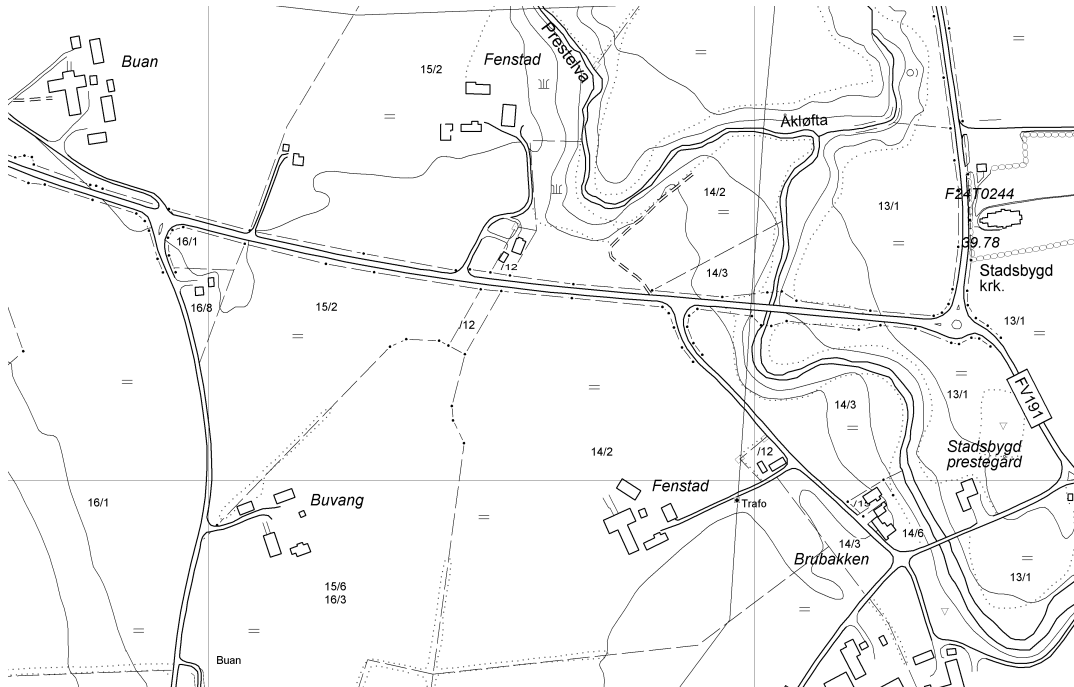
RISSA KOMMUNE

ALSHAUG (STADSBYGDEN), gnr. 13 Stadsbygd prestegård (Stadsbygd sogn). Rissa kommune.

ID 85540 – jf. ID 35939, ikke middelalder

Reformatsen i 1589 navngir ikke hovedkirken i *Stadsbygdens prestegieldt* men omtaler den kun som *hoffuedkircken*. Det er klart at det på dette tidspunkt fantes kun én kirke i bygda, da Reformatsen bare har ett anneks, nemlig *Reens-Annex som ligger fra h:k: j mijll wdi norduest*, altså stavkirken på Rein i Rissa (Thr.R. s. 71). En kirke på nabogården (gnr. 11) Lille-Rein i Stadsbygd må således være revet i tidsrommet mellom 1432 da den betegnes *soknakirkio a stade aa reine* (AB s. 115) og 1589 da den ikke nevnes. Schøning i 1774 nevner ingen tradisjon om kirke på Lille-Rein. Ingen sentrale skriftlige kilder omtaler eksplisitt en kirke på Alshaug før i 1774, da Schøning (I:268f) nevner en eldre kirke på Alshaug som ble revet 1656 omtrent: “Kirken har tilliige med Prestegaarden, tilforn staaet 350 Skridt, norden for nu værende Prestegaard, paa et sted kaldet Alshaug, som og har været Gaardens Navn, af en gammel derhos liggende temmelig stor og rund Høi, som heder Alshauen (...) Statsbygdens Kirke og Prestegaard [ligger], strax ved og paa den nordre Siide af bemeldte lille Elv, Prest-Elva, og et kort støkke fra Stranden. Kirken er en Træ-Bygning, ziiret med et maadelig høit Spir (...) Den nu værende Kirke er opbyggt for noget meere end 100 Aar siden. Den forige gamle Kirke, som uden Tvil har været en Stav-Kirke, blev nedrevet 1656 omtrent, og en ny opbyggt: men denne blev kuldkastet af en Storm fra Sydost, da den neppe var færdig, og derpaa den nu værende opsat, ved Ao. 1660. Vel findes, paa denne Kirkes Stole, det Aarstall 1656 og 1657: men de Stole have staaet i den nedblæste Kirke”. Ifølge Pedersen (1992, kat. s. 100f) ble nykirken påbegynt rundt 1656. Nybygget blåste deretter ned, men en langkirke av tømmer stod til slutt ferdig ca. 1660. Dette stemmer godt overens med hva kapellan Jacob Schavland i 1750 fikk vite av *En vis gammel Quinde* som kunne fortelle at hennes mor var det siste barnet som ble døpt i den gamle kirken, og at moren var født i 1658. Kirken som ble innviet i 1660 ble reist i en lund nordvest for dagens prestegård, like ved Prestelva. I 1674 ble det ifølge kirkeregnskapene utført større vedlikeholdsarbeider på kirken og den framstod da med takrytter over skipet i vest, våpenhus og sakristi. Kirkeregnskapene fra 1674-76 har likeledes overskriften *Stadzbøydens Hoffuit Kircke*, hvilken må være identisk med den ca. 1660 nybygde kirken på Alshaug. I 1837 brant den tømmerkirken som ble reist rundt 1660, som følge av lynnedslag. En ny kirke, den nåværende – også denne en langkirke i laftet tømmer – ble innviet i 1842. Denne står på samme lokalitet som der hvor den eldste kjente kirken på Alshaug sto (Brendalsmo 2006:448ff m/ref.). En part (?) av Alshaug var prestebol før 1520, i og med at det da satt to husmenn på *Prestehuss* (NRJ II:40f). Et sagn beskriver hva som skjedde da nykirken i 1660 ble reist nærmere sjøen enn der den gamle kirken alltid hadde stått: ”Flertallet på bygda ønska at kirka skulle stå der hvor den nåværende står, men kritiske røster heva seg mot dette. Allikevel, byggearbeidet begynte der hvor flesteparten ønska kirka skulle stå. Forundringa ble stor da byggearbeiderne kom til andre arbeidsdag og så at alt de hadde bygget dagen før, var revet ned. Historien forteller at man for å finne et nytt sted lot en utemmet hest spenne for en stokk, og der hvor hesten stoppa, skulle kirka stå. Det er uvisst hvorfor ‘gammelkirka’ [i 1660] ble bygget i lunden ved Prestelva, én årsak kan være at det var lettere å komme seg dit for dem som var avhengige av båt” (Brødreskift 1992:3). Et bruk av prestegården, rett nord for denne, heter (13/98) Presthåggån, og forbi prestegården renner Prestelva ut i Prestbukta. Om fornminner på og ved Alshaug skrev Schøning i 1774 (I:269f): “Østen for bemeldte Kirke, sees paa Prestegaardens Marke en Samling og Række af adskillige Kiæmpehaue, langs Stranden, men nu et temmelig Støkke derfra. Først ligger, mod Vest, en temmelig stor rund Haug; derpaa 2de aflange, med ei ophøiet Ryg eller Vei imellem begge; efter dem atter en rund Høi, og endelig igien 2de aflange. Parallel med bemeldte, paa den

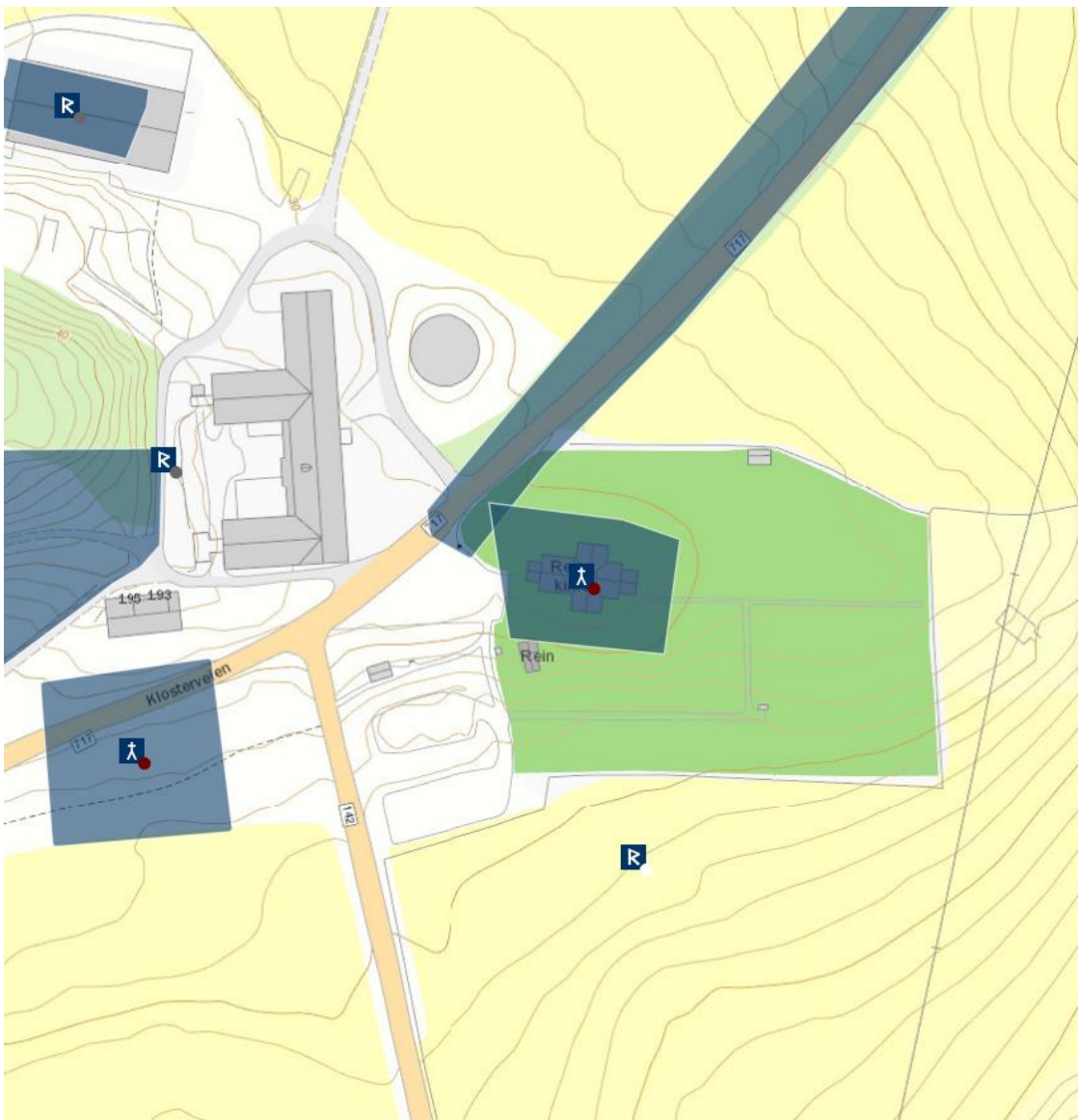
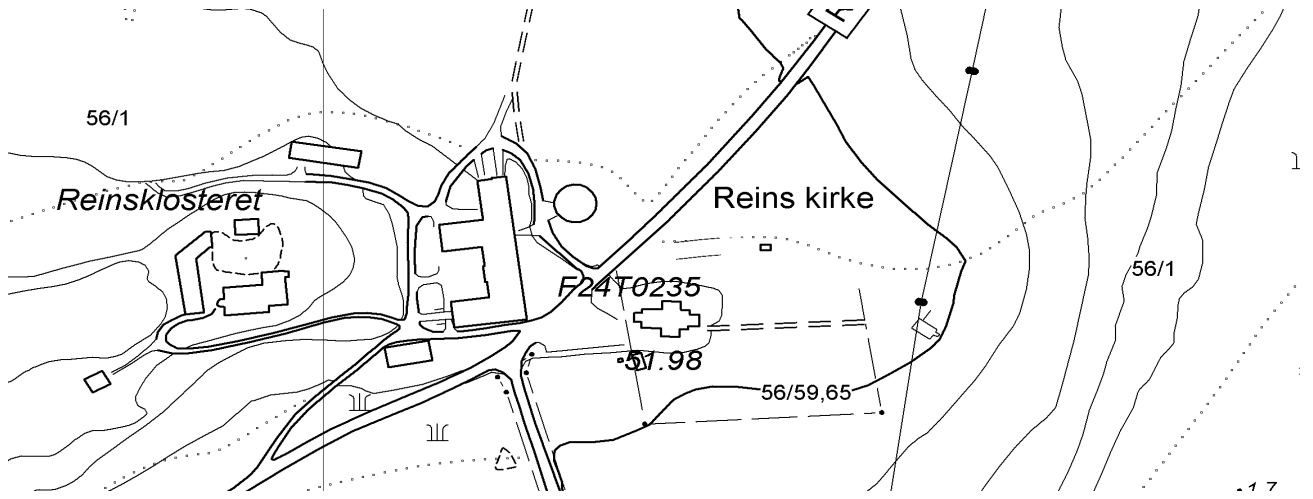
søndre Siide af dem, ligge 3de andre Høie, nemlig en aflang i Midten, mellem 2de runde. Ved den vestre Ende, af den Plads, hvorpaa disse Høie ligge, sees, midt imellem forberemte 2de Rader af Høie, 2de runde Høie, efter hinanden. Saa denne Samling bestaaer af elleve Høie (...) Paa den søndre og vestre Siide, af Kirken eller Prestegaarden, findes endnu en større Samling af bemeldte Alderdommens Levninger. Paa forbenævnte Nedre Fenstads Mark, sønden for Kirken, ligger ei langt fra Broen, over bemeldte Prest-Elv, 2de runde Høie, nu næsten ukiændelige, en ditto tæt hos Gaardens Huuse, og neden eller sønden for dem, mod Stranden, en aflang ditto: men østen for Gaarden, i den saa kaldte Fenstad-Skov, en smuk, af høie Aspe-Træer bestaaende Lund, findes flere og meere anseelige Høie”. I tillegg kommer den omtalte *Alshouen* som må ha ligget rett ved middelalderkirken. (kartreferanse: CH 128-5-1/-5-2).

REIN, gnr. 83 (=56) Reinskloster (Rissen sogn). Rissa kommune.

ID 85279

Rein var en av de sentrale lendmannsgårder gjennom det meste av middelalderen. Eldste omtale av en kirke på (gnr. 56) Rein er i 1589 (Thr.R. s. 71), da den lå som anneks til sognekirken på Alshaug i Stadsbygd (*Reens-Annex ligger fra h:k: j mijll wdi norduest*) og ble betjent annenhver helligdag. Den eldste kjente kirken på Rein var en stavkirke. Den ble ifølge Schøning (I:280) revet rundt 1650, for på dette tidspunkt hadde en byggmester ved navn Palle reist en ny kirke på stedet: "Den forige [kirke] var en af de saa kaldte Stav-Kirker". At nybygget stod ferdig i 1650 bekreftes ved en synfaring dette året: "24. januar 1650 vitterliggjør 6 lagrettesmenn at Rissa annekskirke er nu i sommer ganske av ny opbyggt", samt av et regnskap fra 1642 som sier at kirken på dette tidspunkt var noe brøstfeldig og ville forbedres. At det stod kirke på stedet før 1650 kan også leses utav hva presten Jakob Skavland skrev i Stadsbygd prestebok i 1750: "Såvidt man av troverdige folks beretning har kunnet erfare: - Der hadde også tilforn været en trekirke ved Ridsen, bygget av opreiste bjelker og panelet imellem med bord og derfor av liden bestandighet". Skavlands beskrivelse av konstruksjonsmåten for kirken som ble revet i 1650 er noe uklar, det kan for eksempel dreie seg om en seinmiddelaldersk kirke i reisverk; men at det har stått en stavkirke på Rein er klart. I 1890 ble deler av denne gjenfunnet og beskrevet av L. Dietrichson: "I et skur, der er opført paa den nu nedrevne tømmerkirkes grund, seet 2 der bevarede portalplanker, der tydelig hidrører fra den ældste kirke, men er sterkt forvitrede; de viser dyr- og bladformer. Jeg tør paa dette fundament igjen med full sikkerhed opstille Rissen kirke som en af vore stavkirker, uden dog at kunne bestemme dens alder" (Brendalsmo 2006:440ff m/ref.). Erla B.Hohler (1999:209f) beskriver portalen som en helt unik komposisjon, selv om den er full av trekk som kan påtreffes et eller annet sted i Trondheimsmiljøet. Portalen er utført med dyrefletting på overpartiet og ranker på vangene, og den er den eneste i sitt slag som er bevart. Hun mener den kan dateres til 1100-tallet. At det har stått en kirke på Rein, eldre enn den som ble reist i 1649, bekreftes videre ved at det i 1932 ble dokumentert graver under grunnmuren for kirken fra 1649 (Bjørgan 1932:5). Det er ikke belagt prestebol til Rein kirke i middelalderen. I 1898 ble kirkestedet på Rein bestemt flyttet til (gnr. 19=120) Føl noen kilometer nordøst for Rein (CH 131-5-4), og Rissa ble eget sogneprestembede, dog med det i 1863 nybygde kapellet på Melland (Lensvik) som anneks (Helland 1898:57, 88). Samtidig ble den gamle kirken revet. Nåværende kirke på Rein er en kopi av 1649-kirken, reist på den gamle kirketuften i 1932 og finansiert gjennom en gave fra forfatteren Johan Bojer (Bjørgan 1932:37). Kirken på Rein var en av flere kirker i Trøndelag som i middelalderen ikke hadde inntekter fra eget jordegods (Dybdahl 1990:84). Schøning skrev om de synlige fornminnene på Rein gård (I:278): "Samme Skiæbne [nedrevet] maae de gamle Bautasteine have havt, som paa denne Gaards Marke formodentlig have staaet, eftersom her findes en stor Mængde af gamle Kiæmpe-Høie, med mindre de i ældre Tiider skulde være anvendte til Kloster-Kirkens, Klosterets eller nu værende Kirkes Bygning". Rygh (1880:44) utdyper dette bildet av et stort gravfelt nedunder åsen ved kirken. Det er i dag ingen synlige fornminner i nærområdet rundt kirken. (kartreferanse: CG 130-5-4).

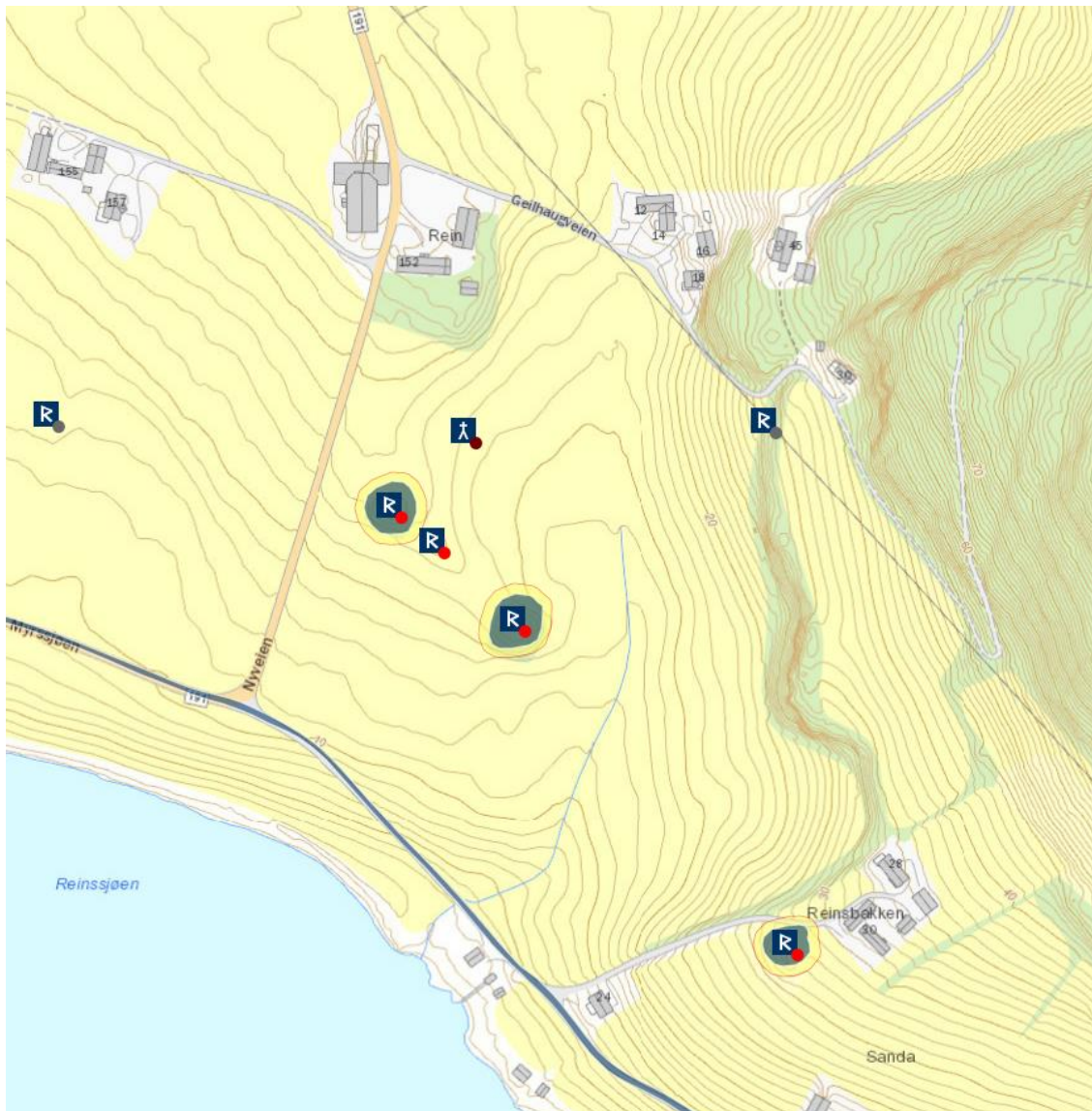
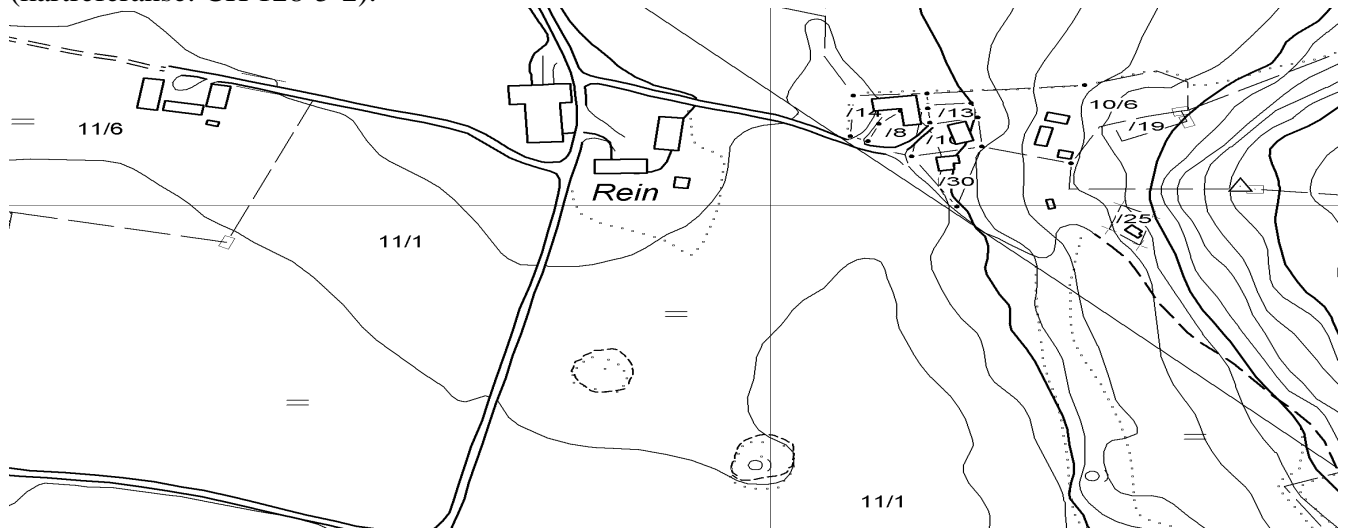

REIN (LILLE-REIN) STA. MARIA (?), gnr. 11/1 Rein (Stadsbygden sogn). Rissa kommune. Nedlagt kirkested

ID 176258

Gården (gnr. 11) Rein ble seinest fra 1700-tallet av kalt Lille-Rein for enkelt å kunne skille den fra storgården Rein i nabobygda Rissa (NG 119). Da Schøning besøkte Stadsbygd i 1774 (I:268f) fantes det på denne tiden ingen kirke på (gnr. 11) Lille-Rein, og det må ha gått noe tid siden den var blitt nedlagt, for Schøning har ingen opplysninger om lokal tradisjon om kirke på gården. Formuleringen hos Aslak Bolt (AB s. 115) i 1432 - *soknakirkio a stade aa reine* – viser likevel at det har stått kirke på Lille-Rein (se også Alshaug/Stadsbygden kirke). Det er således klart at det i Stadsbygd på slutten av middelalderen har eksistert to kirker samtidig, en på hver av nabogårdene Alshaug og Lille-Rein. Sistnevnte var sognekirke i 1430-årene og førstnevnte var da trolig anneks (kapell) under kirken på Lille-Rein. Kirken på Lille-Rein må være revet noe tid før 1589, da det i Reformatsen (Thr.R. s. 71) kun nevnes to kirker i *Stadsbygdens prestegieldt: Stadsbygdens hoffuedkircke* og dennes anneks på Rein i Rissa (se denne). At hovedkirken i 1589 må ha stått på Alshaug framgår av at denne ble nybygd rundt 1660 da en eldre kirke på gården ble revet. Ifølge tradisjonen på gården skal kirken på Lille-Rein ha stått på ei flate rett sør for/inntil tunet på bnr. 1, midt i (restene av) et jernaldergravfelt. Eldste skriftlige belegg for kirke og prest i Stadsbygd finnes trolig i Sturlunga saga (Gudmund godes saga) for året 1184: “Ingemund [prest] blev tilbage i Norge og overtog gudstjænesten i Mariakirken på Stad, hvor han var to vintre” (*oc tekr Mario-kirkio til savngs a Stadi*). Sannsynligheten for at det er kirken på Lille-Rein som her nevnes, ligger i det forhold at det ser ut til å ha vært nære bånd mellom erkesetet i Nidaros og prestene på Lille-Rein (DN III:28, 30) (Brendalsmo 2006:446ff m/ref.). I 1432-33 skulle erkebiskopen under visitas være tre netter i Stadsbygd (*ij næter fore soknakirkio a stade aa reine*, AB s. 115). Det er ingen indikasjoner på at det har vært prestebol til Rein kirke i middelalderen. Om fornminnene på Lille-Rein skrev Schøning (I:270): “Paa denne Gaards Marke, ligge først 2de runde Høie, paa Brinken af den høie her værende Havbred, hvilke nu ere for det meeste udpløiede. Mellem dem ligger en aflang ditto: men østen for dem, og sønden for Rein, staaer, paa bemeldte Brink, en stor Bautastein, 5 Alne høi, hos hvilken man har gravet i Jorden, men ei naaet Enden af den, saa man troer, den stikker meget dybt. Strax oven og østen for denne Steen, paa en temmelig høi Bakke, ligger en anseelig høi og meget stor Steenrøse, eller Kiempe-Haug, af sammenkastede Steene, 131 Skridt i Omkreds, i sør omtrent fra hvilken, paa en Banke, ligger en anden mindre, af Steene sammenkastet Høi, som kan sees langt fra. Nogle Skridt fra bemeldte store Kiæmpe-Haug, ligger en anden næsten liige saa stor Høi, men med Jord betakt, med en mindre, noget langaktig Høi, imellem begge, norden for bemeldte Bautastein.” Fortsatt ligger en del av gravhaugene samt bautaen som Schøning beskrev, i dette åkerområdet. Ifølge lokal tradisjon skal det opprinnelig ha vært over 30 gravhauger på Lille-Rein. Lille-Rein ligger ca. 1200 m øst for Alshaug, innunder åssiden i østre kant av bygda.

(kartreferanse: CH 128-5-2).

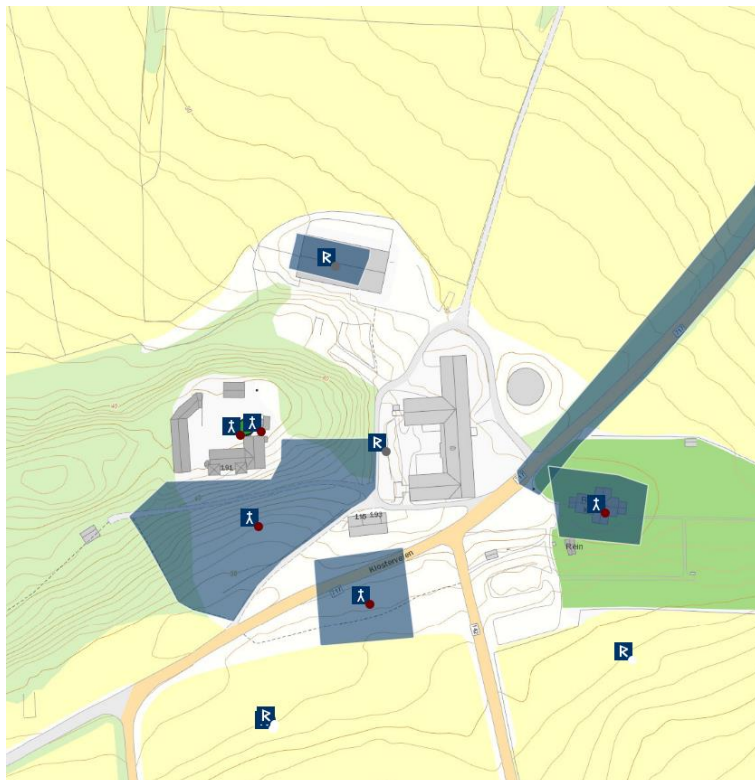
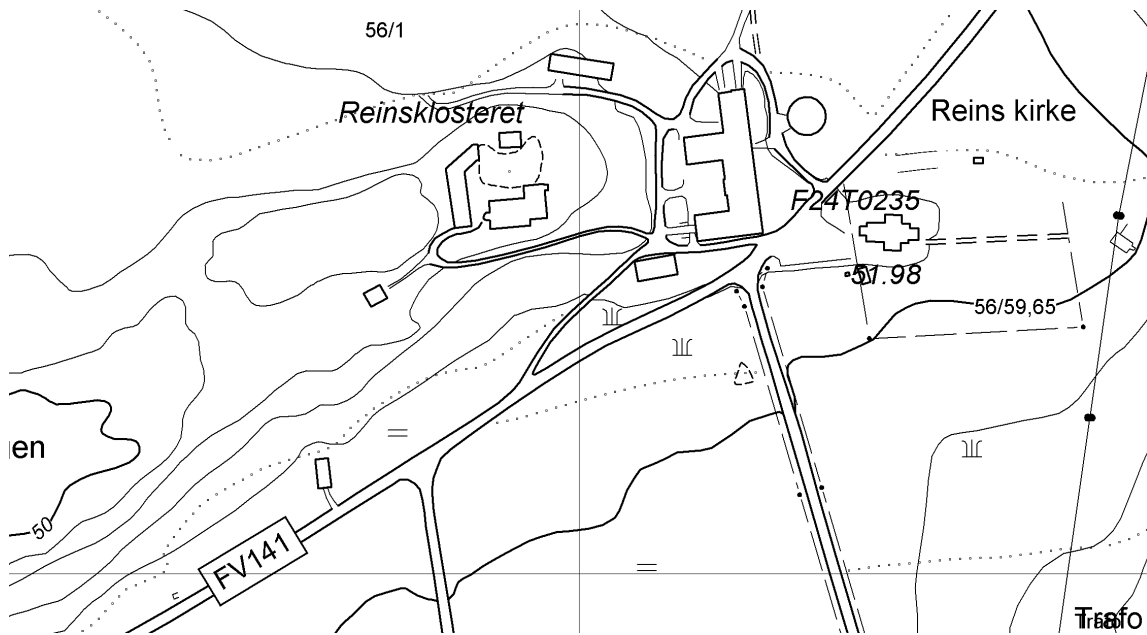

REIN ST. ANDREAS (klosterkirke), gnr. 83 (=56) Reinskloster (Rissen sogn). Rissa kommune. Nedlagt kirkested.

ID 16337-1 – jf. 16337-2 og ID 16337-15

Klosteret ble anlagt på grunnen til gården (gnr. 56) Rein i Rissa, på høydedraget over det gamle tunet og stavkirken. Første gang vi får kunnskap om klosteret er i Soga om Håkon Håkonsson (kap. 71) for året 1221. Der omtales Sigrid, enke etter Jon på Austrått og søsteren til hertug Skule, og som skulle bli abbedisse i Reins kloster. I 1238 møter vi henne igjen med full tittel (kap. 194). Det var et nonnekloster men av ukjent orden, muligens av augustinerordenen da biskopen hadde visitasjonsplikt. Klosteret blir i kildene betegnet *Reinis monasterium, claustrum sanctimonialium de Rein, nunnusetr, stadarin á Reini*, men uten at orden antydes (Lange 1856:248). Klosteret må altså være opprettet i tiden mellom 1221 og 1238. En tilblivelseshistorie for klosteret finner vi i sagaforfatterens minneord om hertugen etter at han ble drept i 1240 (kap. 242): “Hertug Skule gav garden Rein, farsarven sin, til eit kloster, og let byggje ei gjæv steinkyrkje og grunnla eit nonnekloster der, og gav mykje gods til det”. Dette er den ene av de to spesifikke omtaler av klosterkirken i de skriftlige middelalderkilder, for det må dreie seg om denne da det ikke finnes andre steinkirker på Rein enn klosterkirken. Den andre omtalen finner vi i et diplom datert 1318 (jf NG 111) der erkebiskop Eilif ga *ecclesiam Sancti Andree apostoli de Reini* retten til å utdele 40 dagers avlat på visse kirkefestdager. Klosteret blir flere ganger omtalt i erkebiskopenes jordebøker på 14- og 1500 tallet i forbindelse med makeskifter, men i 1432 også i forbindelse med at erkebiskopen betinget seg nattelege under sine visitaser: *It. j reins klaustre medh sama hætte, oc ferdeilis iij næter fore soknakirkio a stade aa reine* (AB s. 115). Av et tillegg til denne jordeboka (AB s. 124-125) framgår det dessuten at *Reynss closter* på dette tidspunkt også hadde en jordebok som rimelig er: *Reynss register*. Klosteret skal ifølge islandske annaler ha brent i 1317 men raskt blitt bygget opp igjen, og trolig kan brevet om tildeling av avlat (DN I:154) ses som et tiltak for å styrke klosterets økonomi etter brannen. Da Vår Frue kirke i Trondheim brant i 1651 fikk lensherren beskjed fra kong Fredrik III om å ta materialer til reparasjonsarbeidene fra blant annet Reins klosterkirke. De øvrige klosterbygninger på Rein ser ut til å ha vært trebygninger. Ordren ble ikke effektivt før tidligst i 1657-62, og muligens ble det brakt stein fra Rein til Vår Frue også ved dennes forlengelse i 1681. Kirken har to bruksfaser, først som gårdskirke, og fra et tidspunkt etter 1221 som klosterkirke for en nonneorden. Den eldste kirken hadde grunnplan med form som et likearmet (gresk) kors og med kapeller inntil korsarmene mot øst og sentraltårn over kors skjæringen. Kirken er bygd i bruddstein med kvader i grønnskifer og noe kleber i veggåpninger og utvendige hjørner. Det er bevart tre portaler, to i søndre korsarm og en i vestre. På samtlige finnes det steinhoggermerker identiske med dem vi finner i domkirkens partier fra perioden 1180-1225, så muligens kan kvaderen være hogd ved domkirkens bygghytte og skipet ut til Rissa. Midtkvadratet under kirkens tårn hadde krysshvelv, også dette med marmorsøyler og rikt dekorerte kapiteler i overgangsstil. Portalenes enhetlige stilpreg tilsier at korskirken ble reist som et temmelig kontinuerlig byggearbeid. Korskirken bør således være påbegynt på 1160/70-tallet og ha stått ferdig godt før 1230. Kirkens form er svært lite egnet for de behov en klosterkommunitet har, så det er helt klart at kirken opprinnelig må være tenkt og bygd som gårdskirke for adelsætten på Rein. Trolig ble klosteret på Rein opprettet på den tiden da korskirken stod ferdig, men det ser ikke ut til at den ble ombygd før kanskje så seint som etter brannen i 1317. Vestre korsarm ble da revet og et nytt, lengre og bredere vestparti ble murt opp. Den gamle vestportalen ble benyttet om igjen ved utvidelsen, men kapitelerne viser at de enkle skåfasede vangene er sekundære. (Brendalsmo 2006:444f m/ref.). Selve *Reins Closters Gaard* ble av Landkommisjonen 1661 (s. 70) skyldsatt til 6 spann (6-0-00) og var da den største gården i et stort tinglag. På dette tidspunkt var gården fortsatt en del av det gamle klostergodset, som altså fra andre fjerdedel av 1500-tallet var et verdslig lensgods. Nest etter

Holm hadde Rein den største godsmassen av klosterene i Trøndelag, rundt 1550 hele 200 eiendommer tilsvarende 227 spann (Dybdahl 1989:232). Klosteret ble gjennom århundrene sterkt begunstiget med gaver fra konger og adel. I 1531 lot fru Inger til Austrått seg velge til forstanderinne for klosteret mot å sørge for abbedissen og søstrene. Etter en skarp konflikt med erkebiskop Olav Engelbrektssøn i 1531 ble hun likevel sittende med klosterlenet til hun døde i 1555. Fra den tid ble Rein et verdslig godslen. Etter at kongen hadde konfiskert alt klostergods ved reformasjonen ble Reins eiendomsmasse forlenet til folk som den pommerske adelsmann Aksel Gyntersberg (1556-60) og Jens Bjelke (1611-15). Sistnevntes oldemor var fru Inger til Austrått (Lange 1856:250ff). Det er ikke registrert gravhauger eller andre former for synlige fornminner opp på åsryggen ved klosteranlegget. (kartreferanse: CG 130-5-4).

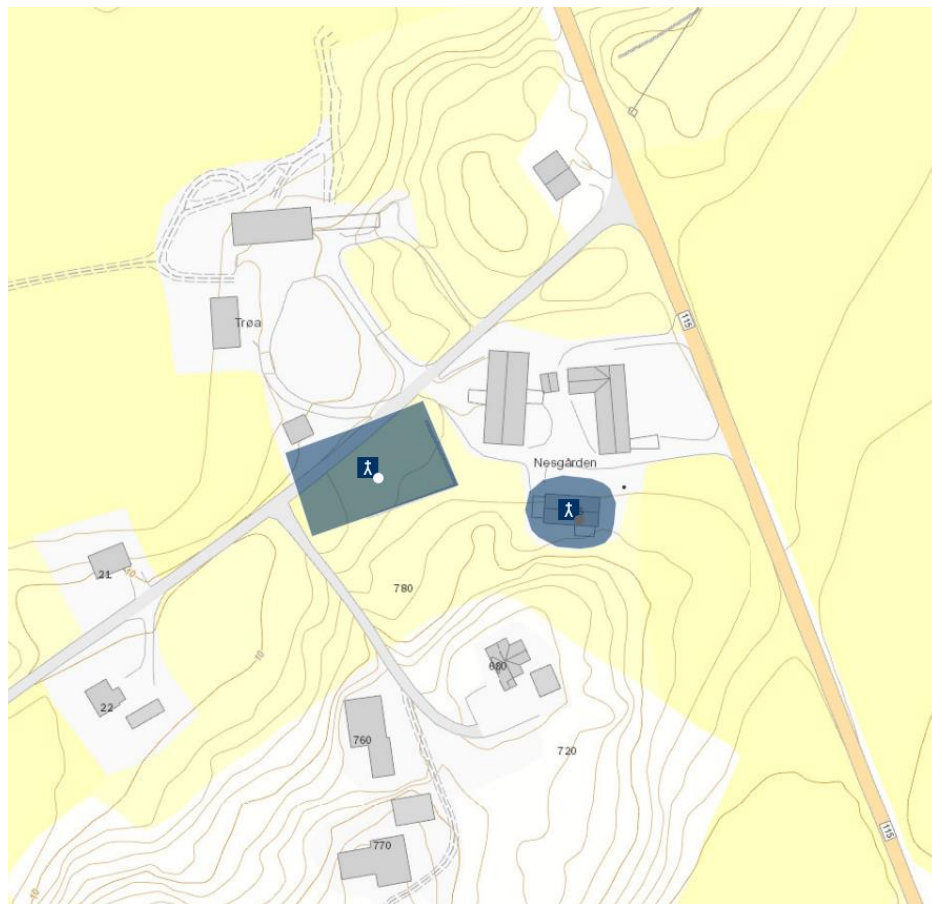
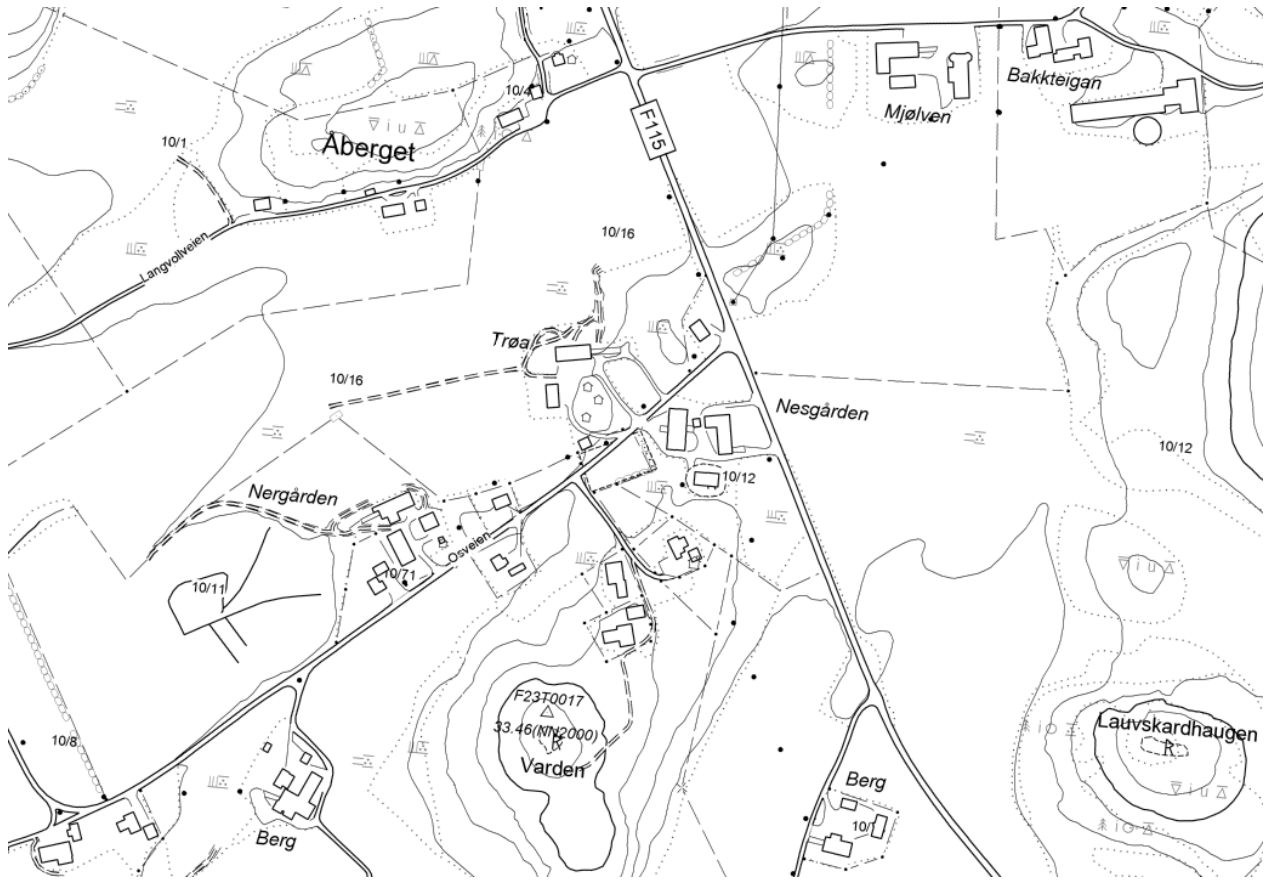

BJUGN KOMMUNE

NES [*eldste og gamle*] **ST. ANDREAS**, gnr. 10 Nes (Nes sogn). Bjugn kommune. Nedlagt kirkested.

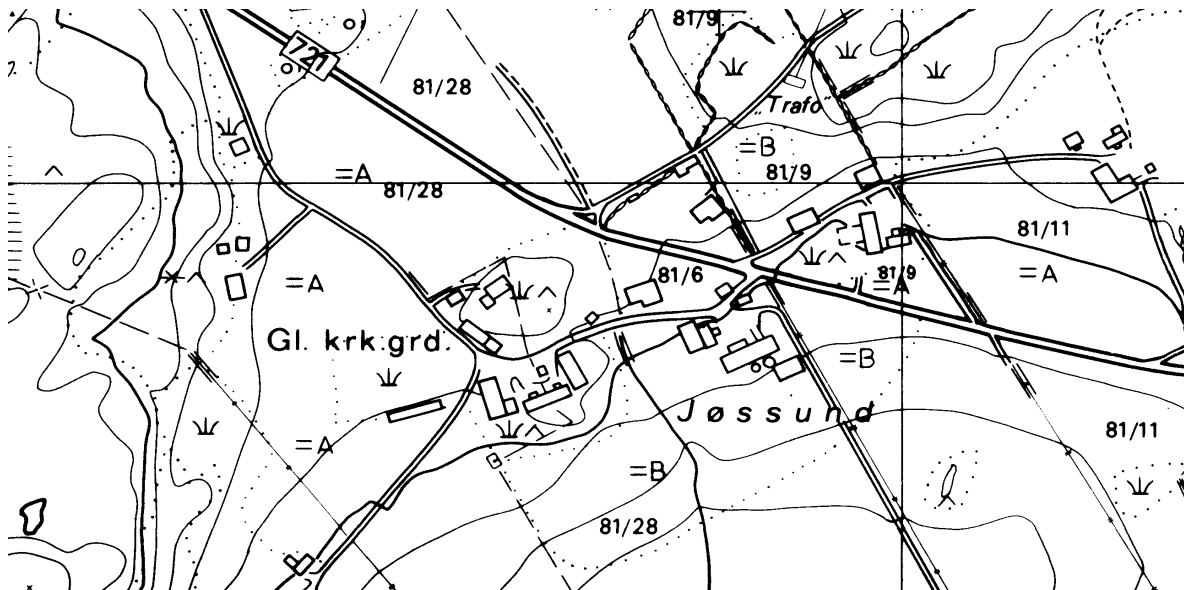
ID 156448 og ID 85110

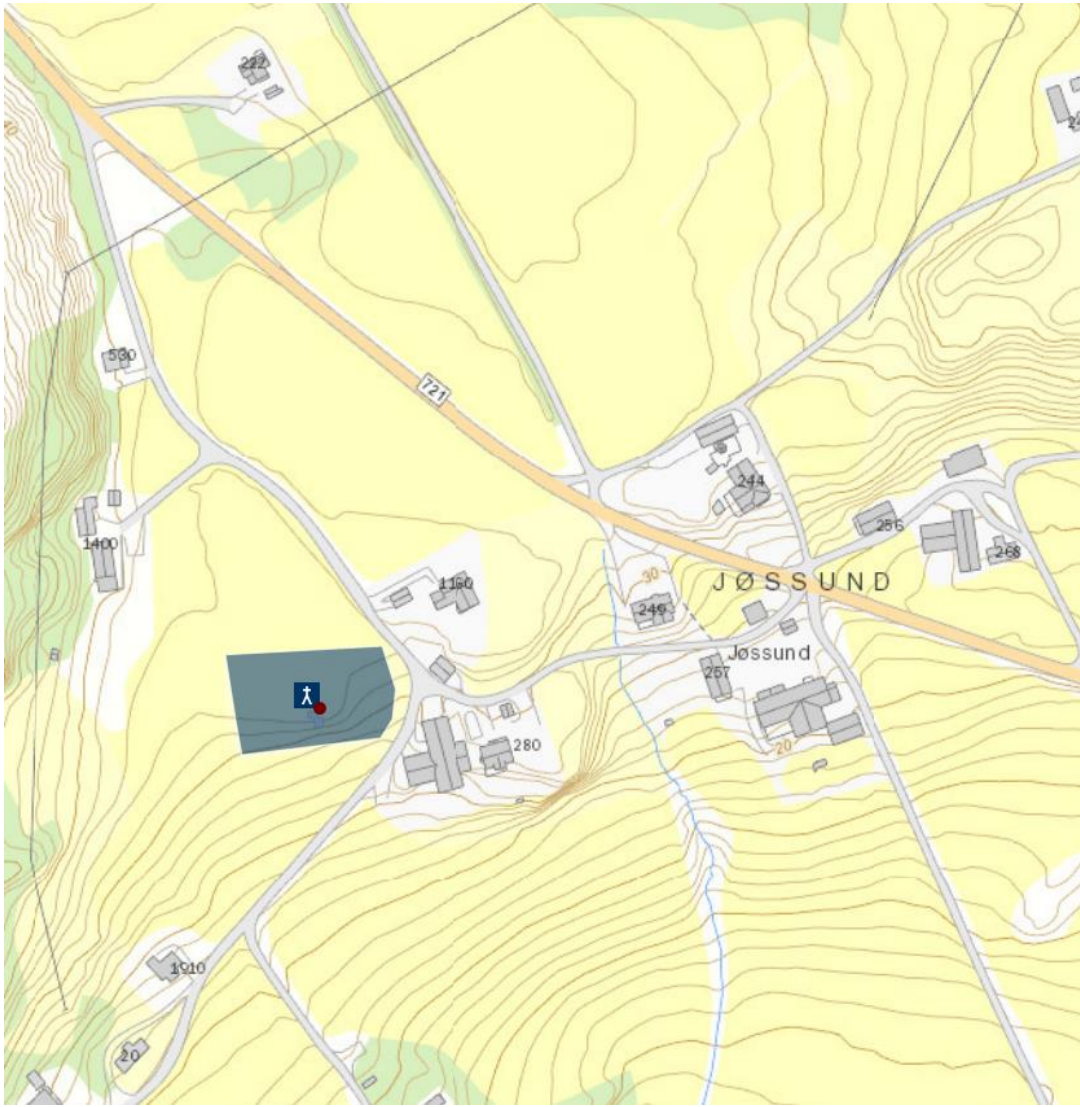
Eldste omtale av kirken på (gnr. 10) Nes finnes i 1520-36 (*ecclesie sancti Andree jn Neess*, DN XII:569). Utover på 1600-tallet blir Nes kirke nevnt i forbindelse med at strandsitterne i Bjugn ønsket å bygge egen kirke (1625, 1633), den nevnes i en skattematrikkel (1647), den omtales i en rapport som svært forfallen (1665), den gjennomgår omfattende reparasjoner (1674-1680), den får nytt frittstående klokketårn og nye tak (1688), blir på ny gjennomgående reparert (1720-årene) men brenner så ned til grunnen i 1770 på samme dag som Å kirke. I 1774 stod den nye kirken ferdig. Schøning (I:316) besøkte området samme år: "Vesten for bemeldte Gaard [Tønne, en adelig setegård] staaer Næss Kirke, som tilforn har staaet et lidet Støkke længer hen mod Østen, og Gaarden nærmere; men da den gamle Kirke var forraadnet, blev den fløttet til det Sted, hvor den nu staaer, og bem. Birgitta Biælkes Liig, som der laae begravet, fløttet og nedsat i den nye Kirkes Chor; men denne Kirke afbrændte 1766 ved Lynild. Nu er den igien smukt opbygget, og har et temmelig anseeligt Spir". Den eldste kjente kirken sto rett sør for/inntil tunet på nåværende bnr. 12 Nesgården, avmerket på ØK som Gammel kirkegård. Birgitta Bjelke, datter av kansler Jens Bjelke, gift i 1630 med von Offenberg og bosatt på setegården Tønne, døde i 1674. "Den gamle Kirke" stod altså med stor sannsynlighet fram til etter 1674, da kirkestedet ble flyttet snaue 100 m mot vestsørvest. Da denne rundt 100 år seinere brant etter lynnedslag ble en ny kirke reist samme sted. Utover i 1870-årene vokste et krav fram i bygda om større kirke. En tradisjonell lokaliseringstrid oppstod, men kirkebygget ble til slutt reist på forutsatt sted på (8) Hellem, om lag 2 km mot nordøst og mer sentralt i bygda. Gammelkirken fra 1774 ble solgt til Austefjord kommune på Sunnmøre og 18. april 1879 ble nykirken innviet av biskopen. Både kirkene fra 1774 og den stående kirken ble bygd i tømmer, sistnevnte en langkirke omlag identisk med Jøssund kirke som stod ferdig tre år tidligere. Kirken fra 1774 hadde følgende mål: skipet 10x9 m med et våpenhus i vest på 4,8x4,5 m, koret 6x7,5 m med et sakristi i øst på 3,5x4 m. Tuftene for de kirkene som ble bygd etter at den gamle kirken råtnet etter 1674 er godt synlig. Kirkegården er delvis inngjerdet med mur delvis med et trådgjerde, noen støpjernskors står fortsatt og en forhøyning omlag midt på viser hvor kirkebyggene stod. Den eldste kirken skal ha stått "(...) like øst for Albertstua (også kalt Jørstadstua og Smedstua) ved Nesgården. På dette stedet fins det en stein som ifølge tradisjonen var en del av grunnmuren" (Brendalmo 2006:405ff m/ref.). Både i 1589 og i 1774 (Schøning I:283) lå kirken på Nes som anneks under Ørlandet (Veklem) kirke mens den i 1898 (Helland 1898:38) var anneks under Bjugn. Etter bestemmelsene i Reformatsen 1589 skulle Nes kirke betjent av sognepresten på Veklem hver fjerde helligdag. Det er ikke belagt prestebol til Nes kirke i middelalderen. Verken Schøning eller de andre topografene, eller Nicolaysen (1862-66:567), har opplysninger om gravhauger eller andre typer fornminner på Nes. Rygh (1880:23) nevner derimot at det i 1872 "udenfor kirken" fantes en langhaug og en omtrent rund haug og at det var funnet "stykker af jern" i sistnevnte. Nærmere sjøen lå det flere langhauger, hvorav det i den ene var funnet klingsøm. Disse haugene har således ligget ut for den yngste kirken. (kartreferanse: CE 135-5-3).

JØSSUND [gamle], gnr. 81 Jøssund (Jøssund sogn). Bjugn kommune. Nedlagt kirkested.
ID 156409

Nåværende Jøssund kirke, en langkirke av tømmer oppført i 1875-76, står på (gnr. 82) Mandal noen kilometer nordøst for det middelalderske kirkestedet på bnr. 4 av (81) Jøssund. Eldste omtale av en kirke på Jøssund finnes i Reformatsen i 1589 (s. 73). Kirken var da anneks under Å kirke i Åfjord. Samme status hadde den i 1774 (Schøning I:326) og i 1898 (Helland 1898:22). Siden Åfjord ble eget sognekall først i 1588 (Dybdahl 1989:157), må vi regne med at Jøssund før dette var annekskirke under Veklem på Ørlandet slik Å var det, all den tid Jøssund ligger mellom Åfjord og Ørlandet. Fra 1589 skulle derfor Jøssund kirke betjenes av sognepresten på Å, og tjeneste i Jøssund skulle skje hver tredje helligdag. Kirkeregnskapene fra perioden 1656-59 nevner omtrent identisk inventar for Jøssund som for de øvrige landsens trekirker i Trøndelag, inklusive to tårnklokker, *1 liden Hand Kloche* og flere *gamble* og *udøgtige* gjenstander. Kirken hadde en forsølvvet kalk og disk som *tilforn haffuer været ved Hoffued Kircken*, og dermed kunne deres egen gamle kalk og disk av tinn settes til side. I 1656-63 ble det satt inn *tvende stoere Vinduer aff nye* samt et større (enn det gamle) ved prekestolen. Utover gjennom årene foreligger det lite med opplysninger om kirken på Jøssund. I 1770-årene viser kirkebøkene at det ble foretatt store reparasjoner. Kirken ble utover på 1800-tallet funnet for liten, og etter en lengre strid ble den nye besluttet bygd på Mandal. Kirkegården på Jøssund er fortsatt godt synlig, likeledes syllsteinene etter kirken som ble revet i 1876 (Brendalsmo 2006:404f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på at det var eget prestebol til Jøssund kirke i middelalderen. Det er i dag ingen synlige forminner nær det gamle kirkestedet, men Rygh (1880:17) noterte at det i 1873 fantes to røyser ”paa en holme i Koet lige nedenfor kirken”. (kartreferanse: CF 136-5-2).

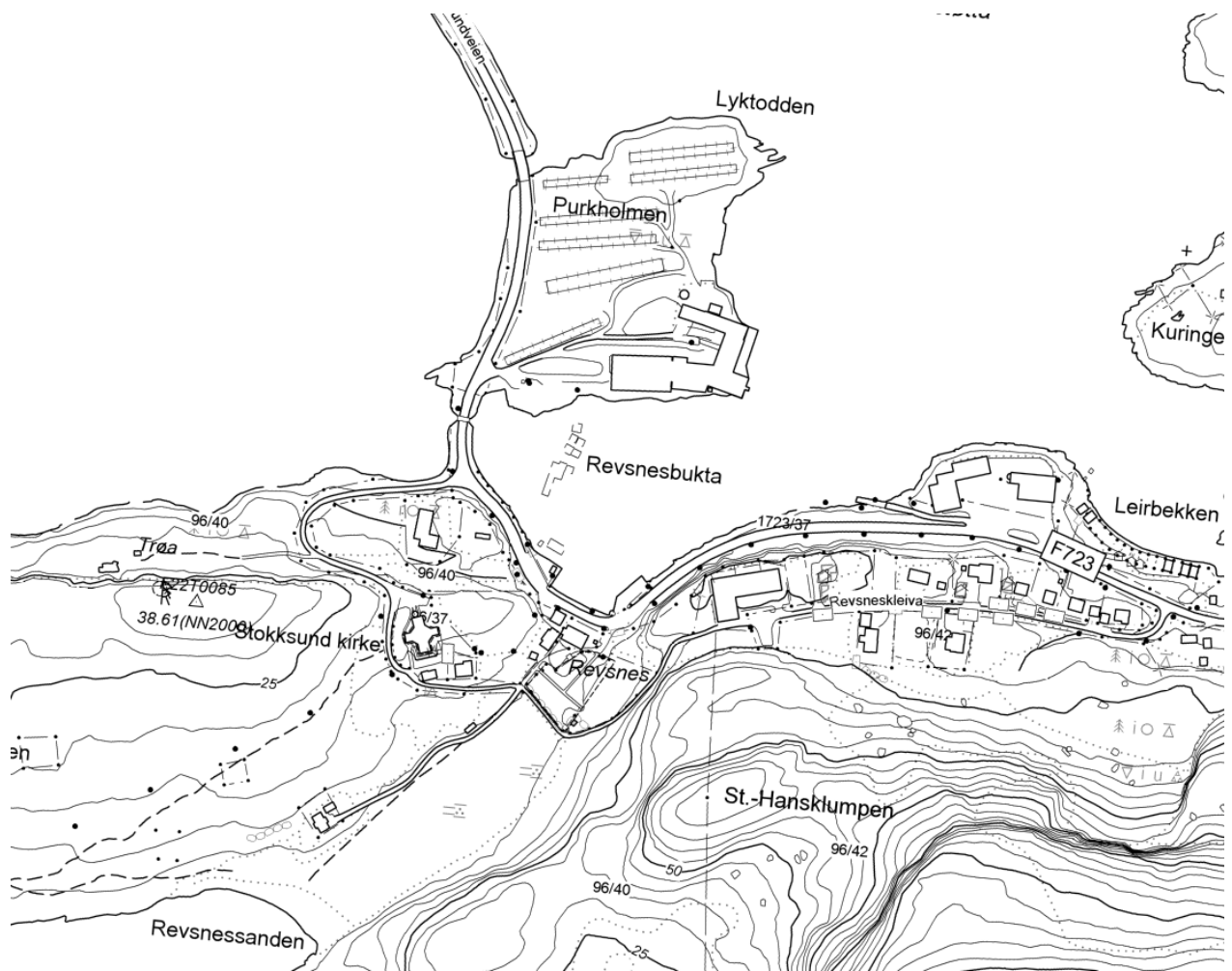

ÅFJORD KOMMUNE

STOKKSUND [Stokksund] (**REVSNES**), gnr. 96/1 Revsnes (Stokksund sogn). Åfjord kommune.

ID 85574

Nåværende Stokksund kirke, en tømmerkirke med åttekantet grunnplan bygd 1825, står på (gnr. 96) Revsnes. Denne gården eller dens oppsittere er ikke omtalt i skattemanntallet av 1520-21 (NRJ II:47ff), ei heller i Landkommisjonens arbeider i 1661. Eldste omtale av gården ser ut til å være i 1664 (NG 14). Trolig er Revsnes rundt denne tiden skilt ut fra (94) Blindvåg i samband med opprettelsen av borgerleiet på Revsnes på 1640-50 tallet. Eldste skriftlige omtale fra middelalderen av et kirkested i Stokksund, som er et fjordstykke mellom Stokkøya og fastlandet, er på et løvsblad (vedlegg) til erkebiskop Olav Engelbrektssøns jordebok fra 1533. Etter en oversikt over hvilke gaver folk i distriktet rundt Bjørnør hadde gitt domkirken i godvilje, følger en innførsel (s. 100) som viser at *kirken i Stocksunth* hadde gitt 10 våger (=5 spann) fisk. Navnet Stokksund og ikke et gårdsnavn benyttes også i 1589 (Thr.R. s. 72), 1520-21 (NRJ II:50) og 1661 (s. 80). *Stochssundtz kierche* ble i 1661 (s. 82) ført opp som rettighetshaver til ½ øre landskyld i gården Tornes i Åfjord tinglag, hvilket var den eneste landskyldparten denne kirken da hadde. Sogneprest Johan Støren (1746-65) omtalte kirken rundt 1764 som "(...) den nu værende Triangel Kirke, som staar i Revsnesset", og Schøning hadde 10 år seinere (I:329) den samme plassering: "(...) Refsnæs eller Stokksund". Kirkeinspektør Titus Bülche nevnte i 1668 *Stochsund* blant de kirker som da var forfalne og skulle/burde nybygges, og stiftsskriver Anders Kristoffersen Tønder bemerket i 1673 at kirken i Stokksund i hans embetsperiode var blitt bygd på nytt. I regnskapene for *Stochesund Capel* for årene 1659-63 nevner da også presten flere donasjoner "til den nye Kirche som skall oplegges". Den eldste kirken på Revsnes der en kjenner noe til selve bygningen, var mest sannsynlig en tømmerkirke med Y-formet grunnplan bygd i tidsrommet 1668-1673. Rundt 1800 var kirken temmelig forfallen, men etter oppfordring i 1819 fra prostens om å reparere besluttet kirkeeierne i stedet å bygge nytt, og i 1825 ble den nåværende kirken innviet. Men byggplassen for kirken ble, fordi den gamle kirken ble vurdert å ligge for værhardt og brannfarlig til nær gårdshusene på Revsnes, flyttet ca. 70 m mot nordvest, opp på en liten kulle. Den gamle kirkegården er fortsatt i bruk. I 1885 og 1955 gjennom store ombyggingsarbeider fikk kirken den form den har i dag (Brendalsmo 2006:398ff m/ref.). Kirken var både i 1589, 1774 (Schøning I:329) og i 1898 (Helland 1898:12) anneks til Bjørnør (Roan). En rekke faktorer indikerer at kirkebygningen på Revsnes ble reist på 14- eller 1500 tallet som kapell i forbindelse med den store aktiviteten innen fiskerierne på denne tiden: de helt ubetydelige landskyldinntekter som lå til Stokksund kirke i seinmiddelalderen, den store gaven notert i 1533, plasseringen av kirken helt nede i sjøkanten, fraværet av kirkeinventar fra tidlig- eller høymiddelalder samt det faktum at kirken i de eldste kildene er registrert med områdenavn og ikke gårdsnavn. Trolig er gravplassen yngre enn kirkestedet, muligens ble den opprettet i samband med omorganiseringen i 1589. Schøning fikk ikke anledning til å besøke dette området, og han har ingen omtale av verken kirkebygget eller av mulige fornminner i Stokksund. Det ble ikke observert fornminner i området ved kirkegården eller kirken på Revsnes. Kirkegården ble i 1963 utvidet med en parsell mot sørøst, og i 1973 ble nytt gjerde med nye porter tatt i bruk (Ulriksen & al 2000:42). (kartreferanse: CH 141-5-4).

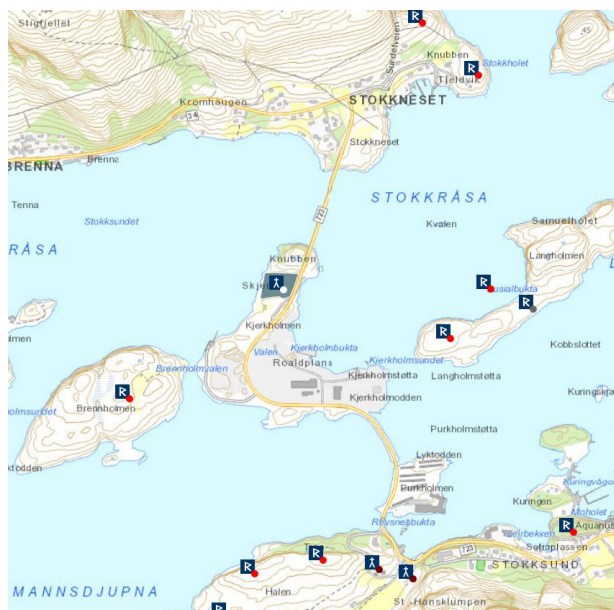

KIRKHOLMEN, gnr. 95 Kirkholmen (Stokksund sogn). Åfjord kommune. Nedlagt kirkested.

ID 173906

Eneste samtidige, skriftlige dokumentasjon for en kirkebygning på (gnr. 95) Kirkeholmen er en anførsel i kallsboka for Revsnes kirke i 1765, der det omtales et '*Korshus eller Capelle*' på øya. I en artikkel i Adresseavisa 27.12.1985 refereres de lokale beretninger om funn av skjeletter og kister på den nordre delen av Kirkholmen, som på ØK-kartet benevnes *Kjerkgården*. Det skal ha vært i forbindelse med byggeaktivitet som følge av de store fiskeriene i området i 1917-20 ('storsiltida') at skjelettene ble funnet. På dette tidspunkt ble det bygd store kaianlegg og et flertall bygninger på det flate eidet der kirkegården skal ligge. Opp til 10.000 mennesker skal ha oppholdt seg i Stokksundet under den mest aktive sesongen. En del av skjelettene som ble funnet under anleggsarbeidene i 1917 skal ha blitt ført over til kirkegården på Revsnes. I følge en etterkommer av en av de som var med å anlegge kaiene og bygningene på Kirkholmen i 1917-20, skal likevel mesteparten av skjelettene være dumpet i sjøen (Brendalmo 2006:399f). Kirkholmen ligger rundt 400 m fra fastlandet/Revsnes i retning nordvest ute i fjorden mellom Stokkøya og fastlandet. Selve Kirkholmen har en trefliket form, der endepunktene består av knauser med en høyde fra rundt 13 til rundt 30 m, og disse er forbundet med lave eid av leire og sandmasser. Eidet mot nord har navnet *Kjerkgården*. "Det er paa Stedet en Tradition om, at Kirken [Stokksund] tidligere skal have ligget paa denne Ø. I seinere Tider har Sognekirken ligget paa Revsnes paa Fastlandet" (NG 14). Dette refererer til et kirkeflyttingssagn i flere varianter: "Det heter i historien som full sannhet, at syllstokkene til kirken [på Revsnes] var nedlagt på Kirkholmen og det var autoritetenes mening å bygge huset på den gamle plass, men ved nattetider var anleggsmaterialene flyttet over sundet til Revsnes, og nu trodde folk at forsynet hadde hatt sin finger med i spillet, og av den grunn blev kirken bygget på Revsnes" (Johansen 1942:287). "Et gammelt sagn kan berette at kapellet på Kjerkholmen blåste på sjøen i et uværdsdøgn. Kirka ble bygd opp på ny, ikke på holmen, men på Revsnes. Når den ble bygd, er det ingen som vet noe sikkert om, men i året 1730 stod i beste fall Stokksund kirke der på flata ved kirkegården. Men kirka er nok betydelig eldre. En felleskalk av sølv anno 1644, som nå er et umisselig klenodium i den nye kirka, er trolig en arv fra gammelkirka, som kanskje ble bygd på 1600-tallet et steds, men dette er bare en antagelse" (Hilstad 1975:12f). "I Stokksund hette det at kirka først var i Guttelvika på Stokkøya, men at det ikke var rette plassen. Så ble den av overnaturlige krefter flytta til Kirkholmen. Dette skulle ha hendt på ei natt. Sagnet er trolig oppstått på grunn av at et stykke innmark i Guttelvika fra gammelt av var blitt kalt *Kjerkåkran*. Nå var det så at kirka i si tid eide 12 marklag i Guttelvika, og det er vel denne kirkes part som har satt folkets fantasi i sving om at kirka skulle være bygd der" (Hilstad 1975:11). De seneste analysene av hastigheten på landhevingen siden siste istid viser at rundt år 1000 e.Kr. stod sjøen i de ytre kystdistriktene rundt 3 m høyere enn i dag ved middelvannstand (Møller 1995). Høyeste punkt på området *Kjerkgården* er i dag ca. 2,4-2,6 moh. En nyere overvåking av utgraving for brufundamenter i den nordre delen av området *Kjerkgården* viser at store mengder leire er blitt fylt i bakkant av steinfyllinger og kaianlegg på begge sider av dette eidet (RAA/Tr.h.). Slik den nåværende topografien er på eidet, er det trolig at disse massene er frambragt ved å grave bort eidets midtrygg. Dermed ble terrenget senket på midten og utvidet i bredden. I dag er eidet temmelig flatt over det hele og gir således en god byggegrunn og arbeidsplass for håndtering av store mengder fisk. De ytterst små rester av opprinnelig terreng tilsier likevel at dette ikke har vært så mye høyere enn dagens, kanskje lå midten av ryggen langs eidet på 3-3,5 moh ved middelvannstand. Med tanke på høyvann, springflo og storm betyr det at det ikke vil ha vært mulig å gravlegge mennesker i dette området før godt inn i etterreformatorsk tid, sannsynligvis tidligst på 1600-tallet. Ut fra dette samt de skriftlige kilder, er det rimelig å datere kirkebygning og gravplass

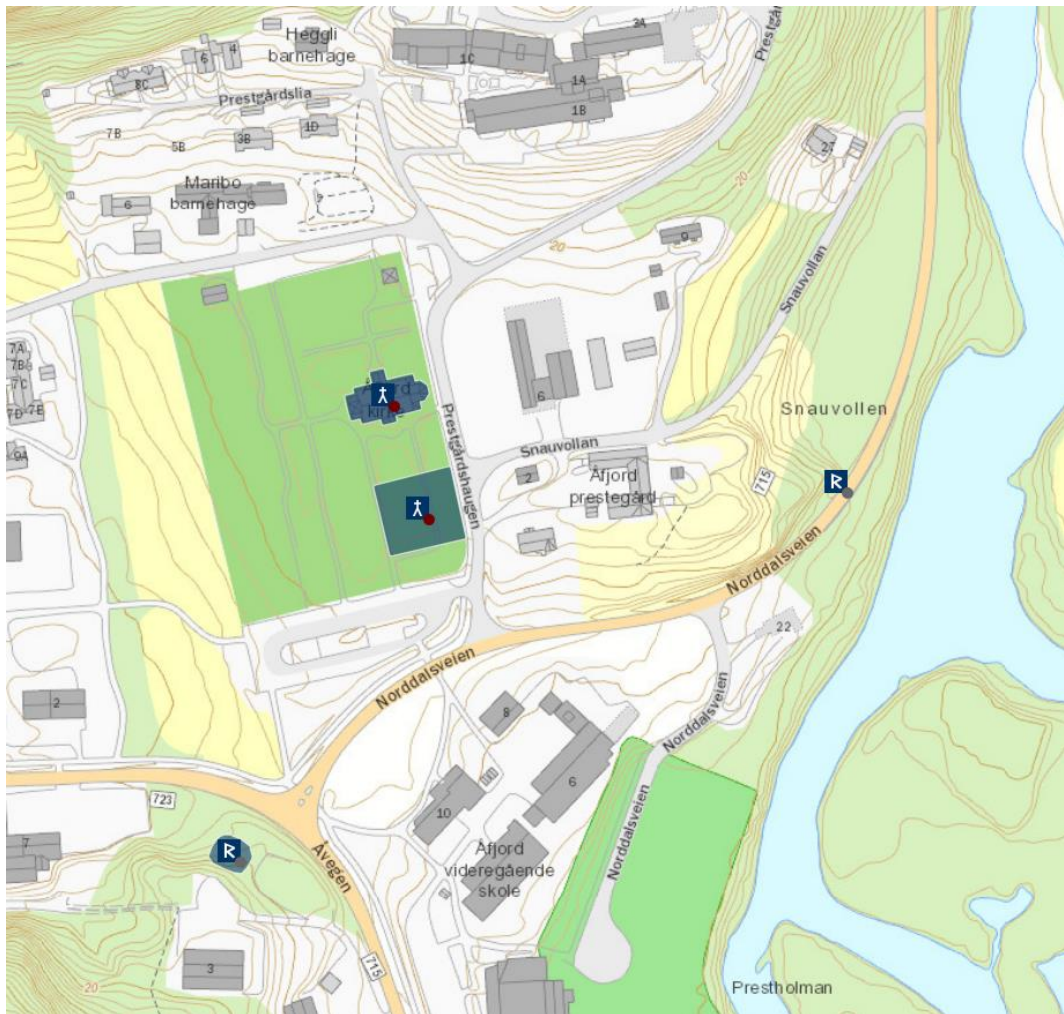
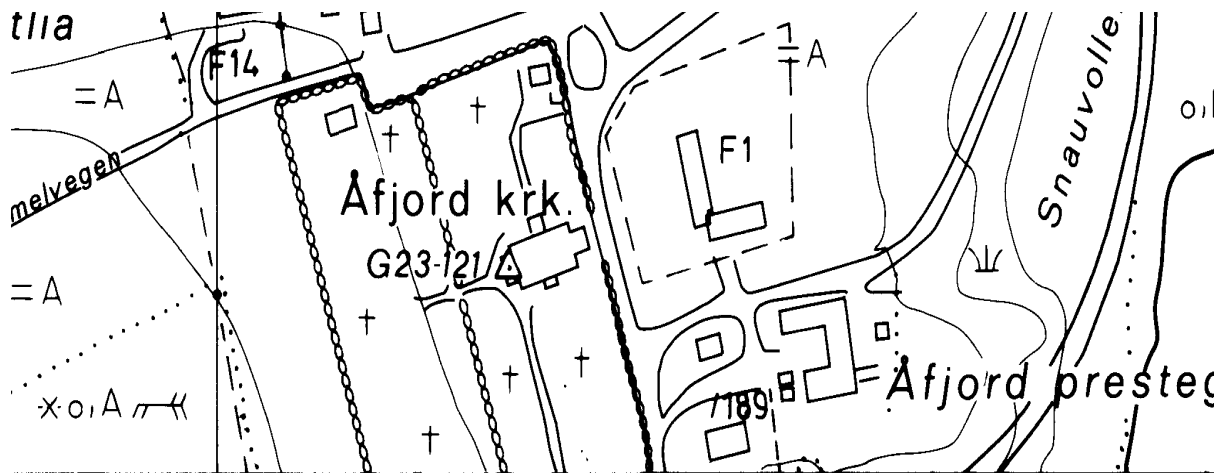
på Kirkholmen til tidligst rundt 1650. Landkommisjonen i 1661 (s. 82) opplyser under (90) Gutulvika om en *Hanns i Holmen strandsider* som betaler ½ mark i skatt. Utgiverne av disse jordebøkene mener Holmen må være det samme som Kirkholmen. Så på dette tidspunkt har det altså bodd folk her, men om utgiverens tolkning er rett, er navnet Holmen i 1661 en sterk indikasjon på at kapellet og gravplassen på stedet er yngre enn dette. Slik kildesituasjonen er for Kirkholmen er det rimelig å se for seg at området *Kjerkgården* høyst sannsynlig rommer en etterreformatorisk gravplass og at denne trolig var en spesialgravplass. De steinsettinger som Lossius i 1899 (ref. i Hilstad 1983) omtaler på ”den gamle kirkegaard” på Kirkholmen, og som han betegnet som ”gravrøs” hhv. ”fladere røs, omtrent som en brolagt kreds”, bør vi således kunne regne med hører sammen med disse etterreformatoriske gravene. At gravene ble steinsatt kan ha sin grunn i at man ville sikre at de gravlagte ikke ble vasket opp ved høyvann og storm. (kartreferanse: CH 141-5-4). (Ny tekst fra Jan Brendalsmo, NIKU, 16.12.2013)

Å DØPEREN JOHANNES (ÅFJORD), gnr. 58/1 Å (Prestegården) (Å sogn). Åfjord kommune.

ID 85950

Nåværende Åfjord kirke, en panelt langkirke i tømmer bygd 1879, står på (gnr. 58) Åfjord prestegård hvis opprinnelige navn er Å. Eldste omtale av en kirke på Å er i 1329 (DN III:151), dedikasjonen er etter DN XII:569. Muligens ble det bygd ny kirke på Å rundt 1676: i kirkeregnskapene for 1674-76 dukker det plutselig opp en gjeldspost på drøye 332 riksdaler, hvilket er nesten tre ganger så mye som kirkens inntekter det året (1676). Men det er også mulig at det dreier seg om større reparasjonsarbeider, lik de vi finner i 1684 og særlig 1715. Schøning (I:283), som var på stedet i 1774, hevdet at kirken brant i 1766, hvilket er feil: Å kirke brant 28. januar 1770, 8. mars var det besiktigelses- og takseringsforretning, og i juli to år seinere ble nykirken vigslet. Kirken fra 1772 var en langkirke med tårn i vest og sakristi i øst. Denne ble i 1879 erstattet av en langkirke av tømmer, og gammelkirken ble revet året etter. På et foto i jubileumboka fra 1979 vises de to kirkene fra 1772 hhv. 1879 å stå vegg i vegg inne på kirkegården. Men det er litt uklart hvorvidt kirkene bygd før 1772 stod på dette samme stedet, papirene fra besiktigelses- og takseringsforretningen uttrykker svært klart at det var ønskelig å flytte kirkestedet når den nye kirken skulle bygges, slik at den ble mindre utsatt for storm og uvær. Men samtidig ble prestegården bygd opp på sitt gamle sted og kirke og prestegård ligger fortsatt vegg i vegg, og dermed er det sannsynlig at kirken også ble stående i samme området. På kirkegården ses i dag tydelig en forhøyning midt mellom kirken og kirkegårdsmuren på sørsida, hvor den forrige kirken sto (Brendalsmo 2006:402ff m/ref.). Eldste omtale av et prestebol til Å kirke er i 1661 (s. 90), men siden Åfjord var residerende kapellani under Viklem fram til 1588 bør prestebølet være eldre enn dette. I 1588 ble Åfjord eget sognekall (Dybdahl 1989:157), og i 1589 kaltes prestegjeldet *Aafjord*. Kirken på Å er da som i 1774 (Schøning I:324) og i 1898 (Helland 1898:22) hovedkirke, med Jøssund kirke som anneks. Det finnes en lokal tradisjon om en (formodentlig) kristen gravplass på ei slette ved elva rett ned for kirkestedet, på "Skålen" ved Norddalselva hvor idrettsbanen nå ligger. Elva forandret engang løpet pga. sterk isgang, og da bredden ble undergravd så skal tre kister ha falt ut og drevet med strømmen. Dette skal ha skjedd rundt 1780 i følge en kilde (Nesheim 1979:128). En mulig forklaring på kistene ved elva, dersom de stammer fra en kristen gravplass, kan være at de var en del av en nyere tids spesialgravplass. Rett ned/sørøst for kirken heter det Prestholmen, og kort vei mot nordvest heter det Prestlia. Når det gjelder fornminner i området noterte Schøning (I:326): "(...) en Plads, beliggende ovenfor Prestegaarden (...) der forefundet Steen-Røser og Kiæmpe-Haue". Klüwer (1823a:86) tilføyer: "Fra Aafjordens Kirke og sydefter til Ørelandet findes næsten ved hver Gaard en Hoben Kæmpehouge, for det meste oplagte af Kampestene". Kirkegården ble utvidet i 1832, 1857, 1868, 1880, 1900, 1928, 1953 og 1973. I 1857 ble det bygd gråsteinsmur som hegn. På en grav fra 1873 står fortsatt et lerketre (Frøyen & al 1979:128f). (kartreferanse: CK 139-5-1/5-3).

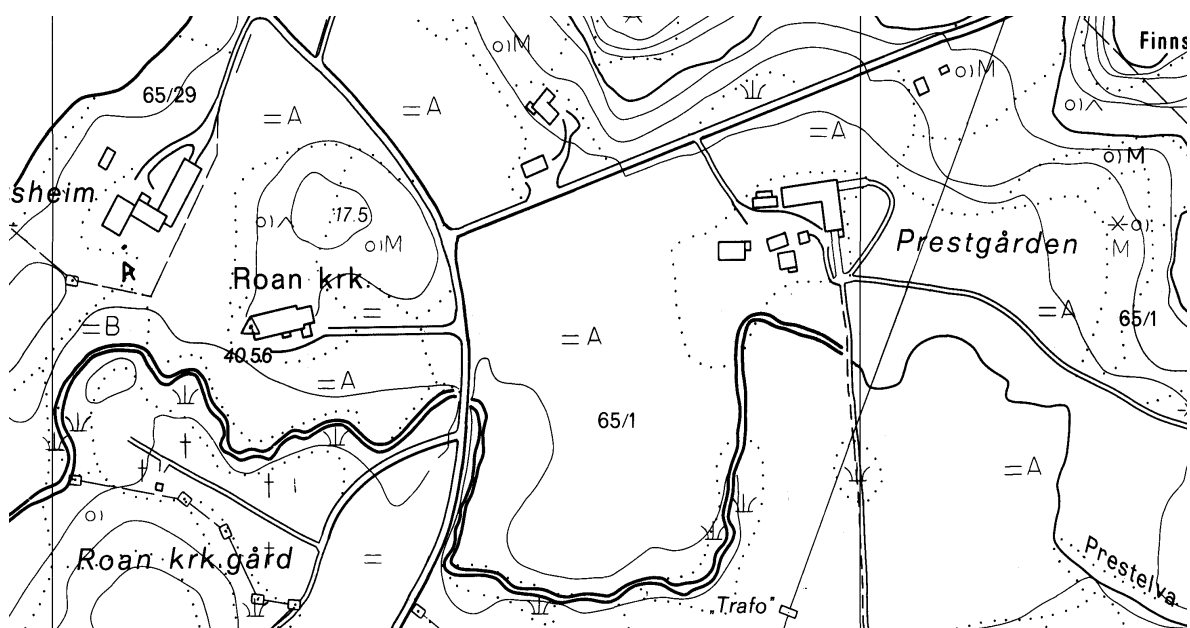

ROAN KOMMUNE

ROAN [gamle] (**BJØRNØR**), gnr. 65 Bjørnør prestegård (Roan) (Roan sogn). Roan kommune. Nedlagt kirkested.

ID 35129

Eldste omtale av kirken er i 1499 (*parrochialis ecclesie Biorne Nidrosiensis diocesis*, DN XVII:771, 772). Nåværende kirke i Bjørnør, en steinkirke innviet 1702 og kalt Fosenkatedralen, står nede ved sjøkanten på (gnr. 65) Prestgården hvis opprinnelige navn er *Roda* eller *Inroda*. Middelalderkirken sto i tunet på Prestgården, drøye 300 m opp/øst for den nåværende på en liten slette inntil/sørøst for en flataktig berghaug. Kirkegården rundt den gamle kirken var nedlagt allerede i 1840, men fortsatt (1994) er synlig en flat gravstein fra 1660. Schøning noterte i 1774 (I:332f) "I Roans Hoved-Kirke, som er en anseelig stor Steen-Kirke, med et maadelig høit Taarn, er en ny Alter-Tavle, smukt udhugget og malet, 1651 (...) Om Bjørnørs Kirke berettes, i et Manuscript, at den tilforn var af Træe, men nedblæste Ao. 1691". Den gamle kirken på Roan skulle i følge sogneprest Johan Støren (1746-65) ha brent den 7. februar 1690. Muligens kan såpass mye av bygningen ha vært bevart at den likevel ble reparert, for ut fra opplysninger i blant annet en byggekontrakt av år 1700 framgår det at kirken på dette tidspunkt var en falleferdig trekirke og nedrånnet. Det ble således bestemt å bygge ny kirke i stein. I Roan kirke står i dag en del inventar fra den forrige kirken. Det som er interessant å merke seg ved dette er at det er tilført kirken noenlunde til samme tid. Altertavle fra 1651, alterlysestaker fra 1647, et epitafium fra 1654, prekestol fra 1643 og kirkestoler fra 1643. Muligens kan også døpefonten stamme fra denne perioden. Muligens kan det være at det ble bygd ny kirke på Roan på 1630-40 tallet (Brendalsmo 2006:395ff m/ref.). Eldste omtale av prestebol til kirken er i 1661 (s. 78). Både i 1589, 1774 (Schøning I:332) og 1898 (Helland 1898:3) var kirken på Roan hovedkirke mens Revsnes (Stokksund) og Osen var anneks. I 1589 kunne det sås 20 tønner korn på prestegården, hvilket er ganske bra i disse kyststrøkene. I tillegg hadde gården beitemark nok til å fø på 20 melkekyr og 10 ungfø. Bnr. 2 av kirkestedsgården heter Klokkargården, rett sør for Prestgården renner Prestelva, og sundet ut for kirken heter Prestvika. Det ligger i dag ingen gravhauger nær gårdstunet, men ute ved fjorden finnes det flere hauger og røyser. De "2 udkjørt stenrøser" som Rygh (1880:3) nevner fantes på Roan prestegård i 1873, kan derimot ha ligget nærmere tunet. (kartreferanse: CK 144-5-3).

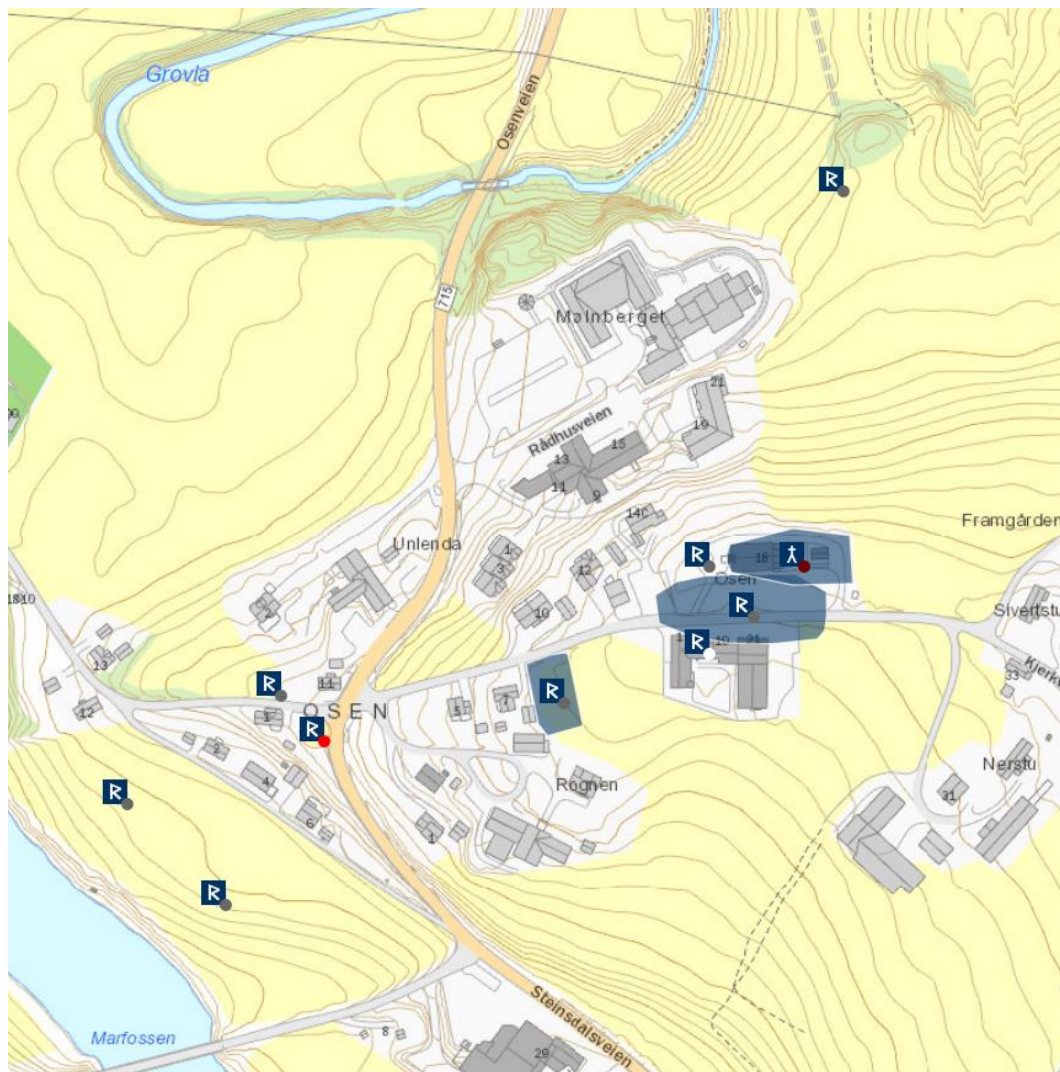
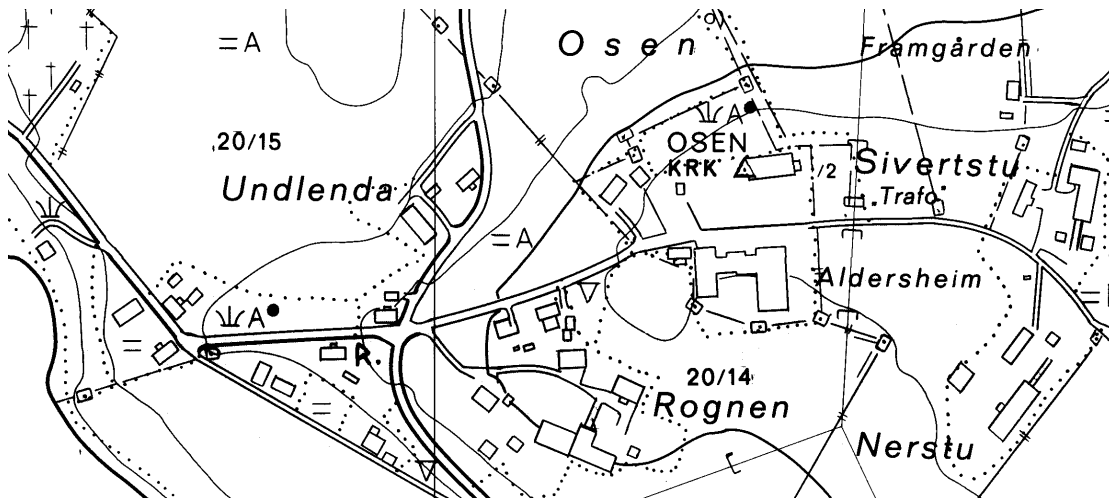

OSEN KOMMUNE

OSEN, gnr. 20 Osen (Osen sogn). Osen kommune.

ID 85248

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 20) Osen er i 1589 (Thr.R. s. 72). Schøning noterte lite i 1774 (I:331f): “De fleeste Gaarde [i Bjørnør tinglag] ere her smaae og meget faae store. Den største er den Gaard Oosen, hvor Annex-Kirken for Oosen Sogn staaer (...) en liden Træbygning, opført 1655, hvilket Aarstal staaer paa Stolene i Kirken”. Kirkene på Osen, i alt fem eller seks, ser ut til å ha hatt kort levetid. Det er sannsynlig at en historikk vil se ut som følger. Det er mulig, ut fra en tolkning av kirkeregnskapene for perioden 1643-45, at det ble bygd ny kirke på Osen rundt 1589 og at denne gjennomgikk en storreparasjon i 1645. Muligens kan Osen kirke ha blåst ned rundt 1690 og den nye ble bygd på samme sted. Mer trolig kan nybygget ha skjedd noe seinere og av andre årsaker: “Den gamle kirken var en liten langkirke av tømmer, oppført i 1716. Den hadde i lengre tid vært i dårlig forfatning og for liten for menigheten. I 1834 klaget den over kirkens tilstand”. Nybygget sto nesten ferdig i oktober 1837 da en orkan la det hele flatt, og først i 1840 ble ny kirke innviet – bygd delvis av de brukbare materialene fra den nedblåste kirken. Resten av den gamle kirken ble da solgt til lensmannen og hogd opp til ved. Den nye kirken viste seg snart å være for liten og for dårlig fundamentert, og en ny og større kirke ble satt opp i 1877-78. Til tross for at Osen kirkested har hatt flere generasjoner kirkebygg, ser det likevel ut til at kirkene hele tiden har stått på samme tuftområde innenfor en radius av noen få titalls meter. Kirken som ble reist i 1837 (og 1840) stod sannsynligvis på samme grunnmur som tømmerkirken fra 1716, og den nåværende kirken står få meter vest for tuften etter disse (to) tre tidligere kirkene. Kirkene var heller ikke store. Skipet på kirken som ble reist i 1840 var 12,5x3,5 m og koret 5x5 m. Kirkegården oppe rundt kirken er nedlagt og en ny er anlagt på flatene nede ved elva, drøye 500 m mot vest. Tuftesteinene for 17- og 1800-talls kirkene er godt synlige på plenen rett øst for kirken fra 1877-78, og et bårhus med toaletter er satt opp midt i kirketufta. I dag avgrenses kirkegården mot øst ved et gjerde rett bak bårhuset, men den skal tidligere ha strukket seg enda noen meter lenger mot øst, til et eiendomsskille (Brendalmo 2006:394f m/ref.). I 1589 lå *Osen kircke* som anneks til Roan kirke i Bjørnør prestegjeld og ble betjent av kapellanen som bodde med presten på gården Roan (*Inroden*) i Bjørnør. Kapellanen hadde fri kost og 10 daler i lønn og Osen kirke ble betjent to av tre helligdager. Også i 1774 (Schøning I:331) og 1898 (Helland 1898:3) var Osen annekskirke i Bjørnør prestegjeld. At Osen har vært en sentral gård til alle tider vises ved fornminnebestanden: “Det er ogsaa flere redskaper fra jernalderen som er funnet paa Osen gaard. Fra middelalderen er det gjort flere funn. Det har vært en mengde gravhauger i Osen, ‘munkhauger’ men de fleste er naa borte. Ved Osen kirke saaes i 1873 mange store og smaa hauger, runde og aflange, hvorav en del uskadte” (Rygh 1880:2). Det er ingen synlige gravhauger nær ved kirkestedet i dag. Derimot lå i 1994 restene av hva som må være en del av en bautastein, ca. 1.5 m i lengde, plassert på plenen ved innkjøringen til kirken rett sørøst for koret. (kartreferanse: CM 147-5-3).

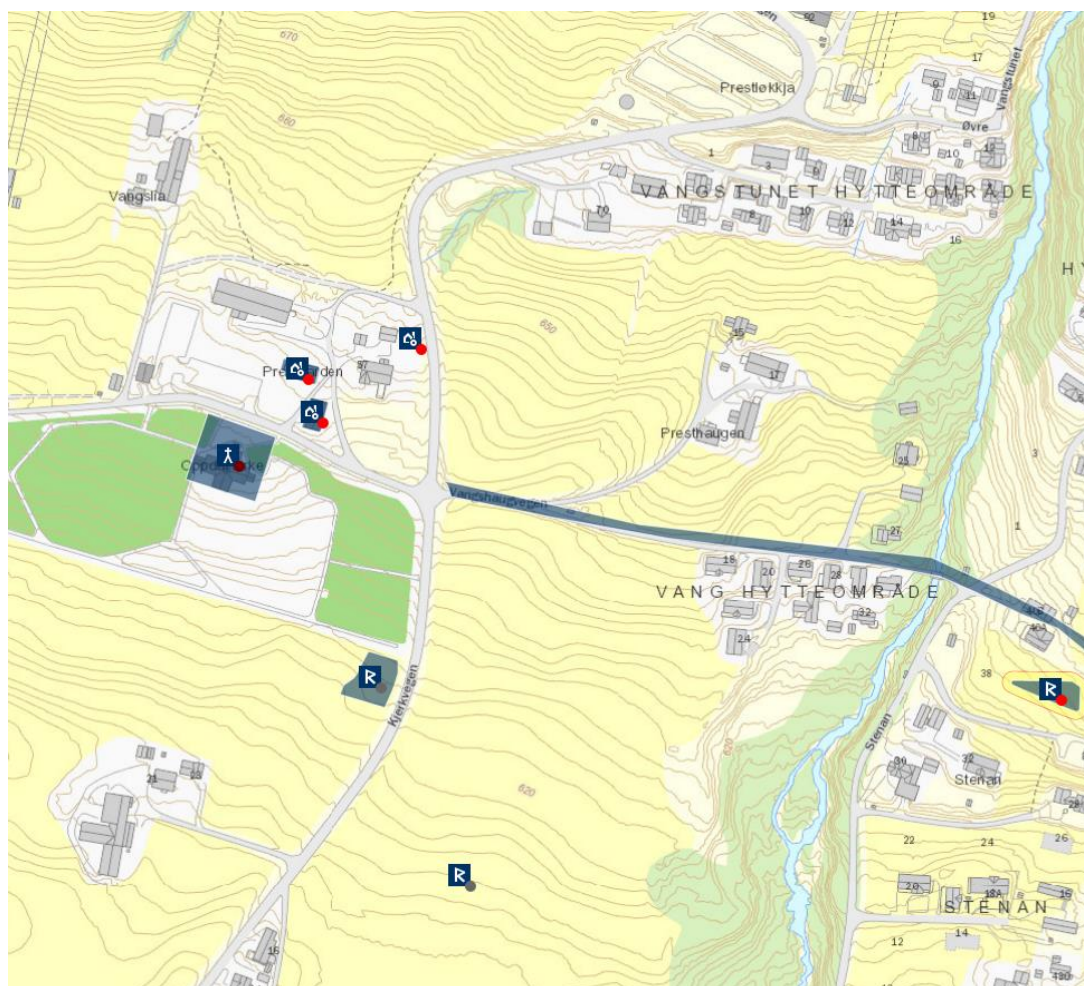
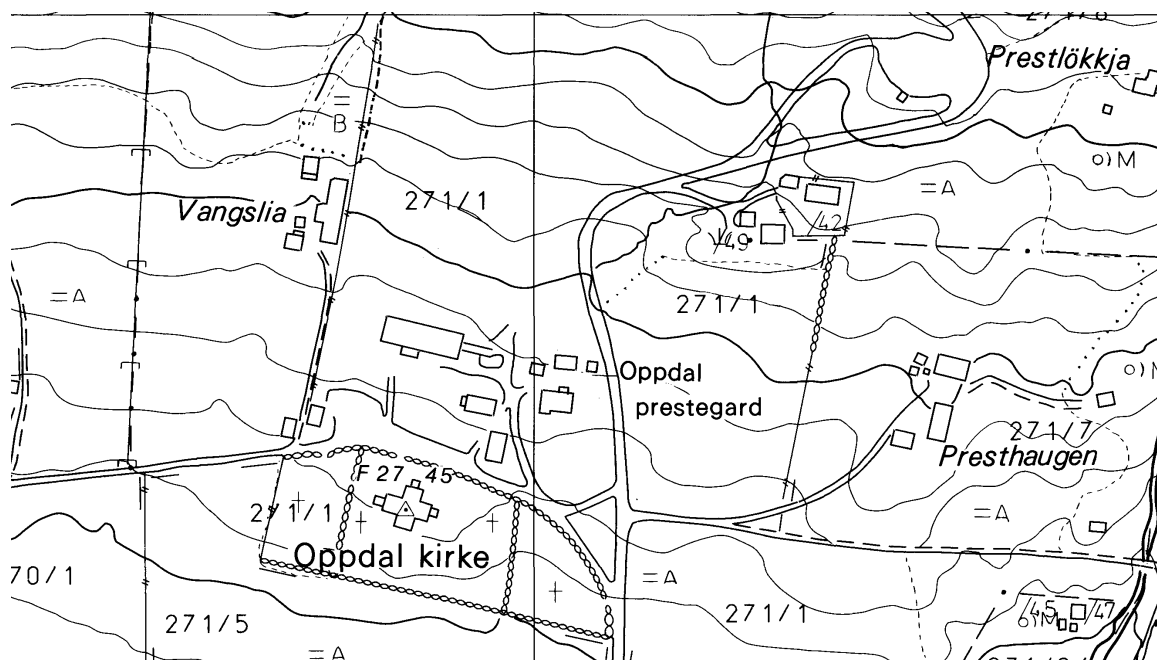

OPPDAL KOMMUNE

VANG ST. EDMUND (OPPDAL), gnr. 271 Oppdal prestegard (Oppdal sogn). Oppdal kommune.

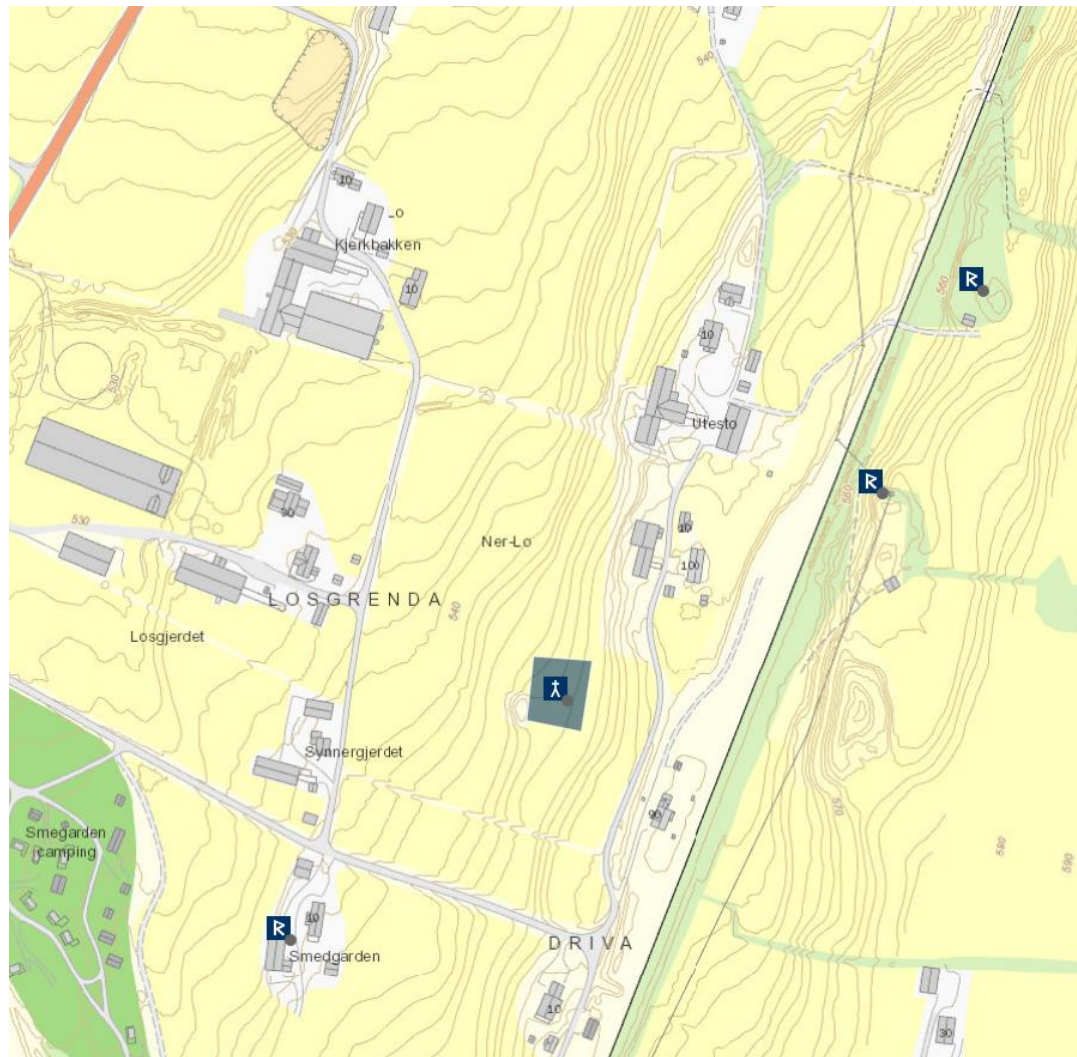
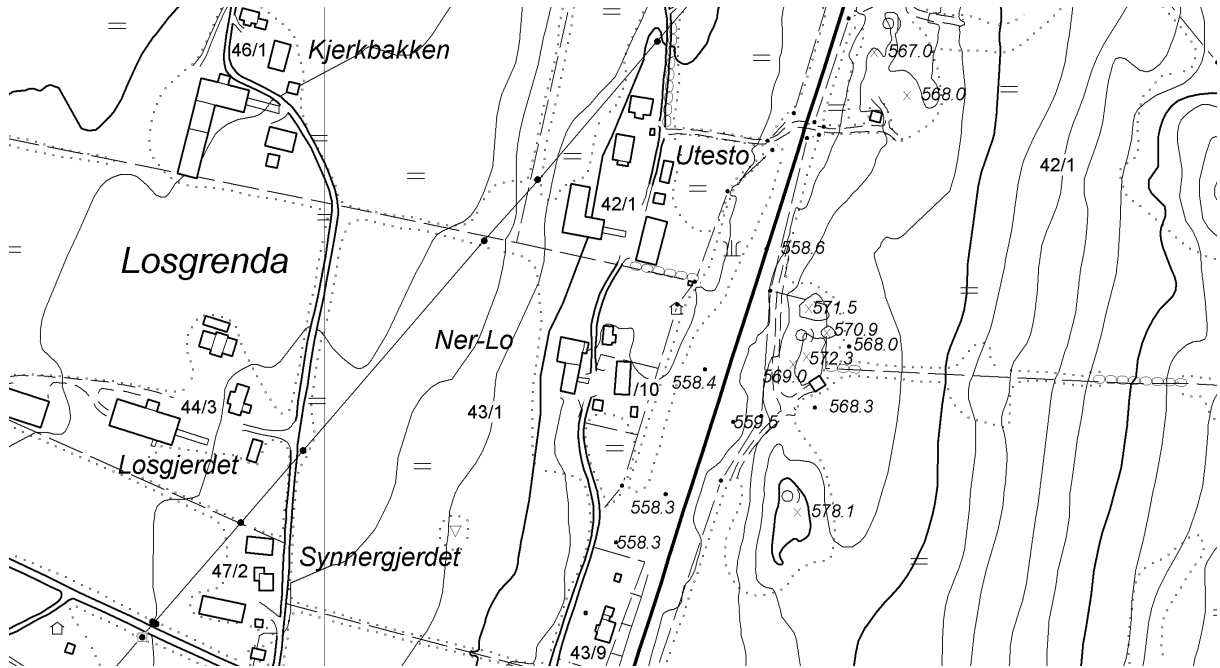
ID 85223

Nåværende kirke, en tømmerbygning med korsformet grunnplan bygd 1650-51, står på (gnr. 271) Oppdal prestegard hvis opprinnelige navn er Vang. Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Updal k.*; OE s. 26), men prest på stedet er nevnt i 1297 (*Æilifi presti j Vppdale*, DN II:40). En stavkirke på Vang ble i 1637/-38 reparert og utvidet, men denne ble revet da det på slutten av 1640-tallet ble besluttet å reise en ny og større kirke. Nykirken ble reist på samme sted som den eldre kirken. Ifølge Schøning (II:267) skal et bygningsledd fra den nedlagte kirken på Ålbu lenger vest i bygda ha blitt ført til Vang og satt opp her som våpenhus på nåværende kirke. Kirken var ifølge sogneprest Anders Hanssøn Bernhofts beretning av 1689 dedikert St. Edmund: “.den forige gamle Kirke her paa Steden (:der *St. Etmunds Kirke*)” samt at landskylden ”i fordum tiid blev givet St *Eadtmundo Martyri etc.* efter Sl. H^t *Morten Biørnesøns* [sogneprest 1591-1606] antegnelse” (Brendalsmo 2006:464ff m/ref.). I 1537 het odelsgutten på kirkestedets nabogård (266-269) Håkår interessant nok *Jetmundhe* (DN XXI:826). Det er ikke belagt prestebol til kirken på Vang før i 1503 (DN III:1027). I 1661 (s. 157) ble den ført som *Prestegaarden*, og det ble bemerket at den ikke tidligere hadde vært skyldsatt. Den er heller ikke ført i de seinmiddelalderske sentralkirkelige jordebøker, og den er heller ikke nevnt blant det krongodset som erkebiskop Gaute fikk i forlening i 1490. I sogneprest Bernhofts Oppdalsbeskrivelse fra 1689 hevdes det at ”*Jus Patronatus til Opdals Kirke har af Alders Tiid hørd Kongen allene til, som det ennu perpetuerer til Hans Kongelige Majestæt Voris Allernaadigste Arfv-Herre*” (Johnsen 1930-34:209). Trolig var Vang derfor gammelt krongods, en av de mange sentralgårder i Trøndelag som ble konfiskert på 1000- eller 1100 tallet. Gården er om ikke den største så i alle fall den mest sentrale i et landskap som (trolig) på 1100-tallet ble lagt inn under Frostatingslova, og det gir god mening å anta at de tidlige rikskongene ønsket seg et administrativt brohode i dette området. Det er således mulig at Vang var en av de tidlige krongodsgårder hvor det ble reist fylkeskirke, og at presten pga. de store utgifter i forbindelse med reisende over Dovre på et tidspunkt i seinmiddelalder fikk Vang i forlening og dermed bosted. 3 september 1440 var trolig erkebiskop Aslak på *visitas i Vpdall* (DN III:760). Rett nordøst for kirken og prestegården finnes lokalitetsnavnene Presthaugen og Prestløkkja. Neden for kirken, der Skjordøla møter Driva, ligger (271/12) Prestmoen. Kan dette navnet antyde prestens bosted før Vang ble prestebol? Rett ned for kirken ligger et meget stort gravfelt. Antallet gravminner er nærmere 800. Flesteparten stammer fra vikingtid, men allerede på 500-tallet var det 120 dekar store området i bruk til gravlegging (Farbregd 1993). (kartreferanse: CE 108-5-3).

LO [Ner-Lo, Nedre Lo], gnr. 42-48 Lo (Oppdal sogn). Oppdal kommune. Nedlagt kirkested
ID 84316

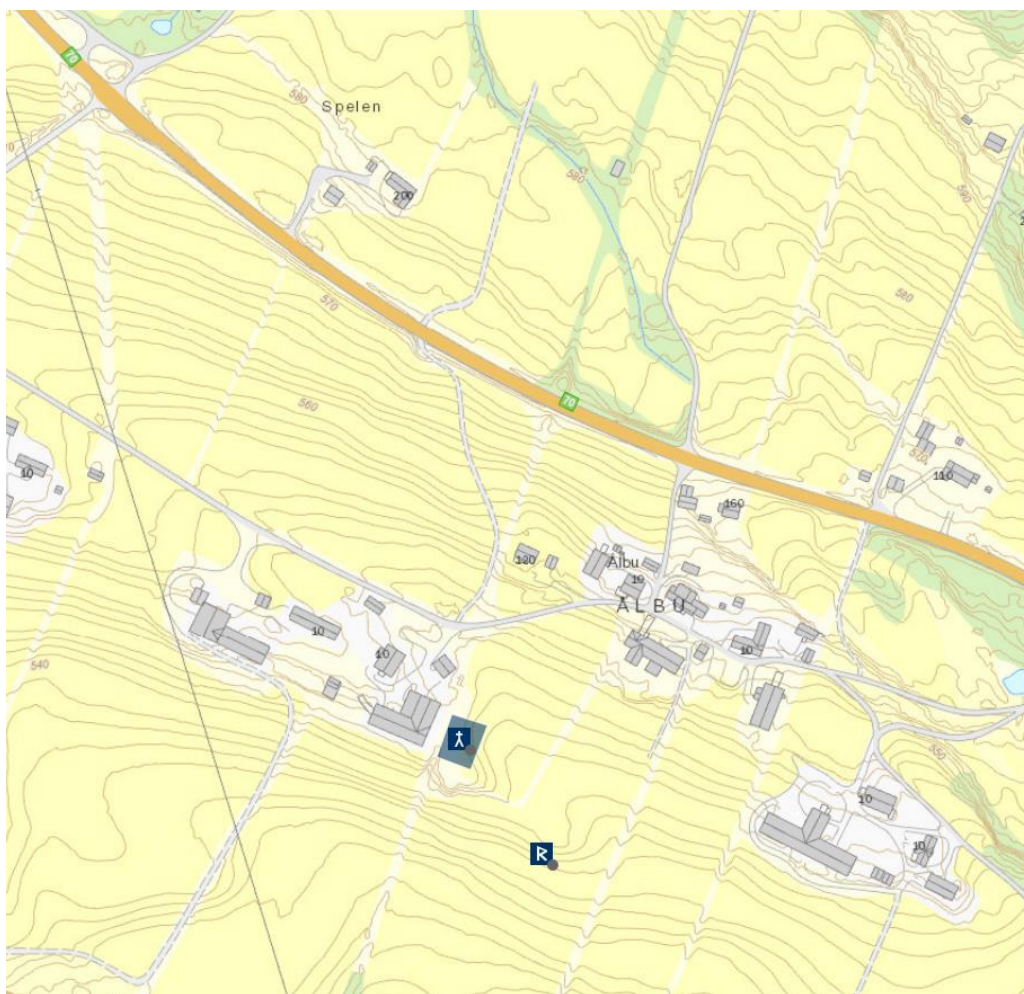
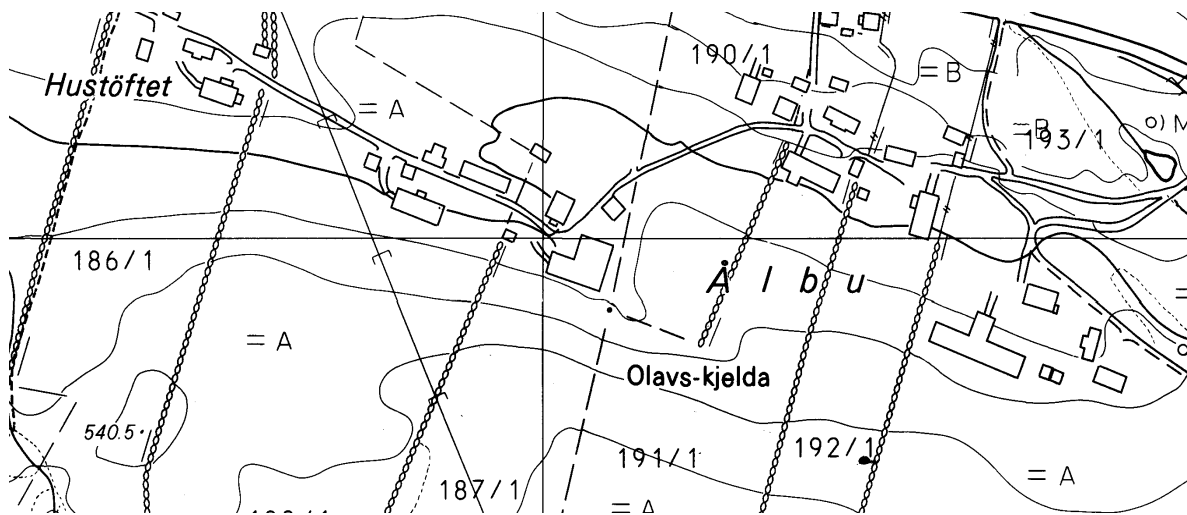
Den eneste skriftlige samtidskilde om ei kirke på Lo-gårdene i middelalderen er fra sagaene: “Kong Håkon [1217-63] kjøpte Lo i Oppdal, og der let han gjere gard og kapell og veitslehall” (Soga om Håkon Håkonsson, kap. 333). Kirken er ikke nevnt i de seinmiddelalderske kildene eller i diplomatariet. Sogneprest Bernhoft skrev i 1689 en beretning om prestegjeldet og omtalte der kort kirken på Lo: “Den anden [kirke stod] paa Log, een mil Synden for denne Kirke [dvs. Vang], nærmere under Dofrefield, til hvilken maaskee Kirke-Enget i de dage har liggen”. Bjerkås, som i en artikkel gjennomgår eiendomsforholdene på Lo fra middelalder og fram til utskiftningene på 1860-tallet, mener at kirken stod på (gnr. 43) Ner-Lo på den nå glemte lokaliteten Kirkeenget. Det viktigste argumentet for dette er at Vang kirke på 1640-50 tallet hadde en skyldpart i Ner-Lo som i motsetning til skyldparter generelt var konkretisert: *En Eng udj Nederloug*. At kirken skal ha stått på Ner-Lo er en konklusjon i overensstemmelse med Bernhofts antagelse, og den støttes også av tradisjonen på Lo-gårdene på 1990-tallet. Bernhoft skrev dessuten at ”Kierkens-Enget i Fortiden af Kierken Ombudsmænd har Været brugt”. Dette er tilnærmet en bekræftelse på at kirken faktisk stod her, for etter katolsk kirkerett var stedet der en kirke hadde stått fortsatt vigslat selv om kirken forfalt, og etter Frostatingslovas kristenrett (F II:13) skulle området da gjerdes inn. Det er derfor svært rimelig både at det var kirken på Vang som fikk ansvaret for det avgrensede og inngjerdede jordstykket hvor Lo-kirken hadde stått, og at kirkevergen fikk retten til høyslåtten her. Etersom kongen i løpet av seinmiddelalderen tydeligvis hadde mistet interessen for Lo og gitt bort store skyldparter først til erkesetet (før 1432) og så til domkapitlet (mellom 1549 og 1558), samtidig som han hadde bygslet bort Ner-Lo (før 1490), kan det være rett som Bjerkås antyder at Lo kirke forfalt engang etter 1350. Tradisjonen om kirkevergenes slåtterett kan således gå langt tilbake i tid. Et siste argument for at kirken stod på Ner-Lo og at *Kirke-Enget* er stedet, er tradisjonen på Lo-gårdene om at Ner-Lo skal være den opprinnelige gården for Lo-navnet og at gammeltunet på Lo lå på en terrasse i landskapet rett opp/øst for tunet på Ner-Lo i dag. På denne terrassen er det registrert kullholdige jordmasser og gjenstander fra vikingtid eller tidlig middelalder. Enkelte løsfunn, fra både eldre og yngre jernalder, er gjennom årene blitt levert inn fra blant annet Ner-Lo. Schøning (II:261) noterte et flyttingssagn om Vang-kirken: “Man beretter, at Kirken, som nu staaer paa Vang, har man havt i Sinde at ville opsætte paa den Gaard Lo, som ligger 1 M. omtrent sønden for hin. Uden Tvil har det været en anden Kirke, som man paa bemeldte Lo har villet opsætte”. På Lo går tradisjonen i dag slik: De ville bygge ny kirke på Lo på 1600-tallet, på nabogården (dagens gnr. 46/1) Kjerkbakken. Men da kom folka ‘fra oppe i bygda’ [dvs. Vang] og tok med seg tømmeret, og så vart kirka bygd på Vang i stedet. Bjerkås mener at det kom så langt med byggeplanene på Lo at byggeplassen ble utpekt, derav lokalitetsnavnet Kjerkbakken. Men som han viser er dette et område under Øver-Lo og kan således ikke ha noen referanse til kong Håkons kirke som ble reist på det som i nyere tid heter Ner-Lo (Brendalsmo 2006:467f m/ref.). (kartreferanse: CE 106-5-3).

ÅLBU, gnr. 187-193 Ålbu (Oppdal sogn). Oppdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 36680 – jf. ID 26746 Olavskjelda

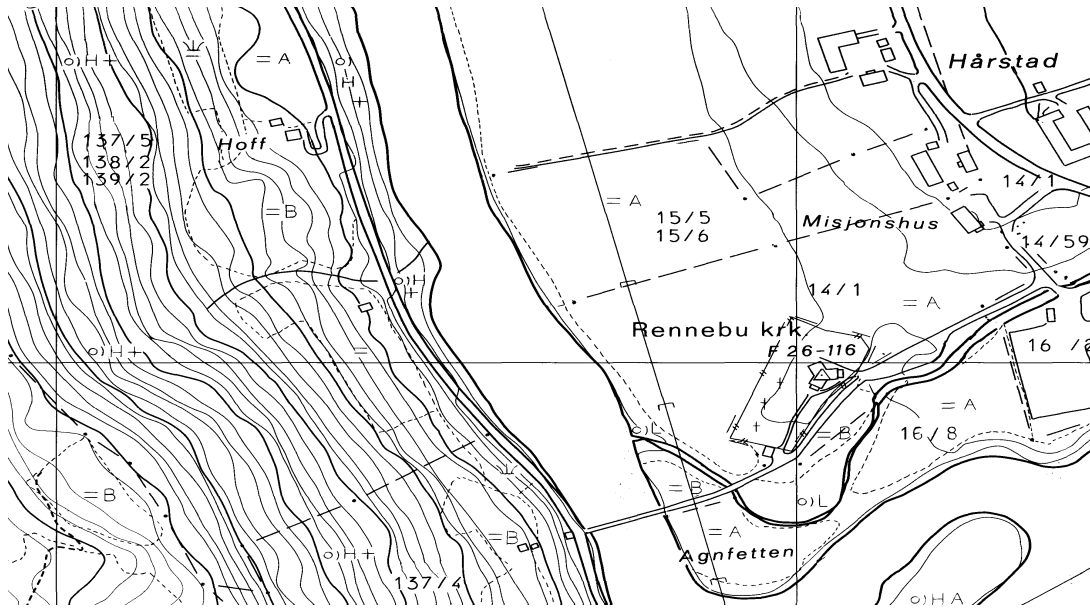
Eldste skriftlige opplysning om en kirke på Ålbu er fra Bernhofts beskrivelse av Oppdal i 1689: “Den 3die [kirke stod] i Aalbue 1. mil i vester fra denne Kirke [dvs. Vang], hvor fra ogsaa dennes Vaaben Huus er for fløttede, Samme har været liden efter som Kirke-gaarden eet lidet *spasium* [=areal] indtages Hvilken nu med stor Birketrær er bevogsen. Agerne om ligger strax ved, kaldes nu Kirke ager og som Præsterne gemenlig har *Mensalgots* ved sinne *Annex* Kirker, saa ligger herinæst gaard ved be^t Øde Kierke-plads 2de øre Jordegods til Presten. Om det har været een *Annexgaard* viides ikke men nu deele bønderne det i mellem sig selv efter behag som for melt er”. For det første skal ifølge Bernhoft et bygningsledd (kor, våpenhus?) fra kirken være flyttet til Vang kirke og der satt opp som våpenhus. Når dette kan være skjedd er usikkert. Uansett lenge før 1689, muligens i forbindelse med større ombygginger på Vang kirke i 1637/38, trolig før 1589 all den tid Ålbu kirke ikke nevnes i Reformatsen. For det andre var lokaliteten fortsatt var synlig i 1689, avgrenset med en eller annen form for mur eller gjerde, og den dekket et temmelig lite areal. ”Kirkegården” hadde tydeligvis vært lenge ute av bruk, i og med at den i 1689 var tilvokst med store bjerketrær. Dette tilsier at kirken kan være gått ut av offisiell bruk før 1589, for det trengs noen tiår før bjerketrær blir store i dette klimaet. For det tredje at Ålbu kirke nok var temmelig liten, i og med at ”kirkegården” var liten. Om dette er korrekt, er det mulig at kirken ikke hadde våpenhus og at det således kan ha vært koret som ble benyttet til våpenhus på Vang kirke. Trolig gjelder det samme her som på Lo øst i bygda, at den inngjerding som ble forutsatt i Frostatingslova dersom en kirke forfalt, fortsatt ble opprettholdt på 1680-tallet. Så selv om Bernhoft skriver ”Kirke-gaarden”, betyr ikke det nødvendigvis at folk ble gravlagt her. Dens ringe størrelse peker snarere i retning av et gjerde rundt selve kirketuften. Ved å sammenholde jordskiftekartet fra 1861 over deler av Ålbu (XIV:338) med opplysningene på boniteringslisten fra forhandlingsprotokollen i forbindelse med utskiftningen 1861-62, viser det seg at den åkerteigen som ligger rett ned/sør for gårdstunet på (gnr. 191) Ålbu fortsatt heter *Kirkegaardsageren*. Denne er trolig en sammensmeltning av Bernhofts lokaliteter *Kirke-gaarden* og *Kirke ager*, da det i de nevnte kilder fra 1861-62 ikke finnes flere teiger med betegnelser av *Kirk*-type. Innenfor åkerstykket *Kirkegaardsageren* (kartets nr.101A-C) er det stipt et nær rektangulært område (nr. 101A), og som muligens kan være selve tuftområdet, i og med at Bernhoft beskrev *Kirke ager* som liggende omkring *Kirke-gaarden* (Brendalsmo 2006:468f m/ref.). Rett ved tunet på Ålbu, noen titalls meter opp og nordøst for der hvor kirken skal ha stått, lå tidligere *Olavskjølda*. Sagnet hevder at Hellig Olav ved et tilfelle da han lå værfast i bygda og skulle ut til Ålbuskjerka sammen med bygdepresten for å be om bedre vær, støtte staven sin i bakken og vannet kom opp (Rise 1951:381). (kartreferanse: BW 108-5-4).

RENNEBU KOMMUNE

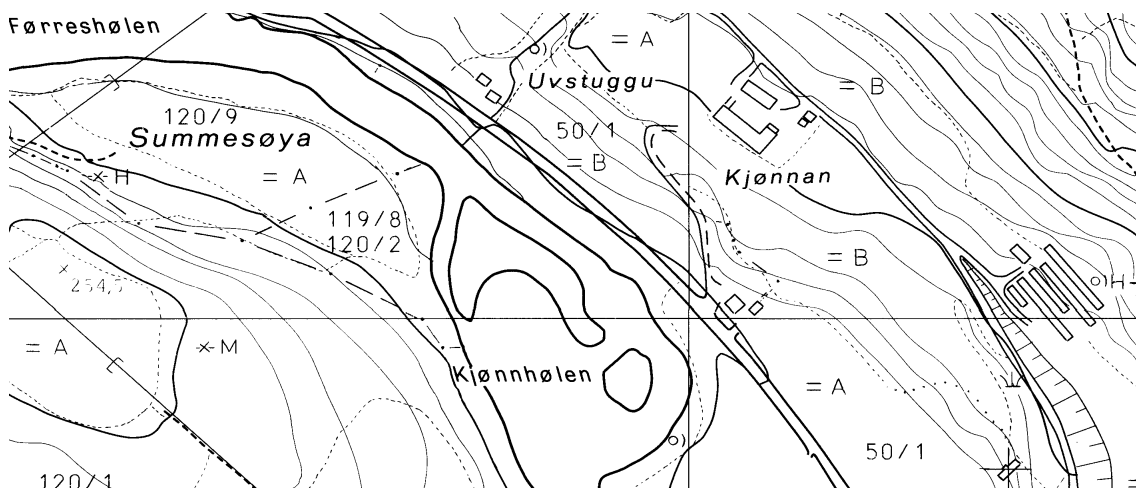
VOLL ST. MIKAEL (RENNEBU), gnr. 14 Hårstad (Rennebu sogn). Rennebu kommune.
ID 85288 – jf. ID 85864

Nåværende kirke står på (gnr. 14) Hårstad, på en odde ut i Orkla. Middelalderkirken skal ha stått på en åkerlapp mellom nåværende kirke og misjonshuset/veien omlag 100 m lenger opp/nordøst, også på Hårstads grunn. Dette er i nedkant av der hvor det gamle fellestunet for Hårstad lå inntil utskiftingene i 1860-årene. Det er ikke kjent funn av skjeletter eller kister ved grunnarbeider og som kan bekrefte dette. Navnet Voll i Rennebu er i dag både et gårds- og et grendeavn, og navnet Vollagrenda viser således til en tidligere storenhet. Eldste omtale av kirken er i 1533 (y *Rennebo Vols k.*; OE s. 26), men trolig er presten nevnt i 1297 (*sira Magnusi presti*, DN II:40). Ifølge Schøning ble en stavkirke på Hårstad revet i 1660-årene og nåværende kirke, en tømmerbygning med Y-formet grunnplan, ble bygd i 1668-69. Sammendrag av kirkeregnskapene fra 1659-74 indikerer at nykirken ble tatt i bruk i 1669 ved hjelp av inventar fra den gamle. Den bevarte portalen fra stavkirken er datert til ca. 1120-50, og rester av en svalgang viser at denne trolig ble bygd til på 1200-tallet. Funn av bygningsdeler under restaureringen av nåværende kirke i 1952 gjør det sannsynlig at stavkirken hadde midtmast. I 1533 (OE s. 26) fantes det to kirker i Rennebu, i Vollagrenda (Hårstad) og i Flågrenda (Hol), og sistnevnte var da sognekirke (y *Rennebo Vols k: dabit j øre*, *Sognekirken y Rennebo dabit j span*). I 1589 nevnes kun en kirke i Rennebu (*Renboe kircke ligger fra h:k: 2 mijll vdi søer*). En innskrift i et missale innkjøpt 1532 viser at kirken i Flågrenda, som trolig ble lagt ned rundt midten av 1500-tallet, var dedisert St. Mikael, mens kirken på Hårstad var dedisert St. Peter. Dette finner støtte i en lokal tradisjon om at kirken i Flågrenda opphørte å eksistere på 1500-tallet. Det er således usikkert hvorvidt det *Rennebo prestebord* som blir omtalt i Domkapitlets jordebok i 1558 (NRJ V:32b) gjelder mensa ved Flå eller ved Hårstad kirke (Brendalsmo 2006:458ff m/ref.). Det er ikke belagt prestebol til Voll kirke i middelalderen. Schøning noterte i 1773 følgende om fornminner ved kirkestedet (I:212): "(...) de fleeste og anseeligste Høie (...) deels paa Gaarden Volls Marke (...) hvor tillige, adskillige Bautasteine have været oprettede, een staaende og 2de afbrækkede". Det er ingen gravhauger eller -røyser å se på odden der Rennebu kirke står, ei heller oppe ved tunet på Hårstad/Utstuggu. Den nærmeste gravhaugen ligger tvers av elva Hurrunda, på nabogården Voll. Haugen kalles Korshaugen, og det skal ha stått et steinkors på eller ved den. Lokalt er det en tradisjon om at kirken stod ved gravfeltet på gården Voll, da det skal være gjort funn her "som godtgjør at der har ligget en kristen begravelseplass" (Brandt 1927:37). Trolig dreier det seg om funn av skjelettdeler fra overpløyde gravhauger. (kartreferanse: CF 114-5-4).

FLÅ ST. PETER, gnr. 50 Kjønnan (Rennebu sogn). Rennebu kommune. Nedlagt kirkested
ID 177003

Sognet og kirken er nevnt i 1432 (*Fla sokn*, DN V:610) og 1533 (*Sognekirken y Rennebo*, OE s. 26). Se også under Voll (Rennebu) kirke mht. identifiseringen av disse to kirkene. Ifølge tradisjonen i 1773 stod sognekirken i Rennebu i seinmiddelalderen på Hol: ” Foruden denne Kirke [Hårstad/Voll] har i Rennebu ogsaa tilforn været et Capell, kaldet St. Michaelis, der har staaet enten paa Voll, kort ovenfor Haarstad, eller paa Hoolum, som andre, uden Tvil, rettere berette. Til dette Capell har og været lagt Jordegods”. Som Dybdahl har argumentert for, må Schøning ha misforstått dedikasjonene, slik at det faktisk var kirken i Vollagrenda som i 1523 var dedisert St. Mikael og den i Flågrenda St. Peter. Et kirkeflyttingssagn skrevet ned i 1920-årene knytter nybyggingen av kirken på Hårstad i Vollagrenda til det tidligere kirkestedet i Flågrenda: ”Da der i 1660-årene skulde bygges ny kirke i Rennebu, blev der stor strid om hvor kirken skulde stå. Folk i øvrebygden vilde ha den reist mest mulig midt i bygden og samlet seg om en tomt på Øvre-Hoel. Nedrebygden var mer egoistisk og vilde ha kirken nede på Hårstad. For å tvinge sitt (man må indrømme meget fornuftige) ønske igjennem enedes øvrebygdens befolkning om å skaffe alt tømmer til den nye kirke gratis fremkjørt til Hoel, og i løpet av vinteren blev en mengde tømmer drevet frem og lagret der. Men nedrebygden visste råd: Alt som kunde opdrives av hester og mannskap blev mobilisert i all stillhet og på en eneste månelys natt kjørtes alt tømmeret fra Hol til Hårstad og der blev kirken reist”. Lokal tradisjon i Flågrenda knytter tradisjonen om kirken til en lokalitet på (gnr. 50) Kjønnan grunn: “Kyrkja har truleg stått på eller ved Kirkhaugen. Då riksvegen vart bygd i slutten av 1800-talet, fann dei restar som hadde tilhøyrd kyrkja. Kyrkjegarden må ha gått utover der elva seinare har grove seg inn mot vegen. Ei segn seier at elva ein gong braut ut og førte med seg eit lik frå Rennebu til Grut i Meldal. Liket kan ha kome herifrå”. Kirkhaugen eller Kjerkbakken er navnet på en skarp liten ås/elveterrasse som stikker ut av nedre del av midtlia på grunnen til Kjønnan. Denne åsen ligger mindre enn 50 m opp for Orkla og en stor bautastein i elvekanten (Brendalmo 2006:461ff m/ref.). Navnet Flå i Rennebu er i dag både et gårds- og et grendenavn, og navnet Flågrenda viser således til en tidligere storenhet. Slik tradisjonen antyder, har kirken i grenda likevel ikke stått på Flå, men på Hol eller på Kjønnan under Hol, så trolig er storenheten i et visst monn oppløst i tidlig middelalder. Rett ned for Kirkhaugen ligger nordenden av et meget stort gravfelt med hustufter, datert til eldre og yngre jernalder (Halvorsen & Kosbergløkk 1985:226). Deler av gravfeltet er bortryddet og den nordligste utstikkeren av det er idag en stor bautastein ved elvebredden rett ned for Kirkhaugen på Kjønnan Oppstuggu. Rygh (1880:59) viser til funn rundt denne bautasteinen som godtgjør at den er del av en grav og at det fantes flere graver tett ved den. (kartreferanse: CG 113-5-4).

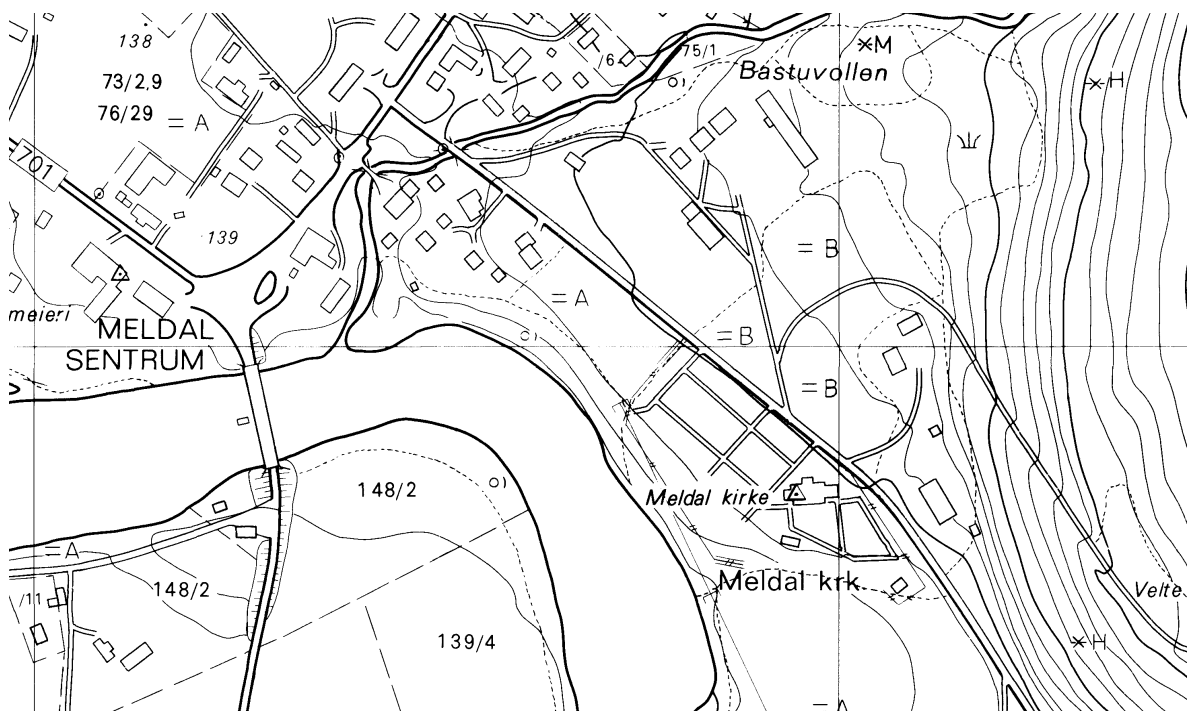

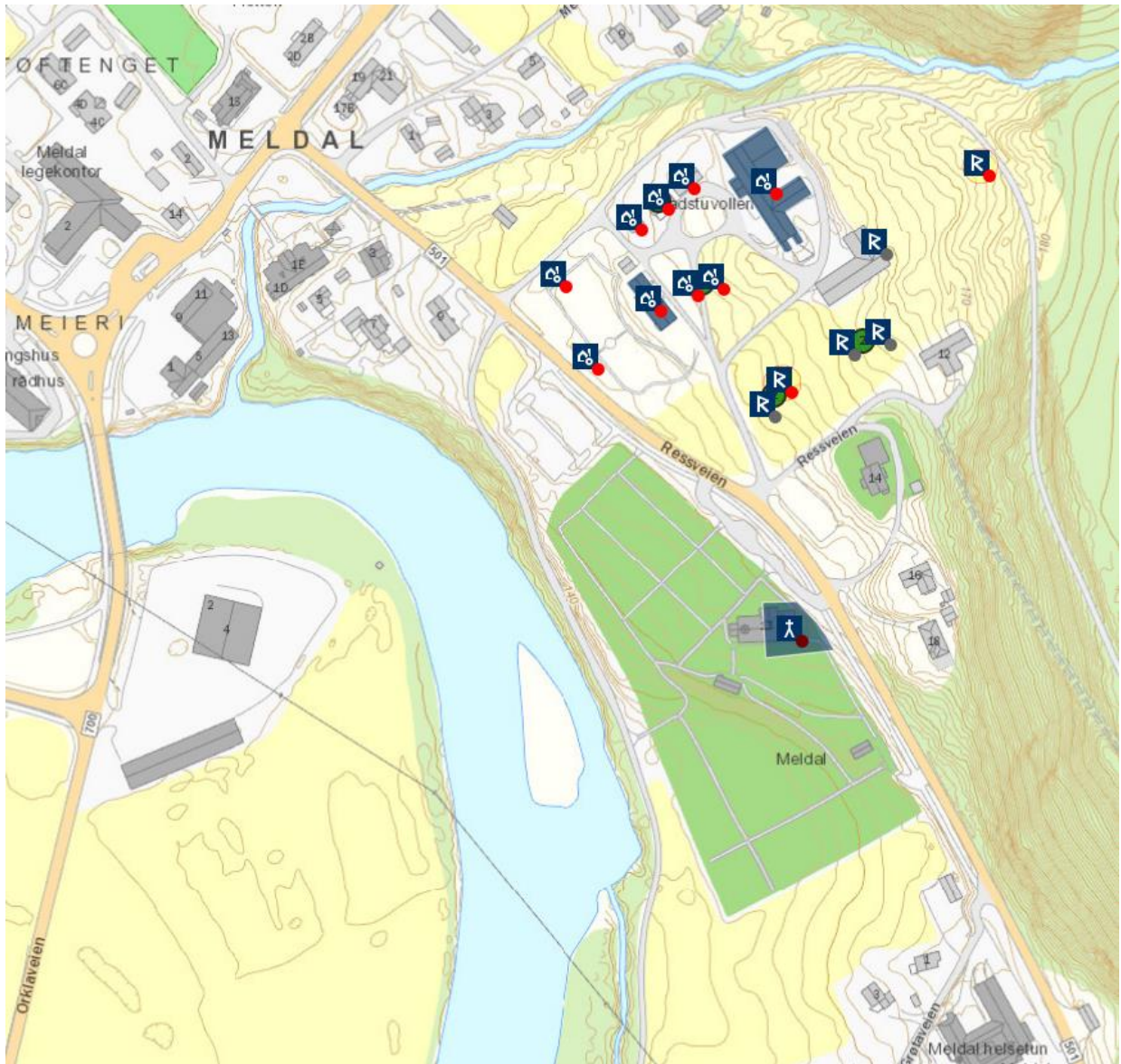
MELDAL KOMMUNE

GRØTTE (MELDAL), gnr. 76 Meldal prestegard (Meldal sogn). Meldal kommune.

ID 84935

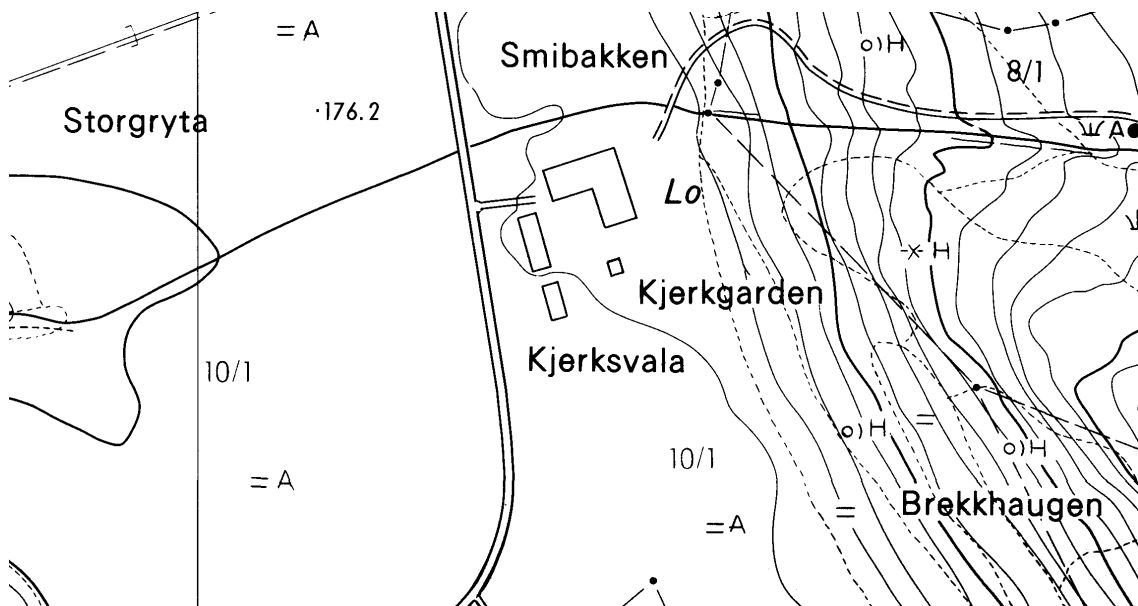
Middelalderkirken på (gnr. 76) Meldal prestegard ble revet i 1650 og nåværende kirke, en langkirke av tømmer, ble innviet året etter på den samme tuften. Kirken er en kopi av forgjengeren fra 1651 og står på samme sted som denne. Prestegårdens opprinnelige navn er Grøtte. Eldste omtale av kirken er indirekte ved presten i 1310 (*sira Siugurdar er a Griotom*, DN III:88). Det finnes indikasjoner på at kirken på Grøtte kan ha vært en av de tidlige fylkeskirker: Grøtte var trolig krongods på slutten av 1100-tallet (Sverre-soga, kap. 68), en prest ved kirken i 1310 var velstående nok til å kjøpe seg provent hos kannikene (DN III:88), og en prest ved kirken beseglet en kanniks testamente sammen med en annen kannik og en messedegn ved domkirken i 1440 (DN V:692) (Brendalsmo 2006:455f m/ref.). 30 januar 1529 var erkebiskop Olav *wdj Meldall i wor visitering* (DN XII:424). Eldste omtale av et prestebol til kirken på Grøtte er ca. 1550 (DN XII:631). Inne i fjellet nordøst for kirken ligger Klokkargardsetra på grunnen til (gnr. 73) Grefstad. Schøning anførte om fornminner på Grøtte i 1773 (I:212): “Paa Marken, tæt ved Præstegaarden og Kirken i Meldal, sees ogsaa Spor efter endeel Kiæmpe-Høie. Præstegaarden der har tilforn staaet tæt hos Kirken, paa en Bakke over den, men blev fløttet af Provsten H. Horneman”. Under terrengbearbeiding i dette området i 1964, blant annet med bulldozer, ble det observert både svart, kullholdig jord og store, flate steinheller like under markoverflaten. Marstrander (1968:110) tolker hellene som rester av flatmarksgraver og vil på bakgrunn av Petersens undersøkelser av et større flatmarksgravfelt på en annen gård i Meldal, tidfeste også gravene på Grøtte til perioden 300-600 e.Kr. På et lite jorde, rett inntil og sør for prestegården og noen titalls meter rett opp for og nordøst for kirken ligger i dag en stor gravhaug. Sannsynligvis er det flere i det samme området. Dette må være restene av det samme gravfeltet som Schøning omtalte i 1773 og som Marstrander omtaler som temmelig ødelagt etter terrengplanering i 1964. (kartreferanse: CF 118-5-3).

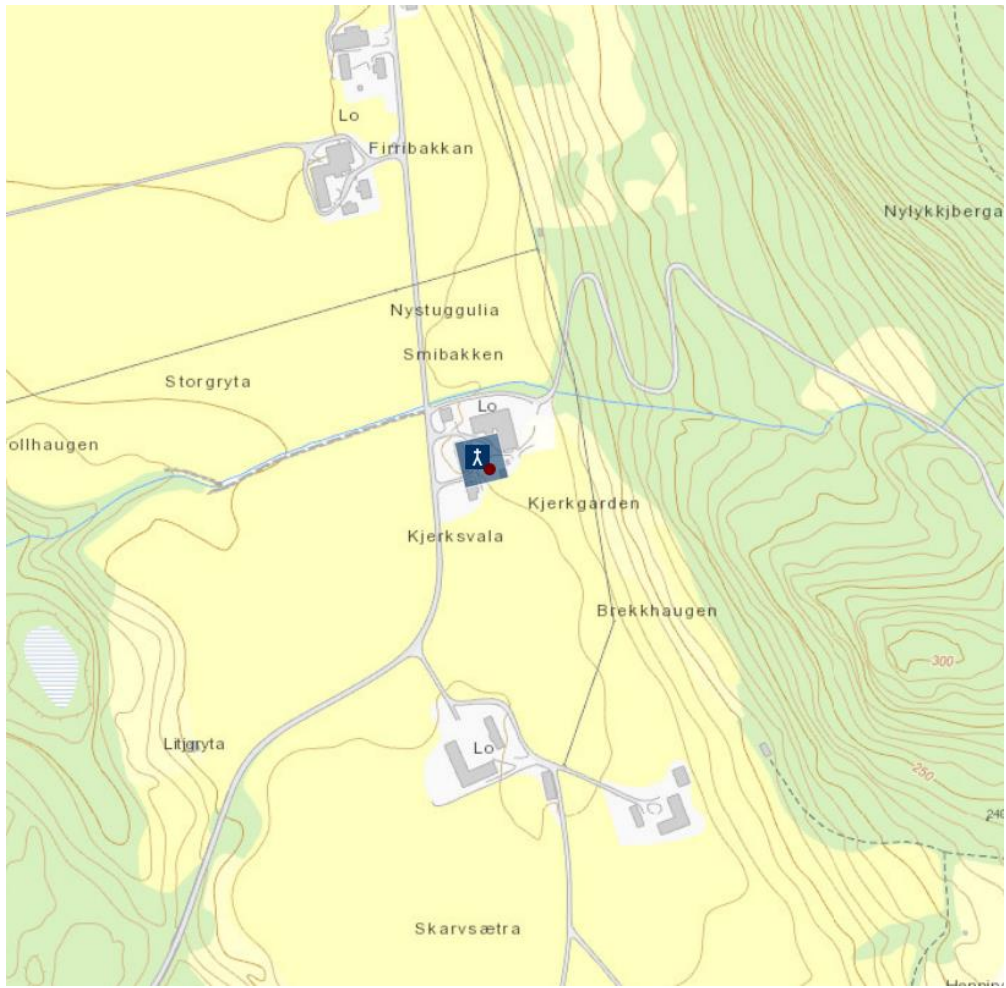

LO [Kjerkgården], gnr. 7-11 Lo (Meldal sogn). Meldal kommune. Nedlagt kirkested.
ID 215867

Eneste skriftlige omtale av kirken på Lo er i 1533. Den må ha blitt lagt ned kort etter, for den er ikke nevnt i Reformatsen 1589. Kirken stod på (gnr. 10) Lo Utstuggu, også kalt Kjerkgården. Kirkegården er ved flere anledninger påvist under grunnarbeider, delvis under hovedhuset på Utstuggu og delvis på inntunet. På inntunet er det også påvist noen store steiner tolket som fundamentsteiner for kirkebygningen (Brendalsmo 2006:457f m/ref.). I Sverre-soga (kap. 151) nevnes birkebeinerhøvdingen Eindride Peine, far til den seinere erkebiskop Sigurd (1231-52), bror til Øystein (rådsman hos erkebiskopen i 1223) og sønn av Hallkjell av Lo, og som falt under et slag ved Sverresborg ovenfor Nidaros i 1198. Trolig var det Lo i Meldal som var slektsgården, for den andre storgården i Trøndelag ved navn Lo (i Oppdal) ble kjøpt av kong Håkon Håkonsson seinere på 1200-tallet. Erkesetet og korsbrødrene hadde rettigheter i gården, og Sigurd og Øysteins posisjoner ved erkesetet *kan* være en indikasjon på at slekten fortsatte å inneha posisjoner ved stolen og at parter i gården seinere ble gitt kommunet og erkesetet. Kjerkleet er navnet på et sted omlag 150 m sør for tunet og hvor det nok har stått ei grind, Kjerkteigen er navnet på åkeren rett over veien vest for/inntil denne, vest for hovedhuset på gården, og Kjerksvala er navnet på den sørlige delen av plenen på inntunet idag, inntil åkeren, og det skal ha vært en hellegang fra kirken og ut på sørsiden (Lykkja 1957:62ff). På en av Logårdene ble det tidligere oppbevart en bemalt veggtilen fra kirken. Buret der veggtilen sto brant i 1940. Det finnes ingen beretninger om fornminner på Lo. Det finnes i dag ingen synlige fornminner nær tunet og det er heller ingen tradisjon på gården om slike. (kartreferanse: CE 119-5-3).

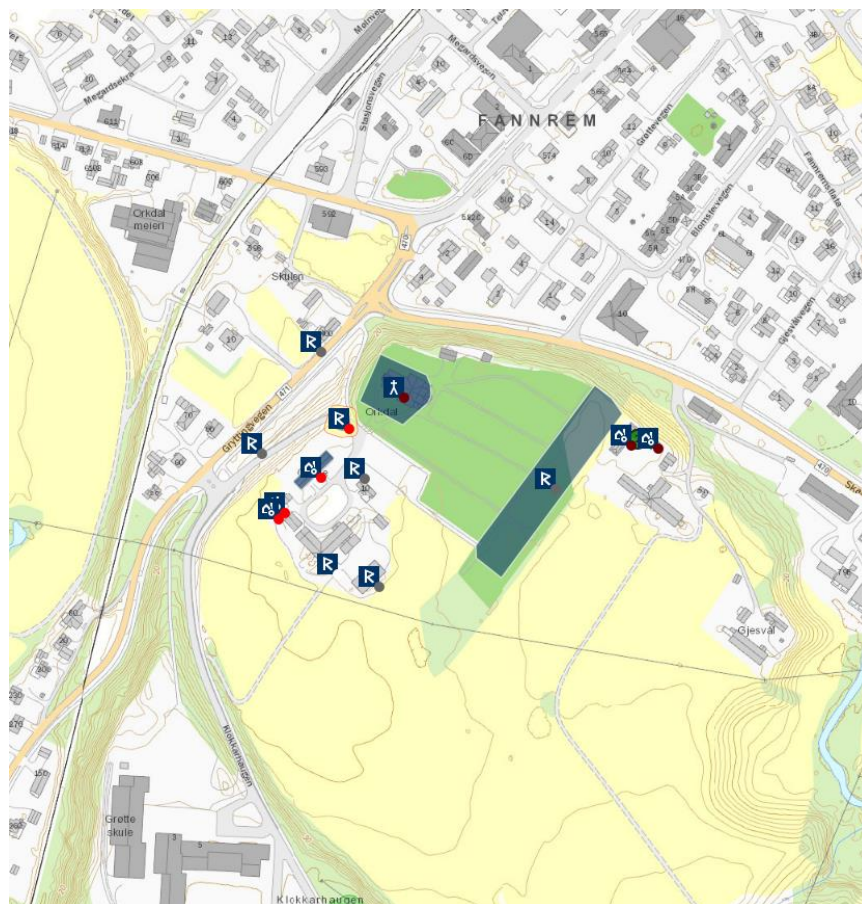
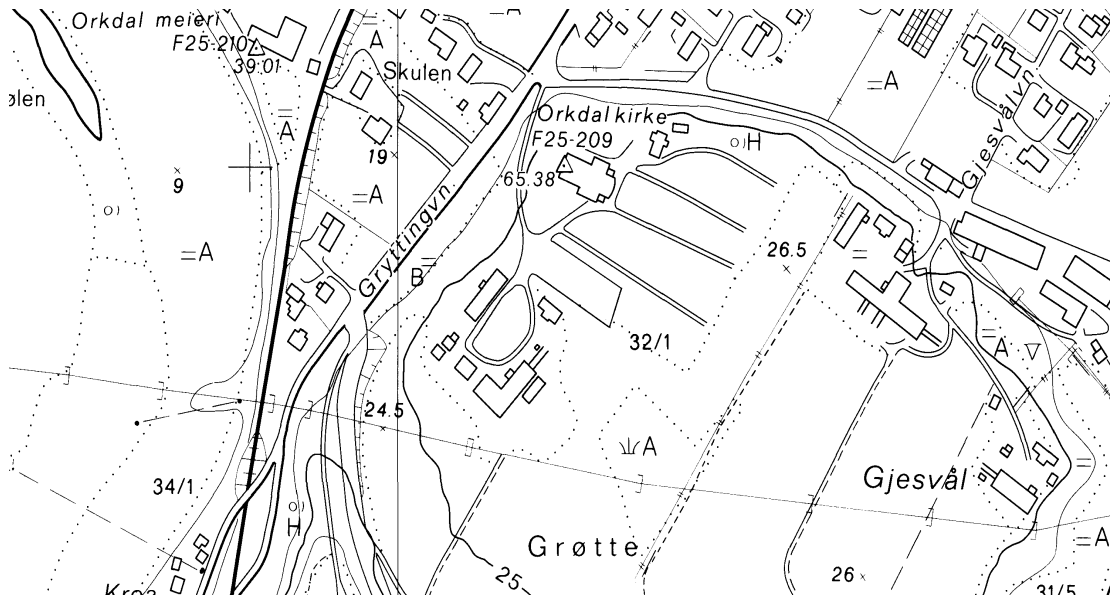
ORKDAL KOMMUNE

GRYTING (ORKDAL), gnr. 32 Orkdals prestegard (Orkdal sogn). Orkdal kommune.

ID 85235

Nåværende kirke står på (gnr. 32) Orkdals prestegard hvis opprinnelige navn er Gryting. Den middelaldersteinkirken ble restaurert i 1864 men revet 1892. En ny kirke, også denne i stein, ble reist på de samme tuftene og innviet i 1893. Stilmessig skilte Gryting kirke seg i flere detaljer fra de øvrige trønderske steinkirkene. I tillegg hadde skipet en stor bredde i forhold til lengden. Dette siste kunne antyde at den ble ombygd i seinmiddelalderen, men murenes store tykkelse taler imot en slik tolkning. Gryting kirke var i utgangspunktet en rundbuet romansk kirke. De bevarte rester av portalene har kvader hogd i lokal kleber. Skipet har trolig hatt tre portaler slik vanlig er i Trøndelag, men det finnes ingen faktiske opplysninger om nordportal. På stilmessig grunnlag ser hele kirken ut til å være bygd i tidsrommet ca. 1145 til ca. 1165. Deretter er det gjennomført en del mindre utskiftninger av portaldetaljer mot slutten av 1100-tallet. De to alternisjene i skipets østvegg hadde trolig begge spissbuer i åpningen, så enten ble de bygd på 1170-80 tallet, eller så var de opprinnelige men buene er utskiftet. Ifølge Snorre (soga om Håkon den gode, kap. 17-18, soga om Olav Tryggvason, kap. 67) skal Kår fra Gryting ha vært blant de åtte høvdingene som på midten av 900-tallet rådde mest for blotinga i hele det gamle Trøndelag. Som følge av konflikt med Håkon den gode og Olav Tryggvason ble Gryting trolig konfiskert på slutten av 900-tallet. At gården var krongods kan belegges ved at kong Håkon V Magnusson i 1311 utferdiget et brev *a Grytingi* (DN I:127). Også den lokale tradisjon på 1770-tallet hevdet at gården tidligere var krongods. I så fall må Gryting på et tidspunkt etter 1311 – mest sannsynlig på 1500-tallet – være makeskiftet med kronen, for i 1589 og 1661 var gården prestebol. Trolig var kirken på Gryting blant de tidlige fylkeskirkene, for Orkdælafylke (Brendalsmo 2006:451ff m/ref.). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Orkedaels k.*, OE s. 26), men kirken har ei klokke i tårnet på nåværende kirke, datert til 1100-tallet (Leland 1993:12). Erkebiskop Aslak Bolt betinget seg i 1430-årene nattlege i fem netter *j Grytinge* i forbindelse med sine visitaser (AB s. 114). Av et dokument fra 1253 (DN III:4) framgår det at kirken på Byneset dro tiende fra gårder tvers av fjorden, derunder i munningen av Orkdalen rett ned/ut for Gryting kirke (se Steine kirke). Samtidig finnes et dokument fra 1416 (DN III:628) der det framgår at gården (85-88=302-304) Gaustad inne på Byneset lå *aa Nese j Orkodalls fylki*. Det er ingen antydninger til et prestebol til Gryting kirke før i 1589 (Thr.R. 47). Rett sør for kirken og prestegården heter det Prestmoen og Klokkarhaugen. Om stedets bestand av fornminner noterte Schøning i 1773 (I:218): “Strax ved og neden for Kirken i Ørkedal ligge ogsaa 2de (Kiæmpe-Høie) (...) Tværts over Kirkegaarden i Ørkedal, og viidere derfra, hen til Præstegaarden, finder man ned i Jorden Levninger af en lang Muur. Man mener, at her har staaet en Fæstning eller et Castel: men jeg vil heller troe, at denne Muur er en Levning efter en underjordisk Løngang, saadanne som vore Forfædre havde ved deres Gaarde. Thi Præstegaarden her har tilforn været et Konge-Sæde, og bemeldte Muur strækker sig, just fra Gaarden til det yderste af Bakken, paa hvilken Kirken staaer. Uden for Kirkegaarden ligger en lang smal og flad Steen, med 2de runde Huller igiennem den, ved dens ene lange Siide. Uden Tvivl har dette været en gammel Bautastein, som man har slæbt fra sit rette Sted, og brugt ved Kirkens Reparation”. Bautaen lå fortsatt ved kirkegårdsmuren 50 år seinere (Klüwer 1823a:113), og siden skikken med å reise bautaer har vært vanlig også i Orkdal må vi kunne regne med at den stammer fra en førkristen grav på gården Gryting. Ifølge NTNU/VITMUS /top.ark. fantes i 1866 fortsatt den ene av de to storhaugene, kalt Kongshaugen fordi kong Grytting etter sagnet skulle ligge gravlagt der, men graving i den hadde ikke gitt gjenstandsfunn. Begge haugene skal være utplanert for å jevne terrenget ved kirken. Det er nok den samme muren som Schøning refererte til, som ved flere anledninger er blitt påtruffet

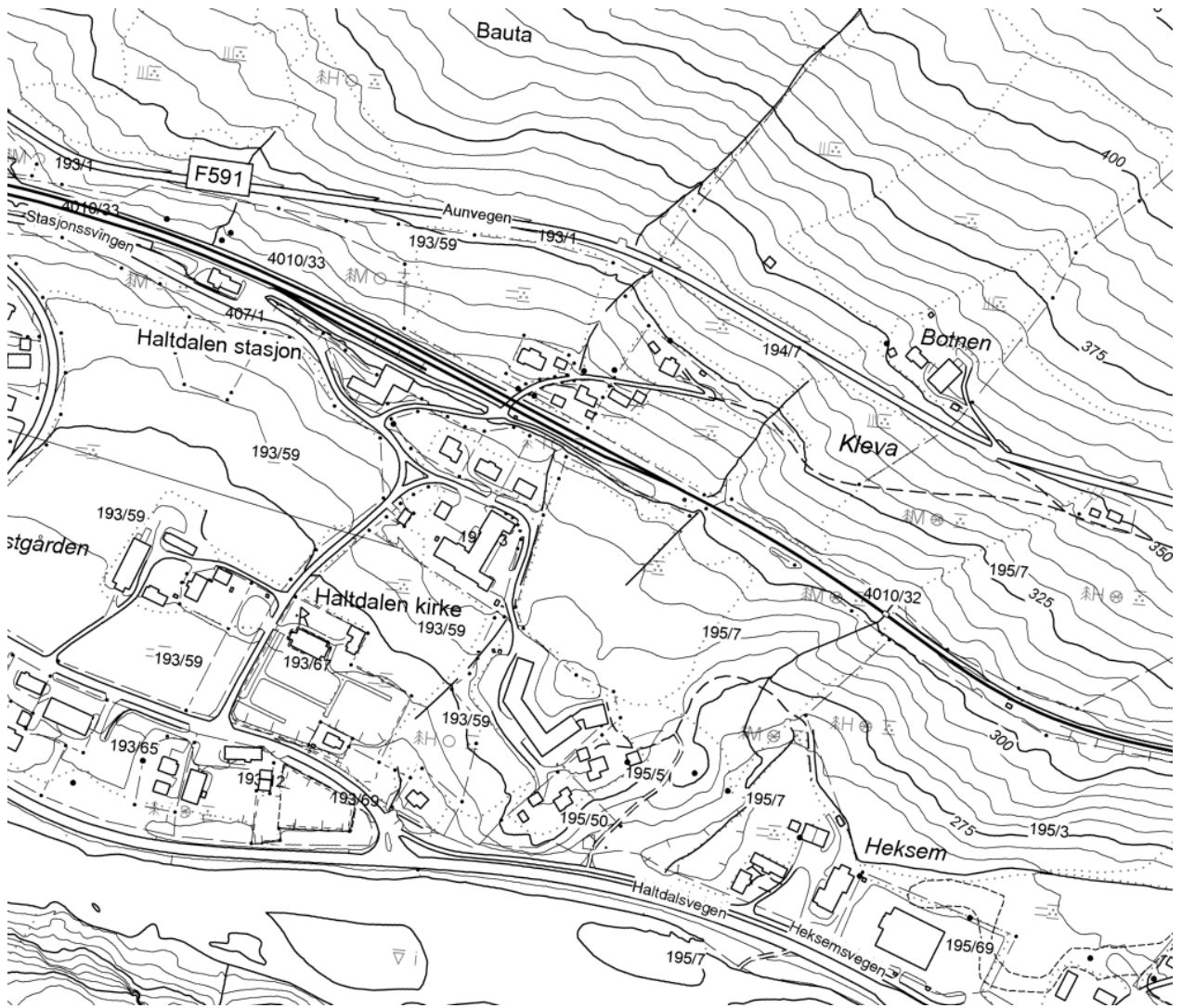
under gravearbeider i god avstand fra den gamle elvebredden inne på gårdstunet (NTNU/VITMUS/top.ark.). Den er dokumentert i en lengde av 2-3 m og en høyde av 1 m, bredde ukjent, bygd av “fint murt vanlig gråstein”. Den store bautaen som i dag står plassert mellom kirken og prestegården, litt inn fra kanten av brinken og som helt klart må stamme fra en forhistorisk grav, ble funnet i grunnmuren til nordre korsarm under rivningen i 1892 (Leland 1993:10) og er trolig den samme som Schøning så i 1773. (kartreferanse: CF 123-5-4).

HOLTÅLEN KOMMUNE

STEINN (HALTDALEN), gnr. 18 (=193) Prestegården (Holtålen sogn). Holtålen kommune. ID 84470

Nåværende Haltdalen kirke står på (gnr. 193/1) Prestgården, og den gamle kirken stod på det som nå er en utskilt parsell under samme gård (193/12). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Holtaals k.*, OE s. 32). I 1881 ble nåværende kirke innviet, og gammelkirken ble revet i 1882-83. Den nye kirken ble bygd 100 m rett opp og nord for den gamle. Den gamle kirken stod på det som nå er den gamle kirkegården nede ved elva, vegg i vegg med det gamle prestegårdstunet. Det viste seg under rivningen at deler av den gamle kirken var en stavkirke, som så ble solgt til Fortidsforeningen. Disse delene, sammen med deler av en tilsvarende stavkirke fra nabobygda Ålen, ble så gjenreist som "Holtdalen stavkirke" først på NTNU/VITMUS` utearealer i perioden 1881-84, men ble så i 1937 flyttet til friluftsmuseet på Sverresborg utenfor Trondheim. Den manglende vestre gavlvegg måtte nybygges, men vestportal og dør med beslag ble hentet fra stavkirken i Ålen som ble revet i 1881. Flere planker i sideveggene var såpass ødelagte at de ble erstattet med nye, og i tilfeller av råte ble nytt tømmer satt inn. Skader på koret ble reparert med materialer fra stavkirken i Ålen. Haltdalen stavkirke hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Dens samlede grunnareal var 37 m². Kirken var bygd i stavteknikk og var omgitt av en svalgang. Stiltrekk og dendrokronologiske analyser viser at kirken ble bygd på 1100-tallet; muligens ble den bygd i første fjerdedel av perioden og muligens er den blitt endret noe i slutten av perioden. Da kirken ble revet i 1882-83 bestod den av et skip i tømmer, mens skipet i den gamle stavkirken var på et tidspunkt blitt kor i den nye og det gamle koret sakristi. I 1703 hadde sognepresten klaget over at kirkene i Haltdalen og Ålen var "ældgamle og aldelis udøgtige" og dessuten for små for den raskt voksende menigheten. Gruvedriften på Røros hadde lagt grunnlag for befolkningsøkning i området, og dessuten hadde Kobberværkets eiere tidlig på 1600-tallet kjøpt sognets tre kirker. Det kan derfor være at det var rundt 1703-04 at kirken ble kraftig utvidet med opptømring av et nytt skip i vest. Desto mer sannsynlig er dette hendelsesforløpet og dette tidsrommet, da det samme ble gjort med Ålen kirke i 1663 og med Singsås kirke i 1684. Alle kirkene hadde samme eier: *de herrer participantere udi Røros kaaberverk*. Prestegårdens opprinnelige navn er Steinn. En gård *Kirkhuss* nevnt på 1500-tallet (NRJ II:180, DN XII:777) er trolig gått inn under Prestegården (Brendalsmo 2006:475ff m/ref.). 22 januar 1535 var erkebiskop Olaf *vtj waar wiseteringh j Holtaalenn* (DN I:1084). Ei øy ute i Gaula rett vest for prestegården heter Prestøya, en bekk som renner ned mot prestegården fra nordøst heter Prestbekken, og to bruk av prestegården heter Prestrønningen. Noen hundre meter øst for der stavkirken stod, på Heksem, er det rester av et større gravfelt. (kartreferanse: CR 115-5-3).

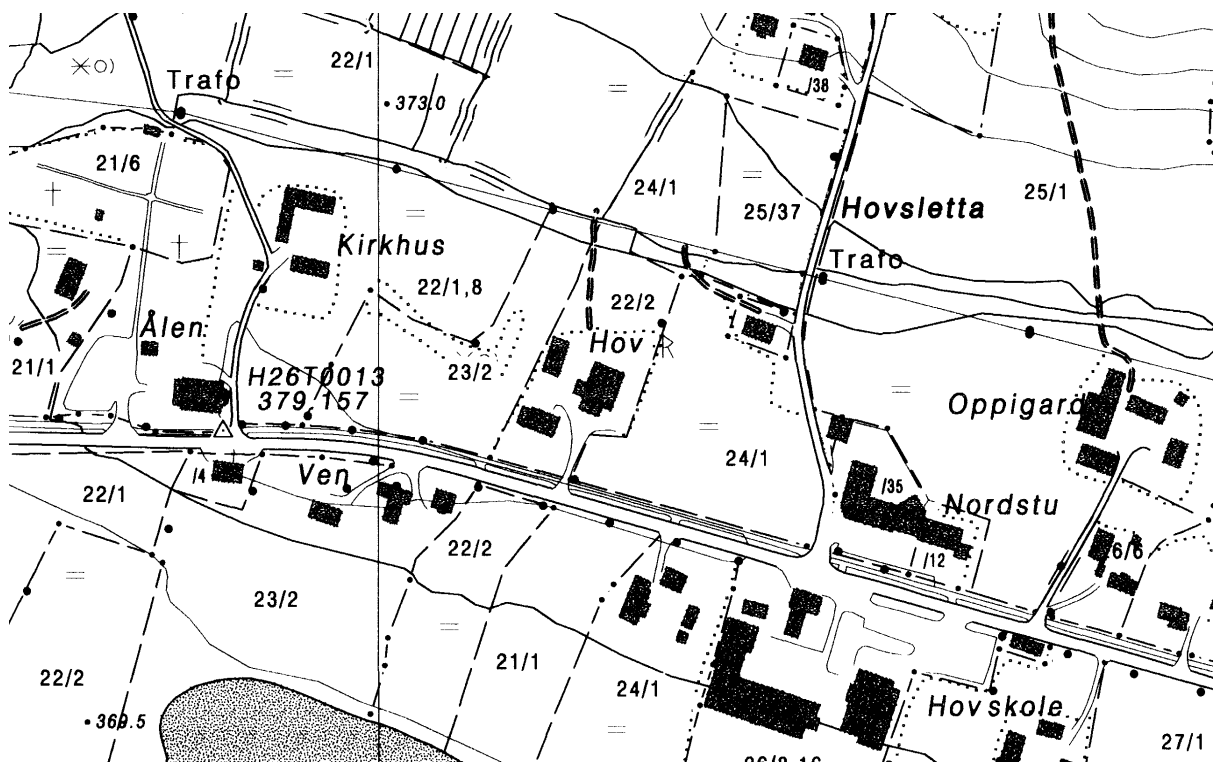

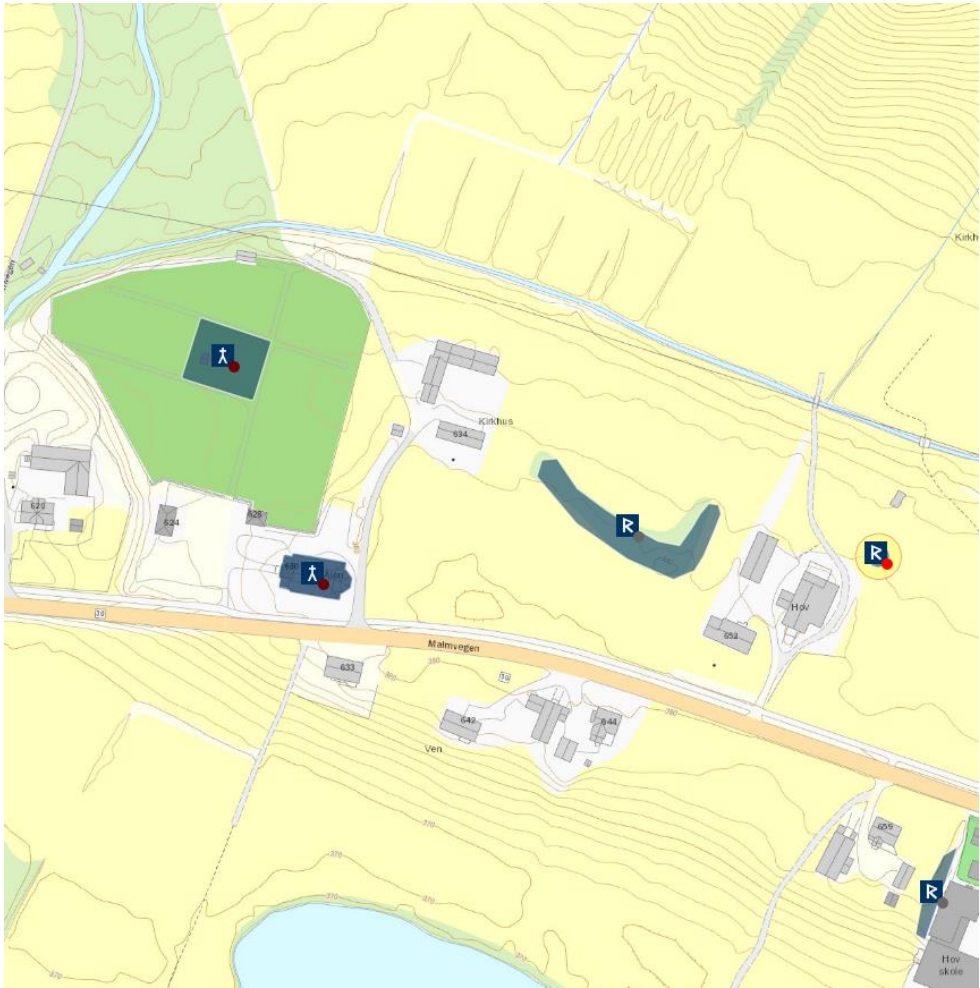
HOV (ÅLEN), gnr. 21. 22 Kirkhus (Ålen sogn). Holtålen kommune.

ID 85957

Nåværende Ålen kirke står på (gnr. 21-22) Kirkhus. Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1381 (*Aall sokn*, DN IX:176). Stavkirken som ble revet 1881 stod på det som i dag er kirkegårdsområdet, drøye 70 m fra dagens kirke mot nordvest. Våpenhuset fra den gamle kirken står fortsatt. Dette kan være fra 1700-tallet etter vindfløyen å dømme. På våpenhusets dør henger et sirkelformet, trolig seinmiddelaldersk dørhåndtak, med vridd/spiral-dekor men uten dyrehoder. Stavkirken hadde rektangulært skip med smalere, rektangulært kor. Det samlede grunnplan var ca. 61 m², dvs. nær det doble av hva kirken i Holtålen hadde.

Forskjellige stiltrekk ved Ålen stavkirke antyder at denne, lik stavkirken i Holtålen, ble påbegynt i første halvdel av 1100-tallet. Kirken ble utvidet i 1674-76 ved at den gamle stavkirken hadde fått tilføyd et nytt skip i tømmer, mens skipet i den eldre kirke ble benyttet som kor og det gamle koret som sakristi. I tillegg hadde kirken fått tilføyet en korsarm mot nord, også i tømmer. Da kirken ble revet i 1881 ble en middelalderportal samt elementer fra koret ble gitt til Videnskabselskabet i Trondheim som benyttet disse deler i sin gjenoppbygging i Trondheim av Holtålen stavkirke (Brendalmo 2006:479f m/ref.). Et gilde i Ålen nevnes i forbindelse med en jordhandel i 1381 (*j Aall sokn aa gildisvangenom*, DN IX:176), trolig i nærheten av kirken. "De paa denne Gaards Mark [d.e. Hov] liggende, af Steene sammenkastede Kiæmpe-Høie, hvoraf endeel nu ere bortførte og udiævnede" (Schøning I:60). Omlag 200 m øst for der hvor kirken stod og videre østover ligger i dag spredte rester av et større gravfelt. Dette kan ha vært over 350 m langt og ser ut til å strekke seg fra det gamle tunet på Hov og bort til kirken/ kirkegården. Rygh (1880:73) nevner flere gravhauger og funn nær kirken. (kartreferanse: CS 113-5-4/5-3).

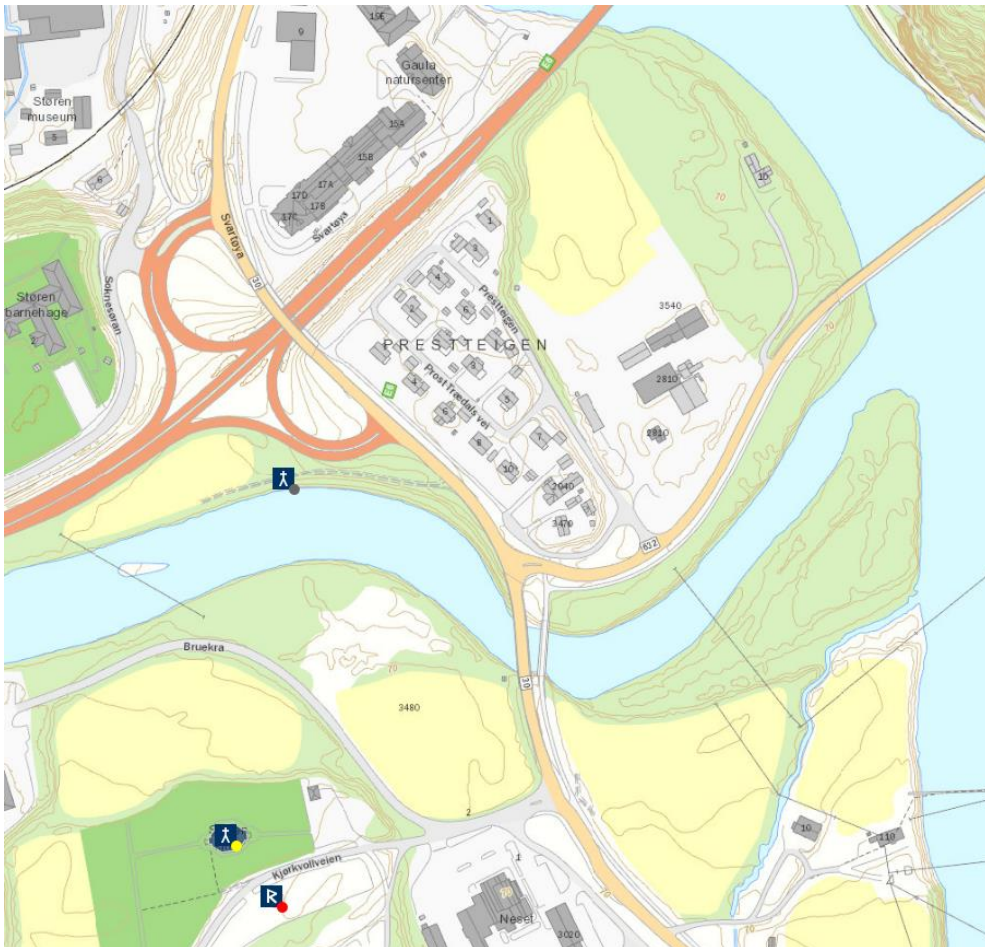
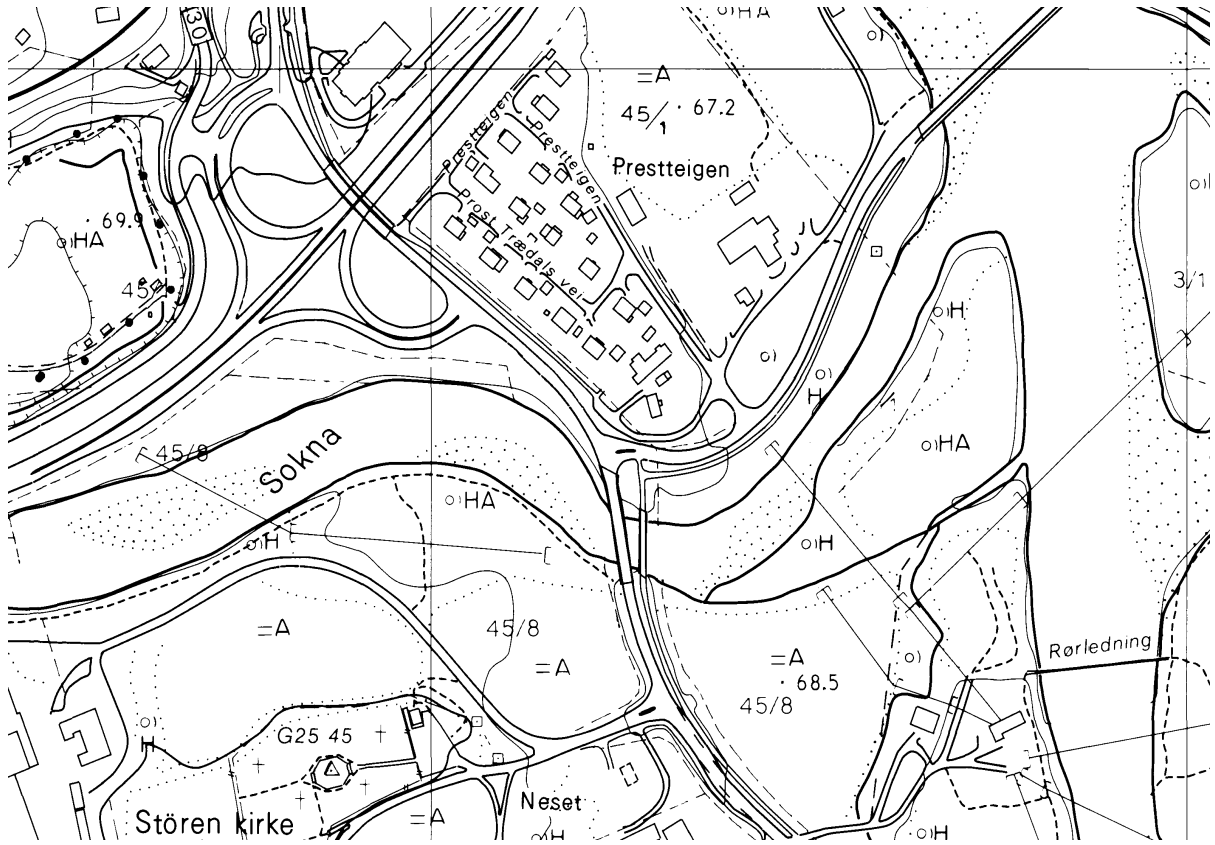

MIDTRE GAULDAL KOMMUNE

STØREN, gnr. 45 Størens prestegård (Støren sogn). Midtre Gauldal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 215833

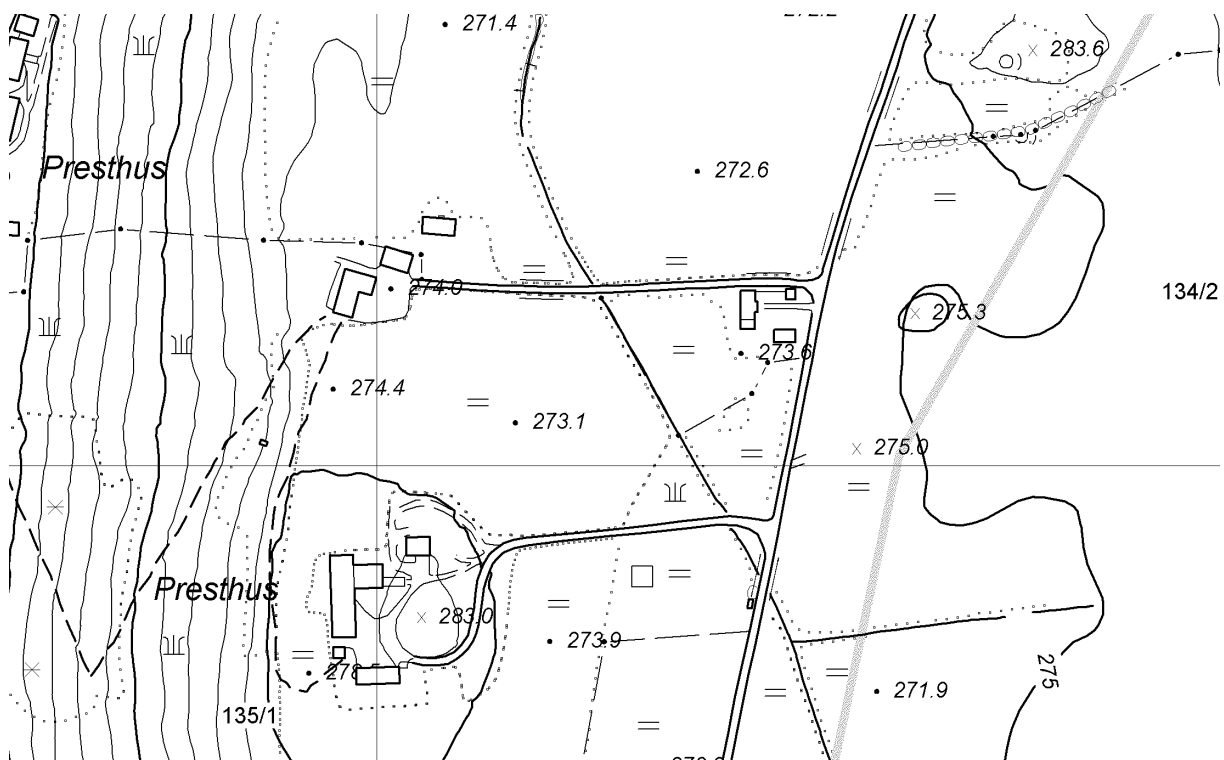
Nåværende Støren kirke står på det som i dag er (gnr. 45) Støren prestegård, dit kirkestedet ble flyttet ca. 1665. Inntil da hadde kirkestedet vært tvers av elvas nåværende løp på det som i dag heter (45/1) Prestteigen, nord for nåværende kirke. Prestegårdens opprinnelige navn er Støren. Prestegården ligger på et nes som stikker ut der elva Sokna fra sørvest møter Gaula fra sørøst. Beliggenheten har medført problemer i forhold til flomskader og elveerosjon, tapte landområder og reduserte dyrkningsarealer. 1775 beskrev Schøning situasjonen som følger: “Elven løber (nu), hvor Kirken tilforn stod (...) Prestegaarden er ogsaa formedelst Elve-Brud bleven fløttet, ved eller kort før Ao. 1730, og i de seenere Tiider truet med samme Skiæbne”. Dette dreide seg likevel kun om flytting av husene innenfor gårdsvallet for prestegårdens del. I 1775 hadde Støren kirke korsformet grunnplan, et høyt spir midt på, et hvelvet og bemalt kor, og årstallet 1665 malt eller skåret på stolene. Ved synsforretning i 1815 ble denne bygningen funnet å være så forfallen at den måtte rives. En tømmerkirke med åttekantet grunnplan, den nåværende, ble innviet i 1817. Nykirken ble oppført på, eller like i nærheten av den forrige kirketomta (Brendalsmo 2006:482f m/ref.). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Staauren k.*, OE s. 32). Det finnes en god antydning om et prestebol til kirken i seinmiddelalder, ved at gården Støren ikke ble ført i skattelista i 1520. Erkebiskopen noterte seg i 1432 for *a staurene iij næter, saker contribucionis decime ecclesie som han haffuer* (AB s. 114) under sine visitaser. At han skulle være der så lenge skyldtes således at presten også hadde kirkens tiendepart, hvilket ga ham ”god råd”. Få hundre meter nordvest for elvesletta Prestteigen, på en noe høyere elveterrasse, heter det Korsen – en indikasjon på et tidligere kors i friluft. En spydspiss fra 400-tallet e.Kr. er funnet på gårdsvallet til Støren. Like ved det tidligere prestegårdstunet lå en storhaug, “Dronninghaugen”, som ble gjennomskåret da Dovrebanen ble anlagt, og Rygh (1880:76) nevner flere gravhauger på prestegården. Det kan således være at den eldste kirken ble bygd i et hedensk gravfelt. (kartreferanse: CK 117-5-2).

HOV (SOKNEDAL), gnr. 63 (=134/2) Hov Midtstuu (Soknedalen sogn). Midtre Gauldal kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE registrert i Askeladden - Jf. ID 85510 – området nord for.

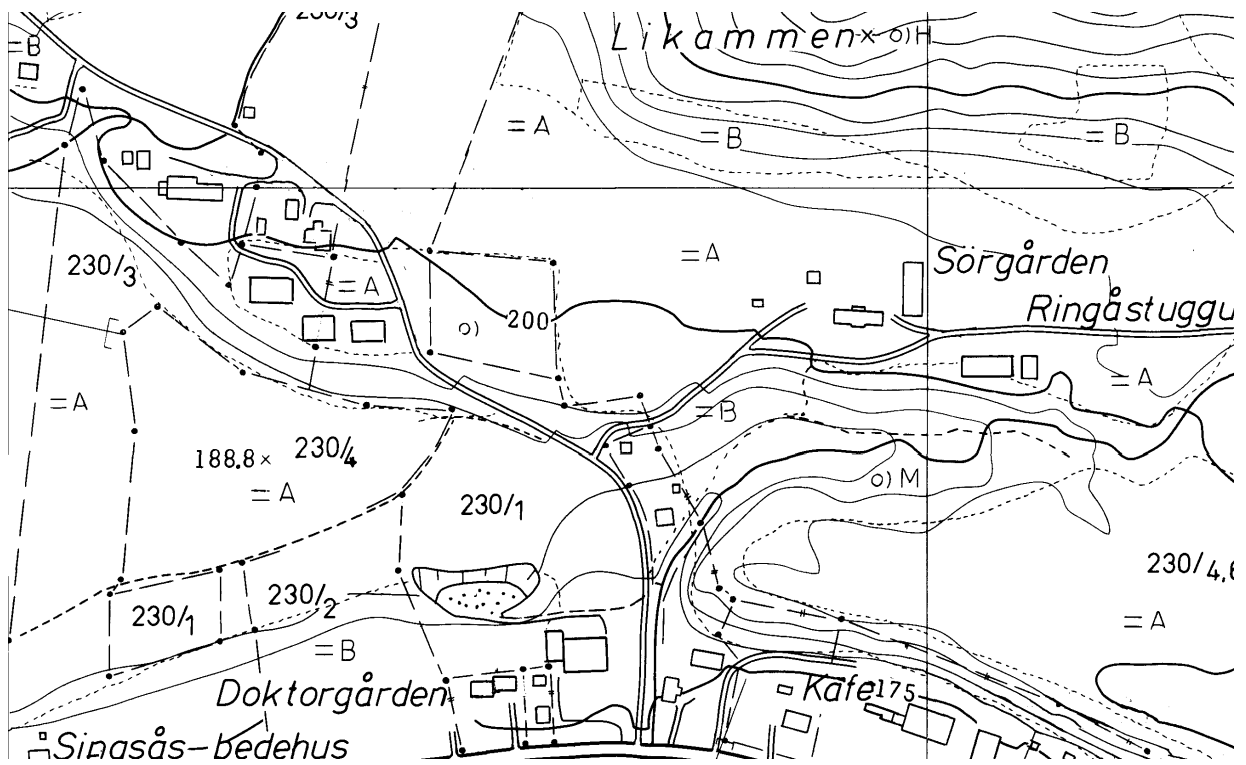
Lokaliteten for kirken i Soknedal er flere ganger blitt endret, men hele tiden innenfor det området som dekkes av opphavsgården Hov. Ifølge lokal tradisjon skal eldste lokalitet for kirken på Hov være på et jorde 500 m rett nord for nåværende kirke, øst for den gamle kongeveien over Hovsmoen, på grunnen til (gnr. 134) Hov. Stedet kalles etter tradisjonen Korslykkja. Det er ingen lokal tradisjon om funn av skjeletter eller kister på dette stedet. Denne kirken ble revet tidlig på 1650-tallet, for 3. søndag i advent året 1651 ble en ny kirke i Soknedal innviet. Denne var blitt bygd på (64=135/1) Presthus` grunn, 120 m sørvest for den forrige og på den andre siden av veien, rett ved en stor gravhaug. Kirkegårdsmuren er fortsatt intakt og det er satt opp en bauta omlag der koret skal ha stått. Kirken fra 1651 skal ha vært en langkirke, 7-8 m bred og rundt dobbelt så lang. I 1861 ble det vedtatt å bygge ny kirke da den gamle var for liten og taket dessuten i svært dårlig stand. En langkirke i tømmer ble innviet i 1864 helt sør på hovedplatået, på (134) Hov, om lag 450 m sørøst for der hvor den forrige kirken hadde stått. Bygningen brant i 1932 men ble nybygd samme året på den forrige kirkens fundamenter (Brendalmo 2006:484f m/ref.). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Hoffs k: j Sognedaell*, OE s. 32), men fra kirken er bevart en figurframstilling av St. Mikael fra 1200-tallet. Det er ingen antydninger til et prestebol ved Hov kirke før i 1520 (NRJ II:168), og da ble gården bortbygset. "I N.O. fra den [1651-kirken], ligger en maadelig rund Høi, og paa den en flad Steen, som er næsten firekantet; men sønden for den, nærmere Kirken, ligger et par andre Høie" (Schøning II:247). Rygh (1880:76) nevner en rekke gravhauger på platået ved og rundt Hov, men det kan være vanskelig å avgjøre hvorvidt noen av disse har ligget nær ved den eldste kirkelokaliteten. (kartreferanse: CJ 116-5-4).

SINGSÅS [gamle], gnr. 17 (=230) Singsås (Singsås sogn). Midtre Gauldal kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 148427

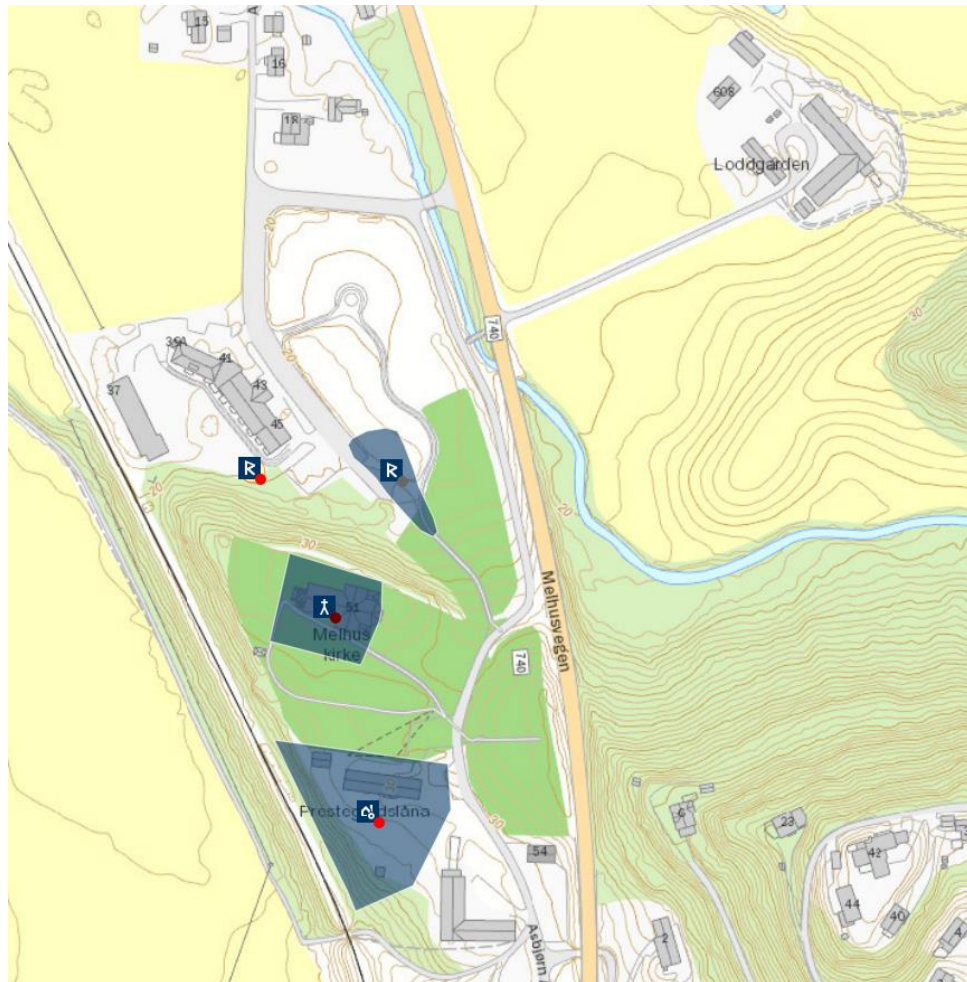
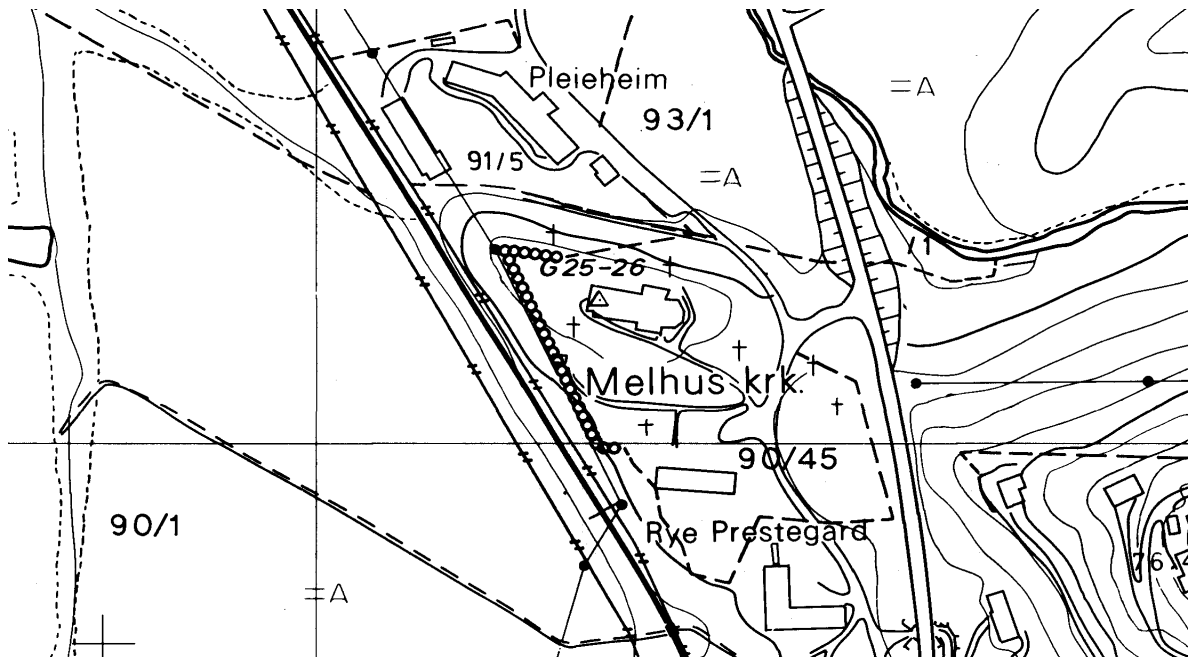
Nåværende kirke bygd 1884, en laftet tømmerbygning med panel utvendig og innvendig, står på (gnr. 57=270) Forset. Middelalderkirken sto på (230) Singsås, noen kilometer opp/nordøst i dalen, og denne ble revet samme år. Den stod på det som i dag er kirkegård, rett innved gårdstunet på Singsås. Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Singsaas k.*, OE s.32), men det er bevart et krusifiks der kristusfiguren har opprinnelig tornekrone, datert til rundt 1280 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Trolig var det samme skjedd med kirken på Singsås som med kirkene i Ålen og Holtålen, at stavkirkens kor og skip var blitt gjenanvendt som sakristi og kor mens et nytt skip i tømmer var blitt bygd til i vest. Ombyggingen av Singsås kirke ser ut til å ha skjedd i 1684-85. Da kirken ble revet i 1884 skal arkitekt Chr. Christie ha vært på befarings, undersøkt kirken og uttalt at "stavkirka som ble revet i 1884 etter stil og byggemåte var reist i 1300-årene". Det har ikke vært mulig å finne noe referat fra en slik befarings i Fortidsforeningens Årbok (Brendalsmo 2006:473f m/ref.). Det er mulig at Christies konklusjon kan være relevante i forhold til hendelser belagt i muntlig tradisjon og et bortkommet brev. Det finnes et flyttingssagn der bygdas kirke ble påbegynt på (14=227) Kirkvoll, men at tømmeret om natta ble flytta til Singsås. Ifølge et gammelt *Marche-raads-breff*, altså en skriftlig grenseoppgang, og som tidligere visstnok ble oppbevart i Singsås kirke, heter det (Lodgaard 1966:253): "Vj Joen med Guds Naade, Erche Bisp til Nidros, Sander med Gud og vor Herre, og at dend til Singzaas kirche opgich, Indebrændt der et gammelt breff (...)". Nå kjenner vi til kun to erkebiskoper med slikt fornavn, og Lodgaard mener det dreier seg om Jon Raude (1268-1282). Om så dette brevet er en original kilde og en korrekt gjengivelse, har vi her en opplysning om at Singsås kirke kan ha brent seinest 1282. Dette er interessant i forhold til Christies datering. Schönings (I:64) beskrivelse av situasjonen i 1773 må vel skyldes sammenblanding av flere forhold: "Ved Gaarden Sindsaker [Singsås] eller paa Kirkvollan, staaer Sindsaas-Kirke". Kirkvoll er nabogård i vest til Singsås og var på 1700-tallet presteenkesete og hadde vært det i lang tid, samtidig som gården hadde ligget som mensalgods til sognepresten i Holtålen fra før reformasjonen (1661 s. 64, Lodgaard 1966:253). Grensa mellom de to gårdene utgjøres av elva Sevilla, og dette er en for markant og vanlig grense i denne typen landskap til at Kirkvoll skulle være utskilt fra Singsås. Det bør derfor holdes for rimelig sikkert at Singsås kirke hele tiden har stått på Singsås, snarere enn at kirkestedet (evt. rundt 1300) skulle være flyttet fra Kirkvoll til Singsås. Trolig har vi å gjøre med et tradisjonelt kirkeflyttingssagn og altså en separat kirke på Kirkvoll. Schønning registrerte en av de største bautaene i Trøndelag, rundt 5 m høy og 1,3 m brei ved foten, drøye 400 m vestsørvest for tunet og kirkegården på Singsås (I:64f): "Steenen staaer opreist, mellem tvende anseelig store Kiæmpe-Høie, en større og en mindre, sammenkastede af lutter Kuppel-Steene, men af hvilke den største nu var for det meeste udgravet, og Steenene anvendte til at jævne de omliggende Marke. Strax neden for bemeldte store Bautastein, har staaet en anden, en mindre, men som nu er overbrudt, og stikker tvende Alne dybt i Jorden". Rundt eller ved kirkegården på Singsås, som ligger på en terrasse i landskapet, er det i dag ingen synlige fornminner. Tidligere er det gjort gravfunn fra yngre jernalder på gården (Rød 1958:204), og Rygh (1880:74) refererer flere gravhauger nær til gårdstunet og "strax søndenfor kirken". Østover fra bautaen på denne terrassen i retning kirkestedet ligger det rester av flere gravhauger. Det er tvilsomt, ut fra den korte avstanden, at det dreier seg om to separate forhistoriske gårder med hvert sitt gravfelt. Snarere kan det opprinnelig ha vært ett gravfelt, anlagt på terrassen østover langs elva. (kartreferanse: CO 116-5-3).

MELHUS KOMMUNE

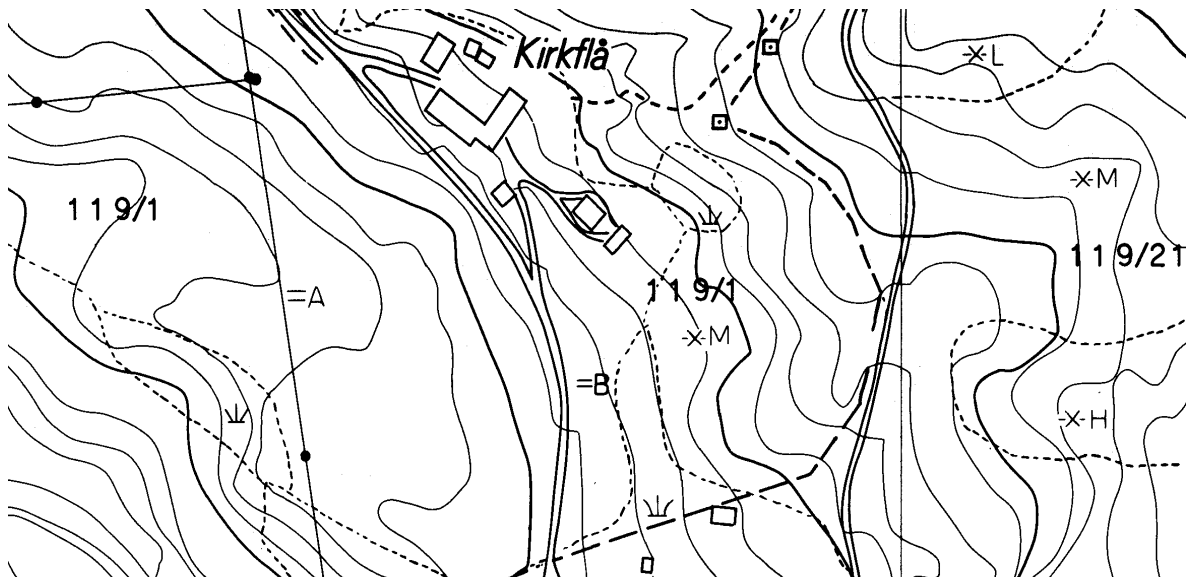
MELHUS ST. ANDREAS, gnr. 90 Melhus prestegård (Melhus sogn). Melhus kommune.
ID 84936

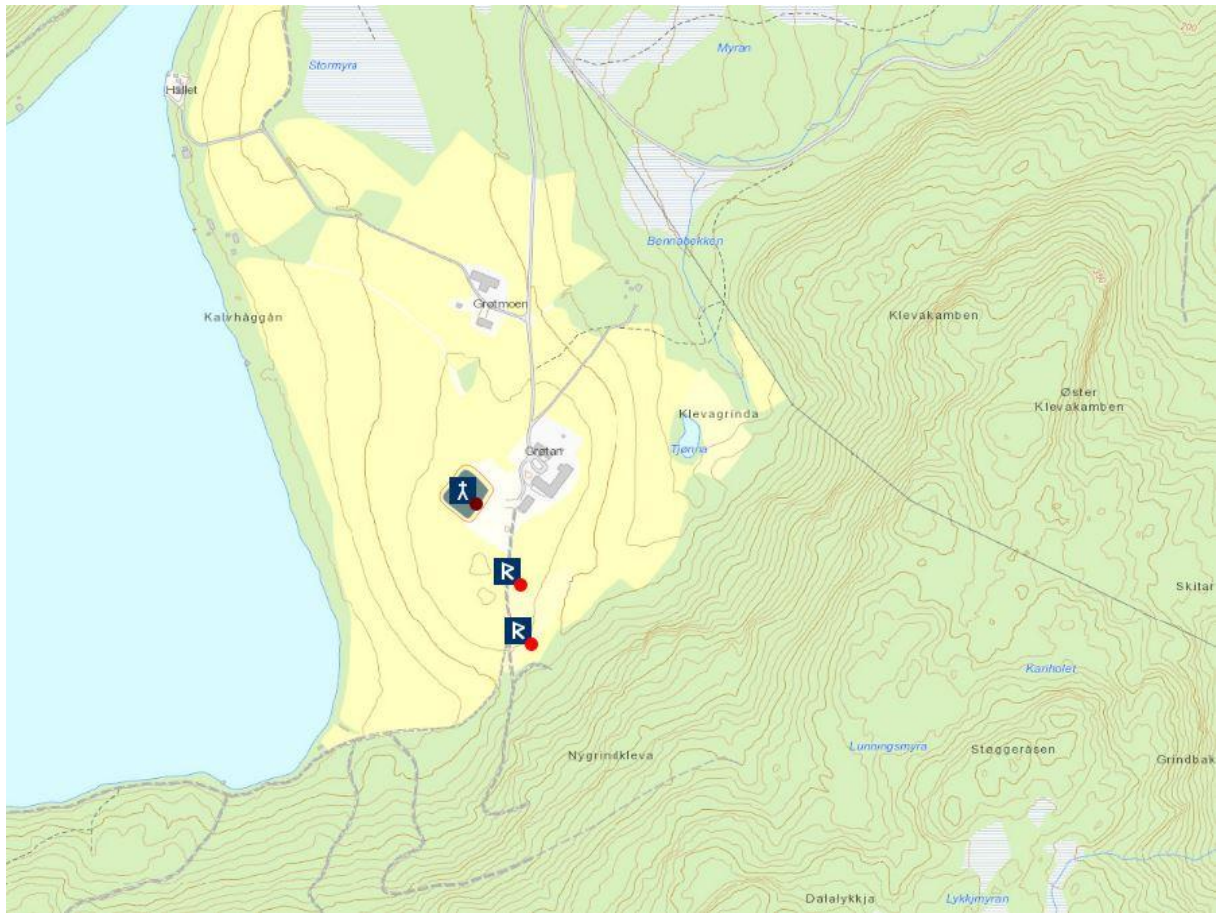
Nåværende Melhus kirke, reist tidlig på 1890-tallet, står på (gnr. 90) Melhus prestegård på samme sted som middelalderkirken. Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Meelhus kirke*, OE s. 95). Melhus ble trolig på et tidlig tidspunkt konfiskert av rikssamlingskongene, og den var fortsatt krongods i 1520. Eldste belegg for en prestegård er i 1589, så muligens er denne etablert ved makeskifte tidligere på 1500-tallet. Kirken som ble revet i 1890-91 var en middelaldersk steinbygning med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Byggingen ble trolig påbegynt kort før 1150, og koret stod trolig ferdig rundt 1160. Ut fra stiltrekk bør skipet ha stått ferdig nærmere 1200 – kanskje rundt 1190. Et trappeløp i skipets sørvesthjørne, et lite vindu i vestgavlen og en liten døråpning i gavlen mellom skip og kor viser at kirken hadde flat himling og fullt loft. Hvorvidt dette var en opprinnelig ordning lar seg ikke avgjøre. Da middelalderkirken ble revet ble tre av de fire portalene tatt vare på og er murt opp igjen i den nye kirken. Gauldal fylkes segl slik det ble avtegnet av Schøning på 1770-tallet viser en mannfigur over et Andreaskors og med innskriften SIGILLUM COMMVNITATIS DE GAVLADAL, og det er således sannsynlig at Melhus kirke var viet St. Andreas. Kirken var dermed trolig en av de tidlige fylkeskirker i Trøndelag, for Gauldælafylke (Brendalsmo 2006:492ff m/ref.). På ukjent tidspunkt i 1495 var erkebiskop Gaute på *wiseterungh i Medellhws* (DN I:985). På 1430-tallet (AB s. 114) betinget erkebiskopen seg 5 nattleger på Melhus i forbindelse med sine visitaser. Melhus er tidligere blitt holdt for å være et av kannikgjeldene i erkestiftet i seinmiddelalder, noe som nok ikke var tilfellet, jfr. et brev av 1291 (DN III:30) der *Gunner prestr a Medalhusum* nevnes separat fra kannikene omtalt i samme brev. Om fornminner på stedet noterte Schøning (II:230f): “(...) saa at bemeldte Kirke staaer paa et Næs, yderst paa hvis Spidse har fordem ligget en rund Kiæmpe-Haug”. Denne haugen med flere andre kom bort da byggingen av jernbane sneiet vekk den ytterste delen av plataet der kirken står (Melbye 1992:16). Dette gravfeltet lå under 100 m vest for kirken. Videre skrev Schøning (II:235): “Paa den flade Mark, neden eller norden for Melhuus, ligger 2de runde Kiæmpe-Haue, under den Elve-Mæl, paa hvilken Kirken staaer; men neden for bemeldte Flade, lenger hen mod Vest eller Nord, ligge adskillige andre, baade runde og aflange Haue”. I 1911 ble det anlagt ny kirkegård på østsiden av daværende riksvei og utvidet i 1990. Deretter ble den gamle kirkegården ved kirken utvidet nordover i 1992 (Melbye & al 1992:152f). (kartreferanse: CK 123-5-4).

FLÅ [Kirkeflå], gnr. 2 (=119) Kirkflå (Flå sogn). Melhus kommune. Nedlagt kirkested.
ID 175144

Nåværende Flå kirke står på (gnr. 18=135) Ler. Middelalderkirken stod på (119) Kirkflå, 2,5 km nordøst og opp for Ler. Eldste omtale av kirken er indirekte i 1432, da en skyldpart i *kirkiu Flam* lå til erkesetet (AB s. 45). Titus Bülche ga følgende rapport etter besiktigelse av Flå kirke i 1665: “(...) dend gamle Kierche, aff Staufwerch biugt, och at af det haarde Weirligt som falt forleden thredie Julledag, er Kirechen Saaledis Løfftet offuer til dend Nordre Side, at en Reche som opholdis aff de Storre Staffue eller Opstander och som tagit ligger paa er Sønderbrusten”. Kort tid etter ble en ny kirke reist på samme sted, sannsynligvis i 1665-70, og dette var en langkirke av tømmer. Muligens stod den ferdig så sent som i 1686, da kirkeregnskapet for dette året har følgende innførsel: “Anno 1686 haver hr. Canceli Raad ladit denne Kierche af Nye opbiuge”. Det var denne kirken Schøning i 1775 beskrev som “en liden Træ-Bygning, med et lidet Spir paa”. I 1713 het det i en besiktigelse at “kirken staar paa et farligt sted, saa det er høist fornødent at faa den flyttet”. I 1793 ble det så ved kongelig resolusjon gitt tillatelse til å bygge ny kirke, da den rundt 100 år gamle tømmerkirken på dette tidspunkt var forfallen og dessuten lå temmelig lite sentralt til i bygda. Gjennom årene er det ved pløying på den gamle kirkegården på Kirkflå funnet både skjelettresten, rester av kirkens tegltak og en gravstein med årstallet 1764 innrisset. En steinblokk som man antok var en av kirkebygningens hjørnesteiner, ble funnet litt høyere opp i lia i det samme området (Brendalsmo 2006:496ff m/ref.). Det er ikke belagt prestebol til Flå kirke i middelalderen. Schøning har ikke notert at det fantes synlige fornminner på Kirkflå i 1775, kun på Sørflå (II:229): “Ved Sør-Flaa ligge adskillige gamle Kiæmpe-Haue”. Det er i dag ingen synlige fornminner i området rundt gårdstunet på Kirkflå. (kartreferanse: CK 121-5-2).

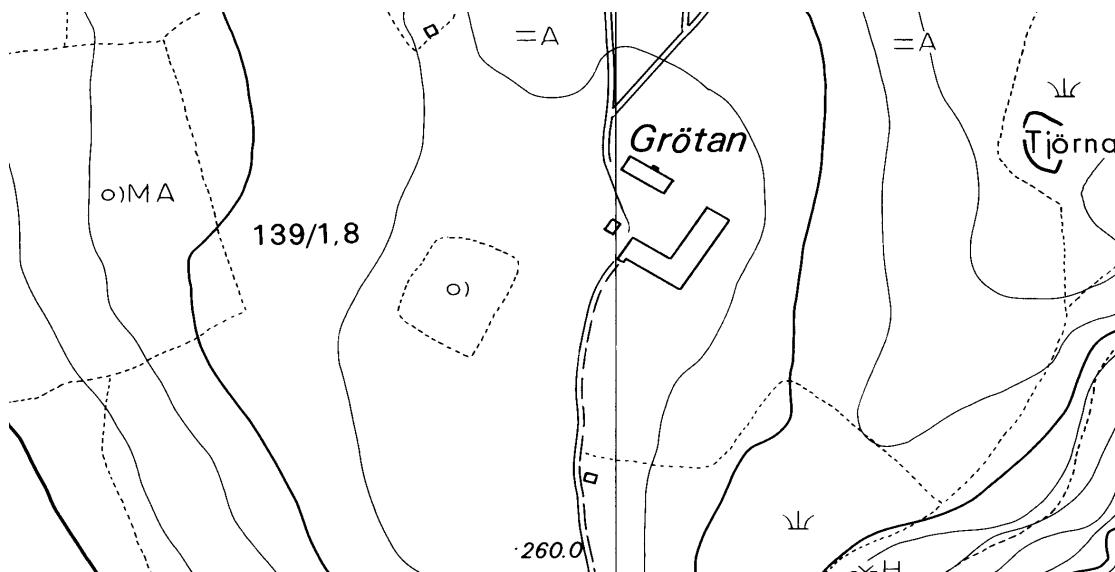

GRØTAN [Grøtte], gnr. 1 (=139) Grøtan (Hølonda sogn). Melhus kommune. Nedlagt kirkested.

ID 36014

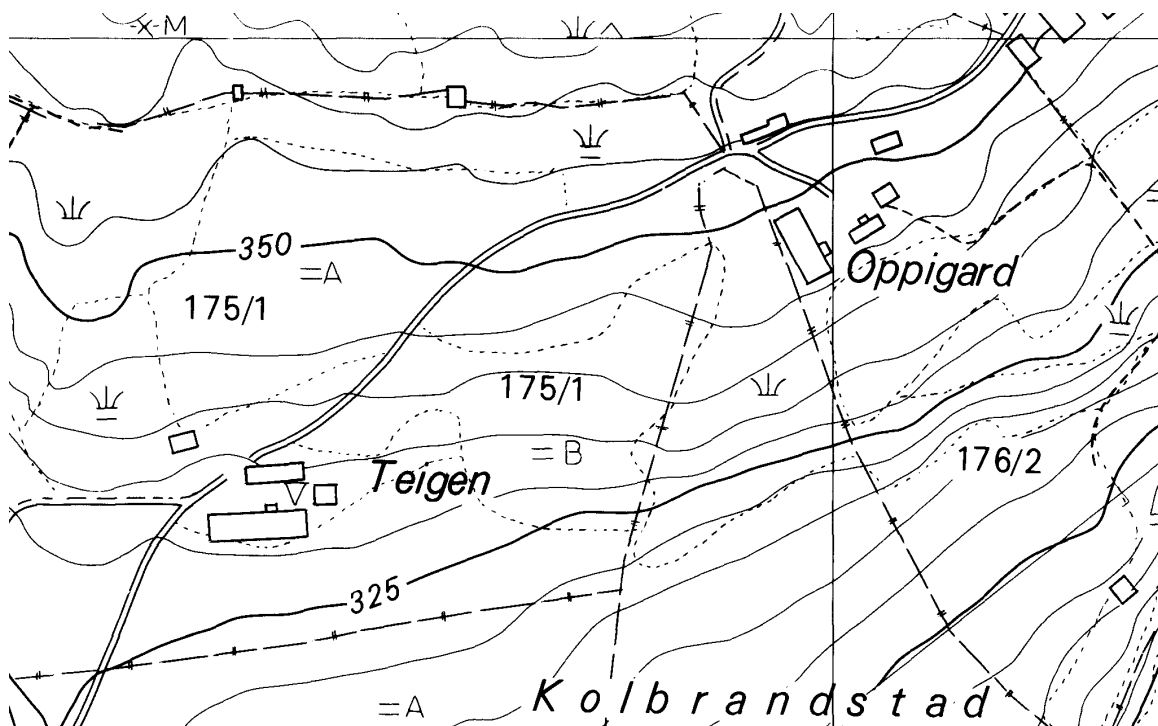
Kirkestedet på (gnr. 139) Grøtan ble lagt ned i andre halvdel av 1660-tallet: "Paa Gaarden Grøtte, beliggende paa Hølandet, 2 Mile fra Melhuus mod S.V., har tilforn staaet en Kirke, hvilken omtrent for 120 Aar siden, eller ved Anno 1655, afbrændte ved Lynild, da Guds-Tienesten blev siden en Tiid lang, holdt i en Stue paa benævnte Gaard, som endnu staaer der" (Schønning II:233). Kirketuften ligger litt ned fra gårdstunet mot vestsørvest (stiplet område på ØK), og stedvis er kirkegårdsmuren synlig i form av store steiner og viser til en rektangulær avgrensning av området. Ingen kors eller andre gravminner er i dag synlige. Endel steiner inne på kirkegården utgjør de synlige rester av fundamentet for kirken. På 1670-tallet ble det reist ny kirke for Hølonda på (gnr. 12-13=150-151) Krokstad i stedet for kirkene på Grøtan og Kolbrandstad. Kirken på Krokstad brant i 1724, og en ny ble bygd på samme sted og innviet i 1728 (Brendalmo 2006:498f m/ref.). Eldste omtale av kirke på gården er i 1533 (*Grøte kirke paa Høland*, OE s. 31), men et prosesjonskrusifiks av forgylt kobber, datert til 1250-1280 kan ha hørt hjemme i Grøtan kirke. Etter navnet å dømme kan Grøtan være en av de aller eldste gårdene i bygda, og når det gjelder jordsmonnet er den alltid blitt regnet for den beste gården. Nicolaysen (1869:175) refererer lensmann Flock i Melhus, som omtaler et utpløyd gravfunn på gården Branum: "Paa gaarden er der flere gravhauger ligesom paa nabogaarden Grøte (i Hølandet sogn)". Petersen (1934) nevner også gravhauger på eidet der Grøtan ligger. Flere steder oppe på eidet hvor gårdstunet på Grøtan ligger er det fortsatt rester av og spor etter gravhauger inne ved åkerområdene. (kartreferanse: CJ 120-5-4).

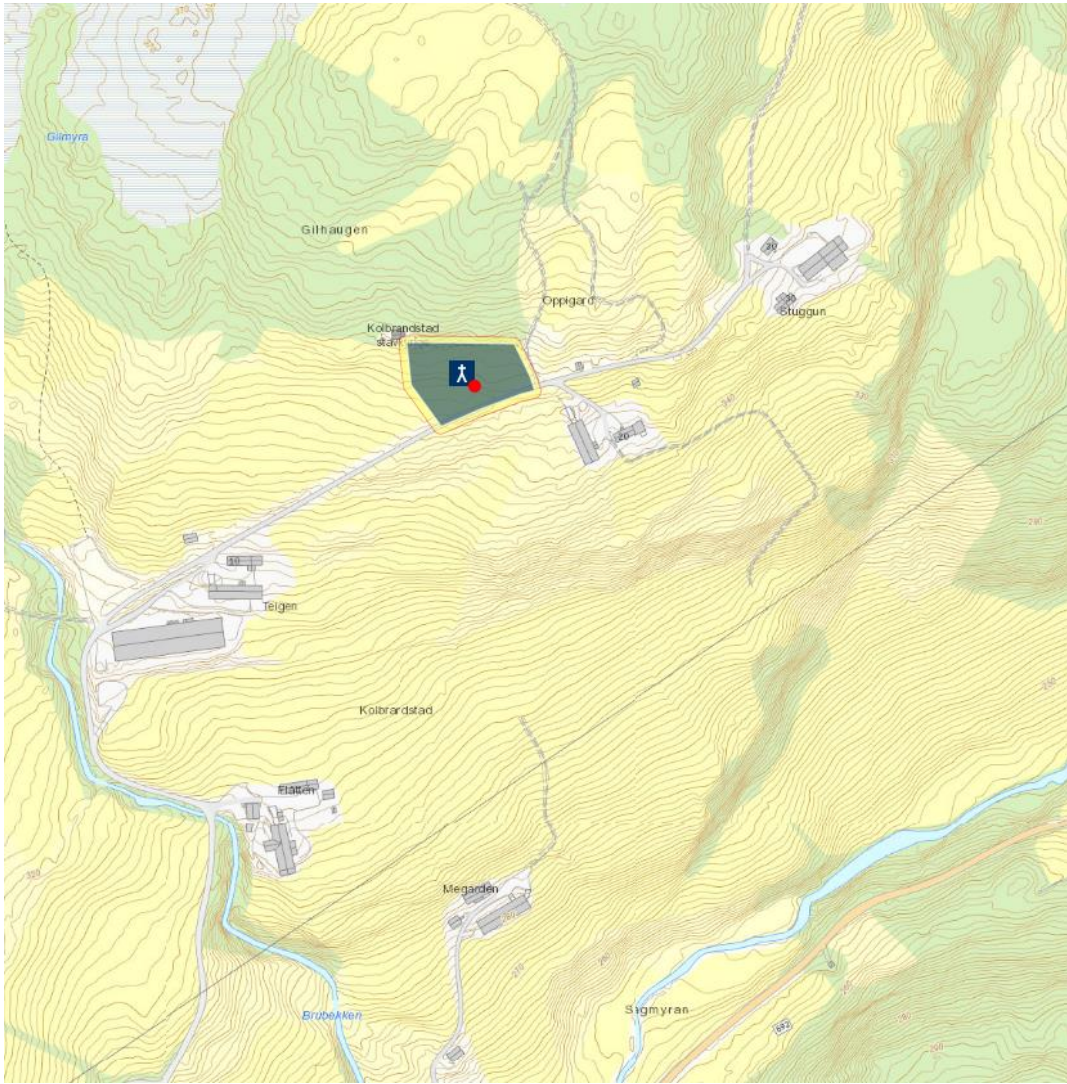

KOLBRANDSTAD, gnr. 37 (=175) Teigen (Hølonda sogn). Melhus kommune. Nedlagt kirkested.

ID 55805

Kirkestedet på (gnr. 175) Teigen av Kolbrandstad ble lagt ned i andre halvdel av 1660-tallet. Kirken stod ifølge Schøning etter hvert til nedfalls, og da Grøtan kirke i 1655 brant ble det bestemt å opprette nytt kirkested for Hølonda. På 1670-tallet ble det således reist ny kirke på (gnr. 12-13=150-151) Krokstad i stedet for kirkene på Grøtan og Kolbrandstad. Ifølge kirkeregnskapene pågikk byggingen av kirken på Krokstad i 1681. Fysiske spor i landskapet etter kirke og kirkegård på Kolbrandstad var ennå på slutten av 1800-tallet synlige: "Begravelsespladsen paavises endnu". Etter en befaring i 1982 ble kirkegårdens lokalisering angitt omlag 150 m nordøst for gårdstunet på Teigen, få titalls meter vest for tunet på (38=176) Oppigard, rett nedenfor der hvor en bauta ble reist i skogbrynet i 1931. Gårdsveien skjærer skrått over kirkegården, slik at det også nedenfor veien er påtruffet skjeletter ved pløying. Gravplassen kan ha vært omlag 100x50 m i omkrets. Ingen klar kirketuft kan påvises (Brendalsmo 2006:500f m/ref.). Eldste omtale av kirke på gården er i 1533 (*Colbrandzstaedz capell*, OE s. 26), men et prosesjonskrusifiks av forgylt kobber, datert til 1250-1280 kan ha hørt hjemme i Kolbrandstad kirke. Det finnes en svak antydning om et tidligere prestebol til kirken, ved at Melhuspresten i seinmiddelalder hadde bygsel til deler av gården. Gårdshusene på Kolbrandstad lå tidligere oppe i lia der hvor kirken sto. En gammel ferdselsåre gjennom bygda gikk mellom husene som stod i rekker på begge sider av veien. Ifølge lokal tradisjon (Rød 1969:8) skal det ha ligget flere gravhauger "ved den gamle kjerkestad". Det er i dag ingen synlige gravhauger eller andre fornminner i området ved gården. (kartreferanse: CH 120-5-1).

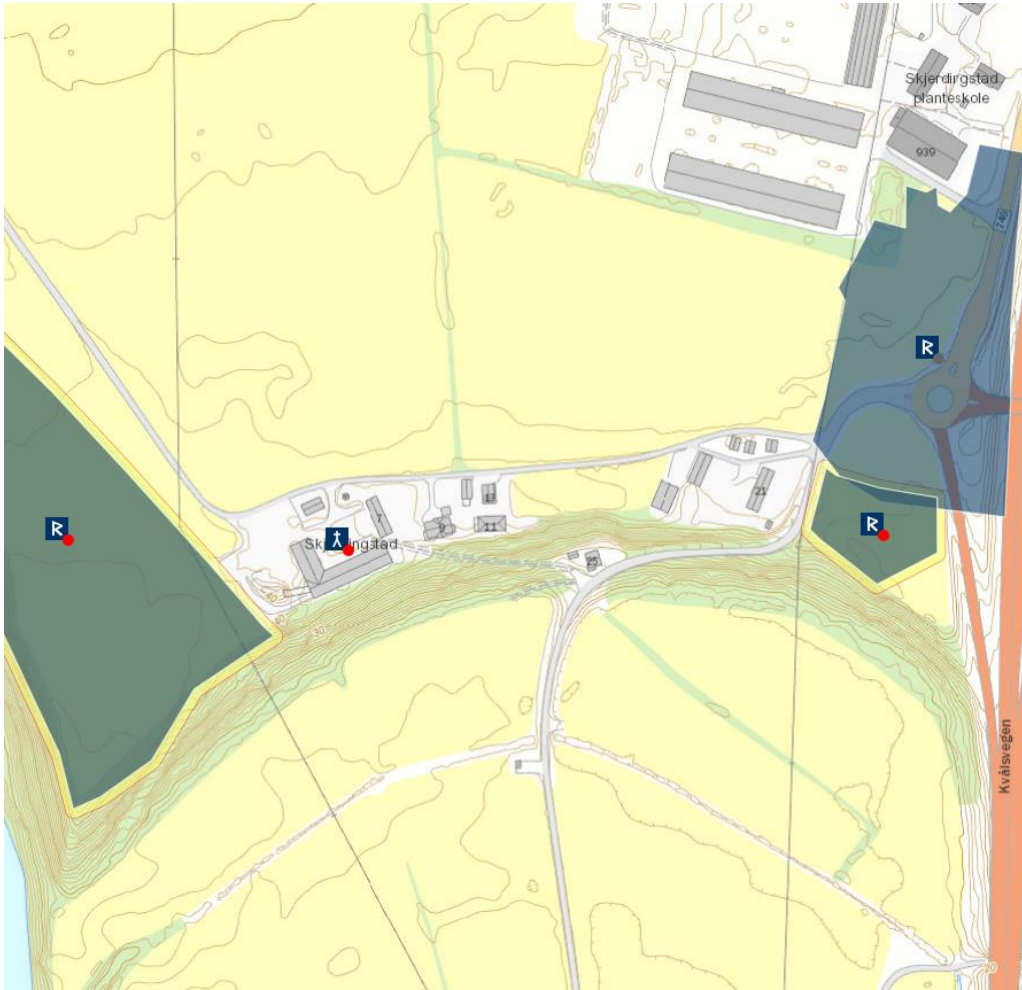

SKJERDINGSTAD, gnr. 85 Skjerdingsstad (Melhus sogn). Melhus kommune. Nedlagt kirkested.

ID 46092

Den eneste skriftlige kilde vi har til kunnskap om kirkestedet Skjerdingsstad er en innførsel i erkebiskop Olav Engelbrektssøns jordebok fra 1533, hvor det heter at det for *Skerdingstadz capel* skulle svares 1 ortug i katedralikum til domkirken. Kapellet er ikke nevnt i Reformatsen i 1589, så vi kan trolig gå ut fra at den på dette tidspunkt var nedlagt. Stedet der kirken sto kan i dag lokaliseres til inne på tunet på gnr. 85/1 Skjerdingsstad. Da det ble reist nytt fjøs på gården på midten av 1930-tallet ble det under fundamenteringsarbeidene funnet en mengde skjeletter. Kun 20 skritt fra denne lokaliteten er det dessuten gjort et større boplassfunn fra middelalderen (Brendalsmo 2006:495f m/ref.). Det finnes en svak antydning til et tidligere prestebol til kirken, ved Melhusprestens bygsel til flere av brukene på gården. Schøning observerte følgende fornminner i området i 1775 (II:245): “..endeel paa den høie Bakke eller Elve-Mæl tæt ved og vesten for Øvre Skiærringstad beliggende Kiæmpe-Haue, som nu, for en stor Deel, ere udpløiede (...) Ved denne Gaard [Nedre Skiærringstad] ligger ogsaa en stor rund Kiæmpe-Haug”. (kartreferanse: CK 122-5-1/-5-2).

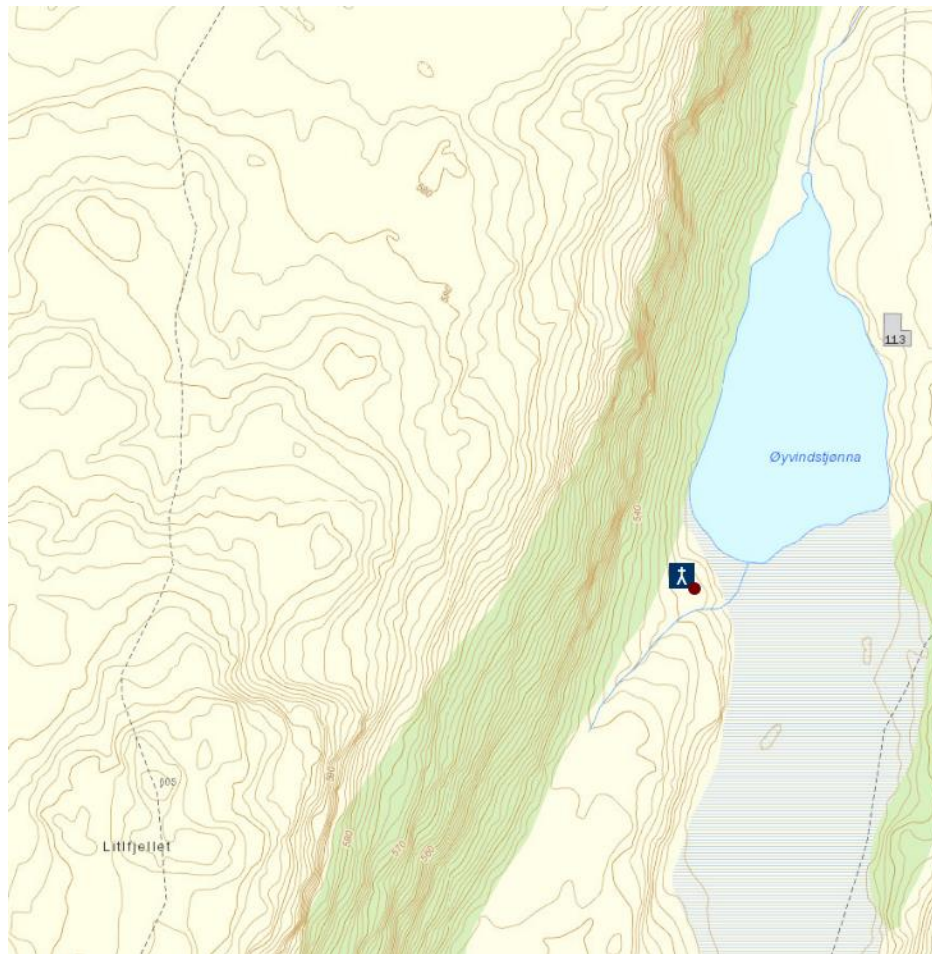
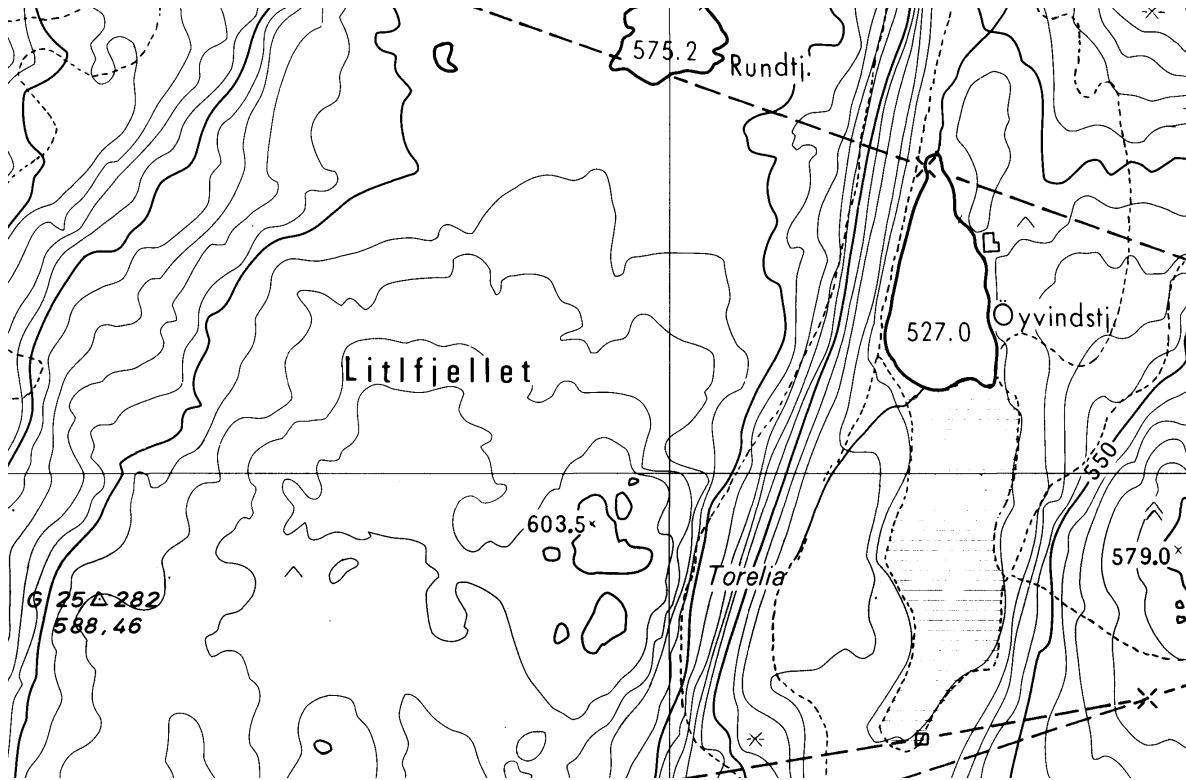

VASSFJELLET ST. EDWINS KAPELL, gnr. 92/1 Melhus (Melhus sogn). Melhus kommune. Nedlagt kirkested.

ID 26116

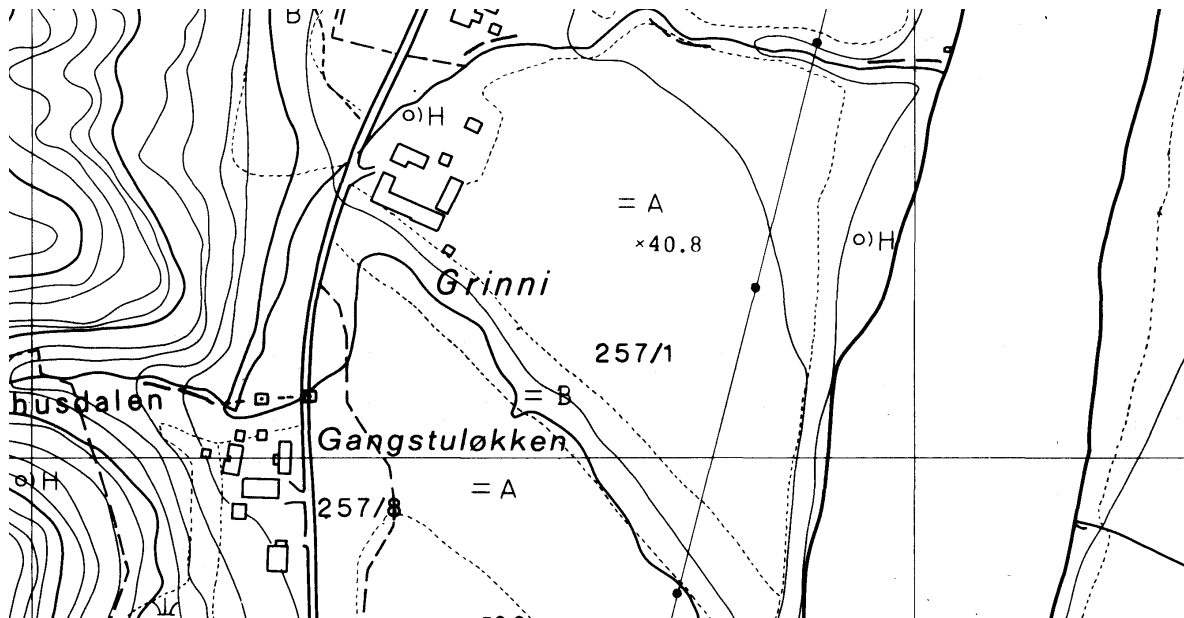
Eldste omtale av en kirkebygning på Vassfjellet er i 1775: ”Paa den vestre Siide af Fiældet, ligger en Kjøin, eller et lidet Vand, kaldet St. Evens Kilde, hos hvilken berettes, at et Capell skal i gamle Dage have staaet (uden Tvil kaldet St. Evens Kirke) hvorhen Stedets Prest reiste op, for at holde Messe, paa visse Tider om Sommeren, naar Almuen søgte didhen. Saavel paa Stedet selv have været Levninger efter Capellet, som ogsaa forvarede i Melhuus Prestegaard, indtil Aar 1718, da de der, af de Svenske, bleve opbrændte. Ved Kilden staaer en Hob Stave eller Krykker, efter dem, som didhen ere bragte syge, og paa Bunden af Vandet have været seete endeel smaae Penger, som der ere nedkastede”. Schønings beretning er en noe upresis avskrift av sogneprest Hr. Kristen Lüsters innførsel i *Dalernes Matrikul Bog* fra 1733 hvor det heter: ”Saa har her og i de papistiske tider staaet paa Vassfjeldet et Capell ved St. Evens Kilde, hvor presten efter de tiders maade er opreist at holde messe for de som hellige aftener om Sommeren søgte derhen for at betjene sig af St. Evens Kildes Vand. Nogle levninger af dette Capell fandtes endda her paa Melhus førend de svenske ved deres invasion her 1718 opbrændte dem. Saa og findes der gamle Mænd som kand fortelle at deres forældre skal have seet de ved kilden igienliggende krykker, som de syge har efterladt sig, der har besøgt kilden, og paa bunden af kilden skal i klart veirlig være seet en del smaa penger derneden kast”. Klüwer (1823a:100) utdyper tradisjonen noe: “(...) [kapellet] hvorved Præsten i Melhuus trende Gange om Aaret forrettede Tjeneste. Endnu i 1718, da Bønderne flygtede til Fjelds for de i Bygden indfaldte Svenske, fandtes Fundamentet, nogle malede Bræder, og endeel Krykker efter bemeldte Capel. Nu derimod findes aldeles intet deraf tilbage, saa man ikke engang kan bestemme Stedet, hvor det har staaet”. St. Even er en fornorskning av det angelsaksiske Edwin, den første kristne konge i Northumbria. I 1933 ble det gravd i torven ved tjønnas utløp i nord: “Han støtte da på gammelt, morknet tre fra kapellet, men det merkeligste var at han i torven også fant et gammelt, middelaldersk helgenbillede, som var skåret i tre og forestiller St. Mikael, som trær på dragen”. St. Mikaelsskulpturen befinner seg i dag på NTNU/VITMUS i Trondheim. Den 0,5 m høye figuren er skåret i eik, og et hull på undersiden viser at den har vært hjemme i et alterskap. På bakgrunn av stilhistoriske kriterier bør figuren kunne dateres til 1200-tallet. Øyvindstjønnen ligger på 527 moh nær det høyeste punktet på Vassfjellet (710 moh), vest for vannskillet og mot Gauldalen. På 1990-tallet ble hele området rundt Øyvindstjønnen undersøkt med metalldetektor, også området ved utløpet i nord. Det eneste stedet hvor detektoren ga utslag var sørvest for og inntil tjønna. På en liten, tørrlendt flate her, 2 m rett opp for vannspeilet, ble det påvist en mulig tuft for en liten bygning, og mellom to steiner lagt i skift, og som dannet det ene hjørnet av tuften, ble det funnet en liten blygjenstand med et innrisset Andreaskors. Gjenstanden var 30 mm lang og 12 mm bred. Hvilken funksjon gjenstanden har hatt er ukjent. Orienteringen av tuften er nordnordvest-sørøst etter dalføret og det lille plataet. I tuftområdet ble det ved spadestik påvist et tynt lag kull. 125 m sør for tuftesteinene finnes det to oppkommer av vann som strengt tatt bør vurderes som ett. De ligger med 2 m mellomrom øverst på hver sin side av en liten forhøyning i terrenget, vannet blir her presset opp i grusen og renner ned fra oppkommene i hver sin retning. Det gamle veifaret går rett forbi tuften og oppkommet (Brendalsmo 2006:501ff m/ref.). Funnet av St. Mikaelsskulpturen gjør at vi må kunne slutte at det har stått en kirkebygning ved tjønna og at denne er blitt reist seinest på 1200-tallet. Trolig har bygningen stått på et lite, tørrlendt parti ved sørvestenden av innsjøen hvor det er blitt registrert fundamentsteiner for en bygning. En svak, lokal tradisjon i Melhus støtter opp om en slik lokalisering. Sannsynligvis går den kildekulten som Schønning og Klüwer dokumenterte tilbake til middelalderen, og det virker ikke usannsynlig at Melhuspresten på et tidspunkt holdt messe på stedet om sommeren. (kartreferanse: CK 123-5-4).

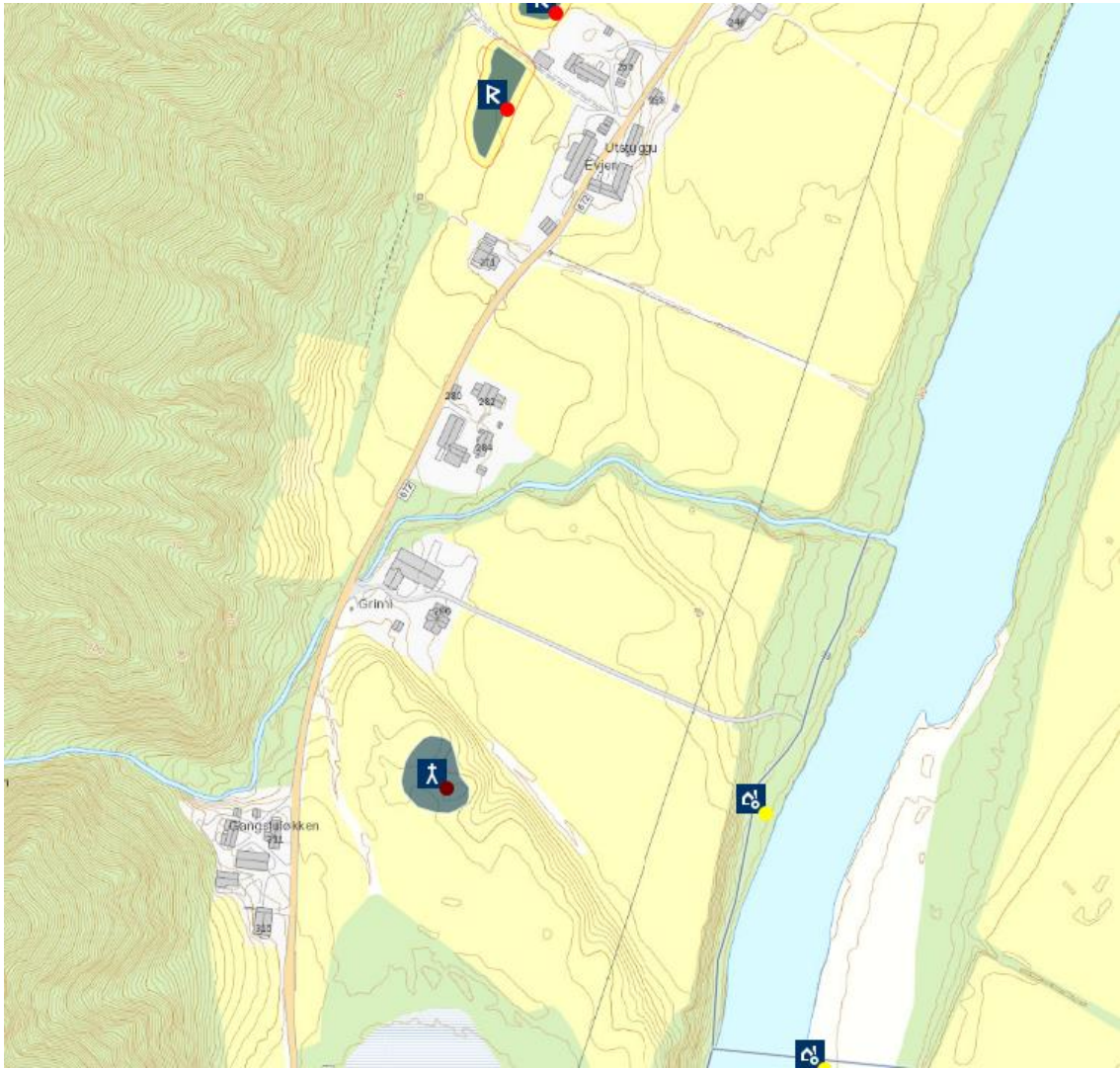

GRINNI [Grinde - Horg gamle], gnr. 70 (=257) Grinni (Horg sogn). Melhus kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 46100

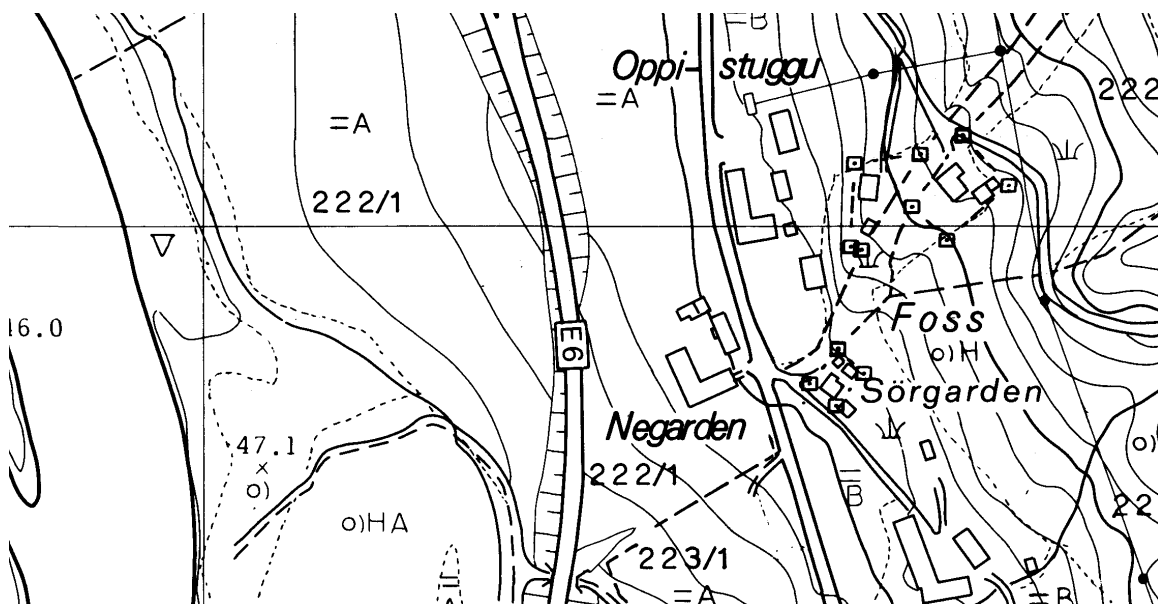
Kirken på (gnr. 257) Grinni ble sannsynligvis revet noe før 1670 da ny kirke på (23=210) Horg stod ferdig som erstatning for kirkene på Grinni og Foss. Det siste kirkeregnskapet for Grinni kirke er datert 1663. Den nybygde Horg kirke var en tømmerkirke med Y-formet grunnplan, reist etter modell av den i 1663 nybygde kirken på Bratsberg. Området der Grinni kirke sto ligger oppe på en gammel elveterrasse omlag 80 m sørøst for det nåværende tunet. Et leirras med påfølgende flodbølge skal ha skyllet nedover Gauldalen fra Støren i 1345, men det kan ikke ses at denne har berørt Grinni kirke (Brendalsmo 2006:490ff m/ref.). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Grinie k.*, OE s. 31), men fra kirken er det bevart et krusifiks fra andre halvdel av 1100-tallet (Brendalsmo & Frøysaker 1997). Det finnes en antydning om et tidligere prestebol til kirken, ved Størenprestens bygsel av gården i seinmiddelalderen. Verken Schøning (II:225) eller Nicolaysen (1862-66:585f) har opplysninger om fornminner på Grinni. Derimot er det ved metalldetektorsøk registrert hva som trolig er en utpløyd gravhaug på terrassen rett ved der kirken skal ha stått (Horg 1993). Tidligere er det funnet et spinnehjul i dette området. (kartreferanse: CK 120-5-3).

FOSS, gnr. 34-36 (=221-223) Foss (Horg sogn). Melhus kommune. Nedlagt kirkested.
ID 18200

Middelalderkirken stod på (gnr. 222/1) Foss Negarden, påvist ved arkeologiske arbeider i forbindelse med anlegget av ny E6 i 1982. Stedet er 80 m ned/vest for husene på gnr. 222/1 Foss Negarden, i kanten av åkerflatene over elvesletta; stedet kalles lokalt for Kjørkjlia. En bronsespenne funnet i kirkegårdslaget kan dateres til 12- eller 1300-tallet. Et fåtall brakteater datert til 1200-tallet ble funnet i pløyelaget i undersøkelsesområdet før utgravningen tok til (RAA/Trh.). Ifølge en besiktigelsesrapport fra 1661 var Foss og Grinni kirker på dette tidspunkt temmelig små og ”Aff Alder gansche brøstfeldig og ingennlunde verd”. Det ble derfor bestemt å bygge én ny kirke i stedet for de to gamle. Fordi bygdemennene ikke kunne bli enige om lokalitet for nykirken – Foss eller Horg – ble det hele avgjort på et møte i Foss kirke i 1665 ved å la en representant for hver av de to parter slå terning på alteret. Resultatet ble at kirken skulle bygges på (23=210) Horg, tvers over elva nordøst for Grinni og noen kilometer ned/nord for Foss. Arbeidet startet i 1669 og kirken ble innviet i 1670. Det siste kirkeregnskapet for Foss kirke er fra 1663, siste preken i kirken ble holdt i 1666 og bygningen ble sannsynligvis revet rundt 1670. At det trolig ikke tidligere hadde stått kirke på Horg framgår av møtereferatet i kirkestolen fra 1665, hvor det sies at gården Horg skulle bli kompensert for tap av engarealer avgitt til kirke og kirkegård ved tilleggsjord fra andre gårder. Et leirras med påfølgende flodbølge skal ha skyllet nedover Gauldalen fra Støren i 1345, men det kan ikke ses at denne har berørt Foss kirke (Brendalsmo 2006:488ff m/ref.). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Ffossze k.*; OE s. 31), men fra kirken er bevart en stor kristusfigur datert til andre halvdel av 1100-tallet (Brendalsmo & Frøysaker 1996). Om fornminner på gården skrev Schøning (II:227): ”(...) samt norden for de Gaarde Foss, tæt hos Veien, liigeledes 2de af samme Slags [runde Kiæmpe-Haue], paa den eene af hvilke staaer endnu en afbrudt Bautastein, omtrent 1 Al. høi”. Den såkalte Kongsgrava på Foss ble i 1934 undersøkt arkeologisk. Den viste seg å inneholde en svært rik manns- og kvinnegrav lagt i et murt gravkammer (Haukdal 1985:352), datert til eldre jernalder. Dette fornminnet lå ikke nede ved gårdstunet men ved den gamle veien noe høyere opp i lia. Nær tunet ved kirkestedet Foss er det i dag ingen synlige fornminner, og det lar seg heller ikke gjøre å lokalisere med sikkerhet de haugene Rygh (1880:78) nevner til området nær kirken. (kartreferanse: CK 119-5-1).

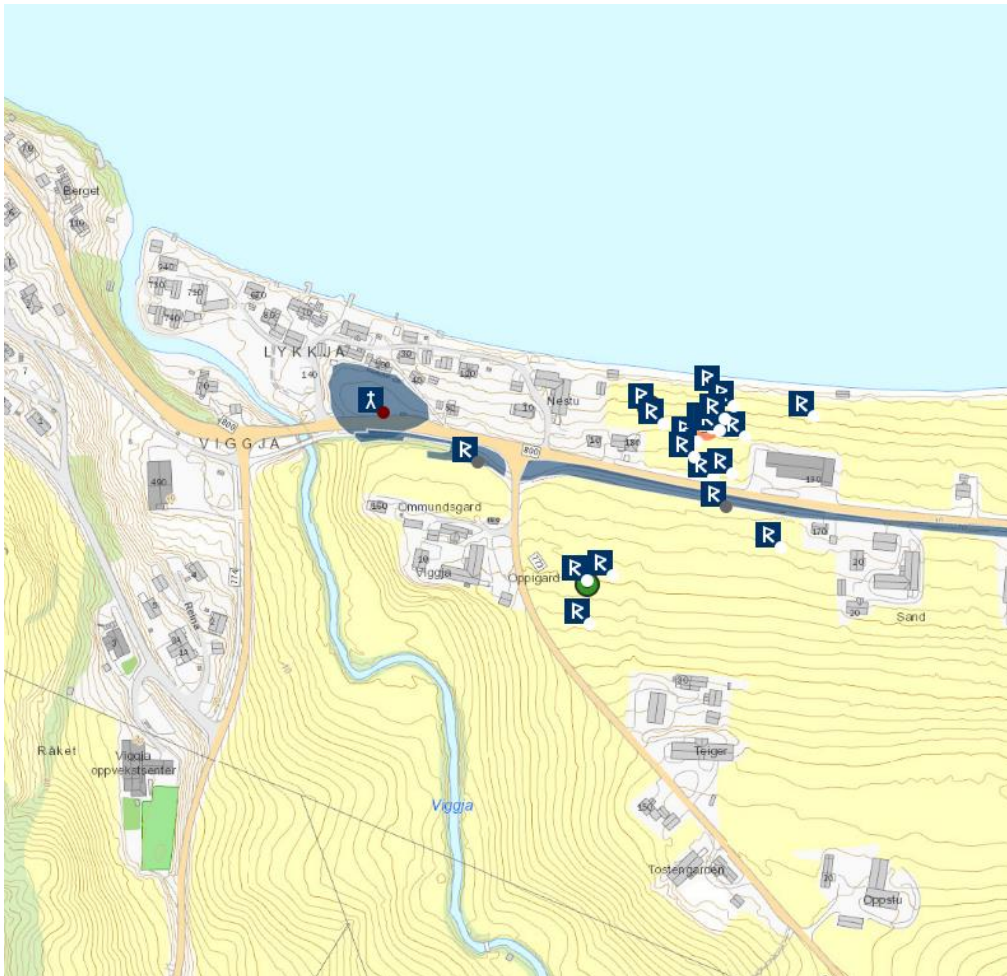
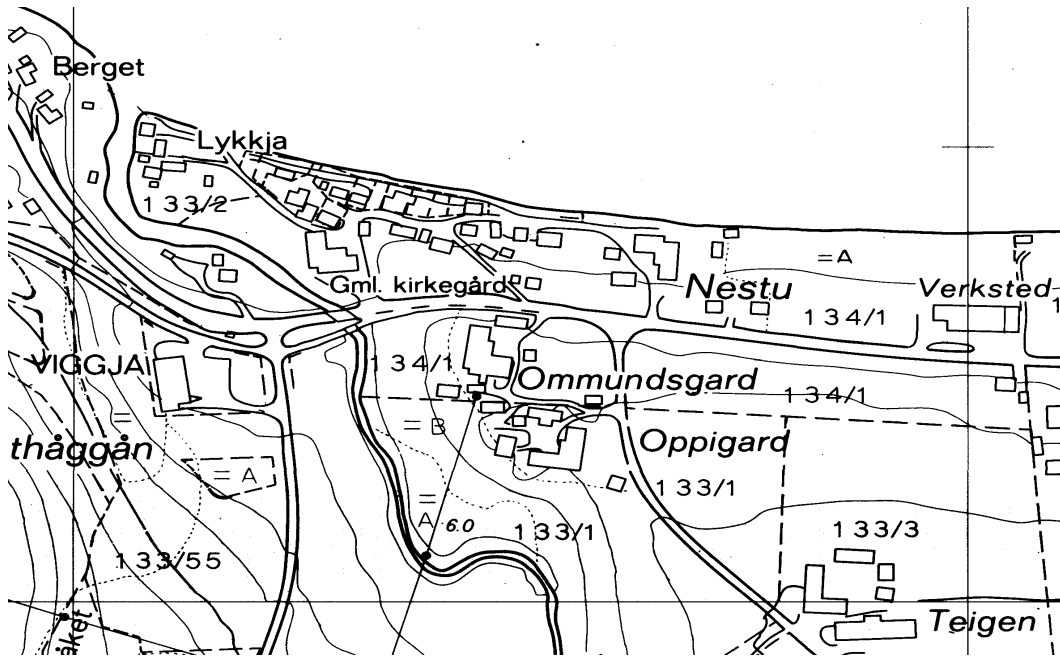

SKAUN KOMMUNE

VIGGJA [Børsa gamle], gnr. 47 (=134) Viggja Ommundgård (Børsa sogn). Skaun kommune. Nedlagt kirkested.

ID 110234

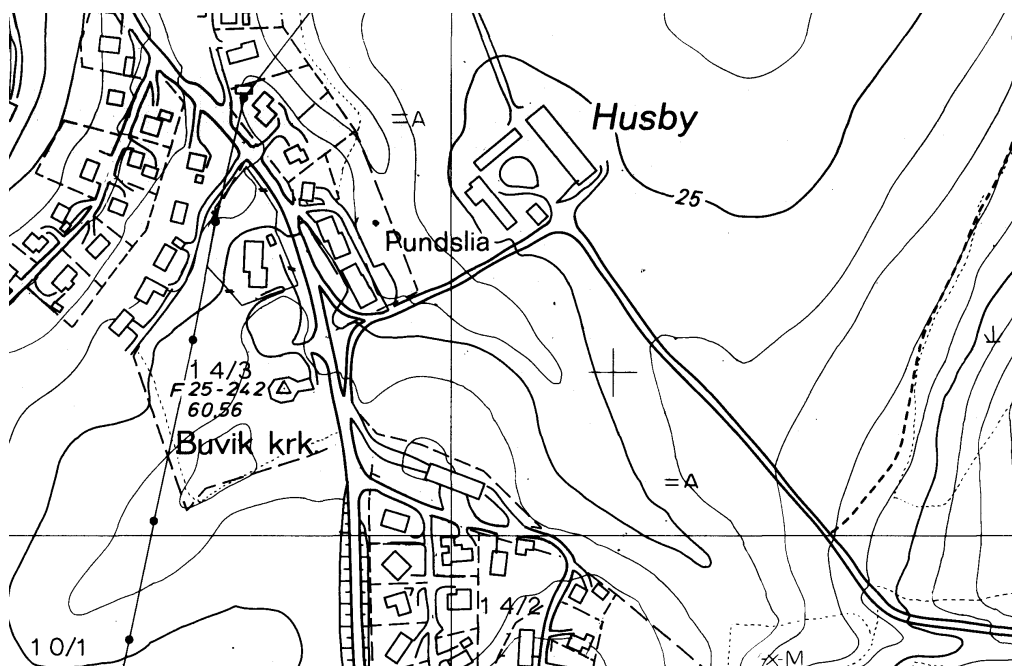
Nåværende kirke i Børsa står på (gnr. 7=174) Naustan, flere kilometer mot øst, bygd 1857 til erstatning for en kirke på (47=134) Ommundsgard av Viggja. Eldste omtale av en kirke i Børsa er i 1589 (*Byrszen kircke*, Thr.R. 73), men fra middelalderkirken er bevart en kalk i forgylt sølv laget i England ca. 1230 (Kielland 1927:131ff). Kirken som ble revet 1857 var en laftebygning med Y-formet grunnplan. Den hadde lukkede stoler med utskjæringer med Fredrik III's (1648-70) monogram, og årstallet 1668 var risset inn på låsbeslaget på kordøren – hvilket trolig var dens byggeår. Etter rivingen 1857 skulle de som hadde ligget gravlagt under kirkens golv gjenbegraves, og man støtte da på menneskebein fra gamle graver på 1,5 m dyp. Dette skjedde innenfor kirkens grunnmur i det området hvor de faste benker og stoler hadde stått, og disse gravene var således eldre enn fra 1668. Gravene må høre sammen med kirken nevnt 1589 eller en eldre kirke. I samband med disse eldre gravene ble det funnet flere tilhugne kleberstein, men det er uklart hva slags byggverk de har tilhørt. Den gamle kirkegården ble sterkt skadet ved anlegget av ny vei tidlig på 1900-tallet (Brendalmo 2006 m/ref.). Rundt 1100 eide en av kong Magnus Berrføtts lendmenn, Sigurd Ullstreng, gården (jfr. Ågr. kap. 48). Ifølge islandsk sagatradisjon skal det være han som rundt 1105-1110 grunnla klosteret på Holm (Nidarholm) rett ut for Nidaros, i alle fall la han en stor godsmasse til klosteret, derunder storgården Viggja (Lange 1856:199ff, Hist. de ant., kap. XXXI). Viggja ble således tidlig det godsmessige sentrum i Holm klostets godsmasse i middelalderen (jfr. Dybdahl 1989:228). Schøning noterte følgende om fornminner på Viggja (I:218): “Vesten for Udløbet af bemeldte Elv [Vigga], ligge 3-4 anseelige store Kiæmpe-Høie. Paa nuværende Gaard Vigen, der seer ud som en liden Bondeby, og beboes af 7 Bønder, findes Brolægninger under Jorden, ligesom efter en Gade; Gaarden maa altsaa tilforn have været meget anseelig”. Steinlagte veier nevnes også av Høyem (1817:312), samt en murt konstruksjon inne på kirkegården: “Endnu er en muret Kielder tilbage paa Kirkegaarden, om af et Kloster eller af en anden Bygning er uvist, saa fast og stærk, at, da man for faae Aar siden vilde nedlægge et Lig deri, kunde man ikke, uagtet al anvendt Umage, faae nogen Steen løs for at gjøre Graven rummelig”. Dersom denne observasjonen er korrekt, kan det muligens dreie seg om en middelaldersk steinkjeller eller fundamentrester etter et tårn/kastell. (kratreferanse: CH 125-5-3).

HUSBY (BUVIKA) ST. GORGONIUS, gnr. 14 Presthus (Buvika sogn). Skaun kommune.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN - JF. ID 83975 – lokalisering 100 m sørøst for.

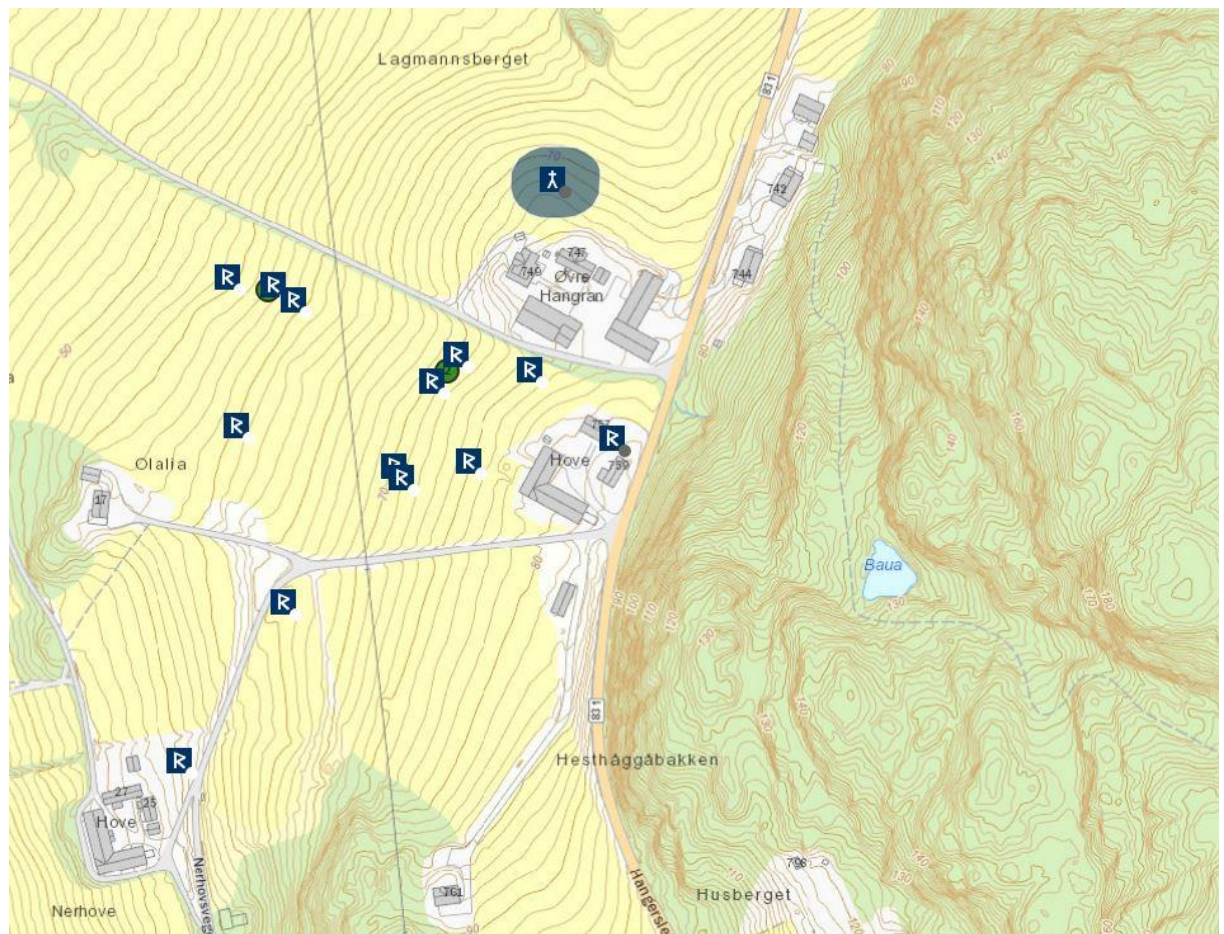
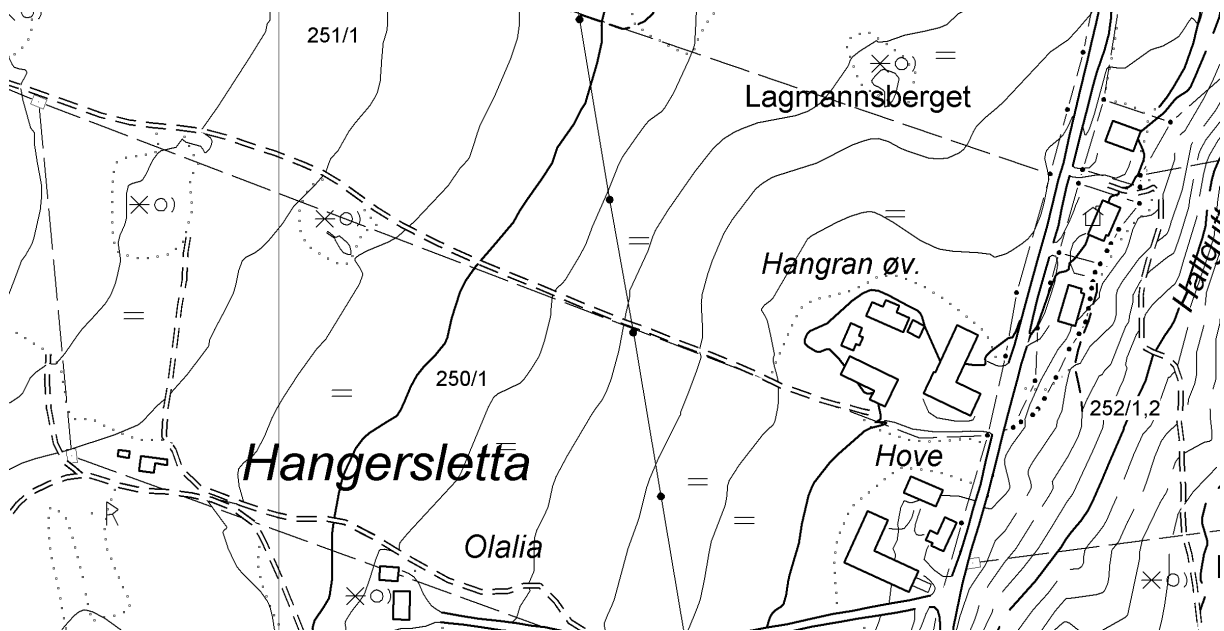
Nåværende Buvika kirke, en åttekantet tømmerbygning bygd 1819 og innviet 1823, står på (gnr. 14) Presthus. Den eldste kjente kirken på Husby skal ha stått ved (14/2) Presthusmerket, en lokalitet drøye 100 m sørsørøst og tvers av veien for nåværende kirke. På midten av 1600-tallet må denne kirken ha stått til forfalls, for kirkeregnskapene for 1658 viser at en ny kirke da stod nesten ferdig og etter all sannsynlighet på samme sted som den forrige kirken. På stedet hvor disse kirkene sto ble det ved gravearbeider på midten av 1900-tallet funnet mange skjeletter og kister. I juni 1728 sklei store leir- og jordmasser ut i elva Vigda rett ved 1600-tallskirken. I løpet av få dager ble alt inventaret hentet ut og bygningen revet. Året etter ble kirken satt opp igjen på et sikrere sted omlag 400 m ned/nordøst for dagens tun på (10/1) Husby. Stedet kalles ennå Kjerkhaugen, og her er det i alle år blitt pløyd opp skjelettrestrester. Dedikasjonen er etter en innskrift på dekksteinen til relikvieregjemet fra kirkens alerplate: *CORPVS : D(OMI)NI : ET DE RELIQ(UI)IS : S(AN)C(T)I GORGONII : M(ARTI)RIS*:. Skriften kan dateres til 1200- eller 1300 tallet. Rimeligvis viser teksten til St. Gorgonius, en romersk martyr fra den eldste perioden. Dekkplaten ble innlevert til museets samlinger i Trondheim i 1870 (Brendalsmo 2006:519f m/ref.). Eldste omtale av kirken er fra 1300-tallet (*kirkian a Husabø i Bodhwiik*, DN III:4). I 1520 (NRJ II:157) ble *Presthus*, et bruk av kirkestedsgården, bygslet bort, og dette er eneste opplysning om (et tidligere) prestebol til Husby kirke. Et noe spesielt flyttingssagn finnes for Husbykirken. Etter raset i 1728 ble det strid i bygda om hvor kirken skulle gjenoppbygges (Høyem 1894:86): “Kirken blev i al hast nedrevet og av nogle ønsket opsat ved Presthus; men de seired, som fremdeles vilde ha den på husbygrunden, navnlig en kjærring, heter det, som drev brennevinshandel med kirkefolket og fremdeles vilde ha denne inbringende forretning! Og en nat fik hun derfor flyttet syllerne til ‘Kirkehaugen’ opfor Sandstuen, hvor overtroiske folk da ikke turde annet æn bygge huset; og der stod det intil i 1819, da det solgtes til nedrivning og kom som fjøs til Larsgardsmule og som låve til Haldogardsmule, begge på Bynes, mens de 2 gamle kirkegårde atter blev til aker og eng”. Schøning nevner ingen fornminner på Husby, men Høyem (1894:86) skriver at det i 1858 var minst 10 gravhauger på gården – mest ved Sandstubecken. (kartreferanse: CJ 124-5-4).

HANGRAN, gnr. 34 (=251) Hangran øvre (Byneset sogn). Skaun kommune. Nedlagt kirkested.

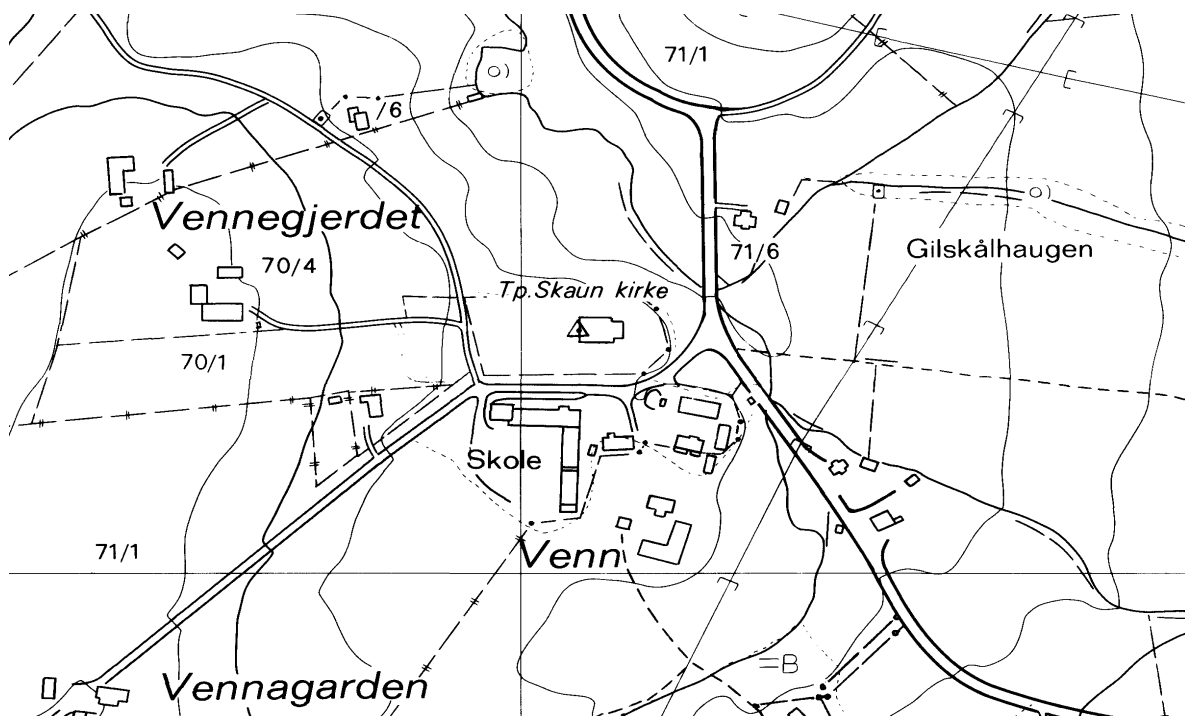
ID 156895

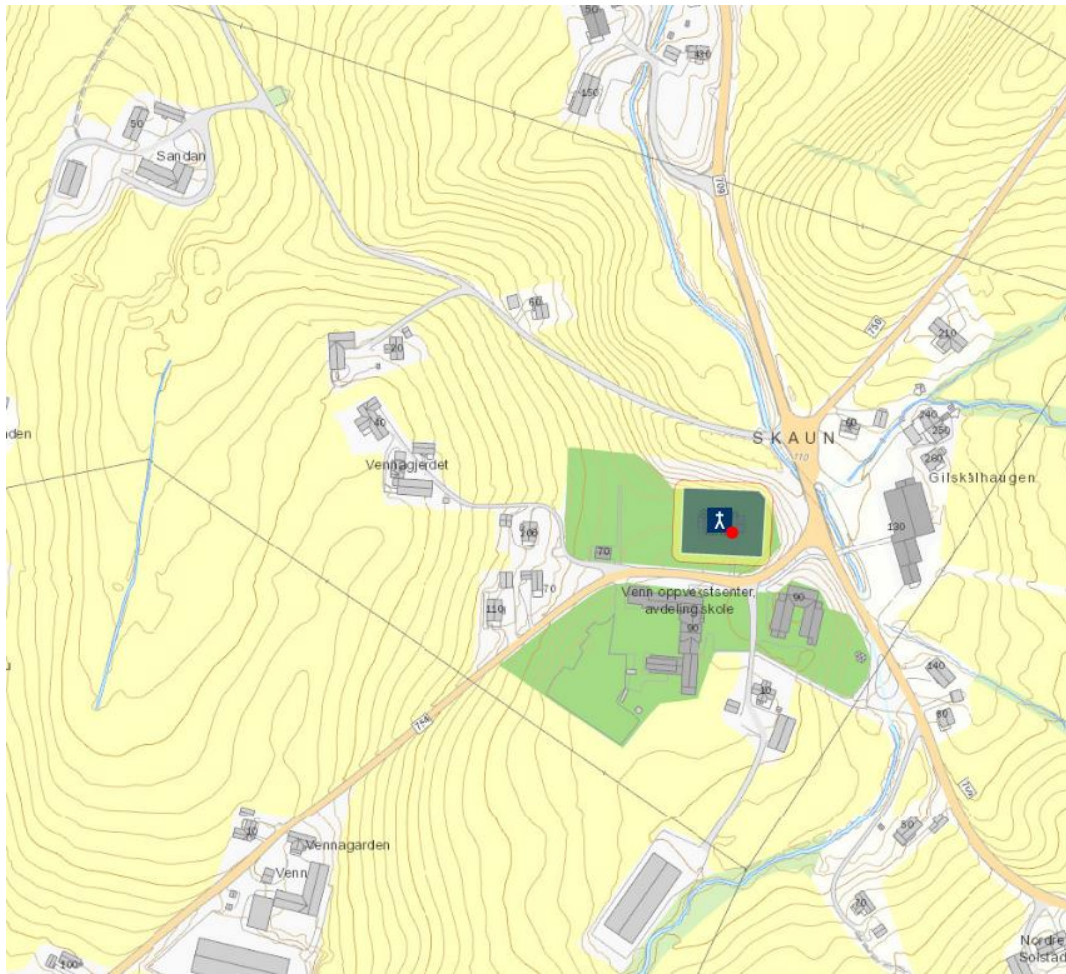
Eldste omtale av en kirke på (gnr. 251) Hangran er på 1300-tallet, og i 1533 betegnes den kapell. Den er ikke nevnt i 1589, så nedleggingen må ha skjedd i andre halvdel av 1500-tallet. Gården var trolig krongods allerede på 1000-tallet, men i seinmiddelalder lå den stykkevis til geistlige institusjoner. Kirken skal ha stått på (gnr. 251) Hangran øvre: ”Efter bemeldte Kirke sees Tomten endnu, norden for Gaarden: men strax østen for den ligger en Biærg-Knolle, som kaldes Lagmands-Biærgget, som man beretter, efterat en Lagmand har der engang besiddet Retten. Mueligt har dette Sted, fra ældgamle Tiider af, været et Dommer-Sæde, og om saa er, da ventelig tilliige et Tempel, i de hedenske Tiider, staaet, hvor Kirken siden blev sat” (Schønning II:238). Tidlig på 1800-tallet var det fortsatt ”Rudera eller Underlaget af Steen til et Capel” synlige på Hangran. Like ved stedet der kirken etter tradisjonen skal ha stått, mellom Lagmannsberget og nåværende gårdstun, er det et område som fortsatt kalles Kjerkgården. Etter tradisjonen på Hangran rundt 1990 skal kirken ha stått på brinken omlag 20 m nordvest for nåværende hovedhus, i overkant av jordene før disse skråner ned mot Lagmannsberget og fjorden. Dette området ble for få tiår tilbake terrengnivellert, men det ble ikke observert skjeletter. Lagmannsberget er en stor steinblokk som ligger omlag 100 m rett nord og ned for gårdstunet. På dette berget lå tidligere en stor rund, hvit stein som tingmannen skal ha sittet på. Steinen befinner seg i dag på tunet på nabogården Haugan i nord. Den er rund, hvit og noe flattrykt, diameter 232 mm på det bredeste og på den ene flatsiden er det hogd inn et lite kors og noen mulige skålgroper (Brendalsmo 2006:517f m/ref.). I 1432 eller noe tidligere hadde erkebiskopen overført den landskylda som tidligere lå til fabrica ved Hangran kirke, til mensa ved domkirken (*thet som før lag til hangra kk... thet sem hangra kk. atte*, AB s. 58-59). I utgangspunktet burde dette være ensbetydende med at kirken var nedlagt, da fabricagodset er til bygningens vedlikehold. Likevel ble det svart 1 øre i katedratikum for *Hangre capell* i 1533 (OE s. 35), så det kan være at kirken rundt 1430 lå som kapell under Steine kirke, og det finnes også indikasjoner på kapellstatus under Steine kirke allerede på 1300-tallet (DN III:4). Schønning's beskrivelse 1775 (II:238) inneholder også (restene av) et kirkeflyttingssagn: ”[Hangran kirke], hvilken man beretter at være herfra fløttet til Steene, hvor den nu staaer: men denne Beretning er vistnok urigtig”. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Hangra. (kartreferanse: CH 125-5-2).

SKAUN ST. OLAV (?), gnr. 35 (=70) Vennegjerdet (Børseskogn sogn). Skaun kommune.
ID 85449

Den middelaldersteinkirken står på (gnr. 70) Vennegjerdet. Ven kirke er den eneste rent tidliggotiske steinkirken i Trøndelag. Den er oppført av bruddstein men med kleberkvader i veggåpningene og de utvendige hjørner, og kleberer stammer fra to lokale brudd. Portalene er stilmessig svært homogene, men korets portal mot sør har en noe svakere spissbue enn skipets tre portaler. Dendrokronologiske dateringer av tømmer fra koret i Ven kirke spenner over et tidsrom fra 1252 (stillasstokk) til 1270-71 (takkonstruksjonen). Dette står i sterk kontrast til tidfestingen av stilelementer fra portalene, og som antyder at steinkirken ble påbegynt kort etter 1170 og stod ferdig kort tid etter 1200. Trolig er takkonstruksjonen blitt skiftet ut i andre halvdel av 1200-tallet. Dedikasjonen baserer seg på at kirkens storklokke var tilegnet St. Olav og er således langt fra sikker. Lokal tradisjon hevder at steinen til kirken er brutt lokalt, og at den ble hogd til på en plass kalt Gildeskålhaugen omlag 200 m østnordøst for kirken (Brendalsmo 2006:506ff m/ref.). Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Ven k: i Skogn*, OE s. 35), men kirken har en alterfrontale datert til seint 1100-tallet/første halvdel av 1200-tallet. I og med at gården Ven i seinmiddelalderen lå halvt til erketet og halvt til kirkens prestebord, kan vi her ane et bondeei i høymiddelalderen. Verken Schøning eller andre har observert fornminner ved kirken på Ven. Man skal likevel være oppmerksom på enkelte av steinene i sokkelen på skipets sørside. Trolig er disse gjenanvendte bautaer fra hedenske graver. En av dem er brukket, begge parter ligger der fortsatt, og bautaen må opprinnelig ha vært over 4 m lang. Det er i dag ingen sikre gravhauger eller andre synlige fornminner i kirkens nærmiljø, men enkelte lave forhøyninger på kirkegården vest og nordvest for kirken kan være rester av gravhauger. Lokal tradisjon hevder at steinen til kirken er brutt lokalt, og at den ble hogd til på en plass kalt Gildeskålhaugen omlag 200 m østnordøst for kirken. Det skal være på denne haugen at Klüwer (1823a:112) observert et rektangulært bygningsfundament med dimensjonene 25x8,8 m (40x14 alen), omgitt av store gravhauger. Han tolket dette som restene av et gildehus ”da Stedet endnu kaldes Gildeskaalen”. (kartreferanse: CH 122-5-2).

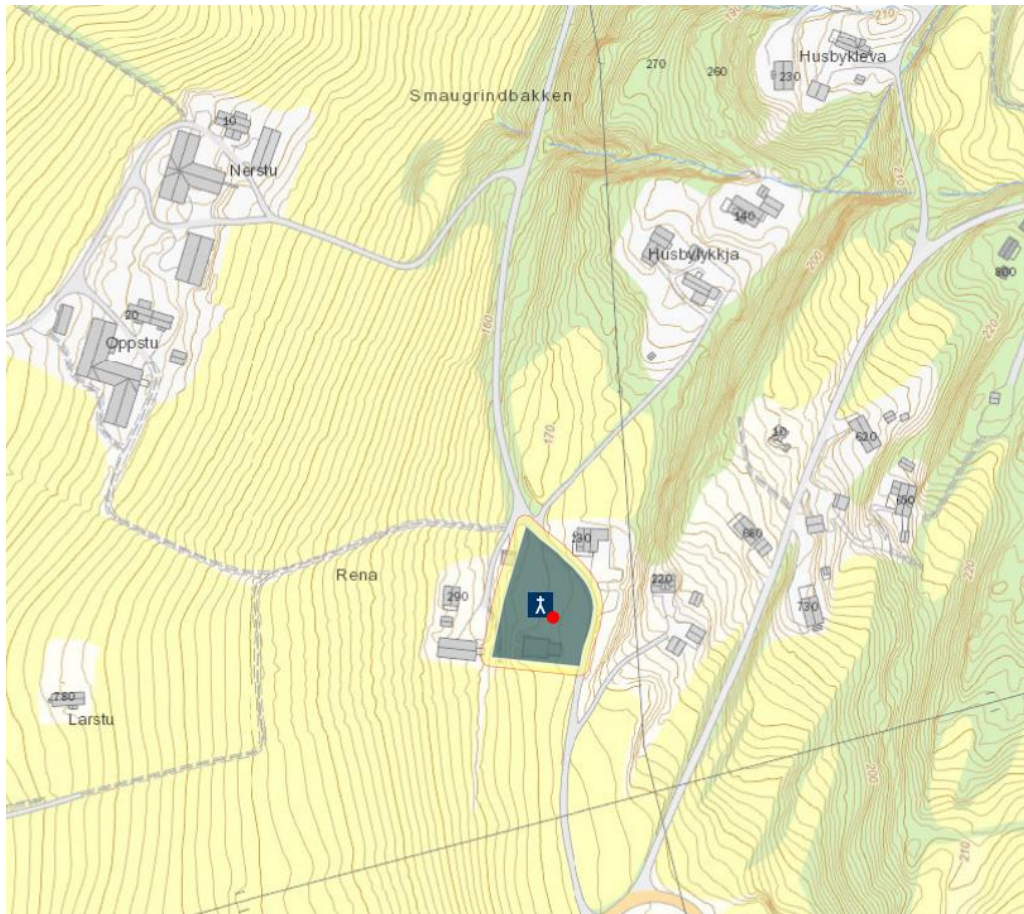
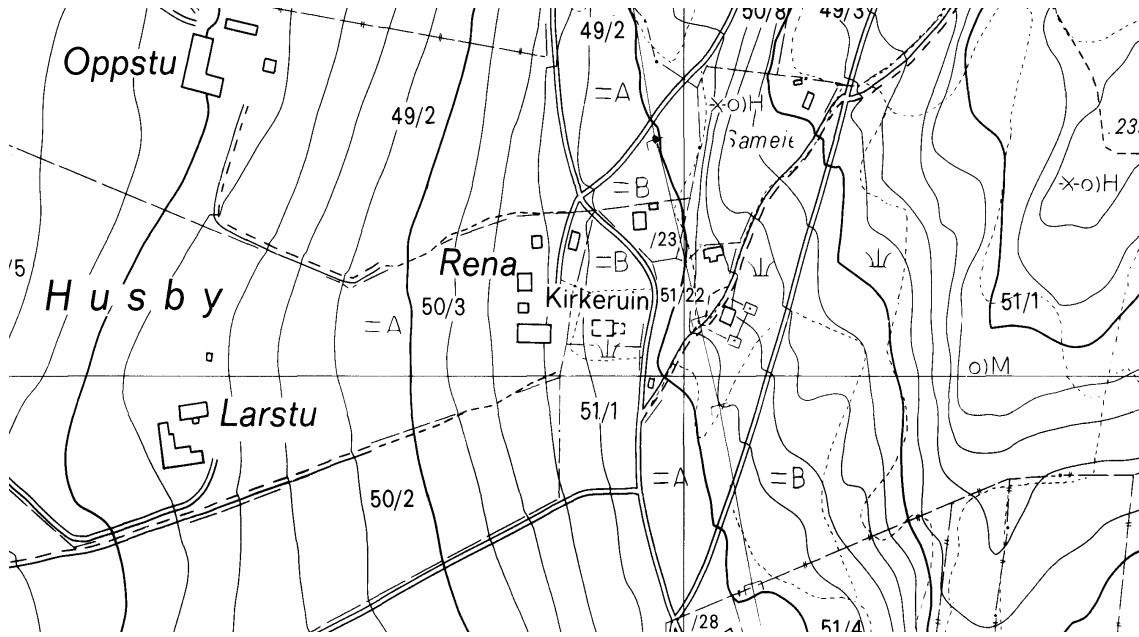

HUSBY [Huseby kirkeruin], gnr. 16 (=51) Bakkan (Skaun sogn). Skaun kommune. Nedlagt kirkested

ID 84665

Ifølge Snorre bodde høvdingen Einar Tambarskjelve på Husby rundt år 1000 (Soga om Olav den heilage, kap. 39). Det eneste samtidige skriftlige belegg for en kirke på Husby i middelalderen er en omtale i et diplom i 1391 (DN II:527). Schøning beskrev kirketuften i 1773: “Strax sønden for den [gården] staaer en Levning af en Steen-Muur, opført af hugne, eller som hugne dannede Steene udvendig, men indvendig fyldt med smaae og runde Steene. Tæt hos samme ligger ogsaa en temmelig stor aflang Steendynge. Den Beretning er derfor riimelig, at her har tilforn staaet en Kirke, om til privat, eller almindelig Brug, er uvist”. 50 år seinere ble ruinen beskrevet av Klüwer som en borgruin: “Paa en Terrasse, af en langsom heldende Lid, hvor der er en vid Udsigt over hele Dalen, [findes endnu] Rudera af Einar Tambarskjelvers Borg, som har været opført af 2½ Alens tyk Muur, 36 Alen lang mod Øst og Vest, samt 17 Alen bred. Under den vestre Deel har der været en meget dyb Kjelder, hvis Hvælving tillige med de tilbageværende Muure af Borgen først for 20 Aar siden skal være nedbrudte, og benyttede til Syldmure, Skorstene, Trapper m.m., paa de noget nordenfor liggende Gaarde”. Han refererte også et lokalt sagn om at “borgen” engang etter 1050 var blitt omgjort til et kloster, og som deretter ble nedlagt da en munk skulle ha drept sin prior foran alteret under en gudstjeneste. Resultatene fra arkeologiske undersøkelser på 1800-tallet antyder at kirken brant på et tidspunkt etter ca. 1450, men ruinen er såpass brutt ned at både denne og utgravningene som er gjennomført på stedet gir temmelig begrensede kunnskaper om bygningen. Det ser ut til at kirken var en rundbuet romansk kirke av den vanlige trønderske typen med rektangulært skip, smalere og lavere nær kvadratisk kor i øst, tre innganger i skipet og en i koret. En fortykkelse av skipets østmur og de siste 1,5 m av skipets langvegger utvendig mot øst gjør at det faller rimelig å se Olavskirken i Nidaros som stilmessig forbilde for kirken på Husby. Om dette er rett, ble trolig også Husby-kirken reist i tiden etter ca. 1140 men før ca. 1180. Et større tiltak i kirken ble gjennomført da golvet i koret på et tidspunkt ble hevet, og en trapp med tre trinn ble satt inn i korbueåpningen (Brendalsmo 2006:508ff m/ref.). Mht. Husby kirkes sogn, kan det ut fra opplysningene i brevet fra 1391 (DN II:527) se ut til at dette var sosialt og ikke geografisk avgrenset: gården (31-34=66-69) Krokstad lå da i Husby sogn, men denne gården ligger sør for Ven kirke som i sin tur ligger sør for Husby kirke, og gården burde således ha sognet til Ven kirke. Rundt 1920 ble flatene inntil kirkeruinen på Husby pløyd opp. Bonden fant da spor etter hva han mente måtte være en hustuft på 18x10 m rett nord for kirkens skip, trolig eldre enn denne da tuftens sørside lå bare få meter fra kirken. Stolpehullene dannet en rektangulær form med et stort ildsted i midten. På skrå ned mot koret fra nordnordøst traff han på en 3 m bred, steinsatt vei. Bonden koblet veien til lokal tradisjon om at Einar Tambarskjelves skåle skulle ha stått rundt 100 m fra kirken mot nordøst (Saltnessand 1949). I 1773 fantes det ikke mange fornminner på Husby (Schøning I:203): “(...) et Par udgravede Høie, ved Veien, et Støkke nedenfor Huusby”. Nicolaysen (1862-66:576) nevner derimot flere løsfunn fra jernaldergraver på gården, tydeligvis utpløyde eller plyndret, hvilke Rygh (1880:53) stedfester til blant annet tunområdet rundt kirken. Schwach (1848) nevner dessuten følgende: “Da Steengulvet [i kirkeruinens kor] var optaget, forefandtes et Jordlag omtrent 1 Alen tykt, og derunder atter et Gulv; Men dette bestod af Leerskifertavler, der ved opbrydningen gik i Smaastykker. Ved fortsat gravning under dette Gulv fandtes et meget forvitret Laarbeen af en Oxe, Tanden af en Hest, en meget forrusten Meisel af Jern, samt et noget mindre forrustet Knivsblad med Stilk, der har gaaet gjennem et Træskaft, hvoraf lidt Trøske var igjen, og som i Ænden har været befæstet med en endnu tilstedeværende Kobberplade”. Trolig er dette er deler av gjenstandsinventaret fra en jernaldergrav. Det er i dag ingen synlige fornminner i området nær kirkeruinen. (kartreferanse: CH 123-5-4).

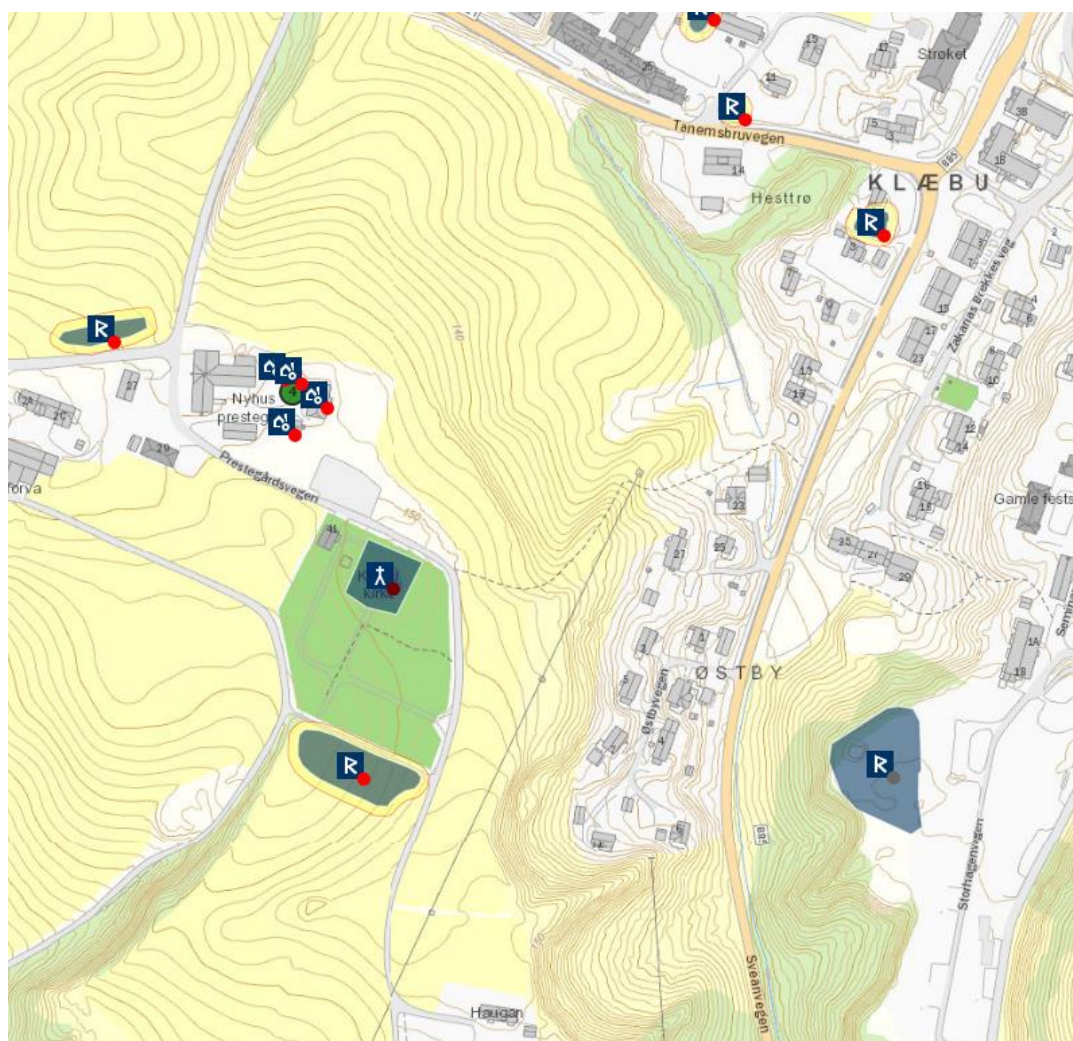
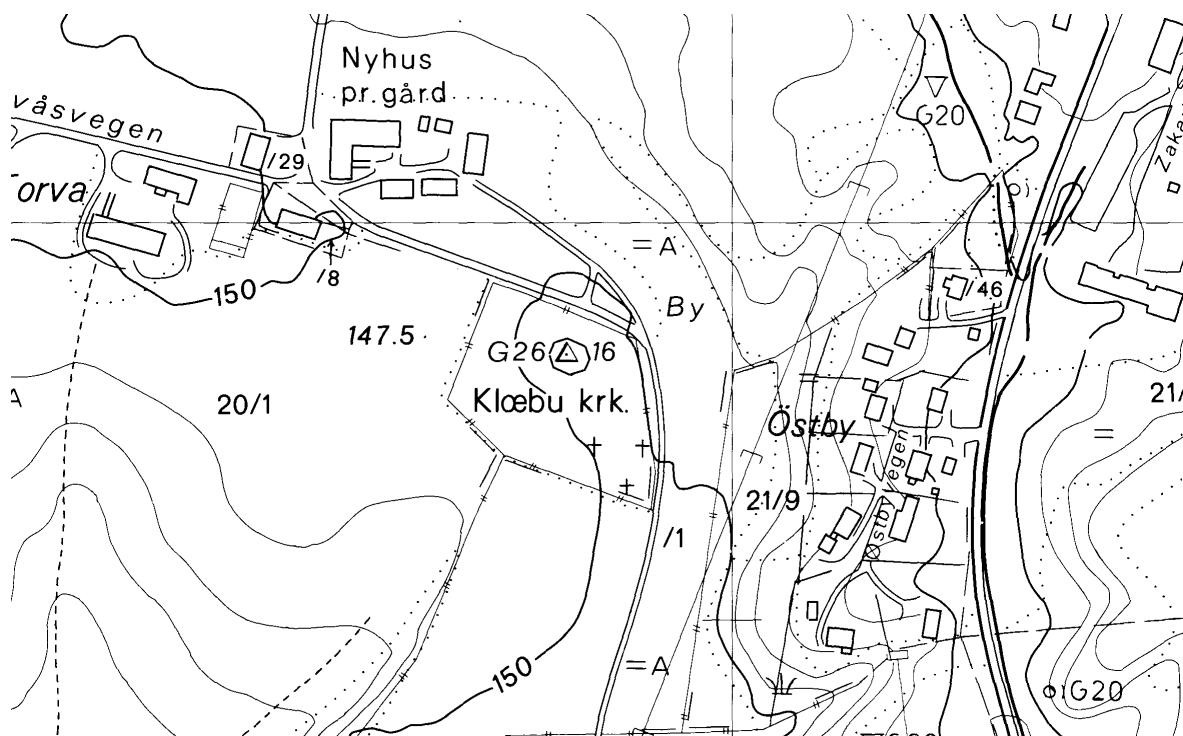

KLÆBU KOMMUNE

KLÆBU, gnr. 21 Klæbu prestegård (Klæbu sogn). Klæbu kommune.

ID 84797

Nåværende kirke står på (gnr. 21) Klæbu prestegård, på samme sted som middelalderkirken. Eldste omtale av kirken er i 1430 (*Boear kirkiu j Clæppa bu* DN V:599). Av kirkeregnskapene fra 1683-86 framgår det at Klæbu kirke i 1669, trolig en stavkirke, var så råteskadet at koret og deler av skipet ble revet. Disse deler ble så fornyet i laftet tømmer. I 1685 ble de siste rester av *ermeldte igienstaaende Stafbygning* revet og en *ny Tømmerbygning i steden underhugget*. Kirken fikk dermed et noe sammensatt preg i årene 1669-90: "En laftet tømmerkirke utformet som et kvadrat med lavere, rektangulære korsarmer mot vest, sør og øst". Denne kirken ble revet i 1789 og den nåværende bygning, en laftet tømmerkirke med form av en svakt langstrakt åttekant ble innviet i 1790 på samme tomt som den forrige. 12 november 1430 var erkebiskop Aslak Bolt *in officio visitacionis j Bæar kirkiu j Clæppa bu* (DN V:599). I og med at brevet ble skrevet i kirken – i alle fall ble møtet avholdt der – var det på dette tidspunkt trolig intet prestebol til kirken. En slik embetsbolig må ha blitt etablert i løpet av andre halvdel av 1400-tallet, for i 1520 ble både *Jon j preste gordh* og *Bord pa By* ført som skatteyttere. Det er kjent at Klæbuprestene en periode på slutten av 1500-tallet bodde på (gnr. 71-72) Sundland i nabobygda Strinda, sannsynligvis på sitt private bruk, men i 1589 bodde derimot presten på *prestegaarden*. Med utgangspunkt i et kart fra 1676-99, der Klæbu kirke ser ut til å være utseendemessig korrekt tegnet, kan det være at kirkegården opprinnelig har vært sirkelformet i sin avgrensning (Brendalsmo 2006:532f m/ref.). Schøning visste ikke om fornminner på By i 1773, men K. Rygh beskriver et utplanert røysgravfelt på en jordrygg ca. 200 m sør for kirken. I den såkalte *Domteighaugen*, som også ligger sør for kirken (høyde 9 m og diam. 25 m), ble det i 1880 gjort et gravfunn fra eldre jernalder. Th. Petersen undersøkte i 1924 et gravfelt på minst 23 hauger beliggende på ei flate ca. 400 m sør for kirken og prestegården (Helland 1898:138ff). Slik Rygh og Petersen omtaler gravfeltene nær kirken, kan det se ut til at de observerte og undersøkte fornminner har utgjort deler av et større og mer eller mindre sammenhengende gravleggingsområde fra plataet der kirken og prestegården ligger og i alt ca. 600 m sørover langs en gammel vei mot Haugan. Det er i dag ingen synlige fornminner i umiddelbar nærhet av verken kirken eller gården. I 1931 ble det plantet bjørk rundt den da gamle del av kirkegården (Pedersen 1990:138). (kartreferanse: CM 123-5-1).

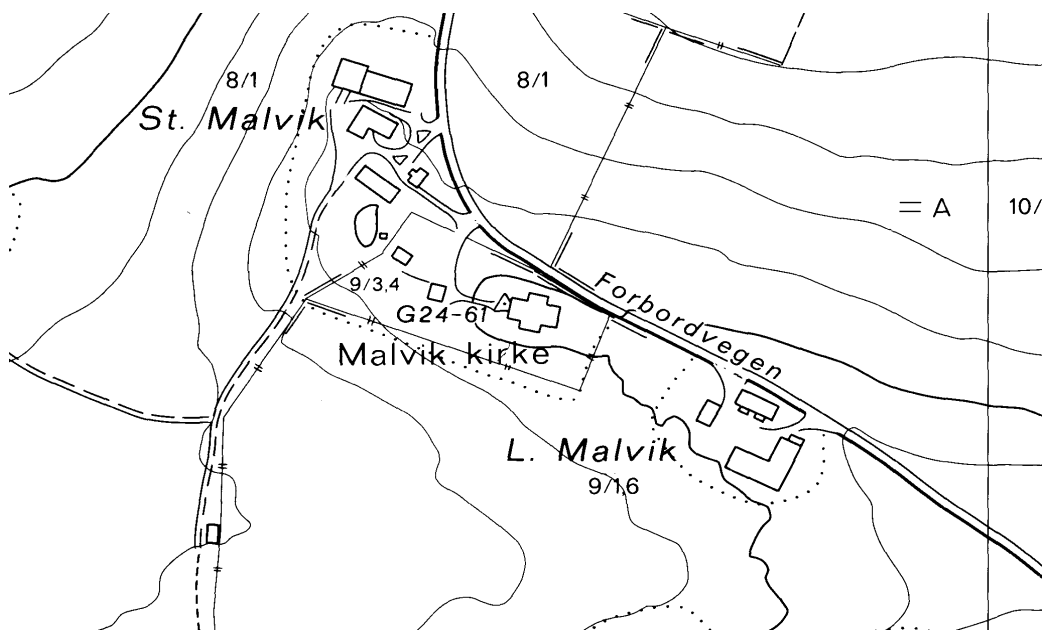

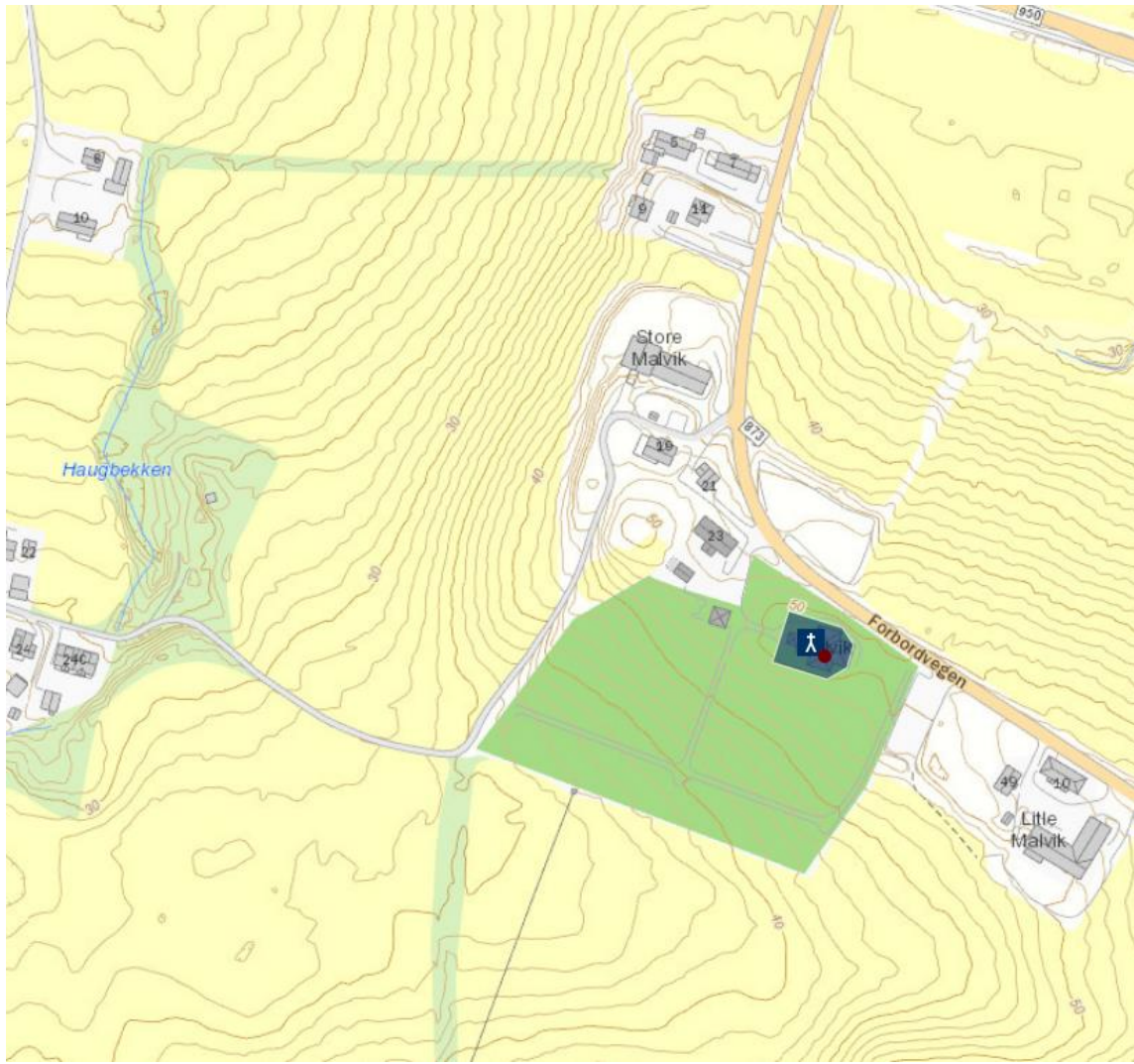
MALVIK KOMMUNE

MALVIK, gnr. 8-10 Malvik (Malvik sogn). Malvik kommune.

ID 84382

Nåværende kirke står på (gnr. 9) Malvik, på samme sted som middelalderkirken. Eldste omtale av kirken er indirekte ved at en skyldpart i *kirkio manuik* i 1432 lå til erkesetet (AB s. 31), deretter nevnes den i 1533 (OE s. 35). Ifølge kirkeregnskapet fra 1646 var kirken da en trebygning med rektangulært skip og et smalere, rektangulært kor og med takrytter over skipet i vest – muligens en stavbygning. Denne ble revet i 1654 og ny kirke i tømmer ble reist på samme sted og innviet i 1656. Etter synsforretning i 1843 ble det bestemt å bygge ny kirke, og denne – den nåværende – sto ferdig i 1846 på den gamle kirkens tuft, en tømmerkirke med korsformet grunnplan og vesttårn. Ut fra terrengformasjonene inne på kirkegården kan det se ut til at denne i en eldre fase har vært sirkelformet (Brendalmo 2006:526f m/ref.). Det er ikke omtalt prestebol til kirken i middelalderen. Schøning noterte seg følgende fornminner nær Malvik kirke i 1775 (II:10f): “Strax vesten for Kirken, men sønden for Gaarden Malviik, ligger en rund Kiæmpe-Hau, men vesten for Gaarden en anden ditto, som er temmelig høi og anseelig”. Den ene storhaugen som Schøning omtaler må være den som fortsatt ligger på en liten forhøyning i terrenget omlag 80 m vest for selve kirken og få meter sør/opp for tunet på gnr. 8/1. Kirkegården er blitt utvidet ved en rekke anledninger: 1854 (32 alen), 1955 (2 mål), 1978 (3 mål) og 1994 (7,5 mål) (Forbord 1996:79), men unevnt i hvilke retninger. (kartreferanse: CN 127-5-4).

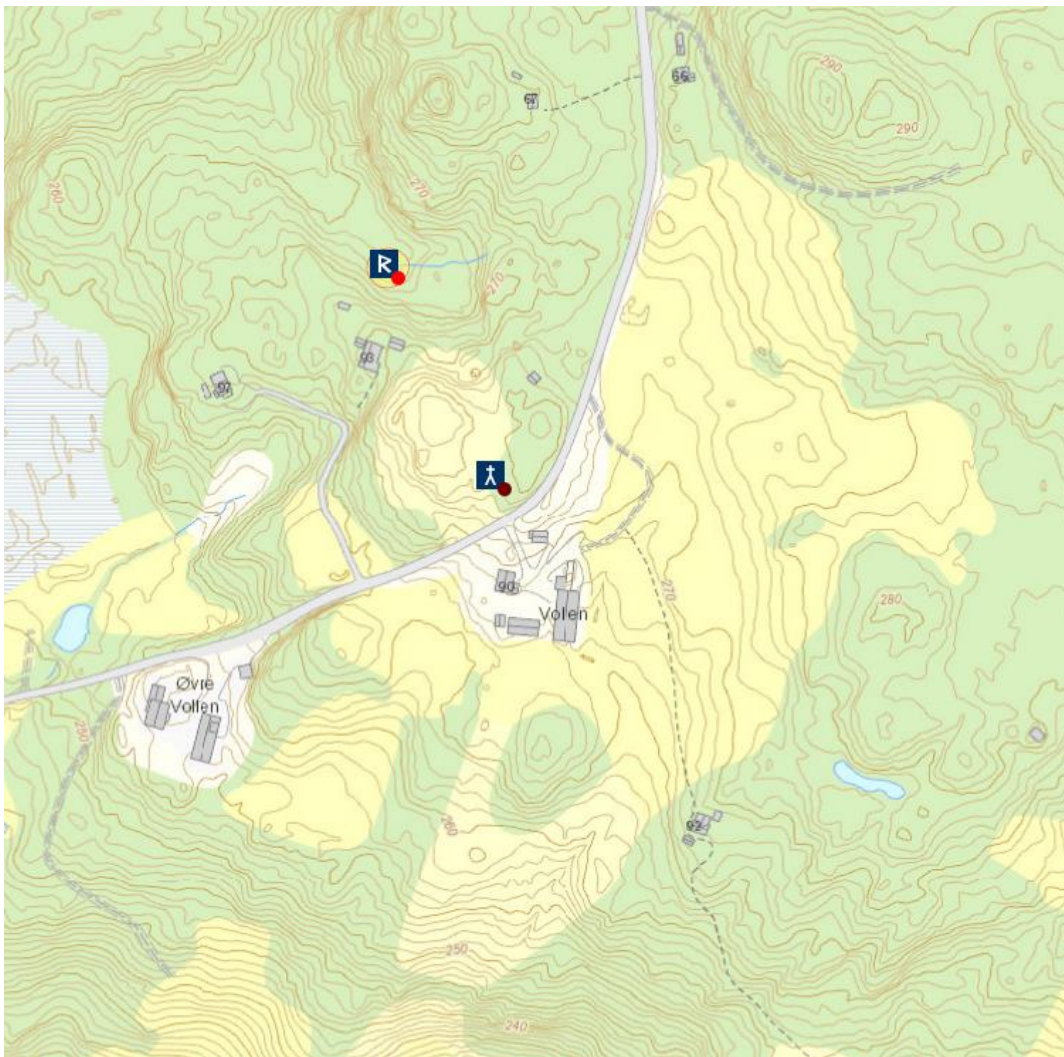
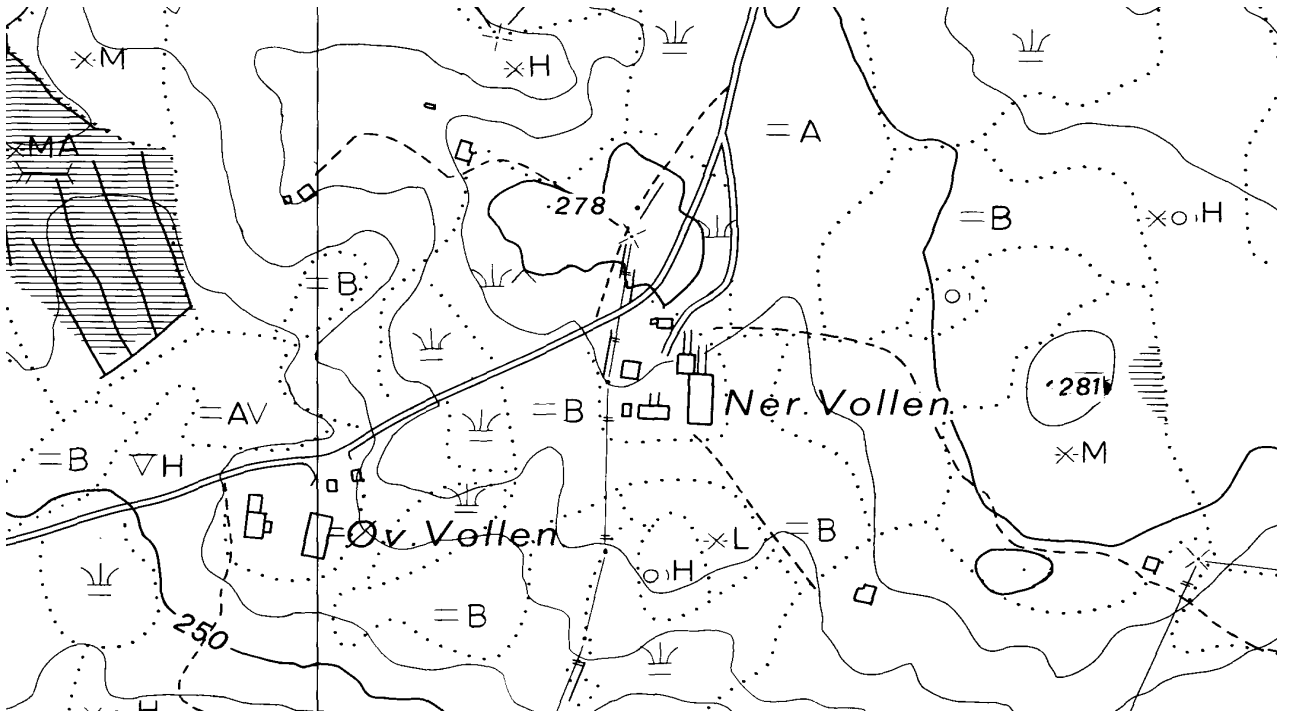

MOSTAD STA. MARIA MAGDALENA, gnr. 72 Vollen (Malvik sogn). Malvik kommune. Nedlagt kirkested.

ID 177806

Høyst sannsynlig var Mostad kirke en gave- eller lovekirke, et kapell som ble vedlikeholdt ved gaver fra de tilreisende, for det lå ikke jordegods til kirken i 1661. Kirken og en helligkilde rett ved var relatert til Sta. Maria Magdalena. Denne helgenen ble brakt i popularitet i Norge av tiggermunkene i seinmiddelalderen, så dedikasjonen er en sterk indikasjon på at kapellet i Mostadmarka ble reist engang etter 1350. Mostad er et tapt gårdsnavn etter en gård som trolig hadde tunet nede ved Foldsjøen, og flere av de nåværende gårder i Mostadmarka er rimeligvis eldre bruk av Mostad (NG 361). Eneste omtale av kirken er i 1589 (Thr.R. 42). Den lokale tradisjonen plasserer kirkestedet i et område som i dag ligger under gnr. 72/3 Vollen. “(Der) bygdevegen svinger over Vollahøgda ligger en flat firkanta stein i vegkanten, og lokalkjente folk kan fortelle, at det er sørvestre hjørnesteinen i den gamle Mariakirka (...) Kjelda vall opp i dalen på nordsida av garden. No er ho overgrodd, men han far minstest ho åpen (...) I gamle bøker har eg funne, at det særleg var om hausten, 11. november - Mortensdagen - at sjuke kom til Mari-køylla (...) Kjelda skulle misse krafta si som helsebrunn, da ein katt vart drepen i henne. Segna seier og, at det skulle ligge ei sølvkrone nedsøkt i kjelda”. Mostad kirke må ha forfalt temmelig snart etter 1589 og lenge før 1654, og da Schönning besøkte stedet i 1775 var det bare tradisjonen tilbake av kirkebygget og en helligkilde: “Østen for benævnte Foll-Sjø ligger den lille Bygd, som egentlig kaldes Mostad-Marken. Her har i fordom Dage staaet en Kirke, paa den Gaard Vollan, 1½ Fiærding omtrent fra nu værende Mostad-Værk. Den har heedt St. Mari-Kirke, og hos den har været en hellig Kilde, kaldet St. Mari Kiælle, hos hvilken har ligget en stor Mængde Stave og Krykker, efter Syge, som have besøgt denne Kilde” (II:210ff). Rundt 20 m nord for der kirken skal ha stått finnes en liten forhøyning, omlag 1x1.5 m i omkrets og som kalles *Bispehaugen*. Her skal etter tradisjonen en biskop som døde under et besøk ved kirken og kilden være gravlagt. Drøye 100 m videre i nordnordvest finnes det et lett skrånende fuktdrag, og øverst her skal kilden være. Området var i 1994 noe gjengrodd, så noe sikkert sted for et oppkomme er det ikke mulig å anwise. Det er ingen kjennskap til synlige fornminner i området der kirken skal ha stått. Med unntak av den såkalte Bispehaugen er det heller ikke kjent at det skal være funnet skjeletter eller graver i dette området. Mostad kirke må ikke forveksles med den kirken som i 1665 ble påbegynt på (75) Sneisen, ment å betjene arbeiderne ved det da nyetablerte Mostadmarka jernverk. Denne – da ennå uferdige – kirken blåste ned i 1685 og ble ikke gjenreist (Brendalsmo 2006:528f m/ref.). (kartreferanse: CO 124-5-2).

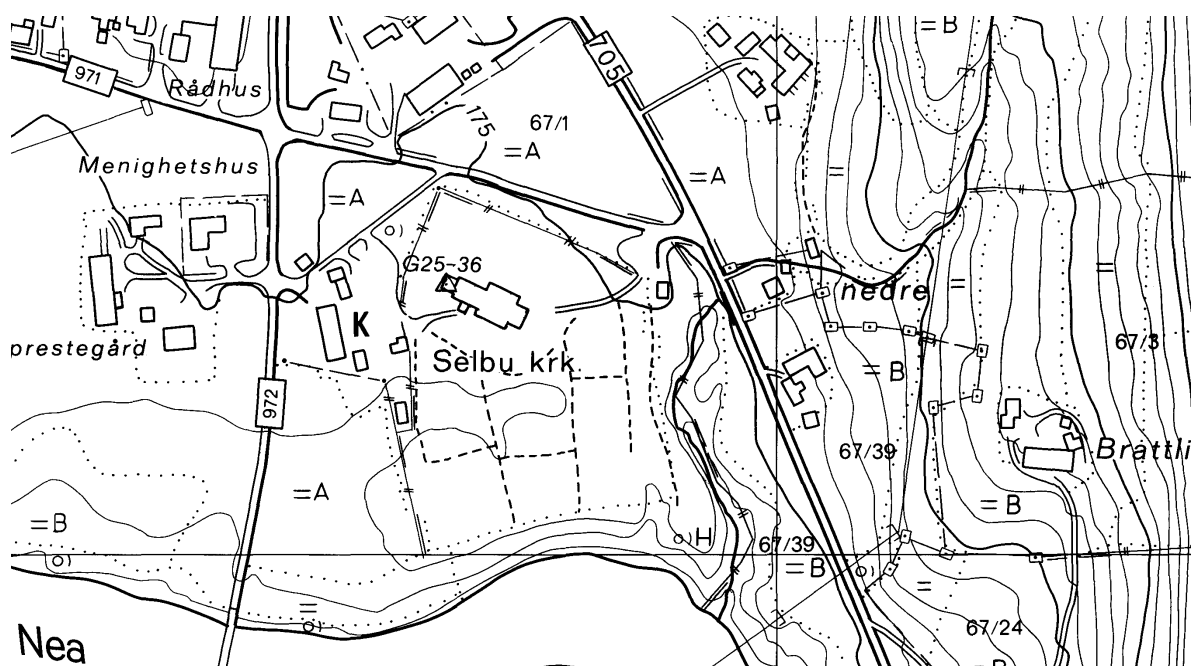
SELBU KOMMUNE

NESTA (SELBU), gnr. 67/1 Selbu prestegård (Selbu sogn). Selbu kommune.

ID 85415

Eldste omtale av kirken er ved sognet/prestegjeldet i 1409 (*Sælbo sokn*, DN I:618). Steinkirken står på (gnr. 67) Selbu Prestegård hvis opprinnelige navn er Nesta. Den eldste steinkirken hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. $\frac{3}{4}$ m vest for skipets vestvegg står et frittstående tårn (kastell?). Trolig er koret bygd først, som et separat tiltak; en oppmålingstegning viser at korets grunnmur har en noe skjev vinkel på skipet. Kirken har kvader fra et lokalt brudd. Steinsorten er omvandlede sandsteiner, en type som ligner mer på marmor og grønnskifer med hensyn til hardhet enn på kleber. Av skipets portaler er det bare vestportalen som er helt intakt. Den har kvader med figurer og masker samt søyler og blindbuer i miniatyr. Maskene er mer naturalistiske i sin utforming enn de tilsvarende på Sakshaug, Værnes og Ranem, og Trebbi (1977:233) mener derfor at de er noe yngre enn disse. Trolig kan de være hogd på 1150-60 tallet. Alle de tre portalene i skipet er rundbuede med flate vanger, kun den i vest har utvendig recess. Nordportalen har en stor tympanon med kors i høyt relieff med rosetter på hver korsarm samt en serie skjoldfelt langs buekanten dekorert med kors, liljer, livstreet og andre motiver. Den er hogd i samme steinsort som vestportalen. Trebbi (1977:238) plasserer tympanonen i domkirkens periode med foldekapitéler, så trolig er den hogd på 1150-60 tallet. Det *kan* være at tympanonen i nordportalen opprinnelig har stått i korportalen. Begrunnelsen for en slik antagelse er at tympanonen ikke har nordportalens proporsjoner og at portalen mangler vederlagsstein over portalvangene. Da kirken ble ombygd på 1800-tallet ble det middelalderske koret revet, og vi kjenner kun dettes grunnplans utforming og utstrekning. Bygningen ble ikke særlig grundig undersøkt under restaureringsarbeidene på 1900-tallet, og den er heller ikke arkeologisk utgravd. Vest for skipet, i en snau meters avstand står et tårn. Tårnfoten har rundbuede vinduer mens portalen mot øst har spissbue, lik vinduene i tårnets andre og tredje etasje. Den spisse portalbuen må være satt inn sekundært, noe som trolig bekreftes ved at buekvaderene ser ut til å være tilhogd i bakkant for å tilpasses det eksisterende murverket. Videre har portalen foldekapitéler som nok er hogd på 1150-60 tallet. Portalbuen kan derimot ikke være hogd før tidligst på 1170-tallet. Tårnets to øverste etasjer må også være bygd på dette tidspunkt eller seinere. Et påtagelig trekk ved forholdet skip – tårn er at skipets vestvegg flukter med tårnets østvegg, hvilket har medført at skipets vestvegg ikke er murt i rett vinkel på skipets langvegger. Dette ville høyst trolig ikke skjedd dersom tårnet og vestveggen ble bygd samtidig, selv om tårnet er frittstående. Høyst sannsynlig er skipet på et tidspunkt blitt forlenget mot vest, og i møtet med tårnet ble vestveggen tilpasset dettes vegglinje mot øst for at det skulle ble en jevnt bred åpning mellom tårn og skip. Dendrokronologiske analyser av takverket i skipet viser at tømmeret til dette ble hogd i 1176/77, og at tømmeret til et oppheng for klokke i tårnets øverste etasje ble hogd noe etter 1283 (ytterveden mangler). Trolig kan det skisseres følgende tre hovedbyggefaser ved Selbu kirke: først ble koret bygd som et separat tiltak. Tidspunktet er usikkert i og med at vi ikke har bevart korportalen som dateringshjelpemiddel, men rimeligvis stod det ferdig noe tid før skipet, kanskje rundt 1150. Dersom tympanonen opprinnelig stod i korportalen faller denne byggefase bort, for buefeldet har samme datering som skipets vestportal (med mindre tympanonen ble satt inn sekundært). Deretter ble skipet murt opp som neste hovedbyggefase på 1150-60 tallet, men i en kortere variant enn den vi ser i dag. Tårnfotens kapiteler daterer også dette bygget til 1150-60 tallet, så det frittstående tårnet må være murt samtidig med skipet. I tredje hovedbyggefase ble skipet forlenget mot vest og vestportalen gjenanvendt. Dette arbeidet kan ha skjedd på 1170-tallet jf. dateringen av skipets takverk. Stilmessig er det ingen ting i veien for at tårnets to øvre

etasjer ble murt opp i hovedfase tre og at buen i tårnportalen samtidig ble skiftet ut. Alternativt kan tårnet være påbygd i samband med installeringen av tårnklokken etter 1283. En indikasjon på at byggingen av skipet skjedde i etapper finner vi i det forhold at mens skipets nordportal står noe over midtveis mot vest, står sørportalen enda nærmere skipets vestvegg. På Værnes og Mære er det nordportalen som har den vestligste plasseringen, og Lidén (1969b) har for Mære sin del påvist at nordveggen her ble reist noe tid etter sørveggen. Det frittstående steinkastellet eller tårnet gir anlegget på Nesta dimensjoner ut over det at gården bare var en stor gård med en steinkirke. At tårnet trolig hadde andre funksjoner enn å tjene som kapell eller dåpsrum har lenge vært diskutert (Haarstad 1972:90, Kyllø 1978:13f, Høyem 1983:9, Ekroll 1997:285), og Schøning noterte seg da også følgende under sitt besøk i 1773 (I:26): “Taarnets Muur har altsaa en anseelig Høide: men paa den er endnu desuden sat en Forhøining af Tree-Værk, i hvilken ere paa hver Siide otte Aabninger, runde oven til, og omtrent saaledes dannede, at man derigjennom kan beqvemt skyde med Bue eller andet Hand-Gevær”. Da svenske tropper under felttoget i 1564 stormet kirken ble tårnet benyttet som festning (Kyllø 1978:13f). Selbu kirke ble sterkt ombygd i 1804-06 ved at koret ble revet og tverrskip bygd til i øst. I 1888 ble bygningen kraftig restaurert/ombygd for så å bli restaurert igjen i perioden 1949-63. Da det i 1959 ble lagt nytt golv i Nesta kirke ble det tatt vare på i alt 118 mynter, de fleste norske og svenske og samtlige funnet i jordmassene under det gamle kirkegolvet. De svenske myntene har et dateringsspenn fra 1275-1560, mens 34 av de i alt 58 norske er preget under Håkon Håkonsson (1217-63). I 1589 (Thr.R. s. 54) var *Nested* hovedkirke med Tydal som annek. Tjenste skulle skje ved hovedkirken hver helligdag, men kun fire ganger i året i Tydal. Det kunne på denne tid såes 12 tønner korn på prestegården og holdes 20 melkekyr og 10 ungf. *Nested* var hovedkirke også i 1773 og i 1898, hele tiden med Tydal som annekskirke (Brendalsmo 2006:534ff m/ref.). 6 november 1430 (DN V:598) var erkebiskop Aslak Bolt på visitas i Selbu. Schøning har ingen omtale av gravhauger eller andre fornminner i området. I nyere tid er det funnet et bryne og en spydspiss fra vikingtid ikke langt fra kirken, men ut fra uklar funnkontekst er det usikkert om dette representerer et gravfunn (Møllenus 1972a:56). Det er i dag ingen synlige gravhauger nær kirken. (kartreferanse: CQ 122-5-4).

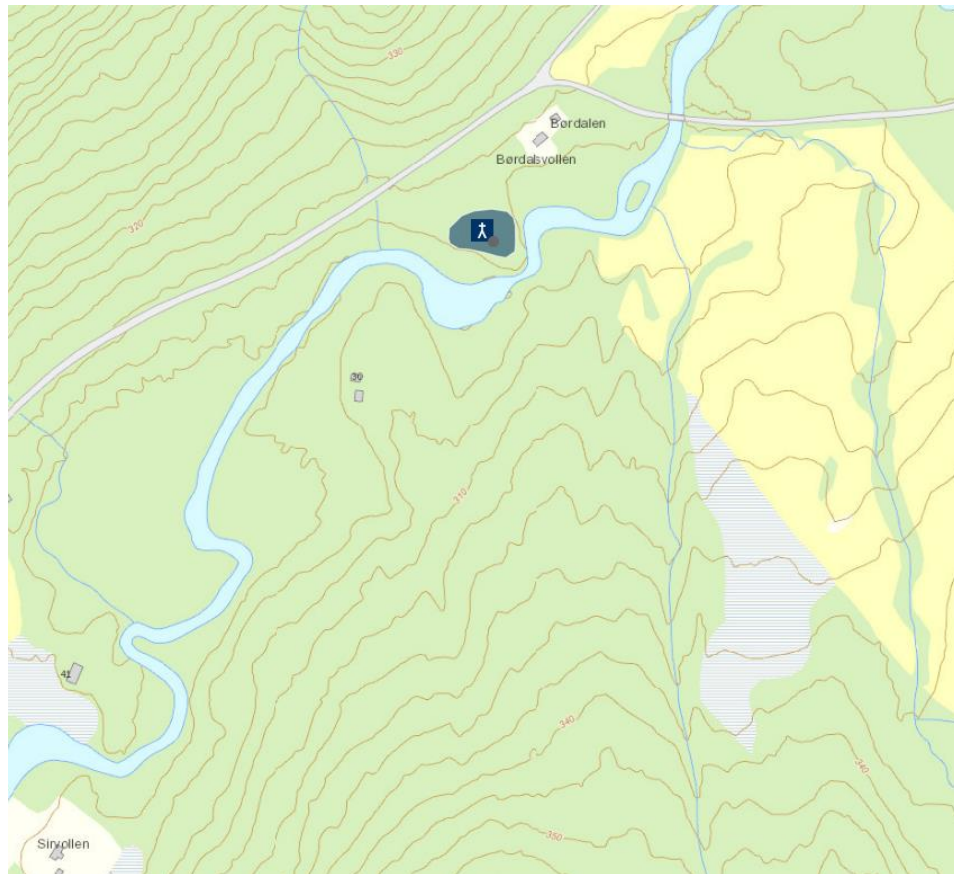
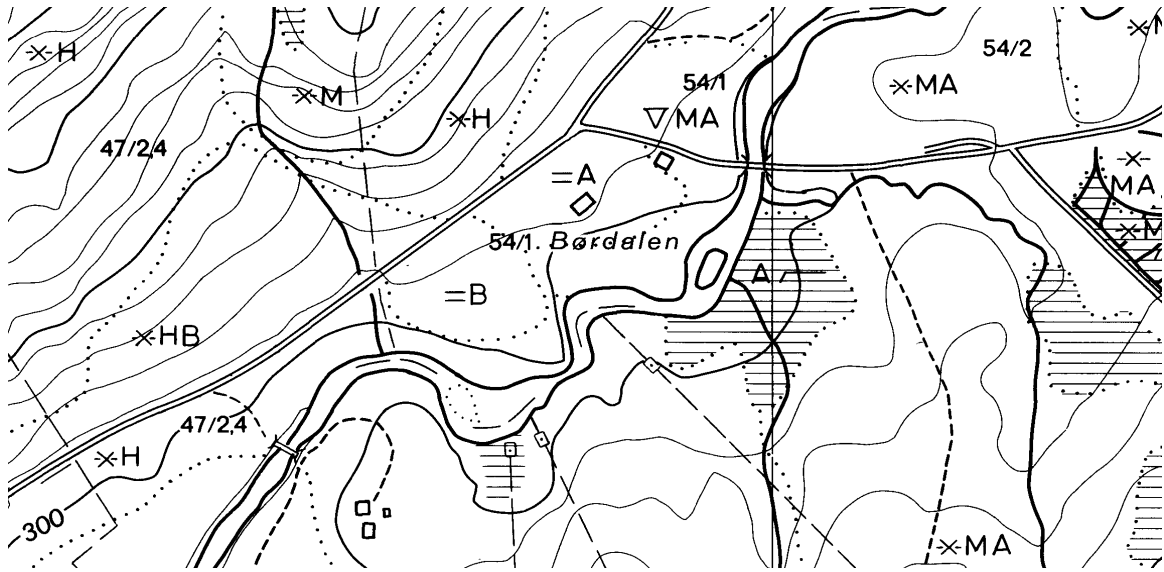

BJØRDALEN [Børdalen], gnr. 54/1 Bårset (Selbu sogn). Selbu kommune. Nedlagt kirkested.

ID 83903

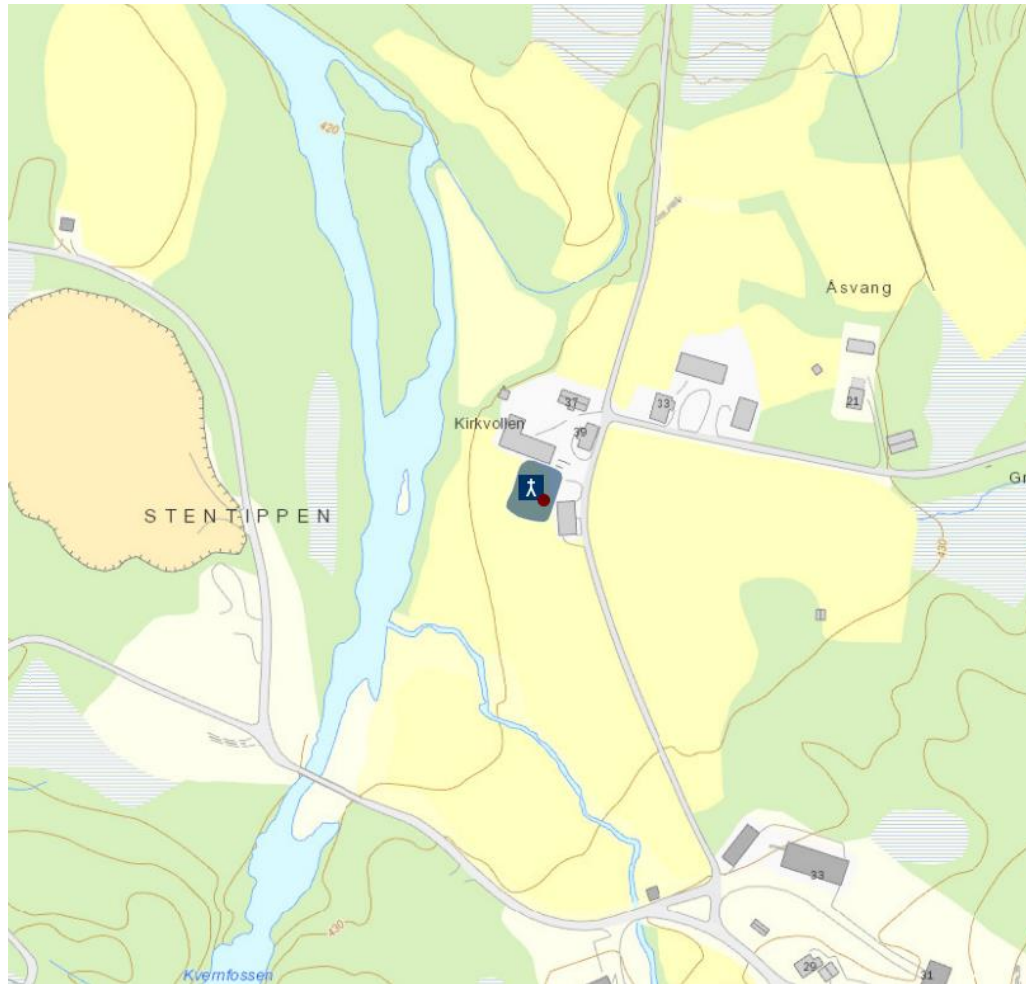
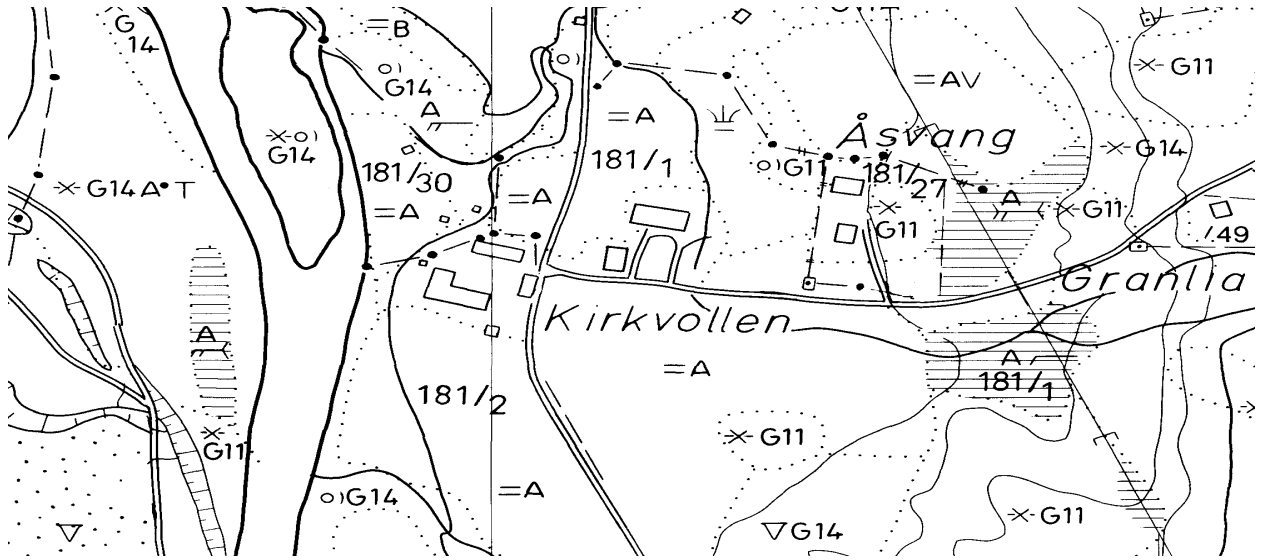
Eldste omtale av en kirke i Bjørdalen finnes hos Schøning i 1773 (I:27): “[Fra Indbygda] skiær sig, op mod Mæraker, en Dalstrækning, Biørdalen kaldet, hvor tilforn har staaet Kirke, hvis smukt udgravne Dør endnu skal være at see paa Gaarden Garberg. Denne Dal er nu øde, men har tilforn været beboet og havt mange Gaarde, som berettes i en stor Pest at være blevne øde”. Stuevold Hansen utdypet denne tradisjonen noe rundt 1870: “Efter en anden [kirke] sees endnu Tomten i den nuværende Sæterdal, Børdalen indenfor Indbygden. Paa Garberg findes endnu noget af en Lysestage fra denne Kirke, der har ogsaa Kirkedøren endnu for en Mandsalder tilbage været at se. Der lever endnu en gammel Mand, som mindes at have seet den. Den var meget lav og over det hele prydet med Jernbeslag”. Døra skal være den samme som i dag befinner seg utstilt på Selbu museum, men denne mangler jernbeslag. I følge arkitekt Arne Berg kan døras dekor av utskårne kryssende linjer tidfestes til 16- eller 1700-tallet, men selve dørbladet kan likevel være eldre. Chr. B. Heimbeck foretok i 1922 en reise til Bjørdalen, og reisebeskrivelsen ble trykt i Adresseavisen: “Ikke langt oppe i dalen, på høire side av veien, hvor elven bukter seg under daldypet, ligger de sparsomme rester av muren av en fordums kirke, den som Schøning talte om som et bleknet sagn. Intet er endret siden den gang. Kun er kanskje torven over murene fastere og gravene mere innsunket. Vi ser tydelig koret og skipet og inngangen til skipet. Og ute ved kirkegårdsmuren sees gravtufter. Men intet kors, ingen sten. Alt er gjemt. Men jeg skulle gjerne se hva jorden blottet, om man avdekket dette hellige sted”. Bestyrer Anne P. Sandvik på Selbu museum kunne under en samtale i 1995 meddele følgende: En 80 år gammel mann hadde fortalt henne at han som unggutt hadde vært med faren sin og pløyd opp det lille neset hvor kirken etter tradisjonen skal ha stått. De støtte da på steiner fra en gammel grunnmur og de kom borti flere forsenkninger i terrenget, hvilket de tolket som forsenkninger etter graver. Dette må klart ha skjedd rundt den tiden da Heimbeck var i Bjørdalen. I 1958 reiste Ungdomslaget Håpet en bauta omlag der kirkens kor etter tradisjonen skal ha stått. Stedet ligger omlag 6 km opp for gården Garberg, på en grusrygg som stikker som et nes ut i den lille Børdalselva rett ved/sørøst for veien. Ingen tuftesteiner er synlige, men det er et lite søkk i terrenget like inn for bautaen og som ikke ser ut til å være en naturdannelse. Noen få hundre meter lenger opp i dalen ligger det i dag en setervoll, og dersom kirken har ligget til en gård fram til rundt 1350 bør nok gårdstunet ha ligget der setrene ligger nå. Tradisjonelt er kommunikasjonen mot Stjørdal via Hegra skjedd gjennom Bjørdalen. Noe lenger oppe i dalføret finnes en lokalitet ved navn Korsbakken (Brendalsmo 2006:541ff m/ref.). (kartreferanse: CR 123-5-2).

TYDAL KOMMUNE

KIRKVOLL (TYDAL), gnr. 181 Kirkvoll (Tydal sogn). Tydal kommune. Nedlagt kirkested.
ID 67107

Til tross for at Tydalen fortsatt led under skadevirkningene etter Svartedauden og bygda ikke hadde flere enn fire-fem gårder med bosetning i 1520, nevnes *Tydall kircke* i 1589 (Thr.R. s. 54) med 10 sognebønder. Kirken stod da på det stedet hvor gården (gnr. 181) Kirkvoll ble gjenryddet få tiår seinere, for innskriften på en gravhelle som fortsatt oppbevares på gården viser at folk ble gravlagt på kirkegården her så sent som i 1664. Kort tid etter ble kirkestedet ifølge Schøning flyttet: “Den Gaard Aune, paa hvis Grund Tydals Kirke nu [1773] staaer, $\frac{3}{4}$ Mil omtrent vesten eller neden for den Gaard, Kirkvollan, hvor den stod tilforn, men blev fløttet derfra Ao. 1696 (...) Den er en af de saa kaldte Gave-Kirker, og har smukke og tildeels prægtige Ornamentter eller Inventarier”. I følge Kraft (1832:596) hadde kirken på Aune svært lav tiendeinngang men en stor oppspart kapital: “I 1819 [ejede Kirken] en Rentebærende Capital af 928 Spd. 85 Sk., hvilken er tilligemed Kirkens temmelig kostbare Inventarium og Ornamentter tilveiebragt ved Gaver, da denne kirke en Tid lang var i Ry i Nabobygderne”. Tydal kirke var av de kirker i Trøndelag som ifølge Brodahl (1940-42:225ff) fikk flest gaver på 16- og 1700 tallet, både store og små. Siden den viktigste ferdselsåren mellom Trondheim og hele mellom-Sverige via Herjedalen i gammel tid gikk over Selbu og Tydalen, hvilket også Olaus Magnus påpeker i 1555, kan mye av gavene ha kommet fra reisende. Kirketuften på Kirkevoll må fortsatt ha vært synlig på slutten av forrige århundre, for presten Ole Stuevold Hansen oppgir da kirkens omkrets til å være “omtrent 14 Alen bred og 20 Alen lang” (12,5x8,8 m). En arkeologisk registrering av den delvis framgravde tuften i 1985 viste en omkrets for et rektangulært fundament på 7,6x6,8 m. En søkesjakt øst for dette fundamentet avdekket på et punkt steiner av samme type og lagt på samme måte som syllmuren i skipet, så kirken ser derfor ut til å ha hatt et kor med en utstrekning på minst 3x3,8 m. I 1957 satte menighetsrådet opp en minnestein på det stedet hvor kirken i følge tradisjonen skal ha stått, og som det seinere skulle vise seg hadde steinen havnet i det nordøstre hjørnet av skipet. Da lokale interessenter torvet av deler av tuften i 1983 ble det funnet en mynt preget i Flandern på 1200-tallet. Funn av skjelettdeler og kister gjennom årene viser at kirken har hatt kirkegård på alle sider. Gravleggingsområdet ser ut til å ha hatt en utstrekning på omlag 20x30 m med største lengde nord-sør. I kirken på Aune står i dag to utskårne planker som skal ha hørt hjemme i den gamle kirken på Kirkvoll. Plankene er noe over 2 m lange og har gjennomskåret dekor den øverste meteren og har utgjort vangestykkene på en benk. På stilmessig grunnlag kan de dateres til (første halvdel av) 1300-tallet. Tydal kirke var både i 1589, 1773 og 1898 anneks under Selbu (Brendalmo 2006: 539ff m/ref.). Schøning nevner fornminner på Kirkvoll (I:37): “Saa rart det er at see Kiæmpe-Haue i Sælbo, hvor mig intet af det Slags Mindesmærker forekom, saa almindelige eller giængse ere de i Tydalen. Foruden en temmelig stor Kiæmpe-Haug, beliggende ved Broen over Dvæla-Elv; foruden adskillige deraf, som findes, dels paa Aunes, især paa Øster-Aunes Marker [...] dels ved Gaarden Kirkvollan”. Det er i dag ingen synlige fornminner på Kirkvoll. (kartreferanse: CV 117-5-2).

FORKORTELSER

Kildegjennomgang til registrering av middelalderkirkesteder – forkortelser.

For enkelte verker er det ikke oppgitt bind i henvisningene, men aktuelt fylke viser i seg til riktig bind. Dette gjelder for eksempel Norske Gaardnavne og Norges kirker.

AB	Aslak Bolts Jordebog: Fortegnelse over Jordegods og andre Herligheder tilhørende Erkebiskopsstolen i Nidaros / affattet ved Erkebiskop Aslak Bolts Foranstaltning mellom Aarene 1432 og 1449; efter Original haandskriftet paa Pergament i det norske Rigsarkiv udgivet af P. A. Munch. Christiania 1852 Og Aslak Bolts jordebok. Utgitt ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo, 1997.
Aarb.	Foreningen til Norske Fortidsminnemerkeres bevaring. Aarbok.
Ágr.	Ágrip, Norrøne Bokverk 32. Det norske samlaget. Oslo 1973.
DN	Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 1847-2011. Flere utgivere
NF	Norske Fornlevninger. N. Nicolaisen. 1862
NG	Norske Gaardnavne: Oplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision / efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføjede Forklaringer af O. Rygh. 1897-1936
NRJ	Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede / udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved H. J. Huitfeldt-Kaas. 1887-1983
OE	Erkebiskop Olaf Engebretsens Jordebog. Udgivet af Norges Rigsarkiv ved Chr. Brinchmann og Johan Agerholt. Oslo, 1926.
Reformatsen/Thr.R	Trondhjems Reformats 1589. Oslo Domkapittels jordebok 1595. Utgitt for Kjeldeskriftfondet ved Anne-Marit Hamre. Oslo, 1983.
VITMUS	Vitenskapsmuseet, NTNU i Trondheim